

HENRI POZZI

A HÁBORÚ VISSZATÉR ...

**FORDÍTOTTA:
FELKAI FERENC ÉS MARJAY FRIGYES**

**AZ ELŐSZÓT ÍRTA:
ORBÓK ATTILA**

**DR. MARJAY FRIGYES KIADÁSA.
1935.**

Ajánlom

két fiamnak, Pálnak és Nevillnek, bajtársaiknak, a francia fiatalságnak, amelynek nemsokára meg kell halnia, ha Franciaország nem akar ráésmélni az igazságra és engedi cselekedni továbbra is azokat, akik egy új háború kitörésének útját egyengetik.

Henri Pozzi

„Béke vagy háború - ennek a kérdésnek kell eldőlnie az elkövetkező hónapokban.”

Paul Boncour

A könyv újbóli kiadását az
Emberközpontú, Fenntartható Társadalomért Alapítvány
kezdemenyezte.

**Illesse köszönet D. Gy.-t, aki erkölcsi és anyagi támogatást
nyújtott a reprint kiadáshoz.**

ELŐSZÓ

Béke, vagy háború – ennek a kérdésnek kell eldőlnie az elkövetkező hónapokban, mondotta Paul Boncour, aki Franciaország külügyminisztere volt, amikor ezt a kijelentést tette, amit nagyszerű könyvének mottójául választott Henri Pozzi, a kiváló publicista, aki „A háború visszatér” című könyvében felveszi a harcot a félrevezetett francia közvéleménnyel és a hivatalos francia külpolitikával szemben.

Paul Boncour kijelentésének elhangzása óta nemcsak néhány hónap, de egy év is eltelt és „béke” van még mindig, de nem azért, mintha a békeszerződések valóban békét teremtettek volna, hanem, mert ezidőszerint a világháború borzalmainak emlékei erősebbek, mint az általános európai feszültség, a békediktátumok intézkedései nyomán keletkezett elégedetlenség és az elkövetett igazságtalanságok felett érzett felháborodás, amely a legyőzött nemzetek szívében sajog.

Azonban ez a „béke” csak a vihar előtti csönd és nem az igazi megnyugvás, mert hiszen a békeszerződések mélyebb szakadékokat vontak a népek és nemzetek között, mint amilyenek voltak közöttük valaha.

Gazdasági téren az autarchiás, önellátásos rendszerek szörnyű betegsége zúdult a nemzetekre, – politikai téren pedig olyan érthető és jogos gyűlölségeket termelt ki Versailles, Saint-Germain és Trianon, amelyekre nincsen példa Európa történetében.

A tisztán politikai szempontok szerint, – de a bosszú szellemében, – a gazdasági és földrajzi egymásrautaltság s a nagy nemzeti hagyományok tekintetbevétele nélkül, a megdöbbentő tájékozatlanságon és hamis adatokon épült békediktátumok valósággal kaotikus állapotokat teremtettek Európában, amelyeknek nyomorúságait nemcsak a legyőzött, de a győztes államok is érzik.

Mindenki érzi és tudja, hogy a jelenlegi európai helyzet, a mostani status quo fenntartása, egy újabb nagy háború, sőt világháború veszélyeit rejtegeti. A francia külpolitika azonban változatlanul ragaszkodik a jelenlegi állapotok fenntartásához, lehetőleg megegyezés alapján, olyan értelemben, hogy a legyőzöttek nyugodjanak bele sorsukba és apróbb, másod- és harmadrangú problémáik kérdésében a Népszövetség keretein belül igyekezzenek eredményeket elérni. Ez a népszövetségi politika,

amelyet Franciaország űzött, természetesen nem elégítheti ki a legyőzött államokat, mert hiszen a *Nemzetek Szövetsége-nek francia szellemben megalkotott szervezete és statútumai lehetetlenné teszik a bajok gyökereinek, a békeszerződések igazságtalanságainak s nagy hibáinak megoldását*. Éppen ezért senki nem reméli, hogy Népszövetség, más szóval nemzetközi parlamentarizmus útján nyugalmi helyzetet lehessen teremteni Európában s a legnyugtalanítóbb kérdésekben megoldásra, tehát meg egyezésre lehessen jutni.

Franciaország, – ha nem is nyíltan, – de ma már szintén elfordult a népszövetségi politikától, mióta Németország kivált a nemzetek szövetségéből és a leszerelés gondolata a leszerelési konferenciával együtt megbukott.

Minden állam más utakon keresi boldogulását; a legyőzöttek gazdasági megállapodások révén próbálják gyógyítani sebeiket és politikailag ellentétes törekvésű országok gazdasági együttműködésre szorulnak, – gazdaságilag pedig egymásra utalt nemzetek teljesen eltávolodtak, politikai ellentétek miatt. Különösen a győztes államok között látunk olyan politikai szövetségeket, amelyeknek nincsen gazdasági bázisuk, – éppen azért természetellenesek és tarthatatlanok. Legfeljebb addig maradhatnak meg, amíg az egyik fél győzi pénzzel, hogy megfizesse a másik barátságát.

A gazdasági barátkozás keresése politikai ellentétek ellenére, politikai szövetségek teremtése életbevágó gazdasági ellentmondások dacára, – az életnek megrázó kényszerűségei a békeszerződések papírtörvényeivel szemben, – olyan zűrzavaros állapotokat teremtettek Európában a külpolitikai törekvések területén is, hogy senki sem tudja, hogy hová, merre vezet az út.

Mindössze két határozott irányzat vonalát lehet világosan látni ma, a nemzetközi konferenciák, illetve a népszövetségi politika lesújtó bukása után. Az egyik, Franciaország erőfeszítései, hogy feltámassza a háború előtti szövetségi rendszert, amit – bármennyire is hangoztatja Páris és bármilyen néven is akarja nevezni a vajudó véd- és dacsövetségeket, – nem lehet békepolitikának nevezni. A másik nagy európai külpolitikai törekvés atyja Mussolini, aki a középeurópai államok gazdasági problémáinak a stresai konferencián kifejtett elvei alapján való megoldásával, aztán a négyhatalmi egyezmény létrehozásával, végül pedig a más államok számára is nyitva hagyott olasz-magyar-osztrák római megegyezés útján olyan gazdasági együttműködést akar teremteni (egy politikai fegyverszünet légkörében), amely – a kialakult szoros gazdasági kapcsolatok hatása alatt – eljuttassa Európát a béke igazi biztosítékának megteremté-

séhez, ami nem más, mint a békerevizió, szóval a békediktátumok módosítása; átalakítása igazi békeszerződéseké, amelyek a teljes egyenjogúság és a kölcsönös méltányosság alapján jönnek létre a győzők és legyőzöttek között.

Az olasz és a francia törekvések a béke biztosítására tehát *merő el-lentétben állanak egymással*. A francia külpolitika jelszava a *status quo*, az olaszé a *revizió*. Miután pedig Franciaország és Olaszország, – amelyek pedig más külpolitikai kérdésekben (mint például Ausztria függetlensége, Földközi tenger), – egymásra vannak utalva és érdekeik azonosak, az európai béke biztosításának nagy kérdésében nem kerülhetnek teljesen szembe, sem pedig együtt haladni nem tudnak. A félrevezetett francia közvélemény pedig szinte osztatlanul áll a veszélyes szövetségi rendszerekre törekvő francia külpolitika mögött, mert a francia diplomá-ciával összeműködő sajtó a nép lelkében elhintette a gyanakvás magvát a biztonság kérdésében.

A francia nemzetet – Franciaország történelme bizonyítja – a szabadságszereteten kívül általában a nagylelkűség és igazságérzet jellemzi, s nemcsak Európára hanem a *francia népre nézve is tragikus, hogy éppen a szabadság hazájából lett a legyőzöttek porkolábja, aki a szuronyok erejével örökdió a kegyetlen és igazságtalan békeszerződések sérthet-lenségének elve felett!*

Franciaországban demokratikus és parlamentáris rendszer van, s a közvélemény is jelentős tényezője a külpolitikának, amelynek irányát természetesen az uralmon levő párt vagy pártok felfogása szabja meg.

Ha Franciaországban a közvélemény egy napon rájön, hogy *Ver-sailles-ban, Saint-Germain-ben és Neuilly-ben* kontármunkát végeztek azok, akik a szerencsétlen békeszerződéseket megalkották és reáparan-csolták a legyőzött népekre, – ha felismeri a közvélemény a való helyze-tet, az igazságtalanságok nyomán támadt sebeket, amelyek tizenöt év alatt sem hegedtek be, s reáeszmél a veszedelmekre, amelyek Európát, de Franciaországot is fenyegetik a jelenlegi helyzet fenntartása miatt – maga a közvélemény fogja az eddigi irányzat feladására szorítani az ország kormányát.

A megoldás kulcsa Franciaország kezében van és elérkezett a tizen-kettedik óra, hogy az európai béke minden őszinte híve rajvonalba fejlőd-jék a legyőzött államok népeinek emberségesebb sorsáért.

Azok, akik a békeszerződéseket csinálták, részben már nem élnek, részben pedig nincsen erkölcsi bátorságuk szembehelyezkedni a saját hi-bás alkotásukkal.

A megkövesedett és a *securité* rögeszméjét szolgáló francia közvéleményben kell felvenni a harcot.

Ennek a harcnak hatalmas fegyvere *Henri Pozzi* könyve, amelyet *Felkai Ferenc* és *Marjay Frigyes* kitűnő fordításában kap kézhez a magyar olvasóközönség.

Henri Pozzi tárgyilagos tanulmánya hü képet fest azokról az állapotokról, amelyeket a békeszerződések Európa keletjén teremtettek és kérelhetetlen logikával mutat rá azokra a veszélyekre, amelyek ezekből az állapotokból kifolyólag Európa nyakába fognak zúdulni – előbb, vagy utóbb.

A kiváló *francia* publicista a *francia* külpolitika végzetes hibáit világosan kimutatja – *Franciaország* jövője érdekében, amelynek nem lehetnek egész Európával ellentétes érdekei s amely a revízió kérdésében apró szövetségeseivel ma már egyedül áll, hiszen az olasz, német, angol és orosz hivatalos felfogás is többé-kevésbé elismeri, hogy az általános nagy betegségek forrása a páris-környéki békékben rejlik.

Pozzi munkája a revíziós küzdelem egyik legjelentősebb ténye, mert tárgyilagosságával, pontos adataival, vaslogikájával és tudományos színvonalú fejtegetéseivel, amelyeket az író, a toll igazi művészenek váteszi meglátásai és emberséges érzéseinek melegsége hat át, vitathatatlaná teszi a nagy igazságot, *hogy a világháború nem oldott meg semmit, csak új háborúk magjait vetette el*. Vitathatatlaná teszi a nagy igazságot, *hogy az európai békét tartósan csak a revízió biztosíthatja*, – azon az úton, amelyet a század legnagyobb politikai lángelméje *Mussolini* jelölt meg és amely úton a mai magyar külpolitika jár.

„*A háború visszatér*” a revízióért esengő magyar nemzet szellemi fegyvertárának egyik legnagyobb kincsévé kell, hogy váljon, amelynek értékét rendkívül emeli, hogy – francia toll írta.

A revíziós mozgalom szellemi erők harca az igazságért, és büszkék lehetünk rá, hogy a mi igazságunk egy olyan szellemi kiválóságot indított tette, mint *Henri Pozzi*, aki egyike a legkitűnőbb francia elméknek.

Nemcsak a hála, hanem az okosság, a szellemi harcra való felkészülés parancsa az, hogy „A háború visszatér” minden egyes szavát jól az emlékezetébe vesse minden művelt magyar.

Dr. Orbók Attila

A SZERZŐ ELŐSZAVA

Ez a könyv engesztelhetetlen ellenségeket fog szerezni nekem – nemcsak Franciaországon kívül.

Némelyek támadást fognak látni benne, mások pártoskodást. Nincs benne sem az egyik, sem a másik.

Nincs benne más, mint az a törekvés, hogy a legválságosabb időben, amelyet a háború óta átélünk, a lehető legvilágosabban és legtárgyilagosan tárja föl azt, amit én tapasztaltam, amit láttam, szóval azt – ami van.

Tanulmányutaim során, amelyeknek eredményeit itt elmondom, s amelyeknek részletei már megjelentek a „l'Oeuvre”, a „l'Echo de Paris” és a „Je suis partout” hasábjain, soha, egy pillanatra sem volt szándékom állást foglalni a csehek, románok vagy szerbek mellett vagy ellen, sem a horvátok, macedónok vagy magyarok mellett vagy ellen.

Én csupán arra igyekszem rámutatni, hogy tizennégy évvel a jog békéje után hová jutottak a viszonyok Európa felerészében és miért jutottak ide. Reá akarok világítani arra, hogy milyen katasztrófák felé megyünk, ha nem vigyázunk, és hogy miért megyünk azok felé.

Az egyetlen dolog, ami engem érdekelt, amikor Jugoszláviát, Bulgáriát, Magyarországot és Ausztriát bejártam, az egyetlen gondolat, amely soha egy pillanatra sem hagyott el engem, az volt, hogy a hibáknak, az igazságtalanságnak, a bűnöknek Franciaország biztonságára és jövőjére milyen következményei lehetnek.

Erre vonatkoztattam, ennek rendeltem alá mindent és minden nap, amely hazaérkezésem óta elmúlt, a válság minden jelensége, amely ott lent hat hónap óta mutatkozott, megerősítette azt az érzésemet, hogy azt, amit ezeken a lapokon elmondok, el kellett mondanom, sőt – kétségkívül el kellett volna mondanom előbb és nyomatékosabban, mint ahogy tettem.

Ez az egész!

Mindarról, amit itt – minden szót megfontolva – megírtam, a legkisebb tényről is, a legkisebb bizonyítékról is, a helyszínén győződtem meg azon a hosszú európai körutazásomon – amely a háború óta az ötödik volt – Zágrábtól Üszkübig, Szófiától Belgrádig, Szalonikitől Budapestig. Mindazt, ami ebben a könyvben található, magam láttam, magam állapí-

tottam meg, és ugyanazt láthatja és megállapíthatja akárki, aki oda megy, ahol én jártam.

Jól tudom, – szememre fogják vetni, hogy ezt meg mertem mondani, hogy kíméletlenül lerántottam a leplet, amely Noe mámorát takarta.

Mégis, ha ismételnem kellene, megismételném!

Ha az ember az igazságnak csak egy kis részletét is megismeri, és ha ennek az igazságnak a fel nem ismerése az övéinek ártalmára lehet, akkor nincs joga azt ki nem kiáltani – történjék bármi azzal, aki kimondja.

Amikor elhagytam Macedóniát, szabad emberi méltóságomban felháborodva a kegyetlenség és szolgaság mélyen undorító látványai fölött, amelyeknek ott tanúja voltam; – Trumbics dr. Zágrábban horvát honfitársai szenvedéseinek és forradalmi vágyának feltárása után azt mondta: – „Mindezt ismertesse meg otthon, még ha az én halálos ítéletemet jelentené is!” – Amikor Közép-Európán keresztülhaladtam, megállapítottam, hogy a gyűlölet, az irigység, a szenvedély, a szőszegés, a felszabadult imperializmus, mit csinált a békéből. Abból a békéből, amelyről a háború áldozatai haldokolva azt álmodták, hogy a túlélőknek egy kevéssel több igazságot és gyermekeiknek a jövőben biztonságot fog hozni. Megállapításaimat önző módon és kizárólag a saját hazámmal hoztam kapcsolatba és nem gondoltam másra, csak reá... Franciaországra.

A nagy elvek? A tiszta igazság? A teljes szabadság? Az undok bűnök?

Egymillióhétszázezer francia halt meg azért, hogy a jogokat megvédje, és a bűnök eltűnjének...

Hiába haltak meg!

Ma, alig tizennégy éve, hogy az utolsók elestek és Európában, amely jobban szét van darabolva és jobban fel van kavarva, mint valaha, a győztesek fiait mindenfelől viharok mennydörgése fenyegeti, míg mások, – akik csak azért nem bocsátkoztak a háborúba, hogy a hullákat kifosszák, – tökélet kovácsoltak maguknak a győzelemből.

A mi hazánk azáltal, hogy fel akarta szabadítani a világot, terjeszteni akarta a rendet, az igazságot, a mások jogainak tiszteletét, meg akarta adni az összes nemzeteknek a lehetőséget, hogy éljenek és szabadon fejlődjenek és azáltal, hogy semmit sem tudott arról a munkáról, amelyet az ő nevében végeztek, maga ellen zúdította az összességét azoknak a nem-

zeteknek, amelyeket a béke megkinzott, holott meg kellett volna gyógyítania őket.

A háború feltartóztathatatlanul jön.

Visszajön, mert a békeszerződések még ott is, ahol legtöbbször voltak az elnyomottak – a Duna völgyében és Balkán-félszigeten – több igazságtalanságot, rendetlenséget és önkényt teremtettek, mint amennyit megszüntettek. A bennük foglalt magas és nemes elvi határozatok csak álarcul szolgáltak a legaljasabb falánkságnak, a hódítás és nyerészkedés legutálatosabb egyesülésének...

Ott kellett volna lenni, ahol én voltam – abban a bolgár Macedóniában, amely tehetetlen dühében vonaglik azoknak a talpa alatt, akik a nyakára hágtak. Horvátországban olyan embereket, akik Európa legműveltebbjei közé tartoznak, kifosztanak, megaláznak, meggyilkolnak a fajtestvéreik. Ugyanez történik az elhasított magyar részeken. Annak a Magyarországnak testdarabján, amelyet az „igazság nevében” valósággal felnégyeltek.

Semmi sem olyan gyűlöletes – most már tudom – mint az, amikor az elnyomott elnyomóvá válik.

Azok az emberek, akik a győztes nemzetek nevében teljes önkénnyel megállapították a békefeltételeket, – Wilson, Clemenceau, Lloyd George, Orlando, – telve voltak hittel, becsületes akarattal. Nem vakította el őket semmiféle gyűlölet, hódító szellem.

Egyedül arra törekedtek a találékonyságig menő lelkiismeretes gondosságukban, hogy a feldúlt Európát helyreállítsák, hogy a legkisebb nemzetek számára is lehetővé váljék a biztonságban és egyetértésben való megélhetés.

– „Igazságot és szabadságot mindenkinek!” – mondták ők a háború alatt...

Amikor az ellenség lábaik előtt hevert, azt akarták, hogy a békeszerződések szentesítsék a győzelmet, amely véglegesen biztosítja ennek a szabadságnak, ennek az igazságnak a diadalát.

Ennek most 14 éve...

És ma már az az épület, amelyet ők a szabadság és jog tiszteletben tartásával felépítettek, napról-napra inkább összeomlással fenyeget. A balfogások, a hibák, a kontár munkák minden részén jelentkeznek. Az építészeket – méltatlanul – becsapták a munkatársaik.

A béke műve, amelynek meg kellett volna ölnie a háborút, azon az úton van, hogy siettetni a háború feltámadását.

Ausztria-Magyarországot, amely a különböző nemzetek vegyülete volt, – de ezek egyike sem nyomta el a másikat, – és amely egyike volt a

nyugati kultúra legfényesebb otthonainak, megsemmisítették csak azért, hogy belőle hármat alkossanak: Romániát, Csehszlovákiát és Jugoszláviát. Ma ezekben az államokban alacsonyabb műveltségű kisebbségek basáskodnak a magasabb műveltségű, de tehetetlen többség felett.

A népek szabad önrendelkezési jogának és a nemzeti kisebbségek vallási, gazdasági és kulturális védelmének nagy elveit, amelyeket a négy szövetséges hatalom hirdetett és otthonában gondosan tiszteletben is tart, – Közép-Európában és a Balkánon durván megsértették és lábbal tiporják ma is. Azok a kis nemzetek, amelyek felosztották egymás között Budapest, Szófia és Bécs elkobzott birtokát.

Mi van a nemzeti kisebbségek védelmével? Mi van az ő kulturális, gazdasági és politikai jogaik tiszteletbentartásával és biztosításával? Mi van a szabadság és igazság biztosítékainak épségben-tartásával, amelyek pedig be vannak iktatva abba a saint-germaini szerződésbe, amely hivatva lenne a legyőzötteket megoltalmazni új gazdáik minden elnyomásának, erőszakosságának és önkényének lehetőségétől?

Alább látni fogjuk, mi lett mindezekből.

Ahhoz, hogy a kormányok, amelyek röstellték hódítási céljaikat bevallani, az általuk aláírt formális kötelezettségeiket holt betükké változtathassák, nem kellett egyéb, csak az, hogy a fennhatóságuk alá jutott nemzeti kisebbségeket „*visszanyert nemzetbeliek*”-nek kereszteljük. Így járt el Szerbia Macedóniában, amelyet magához csatoltatott.

Más esetekben felségjogaik érinthetetlenségére hivatkozva, röviden és egyszerűen megtagadták azoknak a rendszabályoknak – az új szerződések területeken – való alkalmazását, amelyek a békeszerződésekben elő vannak írva.

Ezt az eljárást alkalmazta Románia az erdélyi és bukovinai magyar és német alattvalókkal, Csehszlovákia pedig a tótokkal, ruténekkal és magyarokkal szemben.

Az esküvel erősített ígéret megtagadása, a „*felszabadított területek*”-en olyan túlzó beolvasztási uralom létesítése, amelyhez képest a németeknek a mi Elzász-Lotharingiánkban gyakorolt módszere, valóságos igazságosság és kedveskedés volt, jellemzik és alkotják a legyőzöttekkel szemben 14 év óta gyakorolt politikáját azoknak, akiket Clemenceau, amikor – *már elkésve* – munkájukat meglátta – „*a mi győzelmünk sakáljai*”-nak nevezett.

Sem a csehek, sem a szerbek, sem a románok, sehol, semmi körülmények között, semmiféle módon 14 év alatt nem teljesítették kötelezettségeiket.

Egyetlenegyszer mégis: – az adriai partvidéken. Mert ott az olasz lakosság egy hatalmas ország támogatására számíthatott, amely országnak összes polgárai közösséget éreztek a saját fajtájukbeli emberekkel. De ott is – azt, amit nem lehetett elkövetni az embereken, mert túlságosan nagy lett volna a kockázat, elkövették a dolgokon.

A kalapácsok, amelyek hat hónap előtt megcsonkították a régi köroroszlánt Trauban, 14 év óta törnek és rombolnak Dalmáciában, Szlovéniában, Szerbiában, mindent, ami még a múltból rombolható. – Ezek nem egyes cselekedetek! Ez rendszeres pusztítás.

A trianoni és a neuilly-i szerződések, amelyek megtestesítették a győzelmet a Balkánon és Közép-Európában, csak megerősítették a hódítóknak azokat a foglalásait, amelyek már az ellenségeskedések megszűnése óta meg voltak valósítva.

Minden előbbinél súlyosabb igazságtalanságokra, visszaélésekre, oktalanságokra adott ez alkalmat három országnak, amelyeknek vezetői, hogy a Magyarországtól, Bulgáriától és Ausztriától szerzett zsákmányt jobban tudják egymás között felosztani, az 1917-ik évben valósággal a cselszövés és zsákmányolás szövetségét alakították meg.

Míg mások az olaszországi és franciaországi harcvonalakon saját testüket és vérüket vitték harcba, ők a hivatalok előszobáiban, párisi, római, londoni és washingtoni befolyásos lapok szerkesztőségeiben propaganda-cikkeikkel és csekk-könyveikkel harcoltak.

Pasics, Massaryk, Benes és Bratianu a konferencia vezéreinek környezetével, de különösen Wilson és Clemenceau bizalmas embereivel való közvetlen érintkezés útján készségesen elvakult barátokat szereztek, akikkel olyan játékot játszottak, amely a történelem szégyene lesz. – Térképek meghamisításával, okmányok megcsonkításával és vásári, lócsiszárokhhoz illő fogásokkal operáltak, hogy hasznukra fordítsák a békét.

– „Mindazok az okmányok, amelyeket a béketárgyalások alatt bizonyos szövetségeseink elének terjesztettek” – írja Lloyd George 1928-ban – „hazugok és megtévesztők voltak. *Mi hamis adatok alapján határoztunk!*”

Ez a vád rettenetes!

Nem döntötték meg soha!

Valóban 1920 óta minden oldalon süket fülekre talált az igazság. Arról az eljárásról, amelyet Prága, Bukarest és Belgrád Trianonban, Neuillyben és Saint-Germainben alkalmaztak, hogy megnyerjék a nagy szövetséges vezérek jóindulatát – jobb nem beszélni! A képzeletbeli statisztikákról, a szívességből kapott, vagy erőszakkal kicsikart kérvények-

ről, a csalásokról és hazugságokról, amelyek a békeszerződésekből azt csináltak, amik lettek – hallgat az „igazság”.

Alább olvasható annak a szerződésnek a története, amelyet Massaryk az ideiglenes cseh kormány nevében 1918. június 30-án Pittsburgban a saját aláírásával megkötött a tót delegátusokkal. Az abban foglalt kötelezettségek elismerését Massaryk és barátai – mihelyt a magyar Szlovenszko uraivá lettek, – cinikusan megtagadták: – „mert ez a szerződés az amerikai törvények megsértésével *ünneppanapon* kötötten, semmis és érvénytelen.”

Ez a mondat, amelyet idézőjelek közé tettem, magától Massaryk úrtól származik. Ő írta „The Making of a State” (Egy állam megalkotása) című híres könyvének 220-ik oldalán, tréfálódzva azoknak az agyalágyultaknak a butasága felett, akiket ő becsapott, *s akiknek a neve Orlando, Lloyd George, Wilson és Clemenceau.*

Valóban ezek az urak a pittsburgi szerződés szlovák aláíróinak nyilatkozatát látva, elfogadták azt olyannak, amely a csehekkel dualista államot alapít, s amelyben a szlovákoknak – „saját közigazgatásuk, saját parlamentjük, saját iskoláik és bíróságaik lesznek, szlovák hivatalos nyelvvél.”... Ezek az urak alkalmazták a nemzetiségek szabad önrendelkezési jogát és „*főlszabadították*” a szlovákokat Magyarország uralma alól.

Azóta a csehek azokat a szlovákokat, akik a vállalt kötelezettségek teljesítését követelni merésztették, megtanították arra, hogy mibe kerül az, ha valaki bizalmát „egy rongy papírra” alapítja.

Ennek az esetnek, – amely Robert Macairenek tetszett volna, – van egy mása is: *annak a bizottságnak hallatlan cinizmussal végbevitt kalandja, – amely megbízást kapott a szövetséges hatalmak vezéreitől, hogy vizsgálja meg a helyszínén, Magyarországon és állapítsa meg, vajjon a cseh delegátusok által javaslatba hozott határok igazán megegyeznek-e a valósággal. Ennek a bizottságnak a tagjai – a békekonferencia tudomása nélkül – csehek voltak!...*

Ilyen emberek által nyújtott és ehhez hasonló bizonyítékok alapján osztogatták megfellebbezhetetlenül Közép-Európában és a Balkánon a területeket és a népeket a győztes nagyhatalmak. Ebben a tudatlanságban és felületességben volt valami lesújtó.

Ilyen szemfényvesztésnek köszönhető, hogy a magyar Bánátban letelepedett 400.000 szerb – az igazság nevében és nemzetiségi elv alkalmazásával – elszerbesít 600.000 magyart és 400.000 németet. Így történhetik, hogy harmadfél millió erdélyi román „elrománosít” közel három-millió nem románt, akiknek kétharmada magyar. Ennek a következmé-

nye, hogy a 6 milliónál kevesebb cseh urává lett a több mint hétmillió nem csehnek, akiknek ötödrésze magyar és hogy Pasicsnak arra az egyszerű kijelentésére, hogy ezek szerbek, – Macedóniát, – amely kétszer akkora ország, mint Belgium – és annak harmadfél milliónyi bolgár lakosságát, kiszolgáltatták annak a Szerbiának, amelyet joggal utáltak, s amely gyűlölte őket.

Tizennégy év óta – Közép-Európában és a Balkánon – a politikai önkénnyel széjjelszaggatott nemzetiségek, a réginél százszorta kegyetlenebb elnyomatás által sújtva, a nagyhatalmak jobban tájékozott igazságához fellebbeznek. Azokhoz a nagyhatalmakhoz, amelyeknek képviselői Neuillyben, Trianonban és Saint-Germain-ben kezekedtek az ő szerb, román és cseh szövetségeseik kötelezettségeiért.

Tizennégy év óta az elnyomottak millióinak képviselői állandóan feltárják azokat a hazugságokat és tárgyi tévedéseket, amelyek megrontották a szerződéseket, a jogtiprásokat, amelyek a jog nevében történnek, – az igazságtalanságokat, amelyeket az igazság nevében követnek el...

Angliában, az Egyesült Államokban, Olaszországban a horvátok, macedónok, szlovákok, magyarok tiltakozásai erős visszhangra találtak. Az ő érveik ereje, az ő sérelmeik világossága, az általuk elszenvedett jogtalanságok szembeötlő bizonyossága meleg rokonszenvet és hatalmas védőket szerzett azok számára, akiket a győzelem után felszabadítani kívántak, s akiknek – a valóságban – amint ezt most rémülten veszik észre – súlyosbították a láncait.

Az ő ügyük minden országban, ahol ismerték, erkölcsileg győzött.

Nálunk a közvélemény, – amely nem tud semmit a valóságos helyzetről, – sem a Duna völgyének és a Balkánnak, sem Európa más részeinek a belső állapotáról, most is teljesen ugyanabban a felfogásban él, amelyben élt a fegyverszünet első napján.

A francia közönség, – amelyet igen gondosan tájékoztatlanságban tartanak, – csodálkozik, és ármánykodásnak tulajdonítja volt szövetségeseink új állásfoglalását a legyőzöttekkel szemben, akik felé ma rokonszenvvel fordulnak. Nem érti, hogy miért hangoztatja Olaszország, Anglia és a franciák egy része a területi kiigazítások szükségességét.

Nem érti!

Nyugtalankodik, felizgul.

Kelepcétől tart.

Hallom az ellenvetést...

– Azt fogják mondani, – mi közünk van mindehhez? Mi érdekünk van abban, hogy beleavatkozzunk olyan viszályokba, amelyek a csehek

belső területén, vagy jugoszláv-bolgár határon, vagy Horvátország és Dalmácia falvaiban fogságba juttatnak olyan embereket, akiknek a nevét is alig tudjuk? – Intézzék el ők maguk közt! Hiba volna részünkről, ha ő miattuk viszálykodásba bocsátkoznánk a mi cseh, román és jugoszláv barátainkkal most, amikor nagyobb szükségünk van rájuk, mint valaha.

Ellenkezőleg, éppen az a hiba, ha ilyet mondunk. A mi biztonságunk, a gyermekeink élete, sőt hazánk jövője is ma valóban Prágától, Bukaresttől és Belgrádtól függ. – De nem úgy, amint szeretnék elhitetni azok a politikusok, akik visszaélve bizalmunkkal, – a jóvátétel lehetetlenségét és veszedelmességét hirdetik.

Az a három említett ország, amely nekünk köszönheti államiségát s amelyet a mi pénzünkkel és tekintélyünkkel állandóan támogatunk: bűneinek, erőszakosságainak, igazságtalanságainak árát velünk fogja megfizettetni. Mit kapunk ezért cserébe? – Képzelteteli támogatást. *Ha ragaszkodunk ahhoz, hogy őket védelmezzük – ők fognak minket is veszedelembé dönteni.*

Azoknak az embereknek a hibájából, akik csak bosszúvágyukat, kapzsiságukat, hódításvágyukat akarták kielégíteni, –

– azoknak a hibájából, akik ezáltal több gyűlöletet ébresztettek a Duna medencéjében és a Balkán-félszigeten, mint amennyi azelőtt valaha is volt Európában, –

azoknak az embereknek a hibájából, akik a mérhetetlen igazságtalansághoz tizennégy évvel ezelőtt segédkezet nyújtottak, –

és azoknak a hibájából, akik világosan felismerhető hazugságaikat, szerzett jogaikkal való visszaéléseiket minden eszközzel leplezik: visszatér a háború!

Visszatér, mert nemzetünk, amely vérének ontása által kivívta a győzelmet: végtelen jóhiszeműségében..., nem tud semmit arról a felelősségről, amelyet reá hárítottak; sem arról, hogy mások mit mesterkednek körülötte; sem arról, hogy bizalmával mennyire visszaéltek és hogy ő tulajdonképpen áldozat.

A mi nemzetünket elkábították azok, akikbe bizalmát helyezte. – Azok a politikusok, akik inkább belekergetnék Franciaországot egy újabb háborúba, mintsem hogy elismerjék azt, hogy tévedtek. Azok az államférfiak, akik a hazafiság kizsákmányolásából élnek. Azok a hírlapírók, akik előtt az egyetlen igazság az, amely jóvedelmet vagy kitüntetést eredményez...,

A francia közvélemény elvakítva a propaganda által, azokat tekinti az új háború felidézőinek, akik ezeknek a békeszerződéseknek a hibáira rámutatnak.

Az ő igazságtalan szerződések revíziójára irányuló mozgalmukban veszedelmes támadást lát a szövetségesek ellen és rajtuk keresztül mi magunk ellen. Olyan támadást, amelyet el kell háritani.

Az ő számára a revízió gondolatának elfogadása azt jelentené, hogy saját kezünkkel semmisítjük meg a mi drágán szerzett győzelmünk gyümölcseit. Továbbá, hogy igazat adunk a legyőzöttek támadásainak, akik azzal vádolnak minket, hogy visszaéltünk ezzel a győzelemmel. Ez azt jelentené, hogy szándékosan meggyengítjük Franciaországot. Nem! Az, amit tettünk, jól volt téve. A békeszerződések bármely területi intézkedésének megváltoztatása lehetetlen. Franciaország kötelessége – Franciaország érdekében és a béke érdekében – az, hogy ezt kérlelhetetlenül ellemezze.

Ezt hirdetik a parlamentben és az ő lapjaikban azok az emberek, akik nagyon hamar elfelejtik, hogy Franciaország egyedül nekik köszönheti a béke csödjét. – Az ő önhittségüknek elviselhetetlen volna az, hogy egy Paul Boncour a háború elkerülése végett megjavítani merészelje a „szándékosság hiányának és a tájékoztatatlanságnak” azokat a hibáit, amelyeket ők követtek el.

Így gondolkozott nálunk *tegnapig* a közönség. Ezért lepődött meg néhány hét előtt – mielőtt megértette, – azon, hogy *azok a férfiak, akik hivatalosan Franciaország nevében beszélni nem válaszoltak az olasz revíziós javaslatokra.*

Teljesen ugyanezt mondták és gondolták a békeszerződések pénzügyi rendelkezéseiről is, azoknak megváltoztatása előtt. Azok is – ugyanazon önhitt politikusok hite szerint, – bölcsek, kitűnőek, érinthetetlenek voltak és – megtörtént velük az, amit mindnyájan tudunk...

Mussolininak folyton növekvő befolyása az európai politikára és az a vonzerő, amelyet a legyőzött országokra gyakorol, valamint az a tekintély, amelyet hazájának szerzett, abban leli magyarázatát, hogy ő volt az első Európában, aki le merte leplezni a béke alaphibáit és ki merte mondani, hogy a „*békeszerződések nem koporsók, amelyekből a legyőzöttek sohasem szabad kilépniük.*”

Érthetetlenek ezek a franciák számára, akik nem vesznek tudomást mindazokról az igazságtalanságokról, amelyeket azok követtek el, akiket ők azzal bíztak meg, hogy csináljanak igazságos békét. A franciák – hibájukon kívül – még ma sem látják tisztán azokat a fájdalmakat és kétségbeesítő viszonyokat, amelyek Európa felét gyötrik. Így, éppúgy, mint 1914. júliusában, bekötött szemmel rohannak a borzalmas meglepetések elé.

Nem a Rajna felől és nem Danzig felől fenyeget a balvégzet. A közeli veszedelem másfelől jön, – ahonnan 1914-ben is jött. Ugyanazoknak az embereknek bűnös szándékából, akikben az erőszakosságnak és az örületnek ma is ugyanaz a szelleme lakik.

Csak egy szót még!

A tényeket, amelyeket megállapítottam, a szavakat, amelyeket nekem mondtak, az eseményeket, amelyeknek tanuja voltam, – mind úgy irtam le itt, amint láttam és hallottam. Tekintet nélkül arra, hogy minek vagy kinek lesznek hasznára. Ha tehettem, megneveztem informátoraimat. *Természetesen, ha életüket, vagy szabadságukat ezáltal kockáztatva éreztem: – nem neveztem meg.*

Ebben a könyvben nincs egyetlen szó, nincs egyetlen állítás, egyetlen tény, egyetlen szám sem, amely nem volna igaz. Olyan igaz minden, hogy azt semmiféle cáfolat, – bárhonnan jöjjön is, bármilyen hivatalos tekintéllyel vagy bármilyen merészséggel lépjen fel – nem foszthatja meg attól, hogy igaz maradjon.

Henri Pozzi

I. fejezet

A HORVÁT KÉRDÉS

A VESZEDELEM

Jugoszlávia, amely horvát, macedón, magyar, szlovén és dalmát területek bekebelezése révén a győzelem jegyében született, s amely tíz évig a Szerb-Horvát-Szlovén királyság nevét viselte – mostanában nehéz időket él át. Annyira nehéz időket, hogy hovatovább valószínűnek látszik: rossz vége lesz a dolognak. De nemcsak a jugoszlávokra nézve.

A katasztrófának jellegzetes előjelei szaporodnak, halmozódnak és elárasztják az egész országot.

Gazdasági válság, szociális válság, politikai válság a jelei annak, hogy az egész jugoszláv épület repedezik és inog.

Alkalmam volt megállapítani a múlt évi tanulmányutam során annak a betegségnek fenyegető veszedelmeit, amelynek előjelei súlyos aggodalmakat ébresztettek bennem már 1923 nyarán.

A jugoszláv arculat, amelyet oly gyakran és oly különböző variációkban láttam szlovén, horvát és szerb területek gyakori beutazása során – most megváltozott, felismerhetetlennek tűnt fel.

A jólétet, a rendet, a nemzeti egységet, az elért haladást dicsőítő hivatalos nyilatkozatok hazugságai az egész vonalon, száználmas henccegnek tündek fel.

Valami szorongatta Jugoszlávia torkát, amitől fulladozott.

Annak már tíz éve...

Lehetséges, hogy a diktatúra közérdekű intézmény, – mint ahogy azt Jugoszlávia védelmezői állítják! Ezt a diktatúrát négy évvel ezelőtt Karagyorgyevics Sándor király léptette életbe annak a pánszerb katonai pártnak sürgetésére és segítségével, amelynek ő a feje, *de egyúttal rabja is.*

Lehetséges, hogy ezzel elhárították a töredékekből lazán összetakolt ország feje felől a széthullás veszedelmét. De ne feledjük, hogy – akár tudatosan vagy öntudatlanul, akár elvi okokból, vagy személyes érdekek kedvéért – éppen azok a pártok és azok az emberek dolgoznak az „egység” bomlasztásán, amelyeket a diktatúra elnyomott.

Lehet, hogy a diktatúra híveinek van igaza ...

Részemről – s ezt már most kijelentem – nem hiszem, hogy ez így van. Ellenkezőleg, a látottak alapján meg vagyok győződve róla, hogy Jugoszlávia boldogulásának lehetőségét ez a diktatúra sodorta veszélybe.

Egy dolog azonban bizonyos: ha a diktatúrának sikerült is látszólag megállítani a betegség továbbterjedését, a valóságban – azáltal, hogy a fekélyt durva kézzel szétnyomta – megfertőzte az egész jugoszláv testet.

Vajjon annyira megfertőzte-e, hogy a betegség ma már gyógyíthatatlanná lett?

Ennek a kérdésnek a felderítése céljából folytattam két hónapon át: Jugoszláviában, Bulgáriában és Közép-Európában tanulmányokat. Eredményeit ez a könyv foglalja össze.

Ha az ember bizonyos híreket olvas azokból a „külön tudósításokból”, amelyeket Páris legjelentékenyebb lapjai az utóbbi 5-6 hónap alatt közöltek, – pl. az olasz–jugoszláv konfliktusról, a horvát kérdéssel, Bulgária, vagy Magyarország titkos katonai készülődéseiről – az az érzése, mintha álmodnék.

Ha hiszünk nekik, akkor el kell fogadnunk, hogy ebben a – szerintük aránylag legnyugodtabb és legjobban igazgatott országban – még ha nincs is minden a legjobb rendben – semmi esetre sem érdemlik meg az esetleg előforduló jelentéktelen zavarok, hogy aggódjunk miattuk. Különben is, hogy vehetnénk komolyan olyan támadásokat, amelyeket ellenségeik intéznek ellene?

Ezek az ellenségek – a „külön tudósítások” szerint – vagy egyáltalában nem bírnak semmi súllyal, és csak a saját gyűlölködésüknek, vagy egyéni törtetésüknek adnak kifejezést, – vagy pedig idegen érdekeket szolgálnak, és ilyenformán megvetésre érdemes árulók.

Macedóniában – „közjogi banditák” – Horvátországban és a Bán-ságban – „Olaszország vagy Magyarország bérencei”, az ország többi részében – „politikai elégedetlenek”. De a jugoszláv nemzet, a közös béke és a munkaakarában – szerintük – bízik kormányában, amely megsza-badítja majd az „árulóktól”.

Ennek a mi nemzetünkkel barátságos és szövetséges nemzetnek az erejére – szerintük – teljes megnyugvással támaszkodhatunk...

Szarajevó napjaiban a derék francia népet ugyanilyen közlésekkel ámitották és kábították el, hogy öröme teljék a jó hírekben!

* * *

Az első jugoszláv ember, akit az olasz határ átlépésekor megláttam a hajnali szürkület gyöngye világításában: egy katona volt.

A múlt évben Jugoszláviába érkezésemkor, ahová Tirolon és Szlovénia északi részén át utaztam, megdöbbsentem a csendőrök és katonák

szokatlanul nagy számán. A fontosabb elágazásoknál, nagyobb hidaknál, műemlékek tövében és egyes nagy állomásoknál álltak őrt.

De mindez távolról sem hasonlított ahhoz, amit most látok: egy egész országot valóságos katonai megszállás alatt.

A hatás rendkívüli!

A kézipodgyász megvizsgálása és az útlevelek ellenőrzése céljából a határállomáson a nemzetközi vonatot a szó szoros értelmében megrohanják a rendőrök és csendőrök. Míg egyesek kikérdeznek, igazoltatnak, motoznak, mások feltűzött szuronnal elállják a vasúti kocsik kijáratát és megakadályoznak minden közlekedést. Tilos a kocsifülkéből távozni. Az utasokat őrizetben tartják, mintha gonosztevők volnának.

Még a kocsikat is átkutatják. A bőröndöket, útitáskákat, a kalapdobozokat, az élelmiszer-kosarakat, az ülőhelyeket, a vánkosoakat a válaszfalakat, még a ruhák béléseit is. A kocsitetőt és padlózatot, – még a rekeszeket és a rügőket is átkutatták. Minden külföldi hírlapot elkoboznak. A Párisból magammal hozott lapokat, a „l'Ouvre”-t, a „Candide”-ot; a „Republique”-et; a „Populaire”-t és az „Echo de Paris”-t is elvették tőlem.

– Mit keresnek ezek? – kérdem a kalauztól, aki belépett, hogy átlukassza a jegyemet és rossz franciasággal üdvözölt.

„Bombákat uram!” – felelte közvetlen hangon.

Bombákat? – Ugyanezt a magyarázatot kaptam a múlt évben a jessenicei határállomáson.

Amint Zágrábba érkezem, mindjárt megtudom, hogy a „kommunisták” – mert úgy látszik, hogy ők csinálták a zimonyi robbantást – sohasem dolgoztak serényebben, mint mostanában. Nem egészen egy hét alatt a szlovén vonalakon pokolgépekkel huszonkét és a horvát vonalakon tizennégy vasúti kocsit robbantottak fel. Egy hónap leforgása alatt a mozdonyok köszénében és a vasúti kocsik deszkái között ötvennél több bombát találtak...

Egy ilyen készülék a kezemben volt. Úgy látszik, nem a kommunisták, hanem az Ausztriába menekült horvát és szlovén forradalmárok gyártmányai ezek, s az alakjuk és a méretük körülbelül olyan, mint a mi altisztí szivarkadobozainké. Valami új, rendkívül erős, olcsó és a szokott módon, könnyen kezelhető robbanó-anyaggal vannak megtöltve. A horvát vasutak egyik tisztviselője készségesen megmutatta nekem a helyes kezelés módját és pontos használati utasítással szolgált... Meg fogják bocsátani tisztelt olvasóim, hogy a nevét nem közlöm.

A szlovén területek mályva színű hegyek hátterével, művelésüknek gazdagságával és változatosságával, erdeiknek pompájával, számtalan folyóvizükkel valósággal gyönyörködtetik az embert. Talán még szebbek, még finomabbak és elragadóbbak, mint Szlovénia déli részei, ahol a nap mindent pezsgőbb és élénkebb elevenséggel aranyoz be és kiszélesíti a láthatárt.

Amint az ember beljebb megy Horvátországba, mindinkább változik a vidék és bizonyos férfias komolyság jellegét ölti magára.

A nagy erdőségek egyre ritkulnak, a beültetett, gazdag földek pedig kiszélesednek. Eltűnnek az óriási, rideg sziklák, amelyek a szlovén erdőt és mezőket mindenütt megszakították.

A sötétzöld pázsitok, amelyeket kis berkek és élő sövények szakítanak meg s amelyeken tarka marhák és ménesek legelnek, a mi normandiai mezőségeink gazdagságára emlékeztetnek. A körülfekvő vöröses talajú dombokat vég nélküli szőlőkertek borítják, amelyekben a gyümölcsfák ezrei zöldelnek. Széles falvakban magas, karcsú tornyú zömök templom körül sorakoznak a violaszínű palával fedett szögletes házak, amelyek kényelmeseknek és erőseknek látszanak.

Mindenfelé – a terjedelmes tengeri, napraforgó és répa ültetvények mellett, buja gyümölcsösök közé ékelve, nagy majorságok vannak. Vilamos vezetékek sodronyai pókhálószerűen terpeszkednek, amerre csak a szem ellát. Széles, bitumenes makadám utak, vashidak. Minden úton mezítlábas asszonyok gyors léptekkel sietnek a mezőre, vagy jönnek onnan és himzett vászoning domborodik keblük fölött.

Az erőnek, gazdagságnak, munkának, rendezett életnek feledhetetlen emlékei...

De ott vannak mindenütt, – még sűrűbben, mint Szlovéniában, – a fegyveres emberek. Ott vannak az országutakon és gyalogösvényeken, amelyek a mezőt átszelik, a községek piacán, a hidak mellett, amelyeknek lábánál a rohanó záporpatakok vizében a mosónők a golyócsot szapulják, ott vannak a vasútvonalak mentén is mindenhol.

Az ország úgy néz ki, mintha hadiállapot lenne.

„Szerb csapatok!” – mondja egyik útitársam, amikor vonatunk egy kis állomáson, rövid ideig áll. Gyalogos csapat, teljes hadifelszerelésben vonul végig a falu egyik kis utcáján.

Szerbek, a vasúti vonal hosszában álló őrségek, szerbek a csendőrök és a rendőrök, akik átkutatják a vonatokat, vagy a falvakban cirkálnak, szerbek a fiatal tisztek is.

Horvátország és Szlovénia egyik végétől a másikig nincs egyetlen egy szlovén, egyetlen horvát sem, aki fegyvert, vagy egyenruhát viselne.

Egyetlen egy sem, aki legalább külsőleg a hatalomnak és a köztekinélynek csak legkisebb jelét is viselné. Mintha nem is lenne részese a hatalomnak.

Ámde több mint egyharmada a jugoszláv katonáknak vagy horvát, vagy szlovén, de szolgálati idejüket valamennyien hazájuktól távol töltik el. Valahol a macedón helyőrségekben, vagy a Sumadiában, Belgrádon túl, – messze délen.

– „Ez helyesen van így” mondta T.... parancsnok, akivel az Esplanade szállóban együtt ebédeltem, néhány szerb barátunk társaságában. – *„Tíz év múlva, amikor az ifjú nemzedékkel lesz dolgunk, amelyet teljesen elszerbesítettünk, már nem lesz baj a sorozással!... De addig lehetetlen! A fiatal horvátok még nagyon el vannak telve a háború előtti eszmékkel és rokonszenvekkel.”*

Ami a tisztviselőket illeti, az összes fontos állásokban szerbek ülnek, akik Ó-Szerbiából jöttek. *„Fontos állások” alatt pedig egyszerűen azokat értem, amelyekben igazgatni, parancsolni, felügyelni, vagy oktatni kell.*

– „Óh uram! – mondotta egy kövér kereskedő, akinek Párisba menekült rokonaitól levelet hoztam és csodálkozásomat fejeztem ki Horvátországnak szerb megszállása fölött, – „hiszen még levél- és táviratkihordóinknak is fele szerb, a másik fele pedig csak névleg horvát! Nincs közöttük egy sem, aki ne lenne összekötetésben a rendőrséggel... Ami engem illet, minden leveletem, melyet külföldről kapok, csak felbontás után kézbesítik.”

Vajjon melyik írta meg azok közül, a nagy francia lapok közül, – amelyek a jugoszláv állapotokról „külön” tudósításaikban számolnak be, – a valóságot úgy ahogy én láttam és ahogy mindenki láthatja, aki Jugoszláviában nyílt szemmel utazgat?

Vajjon megkérdezte-e a francia lapok informátorai közül valaki, hogy miért áll Jugoszlávia területének fele megszállás alatt? – És hogy ez a megszállás miért éppen olyan csapatokkal és olyan rendőrséggel történik, amely nem ezekről a területekről való és az ottani nyelvet csak tökéletlenül beszéli. *(Köztudomású ui., hogy a szerb és a horvát, – bár rokon nyelvek, – sem szófűzésre, sem hangsúlyozásra nem azonosak, sőt ugyanazokra a tárgyakra vonatkozó kifejezéseik is sok esetben eltérők.)*

Vajjon megemlítette-e valaki a francia lapokban, hogy Horvátország összes városaiban, sőt magában Zágrábban is, állandósultak a horvát és szerb katonák közötti verekedések. Pedig a tények megállapítása megérte volna a fáradságot – és a felvetődő kérdésekre a válasz nem lett volna érdekesség híján. Különösen a mi hazánkra nézve nem, amelyet pénzügyi-

leg és politikailag súlyosan érintenek azok a válságok, amelyek megbont-hatják a jugoszláv egységet.

Ezeket a jelenségeket csodálatosképpen senki sem hozta nyilvános-ságra, sőt mégcsak megoldást vagy kiutat sém keresett vagy említett sen-ki...

Nem! A „külön” tudósítók, akikre az imént céloztam, elutaztak Párisból, hogy „földerítsék az igazságot” és miután *néhány kellemes napot eltöltöttek a helyi hivatalos személyek társaságában, visszatérve Franciaországba, beérték azzal, hogy otthon a közönségnek néhány nekik tetsző benyomásról beszámoljanak.* Leírják egy szarajevói görbe éjszaka dőre bohóságait, lelkesednek a dalmát partvidék ősrégi köze-teiért, vagy a szép lányok bájaiért, akiket a rendőrség terelt észrevétle-nül útjukba.

A Jugoszláviában és Jugoszlávián kívül jelentkező válságról, a vál-ság keletkezéséről, megnyilatkozási formáiról, elfojtásáról szó sem esik, holott éppen ennek „tanulmányozása” miatt utaztak oda! *Egyetlen meg-bízható adatot sem hoznak, amely megvilágítaná a hatalmon lévők szán-dékait, vagy a néptömeg érzelmeit.* Semmit, ami lehetővé tenné, hogy az olvasó véleményt alkothasson magának.

Semmit arról, ami figyelmessé tehetné azokat, akik elől elrejtik a valóságot! Semmit arról a nagy drámáról, amely most itt a Balkánon le-játszódik s ami bennünket egy újabb 1914 felé sodor...

Dehát túlzás ez?

Mennyire szeretném! – mennyire kívánnám, hogy csalódhatnék mindabban, amit a következőkben el fogok mondani. – Mennyire szeret-ném, hogy az optimistáknak legyen igazuk velem szemben, akik semmit sem akartak meglátni mindabból, amit a vakok is látnak!

Mert az a veszedelem, amely felé a mi félrevezetett hazánk bekötött szemmel rohan, – halálos veszedelem!

Mindaz, ami sújtja Jugoszláviát, a valóságban Franciaországot sújtja vagy fenyegeti, mert – 1918 óta mi franciák katonailag és politi-kailag elköteleztük magunkat Belgrádnak. – Mindaz, ami Jugoszláviát gyöngíti, visszahatásában minket gyöngít. *Mindazoknak a hibáknak, amiket Jugoszlávia elkövet, Franciaország viseli, vagy fogja szükség-képpen viselni a következményeit.*

Ez az, amit sohasem szabad szem elől tévesztenünk, amikor Jugosz-láviáról beszélünk! Ne feledjük hát, hogy a Balkánon ismét a vihar elője-lei tornyosodnak és hogy a szelek Belgrád felől fújnak...

Nem egészen 15 év alatt olyanok követték egymást a kormányon, akiknek minden ütőkártya a kezükben volt s akik mégis mindent elrontot-

tak. Sikerült oly mértékig bajba juttatniuk saját pártjukat és vele együtt egész hazájuk sorsát is, hogy most már csak egyetlen kérdés izgat barátot és ellenséget egyaránt: ... *mikor és hogyan vesztik el ezek az urak a játszmát?*

A főhibát, – amely többé helyre nem hozható és így döntő súllyal esik bele a mérlegbe, – *a szerbek Horvátországban követték el!*

Majdnem azt lehetne mondani, hogy szinte örömük telt benne! 1918 óta erőnek erejével kreáltak maguknak egy második Macedóniát!

És ez, – szerencsétlenségünkre, – tökéletesen sikerült nekik!

POLITIKAI PÁRTVEZÉREK VÉLEMÉNYE

Milánótól Zágrábig az út húsz óra, – ha az orient expresszel utazunk.
Innen Belgrádig hét ...

Erkölcsei és anyagi tekintetben pedig hosszabb az út Belgrádtól Zágrábig, – mint Zágrábtól – Milánóig! ...

Zágráb sokkal inkább főváros, mint Belgrád. Szébb, gazdagabb, európaibb, tisztább és sokkal forgalmasabb.

Soha nem volt jugoszláv. *És nem is lesz!*

Légköre, arculata, utcái, épületei, üzletei, templomai, modern kávéházai nyugatiak. *Letagadhatatlan nyomai ezek annak a magyar kultúrának, amelyet ezer éven át magába szívott.*

Ezzel ellentétben *Belgrád még ma is keleti város.*

Ha utcái, egy-két épülete, külsőségekben mutat is valamelyes korszerűséget, valójában megmaradt keletnek.

A város remek fekvésű, de az évszázados barbár uralom jellegét megőrizte. Belső élete nélkülöz minden lelkeséget és a kicsinyes napi dolgon túl még ma sem tud felülemelkedni.

Belgrád rideg és nincs egyénisége.

Félig ázsiai, félig szláv. Város, amilyen számtalan található a Dunától Görögországig és Albániától a Fekete tengerig. *Röviden: Balkán.*

A félsziget népei között a szerbek tipikusan balkániak. Sokkal inkább, mint a bolgárok és macedónok, akik a görögökkel való hosszabb kulturális kapcsolat révén kicsiszolódtak.

Távolról sem szándékozom kritizálni, csupán megállapítom, hogy a szerbek balkániak, és meg nem változtatható végzetszerűség következtében, azok is maradnak. Sem alkalmazkodó viselkedés, sem erkölcsi, politikai, vagy gazdasági fejlődés, hanyatlás, vagy dicsőség ezen nem változtathat.

A német, minden körülmények között csak német marad, amint-hogy a latin is megmarad latinnak. *A szerb viszont balkáninak.*

Nagy erőnyeik és nagy hibáik vannak. Mindkettőt köszönhetik: a történelemnek és a földrajznak.

Zágráb büszkén terül el egy termékeny síkság közepén. Külvárosai belenyúlnak a környező dombos vidékbe. Festőien szép a város látképe. A különös hangulat már a pályaudvaron megfogja az embert. Kiváltja ezt: a természet szépségét ügyesen kihasználó nyugati kultúra. A pályaudvar előtti szabad teret bokrok, virágcsoportok díszítik, és a vasuti kocsiból tett első lépésünktől kezdve úgy érezzük, mintha ezt a várost valahol nyugaton láttuk volna már.

Európai város, – mentesen minden idegenszerűségtől.

A belváros, az utcák, üzletek, kirakatok és irodák, a hangulatos külvárosi népkertek: *Budapestre, Münchenre és Bécsre emlékeztetnek*. Látam utcákat Milánóban, melyek feltűnően hasonlítanak a zágrábiakhoz. Szobrainak stílusa, – az árnyas, kellemes fasorok, a széles körutak, a tisztság, az izléses középületek mind magukon viselik Budapest bélyegét.

Itt semmi sem balkáni. Minden: európai.

Éghajlata azonos a kellemes olasz éghajlattal. A katolikus harangok barátságos, meleg kongása, az esti órák hangulata egészen nyugati ...

A kétszázezer lakost számláló városban a balkánizmust csak a középületek homlokzatára kitűzött jugoszláv zászlók, a katonák, a rendőrök egyenruhája képviseli. Egyébként az ezeréves magyar civilizáció és katolikus lelkeség örökre nyomot hagyott a városban.

A határt átlépve úgy érezzük, mintha még mindig Magyarország földjén járnánk. Kitűnően megművelt földek, szilárd, kényelmes házak, gyümölcsösökkel körülvett majorságok, széles utak tárulnak szemünk elé.

Tökéletesített munkaeszközök, a villanyerő felhasználása, a rendszeresség, mind kirívó ellentétei a balkánizmusnak ...

Ezek a horvát gazdaságok mindig szemem előtt lebegtek később, amikor Ó-Szerbiát utaztam végig. A horvát és a szerb között – bár csak néhány kilométer választja el őket – mégis óriási a kulturális különbség.

Ennek következménye a balkáni Belgrád és az európai Zágráb örök harca.

Ellenkező világszemlélet, külön civilizáció.

Összhangba soha nem kerülhetnek. Közös célt nem tűzhetnek ki. Nincsenek közös törekvéseik, sem küzdelmeik. Zágráb és Belgrád legfeljebb kölcsönös jóakarattal és engedékenységgel: *megtűrhetik egymást*.

Pedig a szerb hatalom és nyers-erő, párosulva a horvát műveltséggel és szellemmel, nagy dolgokra lehetnének hivatva. Az Adria és a Duna között *megalapozhatnák a nagy délszláv nemzet fejlődésképes jövőjét.*

Ez azonban majdnem *kivihetetlen, nehéz feladat.*

A minden porcikájában erőszakos, a szláv miszticizmustól és az ot-tomán elavultságtól átítatott szerb, a nyugati hatás közelsége következté-ben és a katolicizmus által felemelt, fölényesen műveltebb horvát, állan-dóan súrlódik.

Amikor a horvátok a háború következtében elszakadtak Magyaror-szágtól, amely második hazájukat képezte ezer éven keresztül, igyekeztek kiküszöbölni az ellentéteket, és csak az a nagy, közös törekvés hatotta át őket, hogy egy nemzetet alkossanak. *Itt volt azonban a tévedésük.* Gyak-ran hallottuk, egy évtizeddel ezelőtt, hogy Pasics elkerülhette volna a ba-jokat, ha szükséges engedményeket tett volna, és *ha több megértéssel, rugalmassággal kezeli Jugoszlávia belpolitikáját.*

Pasics viszont nem volt már a régi.

Magas kora, betegeskedése megtörték, családi gondok elkedvetleni-tették. A kormányzás gyeplője munkatársainak a kezébe került, akiket vi-szont rajongásuk és váratlan győzelmük sajnálatosan megrészegett.

Pedig Pasicsnak helyes volt az elgondolása. Láttam egy térképet, amelyen Horvátország, mint önálló, független államtest, Zágráb főváros-sal szerepelt.

Ez volt az úgynevezett „*Pasics-terv*”.

Ez azonban – úgy látszik – nem volt komoly.

Pasicsnak teljes életében csak egy uralkodó gondolata volt: „*a nagy, győzelmes Szerbia*”.

Szeretik Bismarckhoz hasonlítani.

De amíg Bismarck lángész volt, *Pasics: csak ügyes alkusz.*

Nem volt sem élesszemű, sem elmélyült gondolkodó. Nem rendel-kezett kellő műveltséggel és képzettséggel. Kitűnően ismerte azonban az embereket. *Ismerte aljasságaikat és léhaságaikat.* Minden ténykedése el-árulja a paraszti furfangot. Igyekszik kihasználni mások vakságát és ha-talmát.

Ha gyengének tudta magát, kertelt. Ha pedig erősnek érezte magát: hajthatatlan volt...

A horvátokkal, a szlovénekkal, montenegróiakkal szemben az volt a meggyőződése, hogy ő az erősebb.

Ezért nem volt hajlandó engedményekre.

Ha élne, úgy cselekedne, mint utódai, de jóval kevesebb brutalitással és sokkal több ravaszsággal.

Az összeütközés a horvátok és a szerbek között a békekötés utáni időkre esik.

A belgrádi vezérek, élükön Pasiccsal, a szövetségesek győzelme után Szerbia területi meggazdagodásában nem láttak mást mint személyes hasznát biztosító könnyű alkalmat. Gazdagodni, zsákmányolni, kényelmes állásokat biztosítani, kegyeltket, rokonokat és barátokat konchoz juttatni, volt minden gondjuk. Ezek a vezérek a horvátokat, macedónokat és a bánáti magyar németeket nem visszatért testvéreknek, egyenjogú szövetségeseknek tekintették, hanem csupán kihasználható adóalanyoknak.

A visszatért testvérekből így lettek alsóbbrendű, kifosztható adótárgyak.

A Belgrádban parancsnokló urak továbbra is „csak” szerbek maradtak.

Nekik a „*Szerb-Horvát-Szlovén királyság*” továbbra is csak Szerbia maradt.

Szerbia, amely megnagyobbodott.

Részükre csupán ennyi történt.

... És tizennégy év óta makacsul, hajthatatlanul, kétségbeejtő módszerekkel ehhez ragaszkodnak.

Ennek a következménye az, hogy ha ma egy szerb hazájáról beszél, nem „*Jugoszláviáról*”, nem jugoszlávokról beszél, hanem: „*Szerbiáról*” és szerbekről.

Kormányzásból kirekesztve, a szerb rendszerű közigazgatásnak és adózásnak alávetve, a megdöbönt horvátok azonnal óvást emeltek. Azzal érveltek, hogy a háború előtt még a magyar kormány alatt is, a legtágabb közigazgatási és pénzügyi autonómiában részesültek. Természetesen mozgalmukhoz a szlovének is csatlakoztak.

Az ágálókra a szerb hatóságok kíméletlenül rácsaptak. A horvátok és szlovének erre szervezkedni kezdtek, annak reményében, hogy a belgrádi parlamentbe tekintélyes ellenzéki csoportot tudnak beküldeni. Parlamentáris úton akartak győzni. Ez a mozgalom a parasztpárt és a katolikus szövetségek vezetése mellett, 1920 óta felrázta Horvátországot és Szlavóniát.

Belgrád még nagyobb erőszakossággal lépett fel. Az ellenzéki szervezeteket, a parasztpártokat törvénytelennek nyilvánította és feloszlatta. Vezéreiket börtönbe vetette, akik viszont tehették, külföldre menekültek.

Az üldözések, a nemzet eleven ereje, a jogos politikai követelések egy tüzeslelkű, lángoló vezért termeltek ki.

Ez a vezér *Radics István volt.*

Radics elfogatása és elítéltetése, népét még jobban felrázta. A mozgalom egyre szélesedett, úgyannyira, hogy a vérontást elkerülendő, Sándor király békét ajánlott.

1925. június havában *miniszter lett az üldözött Radics István.*

A horvátok és szlovének remélni kezdték, hogy most már igazságukhoz jutnak.

Radics azonban 1928. június 20-án egy pánszerb képviselő revolvergolyójának esett áldozatul a parlamentben.

Hat hónap múlva, 1929. január 6-án bekövetkezett az első államsíny, amely véget vetett Jugoszláviában a parlamentáris rendszernek.

Azóta elmúlt négy év...

Horvátországból „*Szávai Bánságot*” csináltak. A „*Szávai Bánság*” újabb adók és egyéb közterhek kivetésére volt ismételt alkalom.

Leigázva forrong, és ma már csak arra gondol, hogyan szabadulhatna meg Szerbiától...

A bujkáló száműzöttek, az egyetemi ifjúság, az intellektuelek, a földművelőkkel és munkásokkal karöltve, az egész országban csoportokba verődve, *guerilla-harcot folytatnak a szerb katonasággal és szabad csapatokkal.*

Kaszárnyákat, nyilvános épületeket robbantanak és puffantgatják a csendőröket.

Júliustól februárig kétszáznál több katona és politikus, háromezáznál több felkelő, húsznál több csendőr pusztult el ezekben a harcokban.

Mialatt az erdőkben és a Horvát-Szlovén dombok sűrűjében folyik a guerilla-harc, az agrár-demokrata és katolikus politikai pártok vezérei egyhangúan követelik a horvátok és szlovének igazságát.

Rövid tizennégy év alatt a virágzásról és fellendülésről álmódó álmam elpusztult.

Tisztában vagyok azzal, hogy erre a belpolitikai harcra mi lehet a ki-fogás.

Körülbelül ez:

„Végtelenül sajnálatos a szerbekre nézve, hogy nem tudtak meg-egyezni a horvátokkal, de viszont mennyiben érdekelhet bennünket, franciákat, ez a családi perpatvar, ez az egyenetlenkedés, amelyből még meg nem állapítható, hogy kinek is van tulajdonképpen igaza.”

Válaszom:

„A szerb-horvát viszály Jugoszláviának létét veszélyezteti. Jugoszlávia eltűnik Európa térképéről abban a pillanatban, mihelyt a horvátok és szlovének elválnak a szerbeiktől. Szerbia elesik így nemcsak ötmillió lakostól, hanem a megfelelő erőforrásoktól is, és visszasüllyed a

tízmilliónál kevesebb lakost számláló kis nemzetek sorába, a vele ellenségesen szembenálló macedónnal és bánáti német-magyarral. Ennek a tragikus helyzetnek a következtében megszűnne katonai és politikai súlya is, amelyre pedig mi a mostani európai helyzet közepette annyira számítunk.

A szerb kormánynak egyelőre sikerült az elszakadási mozgalmat elnyomni és az ország keretét megővni. Horvátországot és Szlovéniát katonasággal megszállta, az alkotmányt felfüggesztette és kivételes erőszakos rendszert alkalmaz. *Ellenfeleit bebörtönzi, száműzi, pusztítja.*

Így kiteszi magát annak, hogy egy harmadik közbejöttére, a letiport felülkerekedik...

A macedón fölkeléssel is elég baja van...

Forradalom, vagy külháború esetén, Belgrád cselekvőképességét teljesen megbénítaná egy elmaradhatatlan horvát lázadás.

A bennünket is érdeklő kockázat szempontjából szabadjon felemlítenem, hogy Joffre ezerkilencszáztizenöt szeptember havában lemondott az általa tervezett offenzíváról, mert a szerbek képtelenek voltak a Macedónia őrizetére szükséges hadtesteket a Duna felé tolni.

„Tévedés” –

lesz a jugoszláv kormány válasza. „Nagy tévedés”. Az egyedüli nép, amellyel Jugoszláviának előbb vagy utóbb meg kell küzdenie: Itália. Ha a horvátok és szlovének akár okkal, akár csak nagyravágyó vezérei dicsvágya következtében nem tudnak megfémi a szerbekkel, az olaszokkal sem fognak megfémi soha. *Olaszország régi ellenségük.* Azt is tudniuk kell a horvátoknak, hogy egy olasz győzelem nemcsak az Adriához vezető utat zárná el, hanem a dalmát tartományok vesztét is okozná... *Nincs tehát ok az aggodalomra, mert olasz támadás esetén azonnal helyreáll az egyetértés Zágráb és Belgrád között.*

Ez az okfejtés a francia sajtóban erősen elterjedt...

Egy lengyel író, aki különös feladatául tűzte ki, a hazánkat érdeklő külkérdések tárgyalását, az egyik párisi reggeli lapban „*fényesen megcáfolta*” azt a „*fonák állítást*”, hogy a horvátok és szlovének gyűlöletük dacára is képtelenek Olaszországot támogatni.

Látni fogjuk, hogy *az érdekeltek másként gondolkodnak.*

Ami igaz volt egy évtized előtt, az ma már nem az. A belgrádi kormány jóvá nem tehető hibájából a jugoszláv hatalom erősítése nem horvát érdek többé, hanem éppen annak az ellenkezője.

Nagy kár, hogy sem Trumbics doktort, sem Macsek doktort, sem Korosecet, a három horvát és szlovén vezért nem hívták meg arra az

ankétára, amelyről már említést tettem, amelynek hitelessége így kissé sántikál.

Pedig ők egyedül lettek volna hivatva, megvilágítani azt a légkört, melyben honfitársaik élnek.

A szerb-horvát összeütközés, a jugoszláv belpolitikán túl bennünket, franciákat közvetlenül is érdekel, visszahatása miatt a nemzetközi politikára.

Belgrádban mi sokat tehetünk.

Ha támogatásunkra nem számíthatnak, a diktatúra szűkebb korlátok közé kerülne. Mindent el kellene tehát követnünk, hogy az ellenséges testvérek kibékülhessenek.

Lehetséges-e még ez a kibékülés?

Erre a kérdésre voltam kíváncsi, amikor június végén *Trumbics doktort felkerestem.*

Trumbics látogatását megelőző napon együtt reggeliztem X... doktor ügyvéddel, – annak gyönyörű falusi házában, – néhány kilométernyire Zágrábtól.

Ez az előkelő és gazdag szerb úr: *Sándor király egyik bizalmasa.*

Ő mondotta nekem teázás közben:

„Trumbics igen meggondolt, higgadt ember. Értelmes, és nagy befolyású. Vetélytársát, Macseket, én politikai bohócnak tartom. Dr. Korosec sem léphet a nyomába. Dr. Korosec klerikális rajongó és Mussolini bérce. Trumbics nem szeret bennünket, de el kell ismernem, hogy ő volt a horvát-szlovén egyesülésnek nagymestere. Eddig ő volt a legjobb külügyminiszterünk is. Ha telefonál neki, kétségtelenül szívesen fogja Önt fogadni, különösen, ha megtudja, hogy az „Echo de Paris”-t képviseli... Tárgyilagos, és ő az ellenzéki küzdők szószólója.”

Amikor *Trumbics* doktornak az Esplanade szálló étterméből telefonálni akartam, jelentették, hogy az öreg államférfi néhány barátjával ugyancsak az étteremben ebédel. Kihallgatást kértem.

Névjegyemre ceruzával írta rá: *„Holnap reggel tíz órákor nálam.”*

* * *

Trumbics doktor Marticeva-utca huszonkilenc szám alatt lakik. Csendes városnegyed, zajtalan utca. A háznak harmadik emeletén lakik *Trumbics*. Háza előtt két ór áll. Elébe kerülve rátértem kérdéseimre:

– *Miniszter úr Párisba és Genfbe menekült honfitársai azt állítják, hogy Belgrád és a Horvát-Szlavón lakosság között a kibékülés lehetősége ki van zárva?*

– Igen. Ki van zárva, – volt a rövid válasz.

– *Miniszter úr tehát azt hiszi, hogy lehetetlen a kibékülés? Vagy csak felizgatott szenvedélyek képeznek átmeneti akadályt? Talán később, le-
higgadva, mégis meg fogják egymást érteni?*

– Soha.

Az elefántcsont színben játszó arc keménységet árul el. Kezeit laposan térdeire szorítja, mint aki idegességet leplez. Meggondolva, tagolva folytatja:

– Nem értik meg egymást, soha. Az elszenvedett üldözések után egy horvát és szlovén sem gondolhat többé kibékülésre. A szerbek gögjükben sohasem fogják elismerni, hogy nekünk igazunk lehet. Ezt ők sohasem fogják belátni. Mondja el otthon honfitársainak, hogy a köztünk és a Jugoszlávia sorsát intéző szerb kamarilla között felmerült kérdést, nem az erőviszonyok fogják eldönteni. Ma ők az erősebbek. Ezt a kérdést azonban az idő és a türelem fogja megoldani. Felvirrad még a mi napunk, amikor egyenlő fegyverrel állhatunk szemben egymással. Ez lesz a le-
számolás órája.

– *De hiszen akkor Ön Jugoszlávia egységének megsemmisítését akarja?*

Trumbics doktor felpattan. Átszellemülten, haraggal kiáltja:

– *Jugoszlávia egysége?... Soha nem volt és nem is lesz!...* Adva van egy kis Szerbia, amely ügyesen megkaparintotta Horvátországot, Szlovéniát, Bánátot, Macedóniát, Montegrót, Dalmáciát és mit tudom én mit még! Tizennégy év óta erőlködik, hogy mindezeket gyarmatokként kezelje és kizsákmányolja... Amíg Pasics keresztül tudta vinni akaratát, legalább betartott valami forma felét. Pedig Pasics sem szeretett bennünket, de legalább mérlegelni tudta a nyílt szakadás következményeit. Ezerkilencszázhuszonegy óta egyáltalán nem feszélyezik magukat abban a hitben, hogy többé senki sem állhat ellent nekik... Eltörölték hagyományainkat, szokásainkat, helyi szabadságainkat, és mindazt ami nemzetünk egyénisége. Erőszakos mesterséges szerbesítést végeznek a nemzeti egység ürügye alatt. *Műveletlenek kormányozzák a művelteket, az ostobák az értelmese-
ket.*

Jugoszláviában mindenkinek, legyen az bár dalmata, magyar, horvát vagy macedón, szerbül kell gondolkodnia, beszélnie, imádkoznia. Meglátja, nemsokára a házasságkötés előtt bizonyítványt fognak követelni arról, hogy a jegyesek megfelelő belgrádi hangsúllyal tudják-e kimondani: „szeretlek”... Jugoszlávia?... Csak a bankjegyeken, a postabélyegen és a hivatalos iratokon léteznek. Nyolcmillió úgynevezett „jugoszláv” számára

ez a szó egyértelmű az elnyomással, a szenvedéssel, az értelmi és erkölcsi megalázással. Hogy mi volt Horvátország és Szlovénia a háború előtt, azt Ön igen jól tudja... Elméletileg Magyarországtól függtek, de gyakorlatban önmagukat igazgatták. Kulturájuk, műveltségük egyenlővé tette őket a nyugat bármely nemzetével. Gazdaságuk, jólétük mesés volt. Tisztviselőiket a becsületességük, a helyes politikai érzékük, a közügyek iránt való feltűnő odaadásuk jellemezte. A szerbek nem azt látták jónak, hogy ők a mi színvonalunkra felemelkedjenek, hanem azt, hogy minket az övékre süllyessenek. Az ő közigazgatásuk romlottsága, kapzsisága, tehetetlensége Európa jogos gúnytárgya. Az ő maradi törvényeiket ráhúzták a mi életképes szövetkezeti bankjainkra is, amelyeknek csodálatos szervezetét és nagyszerű eredményeit egész Európa szakemberei bámulták. Íme uram, ezt jelenti a Szerbiával való egyesülés...

A szerb-horvát és szlovén királyság egykori külügyminisztere idegesen járkál a szobában. Szaggatott mondatokban beszél. Néha ismét. Rapszódikus, energikus:

– Erőszakosan összetákolni egy centralizált államot, mint amilyen például Anglia, vagy az Önök országa: gyermekes, buta hiúság! Jugoszlávia darabokból van hirtelen összekapkodva és sohasem lehet egységesíteni. Éppen ellenkezőleg *decentralizálni kellene*. Szentesíteni kellene a valóságos állapotot. Négy vagy öt nagy közigazgatási központot kellene létesíteni, azokon a helyeken, amelyeket erre a történelem kijelölt. A központi kormány, amely minden országrész és mindegyik nemzetiség képviselőiből alakulna, és akár Belgrádban székelhetne, intézné a közös ügyeket. Így az egységesítés magától és szinte észrevétlenül létre jött volna. A nemzetiségek a maguk szabadságából, vagy a maguk szokásaiból csak annyit adtak volna fel, amennyit a közös érdek megkövetelt volna.

– *Svájchoz hasonlót, miniszter úr?*

– Talán inkább olyasfélét, amilyen volt az Önök Franciaországa a forradalom előtt, amikor a király központi kormánya és törvényhozása mellett voltak tartományi kormányok és törvényhozások.

– *Szóval lehetséges volna miniszter úr, ehhez a megoldáshoz nyúlni?*

Trumbics doktor a szavamba vág:

– *Késő! Nagyon késő! Azok után a hibák után, amelyeket felhalmozott a lelkiismeretlenség, a kicsinyes ostobaság és a hatalomravágyás. Az, amit az ezerkilencszázhuszonkilenc januári államcsíny szerzői akartak, korántsem volt az, ami a nemzeti egységet biztosította volna, s amelyet állítólag mi horvátok veszélyeztettünk. Ez csak ürügy, amellyel a nyugati demokráciák szemében, elsősorban természetesen Franciaország szemében igazolni akarják Sándor király megbocsáthatatlan esküszegését! A*

diktátorok igazi célja az volt, hogy lehetővé tegyék minden civilizációnak, minden kultúrának a lerombolását, kivéve az övékét, amely pedig az összes népeink kulturája között a legalacsonyabb fokú. *A gályarabokkal őreik azt csinálnak, amit akarnak. Jugoszlávia négy év óta nem más, mint a gályarabok börtöne!* Beszéljen a bánsági magyarokkal, akikkel a szerbek úgy bánnak, amint a törökök sem bántak velük soha. A macedonokkal, akik olyan kényszeruralomnak vannak alávetve, amelyet sokáig nem akartam lehetségesnek hinni és amely a civilizált világ szemében meg fog becsteleníteni bennünket. Most tárgyaljunk a szerbekkel, amikor a szerb hatóságok fosztogatnak, gyilkolnak és üldöznek bennünket? Nem! *A pohár megtelt. A szultán birodalmát a török tisztviselők korrupciója megvesztegethetősége, lomhasága és műveletlensége tette tönkre.* Mindezekben túl tesznek rajtuk a szerb tisztviselők. A legnagyobbtól a legkisebbig valamennyien eladják magukat, valamennyien üzérkednek a hatalmukkal. Nem is leplezik magukat. Minisztereiktől veszik a példát, akik között egy sincs, aki ne tartana igényt a maga jutalékára, úgy a polgári, mint a katonai szállításokból. Az Önök nagy lőszer- repülőgép- és közmunkavállalatai sokat tudnának erről beszélni.

– *Ön kíméletlen miniszter úr, a belgrádiakkal szemben.*

– Kíméletlen? Mondok egy példát. Ebben az órában Jugoszláviában senki sem tudja pontosan annak az összegnek nagyságát, amelyet Németország jóvátétel címén fizetett. Az összegről csak néhány szerb személyiség tud, akik azt átvették és egymás között felosztották. Nem hiszi? Nos keresse meg ezeket az összegeket a jugoszláv költségvetésben. Nyomát sem fogja találni. Ezt a pénzt a mi szerb vezetőink nem tekintik köztulajdonnak, hanem hadizsákmánynak, amely teljesen az övék. Ezt ők Szerbiának bizonyos titkos szükségleteire, különösen az ő hazug külföldi propagandájukra fordították, elszámolás, igazolás és minden parlamenti ellenőrzés nélkül. Na és az Önöktől felvett kölcsön? Különösen az utóbbi 7,5%-os? És a kedvezmények, amelyeket a francia kincstár nyújtott nekünk? Ezeket mind kizárólag Szerbiában használták fel ellenőrzés és számszerű igazolás nélkül! *Visszafizetni viszont mi hová, szlovének, dalmátok, macedónok leszünk kötelesek.* Kijelentem, és ezt Korosec, Macsek, Pribicevics, Spaho és Budák nemzetiégi ellenzéki vezérek valamennyien kijelentik-, hogy ezt a pénzt, ha egyszer megszabadulunk a szerbektől, visszafizetni nem fogjuk soha! Kértem, hogy az adók, amelyek minket agyonnyomnak – s amelyek négy vagy ötszöröse azoknak – aranyértékben – amelyeket akkor viseltünk, amikor Magyarországtól függtünk és amelyek most tízszer akkorák, mint amilyeneket a szerbek fizetnek – hová fordítatnak? Minket megnyírtak,

mint a juhokat. *Mi nagyon drágán fizetjük meg azt a kitüntetést, hogy jugoszlávok lehetünk!*

– A pénzvesztesség nem halálos seb miniszter úr. A szerbek esetleg arra hivatkoznak, hogy az ő országuk négy évig ellenséges megszállás alatt állott és mint ilyent kipusztították, kirabolták. Az Önök országa viszont nem szenvedett annyit a háború alatt...

Trumbics doktor megszakította sétáját:

– Senki sem állítja az ellenkezőjét.

Most mellém ül:

– Horvátországban a legutolsó parasztnak is veleszületett érzéke van az igazság és jog iránt. Ha azok, akik elszedik a pénzüket, azt az összeség javára fordítanák, nem is volna kifogás... Ön azt mondotta, hogy a pénzvesztesség nem halálos seb. Ez igaz. De viszont halálos a fosztogatás, a lopás, a zsarnokság! Ez az, ami ma ellenállhatatlanul belekergeti Horvátországot a Szerbia elleni küzdelembe. *Az erőszak átmenetileg győzedelmeskedhetik, de a jog végre mindig diadalmaskodik a nyers erő fölött!* Különösen igaz ez abban az esetben, amikor a jogra támaszkodók magasabb értelmiséggel és magasabb műveltséggel bírnak, mint az elnyomóik. Ez a mi esetünk. Ön ismerte Pasicsot... Valódi típusa volt a szerb embernek. Ön ismeri Marinkovicsot, Zsivkovics tábornokot, Lázicsot, Fóticsot! Olyan gondolkodásuk és erkölcsi érzékük van-e ezeknek mint a francia vagy német államférfiaknak, vagy tábornokoknak? *Franciaország, vagy Olaszország megtűrné-e diktátorának egy asszony gyilkosát? Mint ahogyan Szerbia megtűrte Zsivkovicsot, Draga királyné gyilkosát!* A sajtószabadság? A szerbek azt mondják majd Önnek, hogy ezt a törvény biztosítja. Ez igaz. Ime ennek a törvénynek az első szakasza így szól: *„A sajtó szabad.”* Második szakasza viszont ez: *„A szabadságot a törvény korlátozza.”* A mi hírlapíróink ezek szerint mondhatnak mindent. Csak azzal a kis korlátozással, hogy minden kéziratot be kell mutatni a rendőrségnek. Ha erről megfeledeznének, jön a börtön, a lapbetiltás. A bűnös kiadó és szerkesztő két hónaptól három évig terjedhető börtönbüntetést kaphat. Szívesen szolgálok egy példával is. Három hónappal ezelőtt névnapomra horvátországi, szlovéniai és dalmáciai barátaimtól sok száz üdvözlő táviratot kaptam. Az egyszerűség kedvéért a lapokhoz küldtem egy általános köszönetnyilvánítást. Ennek a közlését a cenzúra eltiltotta azzal a indoklással, hogy én így kerülő úton akarok valamit barátaimnak burkoltan tudtukra adni. Főlöskéges mondanom, hogy a *gyülekezési- és szó-lásszabadság, amelyeket a magyar uralom alatt teljes mértékben élveztünk, ma már csak emlék...*

Trumbics doktor most ideges lesz:

– Akar példákat? Jesina Rudolf plébánost háromhavi kényszermunkára ítélték, mert azt ajánlotta az adófelügyelőnek, hogy a szörnyű válsággal küzdő parasztoknak adjon fizetési könnyítéseket. – Ekarta Antal földművest ötszáz dinár pénzbüntetésre ítélték mert azt merte állítani, hogy Belgrád kevésbé rendezett város, mint Zágráb. – Tarlics Etip dreńska-slatinkai földművest az eszéki törvényszék kéthónapi fogházra ítélte, mert bírálni merte a kormányrendszert. *Az egyéni szabadság szintén olyan emlék, amelyet a szerbek könnyekhez és vérbe áztattak.* A politikai perek itt megszakítás nélkül folynak. Valamennyi csak csúfos paródiája az igazságszolgáltatásnak. *A vádlottakat a „vallatások” alatt annyira ki-nozzák, hogy majdnem valamennyit hordágyon kell vinni a tárgyalásokra. Valamennyit az elzárás, vagy a kényszermunka legmagasabb határával sújtják. Ezek a szerencsétlenek tulajdonképpen mind halálos ítéletet kapnak, mert egy sem kerül ki élve, vagy ép elmével a fogságból. Botozzák őket, zsúfolt, nedves helyiségekben fulladoznak, ahol hemzsegnek a férgek és rovarok. Ott pusztulnak el piszokban, gyalázatban, verések alatt. Legnagyobb részük tizenöt-húsz kilós súlyokat cipel. A női foglyoknak megbecstelenítő eljárásban van ezenkívül részük. A szerb rendőrök és börtön-őrök kiméletlenebbek a vadaknál is...*

– Milyen az ifjúság helyzete?

Trumbics doktor legyint:

– A mi ifjúságunk színe-java kénytelen külföldre menekülni. Akik itthon vannak, kivétel nélkül megfigyelés alatt állnak. A szerb csendőrök keresve-keresik az ürügyet, hogy megrohanhassák az egyetemeket és agyba-főbe verhessék a diákokat... A diktatúra rendőrségének legényei, a „Fehér Kéz” és a „Narodna Odbrana” fiálálójának, a „Novi Pokret” borzalmas társulatának tagjai, – akiknek vezére nem más, mint a zágrábi helyőrség ezredes parancsnoka – büntetlenül gyilkolják városszerte mind-azokat, akik a hatalomnak nem tetszenek. Tegnap történt Sufflay tanárral, az én öreg barátommal, a mi tudományos világunk egyik büszkeségével, hogy halála hírét mindaddig nem engedték közölni, amíg egy a hatóságok által fogalmazott kommunikét le nem közölnek a lapok. A kommunikét a zágrábi rendőrfőnök, dr. Bedekovics szerkesztette. Azt tartalmazta, hogy Sufflayt egy nyilvános ház küszöbén érte utól a halál akkor, amikor a bordélyossal összetűzött. Az egészről természetesen egy szó sem volt igaz. Alig egy hónappal ezelőtt, viszont dr. Budákot, a demokrata földműves párt egyik vezérét, a „Novi Pokret” csatlósai Zágráb közepén furkóbotokkal agyonverték. Megismétlődött természetesen az a mindennapos eset, hogy a tetteseket, akiket a dr. Budák segítségére összecsdült járókelők elfogtak, a szerb rendőrség szabadon bocsájtotta. Három közü-

lük – Sabinovics, Saremni Áden és Karakatenovics – a zágrábi központi rendőrfelügyelőséghez beosztott rendőrök. Nagyon jól tudjuk, hogy a pánszerb egyesületeknek kész tervük van arra, hogy a horvát ellenzék összes vezéreit kivégezzék. Ezt jóváhagyták a hatóságok teljes mértékben, sőt ők irányítják ezeknek az orvgyilkosoknak a szövetkezéseit.

Most hirtelen lendülettel folytatja Trumbics doktor:

– Láttá ön tegnap este azokat a barátaimat, akik körülöttem voltak az Esplanade-szálló terraszán? Ők az én bizalmas köröm tagjai. Mindenhová elkísérnek, mert tudják, hogy az életem veszélyben forog. *Sajnos, nem fogják tudni elhárítani azt, aminek meg kell történnie!* Én is úgy fogok elpusztulni, mint Sufflay. Leütnek valamelyik utcasarkon, vagy a saját portámon. Esetleg elvisznek Ő-Szerbia valamelyik ismeretlen falujába, ahol ki leszek szolgáltatva az eltüntetésemmel megbízott durva őreimnek.^{1*} Ha a katolikus szlovének lázadásától nem félnének, akkor dr. Korosec már régen Radics István sorsára jutott volna. Na, de a belgrádi pánszerbek módot fognak találni arra, hogy megszabaduljanak tőle. *Az orvgyilkosság még ma is kedvelt politikai eszközük...*

– *De kérem, miniszter úr ha Horvátországnak és Szlovéniának sikerülne elszakadni Szerbiától, mi volna a tervük? Önmaguk akarnak államot alkotni? És milyen módon gondolja Ön megvalósíthatónak az elszakadást?*

– A megszabadulásunkat, vagy egy forradalom, vagy egy háború hozza meg. Ha a mostani pánszerb diktatúrát, egy lázadás megbuktatja és köztársaság következik, mi azt fel fogjuk használni függetlenségünk kiáltására... Ha a diktatúra, félve a forradalomtól, háborút kockáztatna meg, akkor a horvátok, a dalmaták és szlovének ugyanazt fogják tenni, amit a csehek tettek, mint osztrák alattvalók ezerkilencszáztizenhatban. Száműzötteink honfitársaik nevében fognak beszélni és cselekedni. És már az elmaradhatatlan szerb vereség előtt ki fogják nyilatkoztatni nemzetüknek azt az akaratát, hogy felszabadulva kerüljenek ki az új világháborúból. Már pedig a szerbek láthatóan háborúra készülnek. Elég rámutatni azokra a kihívásokra és gyilkosságokra, amelyeket ügynökei elkövetnek Olaszországgal szemben Istriában és Dalmáciában.

– Ön úgy gondolja, hogy mi nagyon kis nemzet vagyunk ahhoz, hogy államot alkossunk. Mit tart tehát Lettországról, vagy Litvániáról? Mi sohasem gondoltunk arra, hogy részesei legyünk az országok ilyen halmazának, amely már születése pillanatában meghalt. Azok a politikusok, akiknek ábrándjaiból és tudatlanságából ezerkilencszáztizenkilenc-

*Dr. Macsekkal szószerint ez történt. (A fordítók megjegyzése.)

ben és ezerkilencszázhuszban ez a hamis utópia megszületett, hitványul használták ki az Önök katonáinak győzelmét. A mi általunk elképzelt jövő egészen más. *Mi egy katolikus államot akarunk, amely az Adriától Lengyelorszáig terjed.* Egy nagy köztársasági szövetséget, amely egybefoglalná Magyarországot, Horvátországot, Dalmáciát, Szlovéniát, Lengyelországra támaszkodva. *Ez az állam volna hivatott politikailag elzárni az utat a germánság előtt kelet felé. De áttörhetetlen akadály lenne ez az állam a pánszlávizmus tovább terjedésének is,* amelyről Önök franciák talán még ma se hiszik, hogy az halálos veszedelme a nyugati civilizációnak. Végül pedig ez a szövetség teremtené gazdasági rendet is Középeurópában. Megteremtené a termelésnek és fogyasztásnak, a mezőgazdaságnak és iparnak azt a harmóniáját, amelyet tizennégy évvel ezelőtt, elhirtelenkedve megrontottak azok, akik azt hitték, hogy békét csinálnak, holott rombolást idéztek elő. Önkenyesen széjjeldaraboltak olyan gazdasági és politikai egységeket, amelyeket évszázadok munkája és tapasztalata alkotott meg.

Majdnem ridegen feltettem az utolsó kérdést:

– *Őn háborúról beszélt, miniszter úr... Jelenleg – Ön is el fogja ismerni – csak Olaszországgal szemben gondolhat háborúra Jugoszlávia. Akik többet látnak, mint amennyi látható, akik meg tudják érteni a jeleket, amelyek Shakespeare szerint: „Az égen és a földön vannak”, azok ezt a háborút elkerülhetetlennek tartják. Ez a háború ellenállhatatlan erővel útban van... Ha holnap törne ki, mit csinálnának akkor a horvátok? Vajjon helyreállna-e a délszláv egység, a latin ellenséggel szemben? Helyreállna-e, amint azt Belgrád mondja és mondatja azokkal, akik tollukat és befolyásukat az ő szolgálatába állították?*

Trumbics gondolkodás nélkül, nyomatékosan válaszolja:

– Az olasz-szerb háború valóban végzettszerűen be fog következni. Úgy látom, azt már semmi sem hárítja el. Siettetik ezt a viszonyok. De akarják ezt a diktatúra emberei elsősorban, mert ebben látják menekülésük egyetlen módját. Azt hiszik, hogy a kisantant megteremtésével a védelemnek már minden feltételét megszerezték. Dalmáciában hónapok óta mesterségesen rendezik a zavarokat, hogy Olaszországot erélyesebb akcióra késztessek. Azt szeretnék elérni, hogy a világ szeme előtt Olaszország tűnjön fel támadónak. A belgrádiak minden erejükkel azon vannak, hogy konfliktus esetén úgy alakuljon a helyzet, hogy a Franciaországgal kötött katonai védelmi szerződés érvényesíthető legyen... Ebben pedig nagy veszedelem rejlik. Ön azt kérdezte, hogy mit csinálnánk mi horvátok? Szeretném, ha Ön ugyanezt a kérdést Korosechez vagy Macsekhez intézné... Az én feleletem: *a horvát ellenzék még külső háború esetében sem adja*

meg Jugoszlávia jelenlegi kormányának a maga politikai és erkölcsi támogatását! Még az Olaszországgal való háború esetében sem. És nem fog lemondani a horvát ellenzék nemzeti követeléseiről és elszakadási céljáról. A mi fiaink a szerbek oldalán fognak harcolni ugyanúgy, mint a macedóniai bolgárok és a bánsági magyarok is. Mást nem tehetnek, mert ezekkel közös ezredekbe lesznek beosztva. De viszont ugyanazt fogják tenni, amit ezerkilencszáztizennégyben az elzász-lotharingiaiak tettek, akiknek a német hadsereg kötelékében kellett volna harcolniuk. Ön érteti ezt úgy, ahogy akarja!

– Eszerint, miniszter úr, ellentétben azzal, amit Belgrád állít, a háború nem állítaná helyre a délszláv egységet?

– A háború esetleg csak akkor állíthatná helyre a délszláv egységet, ha a kormány valóban képviselné az egész országot, az ország összes nemzetiségeit és összes törekvéseit! Jugoszlávia kormánya csak önmagát képviseli... Nem lehet egységes fellépés olyan országban, amelyben az emberek millióit néhány ezer kizsákmányolja és elnyomja.

– Az Olaszország elleni háború népszerű volna-e Horvátországban?

– Még egyszer, uram, azzal válaszolok, hogy felidézem Önnek Elzász-Lotharingia példáját...

A nagyszerb dr. X..., Zsivkovicsnak, Marinkovicsnak, Zsika Lázicsnak és a diktatúra összes nagyjainak kebelbarátja, amikor azt ajánlotta nekem, hogy dr. Trumbicsot kérdezzem meg a horvát ellenzék sérelme és szándéka felől, többek között ezt mondotta: ... „megfontolt, mérsékelt és teljesen képviseli az ellenzéki köröket...”

Dr. Trumbics nyilatkozatát én szó szerint jegyeztem. Bátran kijelenthetném, hogy diktálásra irtam.

Utolsó kérdésemre adott válasza megdöbbenő.

Ha így gondolkoznak a mérsékelték, milyenek akkor a hevesebbek és a túlzók?

Milyen veszedelmekbe rohan Jugoszlávia?

Milyen veszedelembé kergetik azok, akik sorsát, akarata ellenére intézik?

... Ma már nem lehet szó arról a közigazgatási autonómiáról, amellyel öt év előtt Radics István és parasztpártja megelégedett volna.

Kibékülés Belgráddal? Soha! Még akkor sem, ha a külső ellenség a határokon van.

Tovább tűrni a „szerbizálást”? A bebörtönzést, a kínzást, a korbácsolást, asszonyok megbecstelenítését? – Soha!

A szerbek ezekután ne vádoljanak senkit amiatt, ami történni fog! Ők maguk akarták...

– Lemondani arról a napról-napra közelebb fekvő lehetőségről, hogy megalkossuk azt a bizonyos Adriától Lengyelországig terjedő, katolikus és nyugati műveltségű államot, – melyben azokká lehetünk, akik vagyunk? – Soha!....

– Azt, amit itt elmondok, bátran továbbadhatja... Franciaországban!

– Az életemet valószínűleg – szabadságomat egész bizonyosan kockáztatom ezzel a nyilatkozattal... De nem bánom! Szívesen szenvedek, ha Önnek sikerül honfitársaival megismertetni az igazságot... És megértetni velük: itt az ideje, hogy helyrehozzák!

Ezek voltak dr. Trumbicsnak utolsó szavai. Még látom a két tüzes szemét, és ... nem tudom elfelejteni!...

Horvátok, szlovének, akiket kéthónapi tanulmányozásom alatt ki-kérdeztem Zágrábban Ljubljanában, Belgrádban, Üszküben, Zimonyban; papok, tanárok, orvosok, kereskedők, egyszerű parasztok, még katonatisztek is – valamennyien úgy beszéltek, mint Trumbics doktor.

Valamennyien úgy gondolkoznak, mint ő.

És majdnem valamennyien hozzátették:

„A köztársasági Franciaország, az igazság és szabadság hazája, miért támogatja velünk szemben a szerb diktatúrát? Vagy nem tud a mi szenvedéseinkről? El fog jönni az a nap, amikor mi felszabadítjuk magunkat a zsarnokság alól!... Akkor Horvátország emlékezni fog!”...

Ez az emlékezés éppen olyan sokba kerülhet nekünk, amilyen sokba került az az emlékezés, amelyet Bulgária őrzött meg arról az igazságtalanságról, amelyet vele szemben 1913. júliusában elkövettünk.

A KÖZÖNSÉG HANGULATA

„Az öreg államférfi gáncsoskodásai ezek. A »mellözött« elkeseredése tört ki belőle. Eltávolított ember zsörtölődése, amiket senki sem vesz komolyan” – mondták a belgrádi hivatalos emberek.

Az én véleményem azonban más. Meg vagyok győződve arról, hogy amit Trumbics doktor mondott nekem: igazságok, amelyeket a pánszerb diktatúra embereinek nem sikerült eltitkolniok.

A múlt nyáron Belgrádban a kormány képviselőivel folytatott beszélgetéseim során gyakran rajtakaptam őket azon, hogy szándékosan nem híven mondják el az igazságot. Nagyhangú felháborodással tiltakoztak azon állítás ellen, hogy Horvátországban és Szlovéniában, de még Boszniában is, a vasutakat katonaság őrzi.

Pedig saját szememmel láttam!

Mindenki látja felvonulni a katonai őrzőjáratokat a hidak, az alagutak bejáratánál és minden kanyarulatnál.

Tapasztaltam, hogy a csendőrök a vonatokban minduntalan átvizsgálják az utasok okmányait és turkálnak a podgyászokban.

Tény az, hogy: a legkisebb állomásokat is katonaság tartja meg szállva, mintha háború lenne.

Nem felejtettem el azt a gyűlöletet sem, amellyel dr. Marjanovics beszélt nekem a horvát-szlovén és dalmát vezérekről, a miniszterelnökségen. *A közömbösség, vagy az erő önérzete másképen szokott megnyilatkozni.* Az a kormány, amely a háta mögött érzi a nemzetet, nem kénytelen olyan kijelentéseket tenni, – mint amilyet a belügyminisztérium és a miniszterelnökség főtisztviselői tettek előttem, – hogy: *„csak a kedvező alkalomra várnak”, hogy lefogják az árulókat...*

Kifelé jövet a miniszterelnökség kapujában beleütköztem Meslicsbe. Meslics szédült a hőségtől, de barátságosabb, vidámabb, természetesebb volt, mint valaha.

Karonfog, egészen halkán és gyorsan mondja, úgyszólván a fülembé súgja:

– Végre megcsiptem! Ön most jött ki a diktatúra kutyaóljából!...

Néhány lépés után folytatja:

– Kedves barátom... Jó estét! Ez aztán meglepetés, hogy itt látom...

Meslics horvát ember, aki huszonöt év óta Belgrádban lakik. Szerb nőt vett feleségül és tekintélyes vállalatot vezet. A diktatúra előtt határozottan demokratikus elvei révén egyik legtekintélyesebb tagja volt a *radikális klubnak, amely üléseit akkoriban a Terrazia-téren levő Balkán kávéházban tartotta*. Gazdag ember és a legkellemesebb összeköttetései vannak. A háborúba önként vonult be, ötször megsebesült, nagyszerűen harcolt, egyike az 1915-iki nagy visszavonulás hőseinek. Éppenúgy, mint barátja Stefanics, akinek a révén öt tíz év előtt megismertem. Meslics is úgy beszél franciául, saját szavai szerint – *„mint egy párisi, aki kissé elfelejtette.”*

Egy vezérkari százados ment el mellettünk. Hangosan válaszoltam:

– A diktatura kutyaóljja? Így nevezi Ön a miniszterelnökséget? Nagyszerű. Úgy látszik, Önt nem nagyon feszélyezi a kormány diktatúrája...

A vezérkari százados megfordult és visszanézett...

Meslics megragadja a karomat:

– Vigyázzon, ... Ön francia és hirlapíró. Ön nem kockáztat semmit, ... de én!

Pirosposzsgás arca egészen belesápadt... Elkomolyodva nézem...

– Ön nem látja, hogy a diktatura hol feszélyez minket – mondja és igyekszik velem elvegyülni a tömegben. Világos ruhájú asszonyok és hangoskodó férfiak közé vegyülünk. A tömeg lassan a Mihajlovszka széles járdáira húzódva a Kalimegdán és a Központi kávéházak felé hömpölyög.

Meslics még mindig suttog:

– ... nem látja azt, ami itt történik?!...

Elnevetem magam. Eszembe jut pályaudvari kalandom. A három ezerfrankos bankjegyem. Eszembe jut az az ember is, aki a Moszkva kávéház előtt azt kiabálta, hogy *„éljen a szabadság!”* és akit a rendőrök úgy hallgattattak el, hogy csizmájuk sarkával kitörték a fogait.

– Mit nevet? – kérdi bosszúsan Meslics. – A diktatura, kedves barátom, ezt az országot, amelyben azelőtt éppen annyi tisztaság és igazság lakozott, mint máshol, a komizság és alávalóság hazájává tette. A diktatura tönkretesz és lerombol mindent és megmérgezi a levegőt. Ha az öreg Pasics feltámadna, visszakivánckozna sirjába...

A stilszerűség kedvéért most a királyi palota előtt egy testőrezredes barátságos mosollyal köszönti társamat. A széles mosoly következtében

katonás bajusza komikusan felkunkorodik. Meslics hasonló barátságos mosollyal viszonzozza az üdvözlést, majd folytatja:

– Ön ismerte Belgrádot ezelőtt. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt ez az a város volt, amelyben mindenki igazán nyugodtan élt. Az üzletek jól mentek, az emberek szórakoztak, tele volt a város szórakozóhelyekkel és szép aszszonyokkal. A rendőrséget csak akkor látta az ember, amikor az útlevelét láttamoztatta. Annak az időnek, kedves barátom, egyszersmindenkorra vége.

– Ma nem csak, hogy nem írhatunk annak, akinek akarunk, hanem meg sem látogathatjuk barátainkat. Nem cserélhetjük ki gondolatainkat, nem olvashatjuk a nekünk tetsző újságot, vagy könyvet, és nem énekelhetjük meg még a tavaszt sem... Nincs itt egy arc sem, amelyről biztosan tudnánk, hogy *nem álarc!* Még az ön kis barátnője is elszalad a perfekturára, hogy néhány dinárért elmondja azt, amit a fülébe suttogott olyankor, amikor nem is volt a fejében semmi...

Szerettem volna válaszolni, de nem jutottam szóhoz. Meslics végre fogott valakit, akinek kibeszélhette magát:

– Fogadni mernék, hogy a vendéglőben mindig ugyanannál az asztalnál étkezik, amelyet az üzletvezető ajánlott. Nos fogadjunk, hogy az Ön pincére jobban tud franciául, mint én s nem enged el füle mellett egy szót sem abból, amit Ön mond!

Ordítózó rikkancsok rohamozzák az utcát: „*Politika! Vreme! Politika!*”... Meztláb, rongyosan, izzadságtól csapzottan tolakodnak és rátámadnak a sétálókra. „*Vreme! Politika! Vreme!*”

Veszek egy példányt.

– Megengedi?

Meslics gyors pillantásokkal végigszalad az oldalakon...

– Remélem kedves barátom, – mondja – hogy a párisi lapok egész terjedelmében közzéni fogják azokat a valóban figyelemreméltó kijelentéseket, amelyeket a mi belügyminiszterünk, *Lázics* az „*Agance Avala*”-nak adott a macedon kérdésről.

– „Reméljük, hogy az „*Agance Havas*” tudósítója felfogta a kijelentések teljes jelentőségét és megtáviratozta Párisba. A mi országunk ritkán mondta meg jobban valamelyik minisztere útján azt, amit a külföldnek tudni kell”...

Meslics ezt a véleményét már olyan hangon mondta, hogy ötven méternyiről a süket is meghallhatta volna. Most már a Moszkva-kávéház terraszán, a székek között botorkáltunk.

Tovább sétáltunk. A Balkán-kávéház terraszán Meslics egy féltucat emberrel szorított kezét. A terrasz sarkában egy csoport magas rangú tiszt ült. Meslics tiszteletteljesen üdvözölte őket.

– Lásd, ez a diktatúra! Ha nem szögezné szembe a néppel tankjait, a repülőgépeit, a géppuskáit, a mérges gázait, akkor annyi idő alatt, ameddig egy cigarettát elszívunk, a földön heverne az egész diktatúra...

Vállára tettem a kezemet:

– Kedves Meslics, három nappal ezelőtt *Trumbics doktor Zágrábban ugyanígy beszélt nekem, mint most Ön!* Majdnem ugyanazok a szavak. –

Meslics felvillanyozódik:

– Ön látta Trumbicsot? Beszélt vele? Azt, amit ő Önnek mondott, minden horvát gondolja! Csodálatos ember Trumbics! És Macsek! Látta őt? És Korosec? És Spahó?

Megállok:

– Hogyan, ön huszonöt év óta Belgrádban lakik, szerb barátai vannak. Üzleti összeköttetései a hivatalos körökhöz kötik. És ön mégis szerbellenes? Helyesli a horvát autonómisták törekvéseit? Azt a szándékukat, hogy megbontsák a délszláv egységet?

– Hogy helyeslem-e?... Istenemre mondom: igen!...

Az eskü úgy tört ki belőle, mint egy gyerekből a sikoltás.

– Nem tudom, hogy Trumbics mit mondott önnek, de azt tudom, hogy amit ő mondott, az igaz... És ez az igazság nagyon egyszerű! Mi, jugoszlávok tizennégy-milliónyian vagyunk. Hét millió a szerb, négy millió a horvát és szlovén, három millió anektált: macedón, montenegrói, bosnyák, dalmata, német és magyar. *A győzelem után nem tudtuk hová megyünk, de bizakodva mentünk...* Hiszen ön itt volt akkor is... Az ország egyik végétől a másikig ugyanaz a lelkesedés, kivéve természetesen a macedónokat és magyarokat. *Még egy év sem telt el a békeszerződés aláírása óta, máris mindenütt marták egymást az emberek... Azaz, tévedés! A szerbek marták a többieket! A komiszak!...*

Meslics kipirosodik, annyira dühös, hogy megfedkeznek minden óvatosságról:

– Magukhoz ragadtak mindent. Állást, pénzt, hatalmat. Meg akartak ölni mindenkit, aki gazdagabb, műveltebb, európaiabb volt, mint ők! Fajtestvérek!? Igen, ez jól hangzik, a királyi kiáltványokban, a propaganda-cikkekben és azokban a közleményekben, amelyeket a miniszterelnökség sajtóosztálya diktál azoknak a hírlapíróknak, akik Belgrádon átutaznak és ezekből a cikkekből tollasodnak. *Fajtestvérek? Minket agyonnyomnak az adókkal, amelyeknek egész hozadékát felemészti a szerb közigazgatási*

emberek, a szerb rendőrök, a szerb ezredek zsoldja. Hogy nem akarták megtartani a horvát katonatiszteket, akik az övéket megverték a háborúban, az természetes. Az is természetes, hogy elbocsájtották a horvát tisztviselőket, akiknek magyar-barát érzelmük köztudomású volt... Ehhez joguk volt. De azóta? Az állami igazgatásban miért mellőzik rendszeresen a mi fiataljainkat? Miért nincs nálunk Horvátországban és Szlavóniában más, mint szerb tisztviselő, holott a magyarok megengedték, hogy magunk intézzük közigazgatásunkat. Hány horvát tábornok, vagy hány horvát ezredes van abban a jugoszláv hadseregben, amelyben a katonák egyharmadánál több a horvát? Egy ujjamon meg lehet olvasni őket.

*
* *

Ezeket a kérdéseket feltettem doktor Radovanovicsnak is, aki a miniszterelnök bizalmasa. Válasza a következő volt:

– A horvát nép tömegeivel mi rendben vagyunk. Jugoszláviának nincsenek jobb és hübb polgárai, mint ők. De a vezető osztályok, nagybirtokosok, az úgynevezett intellektuelek meg vannak mételyezve. *A magyarokhoz való vonzódás és az olasz propaganda mételyezte meg őket. Nem bocsájtják meg nekünk, hogy megteremtettük az egyenlőséget és szabadságot mindenki számára, és előnyben részesítjük azokat, akik őszintén velünk éreznek. Ami a hadsereget illeti, lehetetlen volt másképpen cselekedni, mint ahogy cselekedtünk. Nem tehettük ki magunkat annak, hogy katonai titkainkat kiszolgáltassuk és a fontosabb parancsnokságokat adjuk magyar szellemű tiszteknek, akiknek magyar családi kapcsolataik vannak, és akik nemrégiben még ellenünk harcoltak.* –

Az olasz pénz...

A szerb hivatalos lapok egyedül ebben keresik a magyarázatot a horvát közvélemény ellenséges magatartására.

Radovanovics doktor a következőket mondja:

– Nagyon jól tudjuk, hogy néhány héttel ezelőtt, Korosec miért kereste fel a pápát. Mindenáron Rómába akart jutni, hogy Mussolinivel bizonyos „szubvencióról” tárgyaljon.

Meslics tovább érvelt:

*
* *

– A belügyminisztériumban 127 tisztviselő közül 116 szerb, a külügyben 219 közül 180, a miniszterelnökségen 13 közül 13, az igazságügyben 137 közül 113, a jelzálogbankban 200 közül 196, a közoktatási-

ban 26 közül 15, az udvarnál 31 közül 30. Hogy teljes képet kapjon, a két év előtti népszámlálás szerint Jugoszláviában az orthodoxok százalék-száma 42, a katolikusoké 49, a többi muzulmán, vagy zsidó.

Hirtelen fénysugár vetődik Meslics arcára. Széles mozdulattal viszonoz egy üdvözlést. Aki üdvözölte, egy pompás autóból hajol ki, a gomblyukában egy vörös szalagot visel.

– Belgrád ura, Isten és Lazics után – súgja Meslics, amikor a kocsi már elrobogott. – A rendőrfőnök úr öexcellenciája!

Rágyújtunk...–

A közeli Száva felől, a hegy aljáról szirénák éles sivitása hangzik és töri meg a leszálló esthomály csöndjét.

– Így van ez, – kezdi újra Meslics. – Csatlakoztunk a szerbekhez, őszinte szívvel, ők pedig úgy bántak velünk, mint ahogy legyőzött ellenséggel se szokás bánni! Horvátországot és Szlovéniát elárasztották szerb ezredekkel, hogy megalázzanak bennünket. A horvát hazafiaknak, akik tiltakoztak az önkény és a jogtalanság ellen, haditörvényszékek, száműzetés, kényszermunka, bilincs, gyilkos jutott osztályrészül. Én tudom, hogy mit látott ön is. *Ezerkilencszázhuszonháromban, a közlekedési sztrájk után, látta a zágrábi vasútállomást, ahol a hullák négy napig rothadtak a napon, a vértócsákkal borított útszéleket.* Amikor lehetetlenné vált, hogy Radics Istvánt és barátait, a horvát nép képviselőit börtönben tartsák, megölték őket. *Ma a kormány hatvanezer szerb csendőrt és rendőrt kénytelen tartani Horvátországban, ha meg akarja akadályozni a fegyveres felkelést.* Azok között a katonák között akiket Ön Ljubljánában, Zágrábban vagy Bródban látott, egyetlen horvát sincs. *A mi ifjúságunk a macedóniai helyőrségekben, szerb altisztek és tisztek parancsnoksága alatt szolgál.* A macedónok panaszkodnak! *Mit szóljunk mi, akik ezer évig szabadságot élveztünk!* A gyanúsítottakat a fogházakban olyan kínzásoknak vetik alá, amelyhez képest az inkvizíció gyerekjáték volt. *Magam láttam azt a jelenetet, amikor dr. Tóth és barátai fölött hazaárulás miatti ítéleztek.* Amikor a szerencsétlen vádlottak a tárgyalóterembe léptek, ijesztő látvány tárult elénk. Rettenetes volt! *A vizsgálóbíró a heréiket zúzatta össze, úgyhogy már járni sem tudtak. Fogaikat kiveték... dr. Tóth húsz évvel öregebbnek látszott!* Tudja ön, *hogyan halt meg Sufflay tanár?* *A belügyminiszter parancsára a zágrábi rendőrség által megbízott közegek gyilkolták meg.* Tudja ön, kik verték agyon dr. Budák Milét, a horvát ellenzék egyik vezéregyéniségét Zágráb közepén? *Az ifjú Jugoszlávia nevű pánszerb terrorista szövetség tagjai, mely szövetség vezetője Bedekovics, zágrábi rendőrfőnök. A szövetség tiszteletbeli elnöke pedig a helyőrség parancsnokló tábornoka.* –

Mialatt Meslics beszél, eszembe jutnak azok a vádak, amelyeket dr. Nikics skupstinai képviselő emelt a belügyminiszterhez intézett interpellációjában a Budák dr. elleni támadás miatt. Az interpellációt Trumbics olvasta fel nekem: *„Zágráb polgárai felháborodva kérdik, hogy a rendőrség biztosai, akiket segítségül hívtak, miért nem siettek a megtámadott megmentésére, miért helyezték szabadlábra a gyilkost, akit a közönség elfogott. Ezzel szemben miért zárták börtönbe azokat a polgárokat, akik a gyilkost a rendőrségnek átadták, és végül miért tiltották meg a lapoknak, hogy leközlöjék azt a felhívást, hogy az eset tanúi jelentkezzenek. Igaz-e, hogy dr. Budák támadói Szabinovics Saban, Sarani Adem és Karakatenovics Voja, az államrendőrség alkalmazottai?”*

Az interpelláló természetesen sohasem kapott választ...

„Mindebben nincs egy szó sem, amely nem volna igaz! – válaszolta nekem egy magasállású francia, akinek Belgrádba érkezésemkor megmutattam a zágrábi „Obzor” egy számát... Azt a számot, amely közölte ezeket a szörnyű vádakat.

– Untatom Önt? – kérdi Meslics. Tisztában vagyok vele, hogy a mi családi viszályaink nem érdeklik, de nekem nagyon sok teher van a szíven! *Franciaországban nem tudnak semmiről, semmit!* Azok a tudósítások, melyek az önök lapjaiban megjelennek, úgy feldühösítenek, hogy belebetegszem, amikor olvasom. *Önök mondhatják, hogy nem törődnek vele, de valamikor talán drágán fogják megfizetni nemtörődömségüket!* Most a latin betűk helyett az „egységesítés” cégére alatt az ő barbár cirill betűiket akarják ránk kényszeríteni. *Ötven szerb paraszt közül egy sem tud írni. A hivatalos előkelőség is alig ér többet. És ők akarják ránkényszeríteni „kulturájukat”.*

Eszembejut, amit ugyanaz nap reggelén mondott nekem a belügyminisztériumban az a magas rangú tisztviselő, akit a zágrábi dr. X..., ajánlatára meglátogattam:

„Horvátországban és Szlovéniában a jugoszláv eszmének legnagyobb ellensége a katolikus pap. Nálunk éppen úgy, mint önöknél Franci-

aországban, a klerikalizmus nagy veszedelmet rejteget. Amit tanítóink az iskolában végeznek, a katolikus pap a templomban igyekszik azt lerombolni. Macedóniában a helyzet ugyanez volt. De ott könnyű volt az orvosság. Elkergettük a bolgár pópákat és a helyükbe szerb pópákat tettünk. Az eredmény kitűnő volt... Horvátországban és Szlovéniában – sajnos – ez a megoldás nem lehetséges. Szerb katolikus papjaink nincsenek. Meg kell tehát erősíteni a világi elemet az iskolában, és az oktatásban belevinni a teljes katolikus-ellenes irányzatot. Érti, mit akarok mondani? Ez a módszer bámulatosan sikerült a mi cseh barátainknak Szlovensz-kóban. Most kötelezővé fogjuk tenni a cirill betűk tanítását a népiskolákban. Ha meghalt az állat, meghalt a mérge is. – amint önök mondják Franciaországban.”

Tovább hallgatom ismét Meslicset:

– Horvátországban ma fiatal és öreg, gazdag és szegény, csak egy vágyat érez: elszakadni Jugoszláviától. Ön ismer engem, kedves barátom: megfontolt, csendes ember vagyok és igazán szeretem Szerbiát. Ezt eléggé bebizonyítottam. *Harcoltam érte, kockára tettem érte az életemet. Nekem tehát, úgy érzem, jogom van bírálatot gyakorolni.* Szeretem a szerbeket, de azokat az embereket, akik vezetik őket, azokat gyűlölöm. *Igazolták a magyarokat, akik tizennégy év előtt azt mondták nekünk: „Meglátjátok két éven belül a szerbek úgy fognak bánni veletek, mint az állatokkal. Még bánkódni fogtok Magyarország után!”*

Nos, tehát igen! Bánkódunk utána!!!

Fölkacagtam:

– Ismerje el kedves barátom, hogy ez kissé késői bánat! Én pedig igazán nem látom, hogy hogyan szabadulhatnak meg Szerbiától? Egy független Horvátország, – amint ön is igen jól tudja, – nem életképes.

Meslics hevesen félbeszakított:

– Miből következteti? A független Horvátország nemcsak megélné, de visszaszerelné jólétét is. Hiszen nem maradna magára. Hát Szlovénia? Hát Dalmácia? Bosznia? Mi lenne velük? Kedves Barátom, amit mi akarunk, s ami el is fog következni: *Katolikus állam nyugati kultúrával és civilizációval, amely az Adriától a Dunáig terjed, s amely összefogja fűzni mindazokat az európaiakat, akik 1918-ban elkövették azt az ostobaságot, hogy engedték magukat alárendelni a balkániaknak és az ő törvényeiknek... Nem tudom még, hogyan fog a szeparáció lezajlani, de azt tudom, hogy be fog következni!*

Megérkeztünk a Kalimegdán bejáratához. Az alkony bágyadt fényében a gyönyörű kert olyan, mint egy árnyas és friss oázis.

Hullámszik az embertömeg...

– Itt nagyon sok ember van – mondja Meslics. – Csináljunk egy hajókirándulást Zimonyba... Ott egy híres kiskocsmában megvacsorázunk. Sehol a világon nincsenek olyan finoman elkészített rántott halak, mint ott. A jó vacsora eltereli majd sötét gondolatainkat. –

Amint megyünk le a Száva partjához, elhaladunk az új francia követség épülete előtt. A fehér márványból és rózsaszín téglából épült homlokzat előtt, hirtelen megáll Meslics, és a szembenfekvő park felé fordul.

Kinyújtott kezével a három allegorikus szoborra mutat:

– „Szabadság! Egyenlőség! Testvériség!” –

... Franciaország! ...

Hangosan olvassa a szobrok alatti feliratot.

Majd gúnyosan megjegyzi:

– A véletlen játéka... Nézze csak: – hátat fordítanak Belgrádnak! –

SZERB EMBEREK –

SZERB TETTEK

BELGRÁD

Sziklás, magas hegyfokon, ragyogó napsütésben nyújtózkodik a félik török, félig szerb Belgrád.

Az a Belgrád azonban, amelynek régi, bájos kis török házainak ablakai a Duna és Száva ölekezésében gyönyörködtek, az eltűnt. *Mindaz, ami eredetiséget és romantikus báját kölcsönzött neki, nem létezik többé.* Eltűntek a vadszölővel befuttatott házak, nincsenek meg az évszázados gyümölcsfákkal beültetett hangulatos török udvarok.

Még a Kalimegdán legvégén épült török erődtámaszt is igyekeztek megszépíteni, a túlbuzgó, de hozzá nem értő kezek. Kissé komikusan hat ez az antik erődtámaszt, újonnan épült „cementlépcsőivel” és öntöttvas virágtartó-diszítéseivel.

Eltűntek az árnyékos helyeken épített csörgedező szökőkutak is. Eltűnt minden: ami ebben a városban eredeti és érdekes volt.

A régi muzeális értékű házacsok helyet adtak az óriási „*buildingeknek*”. Tucatszámra emelkednek ezek a hatalmas épületek a főváros új negyedeiben. Lázasan épül a város és ott, ahol néhány évvel ezelőtt csak cigányok laktak, előkelő villanegyedek épülnek.

Nagy konjunktúrája van a telekspekulánsoknak, házlebontó vállalkozóknak és építészeknek, akik ellepik a kávéházak terraszait, éttermeit és egymásra licitálva kötik üzleteiket.

A hajdani utcákat, amelyeket soha nem söpörtek, sehol se látom. Legutóbb, amikor itt jártam, még valóságos légyrajok zümmögtek azokon a dombnyira megnőtt szemétrakásokon, amelyek ellepték az utcákat.

Ma ez nincs!

Új utcáik azonban túlméretezettek. Sokkal szélesebbek, mint a mi párizsi „*boulevard*”-jaink. Hosszúak és unalmasak. *Feltűnően kihaltak. Alig van járókelőjük, Belgrád lakossága nem bírja el az iramot.*

Eltűntek a Száva felé vezető utcácskák is, amelyek még nem is olyan régen tele voltak kiabáló gyermekekkel és kapargáló tyúkokkal. Eltűntek a kis, hepehupás utcácskák, amelyek titokzatosan zárt, roskatag falakkal kerített kertek körül kigyóztak. De eltűntek azok a tipikusan keleti öreg vízfordók is, akik szemükre húzott kalappal vitték hosszú rúdjaikon a kettős vödöröket, és be-bekiabálva a házacsokba, kínálták a vizet.

A királyi palotát is megtoldották két hatalmas szárnyal. Olyan lett a palota, mint egy gyógyfürdő nagyszállója. *Nem találok azt a pázsitot sem, ahol egykor a Zsivkovics hadnagy által meggyilkolt és a katonaság által bemocskolt Draga királynő mezítelen holtteste feküdt.*

Eltűnt az a kiskocsmákkal teletűzdelt poros lejtő is a Mihajlovszka sarkán, ahová a belgrádiak a győzelem mámorában szórakozni jártak. Hi-resek voltak ezek a kiskocsmák. Kemény-csipőjű szerb leányok szilvóriumot szolgáltak fel, sózott uborkával.

Ezeknek a mezei korcsmáknak a helyén épültek fel a minisztériumok...

Itt sorakoznak fel mind: Miniszterelnökség, Hadügy, Külügy, valamint a technikai múzeumok és az új „Skupstina”.

Babilóniai méretű építmények, amelyeknek homlokzatát, de még a tetejüket is olyan szobrok népesítik be, amelyeknek alkotóik talán még a helybeli kritikát sem bírják el.

A palotákban hemzsegnek a tisztviselők és gépirónők. A hivatalos szobákat, irodahelyiségeket nehéz keleti szőnyegekkel rakták tele, és a túlszűfolt német bútoroktól alig van hely, az egyébként tágas helyiségekben.

A Pénzügyminisztérium óriási épülete mögött dűledezik a régi skupstina. Teljesen elhagyatva áll, a régi kert közepén. Kicsi, szegényes és sajnálatraméltó az óriási kő- és stukkötömegben, amely agyonnyomja gögös túlméretezettségével... *A négy évtized óta üresen álló üléstermekben, a külföldi turista 10 dinár lefizetése ellenében megtekintheti azt a helyet, ahol 1928. június 20-án meggyilkolták Radics Istvánt, a horvát népvézért...*

A penészes, kriptaszerű folyosóknak és termeknek azonban alig akad látogatója...

Rövid idő alatt, a kis balkáni város teljesen megváltozott.

Egy új, rideg, minden stílust és jellegzetességet nélkülöző város születik itt, *amely torzképe az európai városoknak.* Ez az álmodern város, aránytalan építményeivel, semmivel sem törődő, nyereszkesdő mohóságával, elsöpörte a nála sokkal értékesebb, eredetibb és bájosabb, girbegurba nagy falut.

Szívesen elismerem, hogy az elért eredmények meglehetősen jelentékenyek. Villamos, autótaxi és autóbusz elegendő számban áll a közönség rendelkezésére. A szállodák és éttermek száma jelentékeny, és egyik-másik európai viszonylatban is megállja a helyét. Számos mozija, kávéháza és minden igényt kielégítő üzlete van.

De százával vannak üres lakások is.

Belgrád kikötője egyike lesz a Duna legjobban felszerelt kikötőinek. A katonai kaszinó – Zsvikovics tábornok tervei szerint készült a Topcsiderben – kellemes hely lenne, ha nem lepnék el a rovarok, a legyek és szúnyogok milliói.

Azok, akik Belgrádot tervezték és építették, nem értették meg, hogy nem elegendő a rakás hordott kötömeg, a túlméretezett közlekedési eszközök gyűjteménye. Ahhoz, hogy egy főváros az ország és a benne lakó nép jellegzetességeinek hű kifejezője legyen, ahhoz elsősorban kultúra kell. Belgrád tervezői, mikor lerombolták a múltat, nem érezték át, hogy megölik Belgrád lelkét. A lelkét, amely fajuk egész történelmét fejezi ki.

Kár volt szégyenkezni afelett, hogy valamikor kicsinyek és szegények voltak. Párizsnak még ma is azok a legszebb negyedei, amelyekben történelmi, régi házacsok állanak. Ezek a negyedek képviselik ma is Franciaország igazi arcát. És ezek a negyedek azok, amelyeket elsősorban látogat meg a Párizst felkereső idegen.

Azok, akik Jugoszlávia élén állanak, nem értették ezt meg.

Két dolog tűnik fel az idegennek, a gyorsfőzőn épült új Belgrádban.

Az egyik: a lézengők nagy tömege, akik szemmel láthatóan dologtalanul ténferegnek az utcákon. Be-benéznek a kereskedésekbe és fogyasztás nélkül üldögélnek a kávéházakban.

A másik feltűnő dolog: a mindenütt jelenlévő és mindenható fegyveres erő...

Délelőtt tíz órától délig és délután öt órától éjfélig, mint valami látványosság előtt, úgy hullámszik az új negyedekben a dologtalanul lézengő tömeg. Különösen azokon a helyeken, ahol a divatos fodrászok, a nagybankok, divatkereskedők, szabók, kalaposok, mozik, cukrászdák és luxuskávéházak sorakoznak. A Mihajlovszka utcán és a Terazzian, luxuskávéházak előtti terraszon, üvegekkel, szendvicsekkel, tálakkal és süteményekkel dúsan megrakott asztalok körül elegáns asszonyok, fiatal tisztviselők és állandóan diszbeöltözött katonatisztek üldögélnek. Ezek a terraszok annyira helyet foglalnak el, hogy a járókelők nagy része leszorul az úttestre.

Megjegyzem: a járda egyes helyeken olyan széles mint a Boulevard des Italiens...

Úgy látszik, mintha Belgrád egész polgárságának, előkelőségeinek, és azoknak is, akik beteges vágyakozással odasorozzák magukat, nem lenne egyéb gondjuk, mint kacérkodni és a minden sarokban felszerelt hangszórók előtt érzélgős bécsi hangversenyszámokat hallgatni. Sört, habos-jegeskávét és édességeket fogyasztani... Sétáló nők és férfiak tolonganak szüntelenül a Hotel London és a Kalimegdán között. Ez az utcarész csupa hangos fecsegés, csapongás, flört, nevetgélés és kiabáló hangos kö-

szőnetés. Mindenki itt van, aki újszabású ruháját, kalapját vagy egyenruháját be akarja mutatni.

Vannak gyönyörű magánautók is. Nagy sebességgel cikáznak a túlsúlyos villamosok és autóbuszok között, amelyeken éppen olyan nehéz helyet kapni, mint Párizsban a munkába indulás óráiban. Az autók legnagyobb része – tíz kocsi közül kilenc, – német, cseh, amerikai vagy olasz gyártmány. Talán minden tizedik: francia. Megjegyzem, ez az arányszám csak a magánautókra vonatkozik, hiszen a katonai és közszolgálati kocsikra mi, franciák adjuk a pénzt.

A nyári hónapok alatt minden valamirevaló polgár megfürdik a Szávában. Ez hozzátartozik az előkelőséghez. Több ezer – mindkét nembeli – ember órákat tölt el azzal, hogy hering módra összezsúfolva, paskol a langyos vízben, amelyet a partmentén lakó asszonyok teledobálnak hulladékokkal. Ez a fürdésük is csupa külsőség. A legtöbben csak paskolják a vizet vagy elnyúlva hevernek az alig néhány centiméter mélységű partmenti vízben. Fiatal sporthölgyek bozontos hónaljjal és veszedelmesen kicsiny fürdőruhában, mutogatják kihívóan bájaitat...

– Nem vonzza magát is? – Kérdezte Stefanics, akinek köszönhetem, hogy eljöttem a fürdőzőkben gyönyörködni.

– Nem! A párolgás túlságosan nagy... és sok a görögdinnyehéj...

Stefanics nevetett. Ő mindenben nevet. Szeretem a társaságát. Senki sem ismeri nála jobban a belgrádi viszonyokat és az embereket. Itt született Belgrádban, a plejnei győzelmet követő napon. Itt nőtt fel. Állandó érintkezésben volt azokkal a politikai és katonai körökkel, akiknek a szerbek évezredes álmát kellett megvalósítaniok. Fiatalkorától kezdve állandóan együtt dolgozott velük. Az 1918-iki győzelem után látta azonban, mint rohamozzák meg a foglalkozás nélküli ügyvédek, a fiatal tisztek, a törtető kalandorok és az intrikusok a kínáló és jól jövedelmező pozíciókat. Azóta ezek mind hatalomhoz jutottak. Miniszterekről, bankárokról, magas tisztviselőkről, generálisokról, meggazdagodott üzletesekről, diplomátokról van egy-egy jóízű története Stefanicsnak. Együtt dolgozott Pasiccsal akkor, amikor Szerbia még kicsi volt. Folytatta akkor is, amikor már nagy lett az ország. Ismeri egész Európát. Dacára annak, hogy sokáig élt Párizsban, egészen ó-szerb maradt.

A győzelem nem részegítette meg. Éleslátású, világos ítéletű, szenvedélyes hazafi. Húszéves barátság fűz bennünket egymáshoz.

Mialatt a városon átmegyünk, Stefanics megcsodáltatja velem az új üzleteket, amelyek a régi, füstölt-hal és rózsaoilajszagú sötét kis boltcskák helyét foglalták el.

Prágából, Németországból és Ausztriából behozott, de francia feliratokkal ellátott ruhák, bundák, fehérneműk, kalapok hevernek itt felhalmozva. Divatosan felöltözött manequinek az utcán kínálják a divatcikkeket a járókelőknek. Az árak sokkal magasabbak, mint a németországiak vagy a párisiak. Nem is beszélve a bécsi árakról.

Az üzletek mégsem üresek.

Rejtély az előttem, amelyet nem tudok megfejteni...

Íme egy ország, amely három év óta sokkal komolyabb gazdasági válsággal küzd, mint a miénk, és mégis...

A válságot súlyosbbitják az egyre aggasztóbb politikai nehézségek is.

És mégis...

A szerb frank, a dinár, nem ér többet a mi frankunkra átszámítva, mint 33 centimet. Jugoszlávia kereskedelmi mérlege katasztrófális. A gabona eladatlanul hever a silosokban. Az adó, az adóalanyok teherbíróképességét már régen meghaladta és egyre nehezebben hajtható be. A kereskedelem kimerítette a bankhitelt, a csődök megszámlálhatatlanok. A kétszeri francia kölcsön által megmentett dinár mindjobban elértéktelenedik, s így a jövedelmek 50%-kal csökkentek. A munkanélküliség óriási, a megélhetés egyre nehezebb lesz, a tőke kivitelének és a devizaforgalomnak korlátozása bénítja a ki- és behozatalt.

Jugoszláviát csak Franciaország mentheti meg.

Sem az állam, sem a magántőkések nem kerülhetik el másként a fenyegető pénzügyi katasztrófát. Franciaország segítsége azonban, amióta a baloldal került uralomra, kilátástalan, mert a kormány – teljes joggal – gyanakvó szemmel nézi a diktatúrát.

Jugoszláviában kizárólag a katonatisztek és a rendőrtisztviselők kapják meg rendesen a fizetésüket. A polgári tisztviselők két év óta csak részletekben jutnak fizetésükhöz. 1932 júliusában a belgrádi egyetemi tanárok fizetésüknek csak tíz százalékát kapták meg.

Találkoztam tanítókkal, előjárósági és megyei tisztviselőkkel Dél-Szerbiában és Sumádiában, akik május hónap óta egyetlen fillért sem kaptak...

Mi hát a rejtély megoldása?

Azok az asszonyok akik szédületes eleganciával öltözködnek, azok a fiatal polgárok, miniszteriális alkalmazottak, katonatisztek, családfők, akik a divatos belgrádi kávéházakban és bárókban üldögélnek órákig: alig rendelkeznek annyi jövedelemmel, amennyi lakbérüket és ételmezésüket fedezi. Egy gyalogsági parancsnok 2700 dinárt kap havonta, ami kevesebb mint 900 francia frank. Ez viszont Belgrádban még a reprezentáló

kiadásokat sem fedezi. Ugyan mit csinál az alhadnagy? Egy minisztériumi osztályfőnök fizetése háromezer dinár. Ez alig ezer francia frank. Egy banktisztviselő vagy áruházi alkalmazott havi jövedelme 1200–1500 dinár... Minden fizetés, minden jövedelem ilyen arányokban alakul... Az a fiatal gépirónő, aki jól a szemembe nézett, amikor a Külügyminisztérium nagy lépcsőjén találkoztam vele, rózsaszín krepedesin ruhájában, lábain műselyem harisnyával, nem keresett többet, mint 1000 dinárt havonta. Ez az összeg ruhájának fél árát sem fedezi.

Hogyan lehetséges mindez?

Hogyan élhetnek ilyen jól ezek az emberek? *Hol hajtják fel azt a pénzt, ami ehhez az élethez kell?* Milyen tartaléktőke felett rendelkeznek, milyen örület sodorja őket magával, vagy milyen csodás forrásaik vannak?...

– *Otthon majdnem belepusztulnak a nyomorba* – mondta nekem Stefanics. – Ezek a szép hölgyek, fürgé kis nők, mind adósságokban vergődnek. Nincs egy ház, egy talpalatnyi föld, amelyet ne nyomnának terhek. Nincsen olyan uzsorás, akinél ne jelentkezne kölcsönkérő 25-30 %-os kamat-ígérettel. Mindezek az emberek, akiket maga megcsodál, csak a külsőségeknek élnek. Ha figyelmeztetné őket, azt mondanák, hogy maga bolond. Ők azt hiszik, hogy minden rendbe fog jönni. Számítanak a csodára. Várják a sültgalambot nyitott szájjal.

Csodálkozásomra Stefanics igyekszik megnyugtatni:

– Dacára mindennek, vannak még asszonyaink és férfaink, akik nem szakadtak el fajtánk régi hagyományaitól. Kiskereskedők, akik minden erejüket megfeszítik, hogy nehézségekkel megküzdve, fenntartsák magukat. Kispolgárok, akik a fogukhoz vernek minden garast, mielőtt kiadnák. Kishivatalnokok, akikre ránehezedik a nép rémülete... Ezekkel nem találkozok maga, kedves barátom. Sem a fényes üzletekben, sem a nagy kávéházak terraszain... Kopott ruháikban szaladgálnak... Asszonyaik egyik mészárszékből a másikba sietnek, alkudoznak, hogy bevásárlásaikkal megtakarítsanak néhány fillért. Ezeknek egyetlen szórakozásuk, hogy vasárnap este kiülnek a Kalimegdánon egy székre. Ők nem nyertek semmit a diktatúrával. Nem is várnak tőle semmit. Gyűlölik. Dolgoznak, szenvednek..., és hallgatnak...

Kiléptünk a Kalimegdán aranyozott kapuján.

Végigmegyünk a hosszú bástyasétányokon, amelyekről csodálatos kilátás nyílik a városra és a két folyóra. Sűrű bokrokkal és virágokkal szegélyezett utakon sétálunk.

A középső fasor végén két nagyon csinos, kifeszített derekú fiatal lány megy el mellettünk. Olyanok, mintha egy divatlapból léptek volna ki.

Stefanics megállít:

– Látja ezeket? Valamelyik minisztérium vagy bank gépirónői. *Valószínűleg hónapokig fetrengtek a sárban, piszokban. 200 dinárt kereshetnek hetenkint. És 3000 dinárt érő ruhákat viselnek...* Gondolja, hogy kitartottak?! Nem! Azok a diákok és alhadnagyok, akikkel viszonyuk van, éppen olyan szegények, mint ők maguk. Mindenki úgy segít magán, ahogy tud, és mindenki onnan veszi a pénzt, ahol találja. Ezek itt 3-4 dinárt adnak ki naponta az élelmükre. Kenyérre, gyümölcsre, egy darabka sajtra, vagy sózott halra... *Meg lehet győződve róla, hogy a fényes ruhájuk alatt ezek a leleményes kisasszonyok se inget se nadrágot nem hordanak...* Valami kis kunyhóban laknak, a régi kikötő mellett, vagy a Topcsider felé vezető úton... Szobájukban nincs egyéb, mint egy rongyos takaróval leterített ágy, egy mosdó, és néhány szeg a falban, amelyre ruhájukat aggatják. Parfümjük és púderes dobozaik azonban vannak. Rúzs is akad bőven mindegyiknél. Mit lehet ez ellen tenni?... Sodródznak az árral és azt teszik, amit a többiektől látnak.

Az Avala és a Topcsider felé vezető utakon, düledező viskók előtt, félmeztelen utcagyerekek tömege játszik. Helyük az iskolában lenne, de *senkinek sincs gondja reá, hogy ezek a félvad csöppségek látogassák az iskolát. Se ruhájuk, se cipőjük.* Kergetőznek a porban, kiabálnak és kéregetnek. A viskók ajtóiban halványarcú, rongyos asszonyok és férfiak ácsorognak. *Az öregek száraz kenyeret és eladhatatlan, rothadt gyümölcsöt rágszálnak.*

Alig száz méternyire a miniszterelnökségtől, a Kralja Alexandra utcában egy épület árnyékában, munkások ebédelnek. Feltűnően sovány emberek, hosszú ápolatlan bajusszal és bozontos hajjal. Dél van. *A reggeli szürkület óta dolgoznak és dolgozni fognak az éjszaka beálltaig... Napszámuk 10–12 dinár, ami kevesebb, mint 4 francia frank. Ebédjük görögdinnye és száraz kenyér. Italuk: valami undorítószínű sör.*

Kifogástalan, aransujtásos fehér egyenruhában a katonai őrség parancsnoka sétál el a munkáscsoport előtt. A munkások gúnyosan vigyorgnak és morognak.

A Moszkva-kávéház hosszú széksora előtt, ahol ifjú divatfiak rikító öltönyökben, bodorított hajjal szürcsölik a frissítő italokat: munkanélküliek settenkednek a járda szélén. Gyűlölködve figyelik a flörtölőket. Ruhájuk rongyos, cipőjükből kilóg a lábujjuk. Elvadult arckifejezéssel figyelik a szórakozókat. Az asztalok alól felkapkodják a cigarettavégeket,

sütemény- és szendvicshulladékokat. *Láttam olyanokat, kik hasra fekve, a járda szemetje között kutattak falat után.* Egyesek mellén a felismerhetetlenségig piszkos éremszalag „diszeleg”... A „nagy háború” hősei lehetek...

A legnagyobb részük egészen fiatal...

... És sokan vannak, nagyon sokan...

Mi lehet itt télen, a rettenetes balkáni télviz idején, amikor ellepi a földet a vastag hó és a hőmérő 15–20 fokig süllyed fagypont alá.

Ki segít ezeken?

Az éhség pedig rossz tanácsadó!

Két hatalmas és erős termetű csendőr haladt el mellettünk. Vállukon puska, övükben revolver. Körülbelül száz méterrel előttünk, a Pozoricsna-utca sarkán, közvetlen az Opera mellett, két másik csendőr bukkan fel. Az úttesten egy század gyalogos katona vonul el gyors és nyújtott lépésekkel. Előttük gépfegyver-osztag és páncélautó. Felettünk: négy vadászrepülőgép berreg... Alig egy órája sétálunk, de legalább 50 katonatisztrel, számtalan katonával, és több mint 20 egyenruhás rendőrrel találkoztunk.

Katonai erők mindenütt...

Olyan hatalom ez, amelyről érezni, hogy csodálatosan erős kézben van. *Amely erőnek erős az az elhatározása, hogy semmit sem néz el, ami a meglévő rend ellen irányul.* Ez a kéz bizik legyőzhetetlenségében.

A hadsereg?

Később látni fogjuk, hogy milyen. A generálistól a legszegényebb közlegényig... Ami a rendőrséget illeti, az egyenruhát viselők ellenőrzik az utca rendjét és irányítják a közlekedést. A polgáriruhás rendőrök viszont mindenhol feltalálhatók és belső kémszolgálatokat teljesítenek. *Jugoszláviában minden 500 lakosra egy csendőr esik.*

A csendőrség nem előzi meg a rend felbontását, hanem terhes létszámával megsemmisíti...

Amikor a belgrádi egyetem hallgatói Zsivkovics tábornok ellen tüntettek, a megtorlás nagyon „enyhe” volt. *Akkor ugyanis számtalan külföldi hírlapíró tartózkodott Belgrádban.*

Egy óra alatt helyreállott a rend, *de a főváros kórházai és klinikái nem tudtak több beteget befogadni.*

Íme az esetről jegyzeteim:

Délután öt óra. A Moszkva-kávéház zsúfolásig tömve. A Terazzia-téren kettős sorban sétálnak az emberek. Ötven méternyire tőlem, a villamosok kereszteződésénél, két rendőr áll feszes tartásban. A kávéház terraszán, közvetlen közelemben, egy kövér ember ül a feleségével, beszélgetnek és nevetgélnek... A férfi hirtelen felugrik, éles füttyjelet ad és

kezével int a rendőrök felé. Amikor az egyik rendőr hozzásiet, rámutat egy járókelőre. Ő maga is az idegen férfi után veti magát. Ez a férfi magas, sovány, apró lépésekkel és lehajtott fejjel sétál. Még most is magam előtt látom...

Húsz másodperccel később a három rendőr egyszerre veti rá magát... Egyenlőtlen küzdelem. A kávéházban ülők mind felkelnek, a sétálók pedig körülállják a verekedőket. A megtámadott elkeseredetten küzd.

– Zsivila szloboda – (Éljen a szabadság) kiáltja. A tömeg érzéstele nélkül, némán áll. Az egyik rendőr olyan ütést mér a tarkójára, hogy összeesik. Keservesen nyög... Erre összerugdadják. Majd, mint egy csomagot, bedobják egy üresen álló autótaxiba.

Az egész jelenet nem tartott tovább öt percnél. A kövér úr visszatér a feleségéhez, aki átöleli, megcsókolja.

– Forradalmár volt – szól oda nekem az asztalszomszédom, mellén ott ékeskedik a Szent Száva-rend. Kekszet rágcsl.

A válaszom nem tetszhetett neki, mert hirtelen felugrott, és nemcsak nekem felejtett el köszönni, de a számláját is elfelejtette kiegyenlíteni.

Mialatt egy zsúfolt villamoson a Topcsiderbe igyekeztünk Stefaniccsal a katonai Casinó táncmulatságára, elmondottam neki kalandomat. Stefanics rosszallólag hozzátette:

– Természetesen ez nem volt szép. De hát mit lehet itt tenni? Úgy kell venni a diktatúrát, amilyen.

A kaszinóban öt dinár a belépőjegy. De nagyobb bankókból visszadni nem szokás.

Vig társaságot találtunk együtt.

Mamákat férjhez adandó lányaikkal, könnyűvérű férjes asszonyokat, és mindkét kategória iránt élénken érdeklődő aranyifjúságot.

A hölgyek kokettek, férfillantásra kacéran ringatják derekukat. A kerti fák alatt elhelyezett asztaloknál folyik a flört. Fogy a sör és a jegeskávé.

A táncospárok buján simulnak egymáshoz.

Itt van mindenki, aki számottevő Belgrádban. A belgrádi hölgyek igen kellemesek és szépek, – amíg el nem érték 25. életévüket. Azután?.... Azután felforr a vérük: lüktető vér és szerelem irányítja őket.

A hölgyek többnyire magasak, derekuk egyenes vonalban emelkedik az erős csipő fölött. Lábaik izmosak, keblük fiatalos, lányos. Fogaik ragyogóan fehérek és általában az egészség és erő benyomását keltik. Sugárzik belőlük a „sex-appeal” s így érthetővé válik, hogy Jugoszláviában ismeretlen fogalom az „egyke”.

Jugoszláviában nincsen látható prostitúció. Jugoszláviában nincs utcai, kávéházi ismerkedés, mint az osztrák-német városokban. A magános sétálónak bele kell nyugodnia abba, hogy árván marad. Belgrádban legfeljebb egy hotelportás szánja meg, aki megfelelő tiszteletdíj ellenében szívesen elvezeti azokba a piszkos lebujaókba, ahol a német pezsgő négyszáz dinárba kerül üvegenként és egy üveg wisky szódával százötvenbe. Ezek a „mulatók” annyira züllöttek és ocsmányok, hogy egy néger matróz is megundorodna tőlük.

El kell ismernem, hogy a szerb prostituáltak száma egészen jelentéktelen. A mulatóhelyek hölgyei nemzetiségük szerint főleg horvátok, románok és magyarok. Az utóbbi időkben azonban őket is teljesen kiszorítja a német és osztrák dömping.

Távolról sem jelentik ezek az adatok azt, hogy Belgrád tiszta és erkölcös város. Félőrai séta a Kalimegdánon meggyőz bennünket az ellenkezőjéről. A sűrű fák és lombok közül – ahová a legfényesebb ivlámpák fénye sem hatolhat be – szeretkező párok sóhaja száll hozzánk...

De viszont utcasarki Vénuszok nem léteznek. Nem ismeri Belgrád a szerelmi találkahelyeket sem, sőt ismeretlenek azok a házak is, ahol szabott áron, avagy „à la carte” kapható a szerelem...

Kivételt képeznek azok a házak, amelyeket a katonaság tart fenn a saját használatára... Ezeknek a háznak a látogatását, helyesebben felkutatását azonban senkinek sem ajánlom...

A politikával túlzottan elfoglalt rendőrségnek nem igen jut ideje ellenőrizni a germán prostituáltakat. Holott: ezek a prostituáltak nem jöttek egyedül Belgrádba. Egész uszály érkezett velük. Ügynökök, pénzcsempészek és egyéb kalandorok.

A békeszerződés értelmében a kötelező természetbeni szállítások lehetővé tették Jugoszláviában az alkuszok, technikusok, mérnökök és igen sok képzett szakmunkás letelepülését. Ezen a téren is főleg germánok lepték el az országot. A nagy germán villanyberendezési, fémmegmunkálási, közműépítő, sőt repülőgép-vállalatok is feltűnően sok rendeléshez jutottak Jugoszláviában. Természetesen a németek szokott óvatosságukkal közvetítőkkal dolgoztak, vagy idegen vállalatokkal társultak. A borra való-rendszert, amely annyira divatos a Balkánon, nagyszerűen ki tudták használni. Az eredmény nem is maradt el. A Rajnán túli üzletemberek ügyesebbek voltak a legügyesebb balkáninál is. Egyetlen példát mondok:

A francia kincstártól felvett legutóbbi 250 milliós kölcsönösszegnek több mint a fele a német Junkers-gyárba vándorolt! Az összeg másik feléért bombavető gépeket vásároltak a Dornier-művektől. A két üzletkötést az akkori diktátornak, Zsivkovics tábornok-miniszterelnöknek egyik

meghitt bizalmasa bonyolította le. A Junkers-gyár kiküldöttjével szemben – aki egész pontosan a „Szerb Király” szálló 22-es számú szobájában lakott – tíz percent jutalékot kötöttek ki, amit szigorúan fel is vettek. *A francia ipar nem kapott egy fillért sem.* Ennek az „incidensnek” adatait néhány francia képviselő – különösen Eugén Lautier – szóvá akarta nálunk tenni a parlamentben. A botránynak ígérkező vitát csak a legnagyobb erőfeszítések árán tudták megelőzni. A kellemetlen fejleményeket Sándor király párisi ügyeskedése háritotta el. A francia kormány viszont okulva a történeteken, elhatározta, hogy ezentúl maga fogja intézni Jugoszlávia katonai szállításainak ügyét.

A németek Belgrádban ma már mindenütt ott vannak. Az utcákon a francia szót teljesen elnyomja a mindinkább előtérbe kerülő német. A kereskedelmi, kávéházi, éttermi alkalmazottak közül alig beszél valaki a mi nyelvünket. Viszont: tíz közül kilenc nemcsak érti, de kitűnően beszél is a németet. Franciául, az egyetemi köröket kivéve, csak azok beszélnek, akik a háború alatt csapatainkhoz voltak beosztva. És azok, akik 1915 és 1919 között a mi vendégszeretetünket élvezték. A minisztériumokban sem a portások, sem az altisztek még csak köszönni sem tudnak franciául. Általában a legmagasabb állami funkcionáriusok is csak elvétve és igen siralmasan beszélnek franciául. Németül azonban kivétel nélkül mindegyik tud. Jellemző, hogy az utcai könyves bódékban és könyvkereskedésekben a német és osztrák folyóiratok kaphatók, míg a francia nyelvűeket alig ismerik.

Nisben, Zágrábban, Szarajevóban, Ljublánában, Skopljében mindenütt ugyanez a helyzet.

Az a „bluff”, hogy Franciaország Jugoszláviának második szellemi hazája, azonnal megdől, mihelyt a dolgokat mélyebbről vizsgáljuk.

Ne ábrándozunk tehát...

Franciaország, amely megmentette Szerbiát, még ma is tekintélynek örvend ott, de: – csak a köznép körében! A jugoszláv katonák a mi hetvenötös ágyúinkat még ma is a „Francia” névvel tisztelik. A közkatonák a mamei, verduni, de különösen az 1908-i macedóniai győzelmet még ma sem felejtették el...

Az a szobor, amelyet „Hála a Franciáknak” elnevezéssel a „Kalimegdán” parkjának közepén állítottak, kifejezője ennek az érzelemnek. A szobor egyik oldalán francia nyelven ez a felírás áll: „Franciaországért!” A másik oldalon szerbül: „Annak, aki eljött hozzánk, amikor a haza halálra volt ítélve!”

Vasárnap, amikor hangszórók a sétány négy sarkáról jazz- vagy cigányzenét harsognak, ünneplőbe öltözött parasztcsoportok keresik fel a szobrot, gyermekeik kíséretében.

Áhitattal, komolyan nézegetik a francia erő jelképét.

Ezek az emberek, akik nem akarnak többé háborút, mert tudják, mi a háború – akiket kifosztottak mindenükből, akik csak ágyútöltelékei voltak a véres harcoknak, ezek az emberek képviselik igazán hazájuk érzelmeit.

Ma: széjjelszórt csoportokban, gyámolatlanul és elhagyottan bolyonganak Belgrádban...

A DILEMMA

Néhány perccel azután, hogy a zágrábi vonatról leszálltam, máris volt alkalmam a diktatúrát gyakorlatban megismerni.

A belgrádi pályaudvar annak a magas dombnak az alján fekszik, amelynek lejtőjét és tetejét a főváros borítja. Elhelyezésével és berendezésével kissé a párisi gare du Nordra emlékeztet, csak hogy kisebb kiadásban. Jobboldalán a perron egyik sarkát tágas kávéház és vasráccsal kerített terrasza foglalja el.

Még mozgásban volt a vonat, amikor csomagommal a kezemben, leugrottam.

Reggel hat óra. A hőség olyan nagy volt, hogy a férfiak levetették kabátjukat és ingujjban voltak.

Abban a pillanatban, amikor a perron kerítésén akartam keresztülhaladni, két utas meglökte egymást. Elbotlottak és mindketten az én karomat kapták meg. – Bocsánatkérés után továbbsiettek. Két jól öltözött úr volt.

Jelentéktelen kis esemény, amilyen gyakran előfordul.

Leülök, iszom, majd rágyújtok. Élveztem ezt az órát és nézegettem a körülöttem tolongókat.

Pénztárcámat keresem. Fizetni akarok.

Pénztárcám azonban, s vele együtt azok az iratok, amelyek a kabátom belső zsebében voltak: hiányoztak.

Hamarosan megállapítottam, búcsút mondtak nekem örökre. A jelentéktelen esemény két szereplője, a két jól öltözött gentleman: magával vitte háromezer frankomat egy jegyzetkönyvem és néhány leveletem. Még Párisban az útleveletem és tartalékpénzemet revolverzsebembe tettem. Óvatosságomnak köszönhettem, hogy nem maradtam igazoló okmány és minden pénz nélkül.

Nem tulajdonítottam nagyobb jelentőséget a kalandnak.

Elvégre ilyesmi bármely metropolisban előfordulhat az emberrel.

A mi barátságos és előkelő konzulunk azonban kevésbé fogta fel ilyen könnyen a dolgot és ragaszkodott ahhoz, hogy azonnal jelentsem az esetet a belgrádi rendőrfőnöknek.

Megértettem.

Azok a horvát urak ugyanis, akikkel Zágrábban tárgyaltam állandóan azt a tanácsot adták nekem, hogy: „ne őrizzen meg semmit, ami valakit bajba sodorhatna.”

Amikor az épületből el akartam távozni, nagy meglepetés ért. A főnökhöz vezető folyósó bejáratánál ugyanis hirtelen összetalálkoztam az állomásbeli incidens egyik gentlemanjával. A kedves úr megállt: mintha gyökeret vert volna a lába. Aztán egy szempillantás alatt eltűnt egy másik folyosón.

A miniszterelnökségi sajtóiroda főnöke, akit a mi konzulunk már értesített az esetről, nem titkolta el bosszankodását:

– Ön ugyebár a francia konzul úr tanácsára panaszt tett a rendőrfőnök úrnál? Ezt igen helyesen cselekedte! Meg lehet győződve arról, hogy ügyét erőlyesen fogják elintézni.

Az egyik, velünk barátságos viszonyban lévő állam követe, akivel az estemet töltöttem, a következőket mondotta:

– A megszokott módszert alkalmazták Önnel szemben... Amióta a diktatúra uralkodik, ennyire süllyedtek! Keresztülestem ezen én is... Ezek itt nagyon jól tudták, hogy Ön elutazása előtt Párisban horvát emigránsokkal és macedón propagandistákkal találkozott. Még jobban nyugtalanította őket, hogy Zágrábban megbeszéléseket folytatott Trumbiccsal. Arra számítottak, hogy az ön zsebeiben olyan iratokat találhatnak, amelyeket megtorló politikájukban felhasználhatnak. Fogalma sincs Önnek arról, hogy milyen légkörben élünk mi itt. Marinkovics tútesz Zsivkovicson is. Srkics és Lázics művészi tökélyé fejlesztették Zsivkovics rendszerét. Jaj a leveleinek, kedves barátom, ha azok nem valamelyik követségi futár csomagjában rejtőznek!

Sem rejtegetni, sem titkolni valóm nem volt. És így nem is vettem soha igénybe a követségi futár meg sem bolygatható csomagjait. De viszont ezek a levelek, amelyek címemre érkeztek, igen siralmas állapotban voltak. Mert azok a rendőrök, akik a központi postahivatalban felbontják a leveleket, igen felületesen és gyermekesen ragasztják azokat vissza.

A napokban egy fiatal görög újságíróval ebédeltem a „Szerb Király” szálló éttermében. Ő mondotta nekem:

– Ön legalább megkapja a leveleit. Az enyéim azonban már útközben megfogyatkoznak! Azok is, amiket én küldök és azok is, amelyeket nekem kellene kapnom! *Már a múlt évben tapasztaltam, hogy milyen erőszakosan uralkodik a diktatúra! Az embereket mindenütt igazoltatták. Még a Belgrád–Zimony közötti sportvezetőket is.* Ebben az évben a régi testre új ruhát szabtak...

„Tisztogatni kell”, mondotta annakidején Zsivkovics. *Az ő idejében minden fogház kórházzá változott. „Üssetek, de csak a törvény nevében” – hirdette Zsivkovics utóda: Marinkovics, Zsika Lázics – Macedónia rendőrfőnöke – amikor Sándor király belügyminisztert faragott belőle, bársonyba csavartatta a gumibotok végét.*

Ügylátszik azonban, hogy így még jobban lehet ütni vele.

Marinkovics diplomata volt.

Talán kevesebb feltűnéssel szállta meg a pályaudvarokat.

Marinkovics eltűnésével azonban még ezek a külsőségek is eltűntek. Azóta megkétszerezték a rendőrség létszámát.

A politikai perek megszáporodtak. Az egész vonalon a kémkedés lett úrrá. Az örökös gyanakvás, az aggodalom, megmérgezi mindenkinek az életét. A diktatúra pedig, amióta formaruháját parlamenti lepel alá bujtatta, ha lehetséges, még több gyűlöletet és több félelmet vált ki.

Pancsovában láttam, hogy egy paraszt akit egy rendőr kétszer arcul ütött, barátságosan, alázatosan, de könnyes szemmel visszamosolygott bántalmazójára. Kényszeredett mosolyában benne volt határtalan félelme.

Dr. Trumbics mondotta Zágrábban beszélgetésünk végén nekem:

– Megszüntetni a diktatúrát? Visszatérni a régi normális politikai élethez? Már késő! A kocka el van vetve... A pánszerb rezsimet elkapta az ár; már nem képes megállni! Most már fokozni kénytelen az elnyomás szigorát. Csak így tudja elfojtani az egyre szenvedélyesebb visszahatásokat! Meddig tarthat ez még így! Ki tudná megmondani? Egy bizonyos: már nem soká!

Ugyanigy vélekednek a horvátországi, macedóniai szlovéniai és bánsági jugoszlávok is. A helyzet tarthatatlanságát mi sem igazolja jobban, mint az, hogy a diktatúra hatalmas és magas rangú tisztviselői igyekeznek vagyonukat külföldre átmenteni.

Egy magasrangú tisztviselő, aki a belgrádi kormány korlátlan bizalmát élvezi és akinek a nevét éppen ezért nem említhetem meg, tanácsot kért tőlem arra, hogy hol helyezhetné biztonságba Franciaországban, megtakarított vagyonát.

Egyöntetű az a vélemény, hogy a négy év óta bevezetett törvénytelen rezsimnek most már véget vetni nem lehet. Ez éppen olyan veszedelmes volna, mint egy túlfűtött kazánnak a tetejét leemelni.

Minden a levegőbe röpkölhet!

Lassan oltani a tüzet?

Lehetetlen ez is! Nem teheti a király.

Engedékenységét ellenfelei mesterségesen félremagyaráznák és elindítanák a tragédiát...

Most már haladnia kell a megkezdett úton...

Mondják:

– Kár a királyért, mert van benne sok igazi érték is. Sokkal bátrabb, tanultabb, mint a környezete. De súlyosan tévedett, és minden valószínűség szerint eljátszotta a koronáját. Egy király nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy ne lásson tisztán.

... Sándor király tévedése következtében a diktatori államforma és vele együtt a Karagyorgyevics dinasztia: súlyos dilemmába került...

Ha a pillanatnyi létfenntartás érdekében sikerül is elnyomniok a nemzetiségi törekvéseket: vagy forradalmat, vagy a nemzetiségi katonák lázadását idézik elő. A köztársaság kikiáltása megadná a jelt a fölkelésre Macedóniában és Horvátországban. Ennek elfojtására gondolni se lehetne! A horvát és macedón szervezetek a Belgrád elleni forradalom esetén együttműködnének a bolgárokkal... Ez a tűzvész könnyen elharapódzna egész Európában... megszületne: a második 1914...

A szerb hivatalos sajtó hónapok óta azon fáradozik, hogy a francia közvéleménnyel elhitesse a bolgár területen működő forradalmi szervezetek feloszlatásának szükségességét.

Egy régi franciabarát, aki Jugoszláviának is őszinte híve és nemcsak Jugoszláviát, hanem a körülötte lévő országokat is nagyszerűen ismeri a következőket mondotta nekem:

– A pánszerb párt szívesen bocsájtkozna Olaszországgal háborúba, mert úgy véli, hogy ebben az esetben a szerbek és horvátok között megszűnnének az ellentétek. Egyesülnének az olaszok elleni gyűlöletben. Ezt a véleményt osztják a hivatalos jugoszláv körök is, akiknek meggyőződésük, hogy országuk megnagyobbodott területtel és páratlan dicsőséggel kerülne ki ebből a háborúból. *Az ő szemükben ez elegendő ok arra, hogy egész Európát lángba borítsák. Jugoszlávia így állandó gyújtópont.* Mustafa Kemal és Venizelos nagyon jól tudják, hogy egy újabb háborúban akár a bolgár, akár az olaszok fölött aratott szerb győzelem a görögök számára Szaloniki és az Égei tenger partjának; a törökök számára Konstantinápoly elvesztését jelentené. Igazuk van a helybelieknek, amikor kegyesen állapítják meg, hogy Jugoszláviát minden oldalról ellenségek veszik körül. Kizárólag a csehek támogatják őket. *De a csehek, mint katonák, soha sem értek sokat.* Veszedelem esetén a szerbek a franciákon kívül senkire sem számíthatnak. Ez a támogatás viszont felér a többivel. *Jugoszlávia jelenlegi vezetői számítanak arra, hogy az Önök segítségével*

biztos a győzelem. Ezért lesik a pillanatot, hogy megkockáztassák a háborút. Ez az én kialakult véleményem.

Néhány hónappal ezelőtt, balkáni útam során magam is szereztem hasonló értesüléseket a hivatalos köröktől. A jugoszláviai polgároknak nagyrészen ez a véleményük.

De viszont: Ők nem tudják azt, amit én. *A jugoszláv kormány ugyanis két jelentést küldött Párisba, amelyben bejelenti, hogy Szófiával szemben kénytelen erélyesen fellépni.* Erre a két jelentésre igen határozott hangú mértékletességi „tanácsokat” kapott. Ezeknek a tanácsoknak a hangja annyira határozott volt, hogy ellentmondást nem tűrt meg. *Ellentmondás természetesen nem is volt.* Marinkovics úr ez irányban nem igen tudna megcáfolni.

Amikor Sándor király 1931-ben egy kellemetlen ügy elsimítását egyengette Párisban, meggyőződhetett arról, hogy a francia politikai körök mennyire elítélik Belgrádnak Szófia elleni agresszivitását.

Mindennek dacára olyan bizonyítékokhoz jutottam, amelyek minden aggodalmat indokoltá tesznek.

Informátorom a következőket mondotta:

– Háború, vagy forradalom. ez a dilemma. Kibúvó nincs, *A forradalom megelőzné a háborút, és így Jugoszlávia mentesülne egy újabb európai tűzvész felelősségétől.* A forradalom sikere azonban a jelenlegi viszonyok mellett igen kétséges. A katonaság legfőbb vezetősége, az ellenzéki szociálisták és demokraták között, még a forradalom érdekében is egyelőre valószínűtlen a megegyezés. *Ha ez mégis megtörténne, megismétlődhetne Draga királyné és Sándor király tragédiája.* Áldozatul esnének mindazok az emberek, akik közelről vagy távolról kapcsolatban állottak a diktatúrával. *Ez a politikai szétesés Jugoszlávia végét jeleneté.* Három év alatt számtalan francia újságíró és politikus járt itt, hogy Jugoszláviát tanulmányozza. A legmesszebbmenő előzékenységgel fogadták őket és mindent elkövettek, hogy itt-tartózkodásuk kellemes legyen. *Egyikük sem közölte a francia lapokban, hogy Jugoszlávia mennyire a szakadék szélén áll.* Az Ön honfitársai vagy nem láttak a dolgok mélyébe, vagy előzékenységből, illetve helytelen politikai elgondolásból hallgatták el az igazságot. Ne vegye rossznéven őszinteségemet, de mindkét esetben nagyon rossz szolgálatot tettek hazájuknak. *Franciaországban még ma is azt hiszik, hogy Jugoszlávia hatalmas és háború esetén nagy támaszt találnának benne. Ez a tájékozatlanság meghatóan tragikus! Legtragikusabb az,*

hogy a pártok a király személyét használják takarónak. A diktatúra előtt népszerű volt. Uralkodott a pártok felett, és fölötte állt minden önző törekvésnek és aljasságnak. *A diktatúra pártvezért csinált belőle.* Ma már a király a falánk és erőszakos „*Narodna Odbrana*” kezében van. A horvátok, macedónok és a szerb ellenzék őt teszik felelőssé az elkövetett végzetes hibákért, a miniszterek visszaéléseiért. Mindenkinek az a meggyőződése, hogy semmi sem történik a király tudta nélkül. Ezt senki sem meri nyíltan hangoztatni, *de titokban gyalázatos hírek keringenek róla.* Így például a múlt év áprilisában, Belgrád közepén a diákok ezrei azzal vádolták meg a királyt, *hogy Budapesten és Bazelben óriási betéteket helyezett el azokból a pénzekből, amelyeket jutalékképpen kapott a külföldi társaságoknál tett állami megrendelések után.* Ugyanekkor népe éhezett és nyomorgott. A diáktüntetőket akkor még a csendőrgolyók is alig tudták szétkergetni. Hatalmas lépésekkel közeledik Jugoszlávia a forradalom felé, tehát: – közeledik a megmentő háború!...

... Jugoszláviában az utolsó hónapok alatt az események hihetetlen gyorsasággal követték egymást. Azelőtt egyetlen hivatalnok sem mert volna annyira közlékeny lenni, mint ma. Egyetlen tiszt sem közölt volna velem olyan dolgokat, mint most júliusban és augusztusban a vonaton, jugoszláviai utazásom alatt.

A züllés Pasics halálával kezdődött.

Pasics után lelkiismeretlen fiatal politikusok kezébe került a hatalom, *a gyeplő pedig egy műveletlen, durva paraszt kezébe.*

Még sok mindent kell megtudnom, de a hallottak alapján máris nyomasztó aggodalom tölt el. Aggodalmam rokon a Balkánon és Közép-Európában utamba akadt franciák aggodalmával. Ők is, velem együtt, abban a tévhitben voltak, hogy Franciaország jogosan számított saját biztonsága érdekében a jugoszláv erőre és barátságra. *Ők sem látták, hogy a jugoszláv kormány olyan irányú politikába akarja beugratni Franciaországot, amely Franciaország minden szándékától távol áll.*

Nálam sokkal kiválóbb férfiak is tudják, hogy tizennégy év óta milyen hatalmas támogatásban részesítjük Jugoszláviát. *Fenntartjuk a diplomáciáját, ellátjuk fegyverkezési anyaggal, és kifizetéseit megkönnyítjük.* Katonailag és diplomáciailag számítunk rá. Azok azonban, akik ott élnek, jobban tudják, mint én, hogy *milyen katasztrofálisan kiábrándító ébredés vár reánk.*

Amint tanulmányutam folyamán élém tárult a dolgok valódi képe, amint megnyíltak előttem az emberek szívei, megtudtam, hogy *Jugoszlávia jelentősége csak annyi, amennyit mi franciák tulajdonítunk neki!*

Most jugoszláv oldalról fenyeget bennünket az a rettenetes csatlódás, amely 1914-ben az oroszok részéről ért bennünket.

De ne értsenek félre!

A jugoszláv hadsereg felszerelése elsőrangú. Vezetőségük kiválóan képzett. Mozgékonyaságuk, támadási módjuk, technikai képzettségük napról-napra tökéletesebb. Fáradhatatlan tanítással sikerült a jugoszláv katonai szervezetből a világ legtekintélyesebb haderőinek egyikét megteremteni.

De vajjon akció esetén nem esik-e szét, és hű marad-e ez a hadsereg királyához és vezetőihez? Vajjon igazuk van-e a diktatúra ellenségeinek és a külföldről figyelőknek, hogy a hadsereg fiataljai kevésbé idegenkednek a felforgató eszméktől? Híve marad-e a diktatúrának? Vajjon azok a kapcsolatok, amelyek részben családi, részben tanulmányi természetűek, és amelyek a liberális eszmekörbe igyekeznek őket bevonni, nem lesznek-e erősebbek esküjüknél? Hozzájárul ehhez az a gyöngéd és ravasz propaganda, amit a zord és rideg garnizonokban a szép macedón és horvát lányok fejtenek ki.

Meggyőződésem szerint az egész jugoszláv tisztikart megrészesgítette a pánszerb gondolat. A legszenvedélyesebb osztálygőg és olyan hadiszellem hatotta át őket, mint amilyen volt a háború előtti porosz tisztikar szelleme. Természetesen csak a tényleges tisztekről beszélek. Mert a tartalékosokról éppen az ellenkezőjét állíthatom.

Aggodalomkeltő azonban a „Fekete Kéz” nevű, forradalmi irányú katonai szabadkörműves szervezet. Ez az ország minden részében elhárapódzott és bujtogató aknamunkát folytat. A hivatalos körök az hitték, hogy Dimitrievics Apisnak a kivégzésével kivégezték a Fekete Kéz szervezetét is. Úgy vélték, hogy a tisztek és altisztek óriási többsége a pánszerb mozgalom híve. Abban a tévhitben voltak, hogy a szalonikii nagy per befejezése után teremtett „Fehér Héz”-nek lettek meggyőződéses hívei.

A Fekete Kéz feléledését a maribori esettel kapcsolatban fedezték fel. Kíváncsi vagyok, hogy a francia sajtó miért hallgatta el ezt az esetet? Holott érdemes lett volna közelebbről foglalkozni vele.

1932. május másodikán Észak-Szlóveniában a maribori parancsnokló tábornok egy névtelen feljelentést kapott, amely szerint a tisztek forradalmi államcsíny előkészítésén dolgoznak. A hír valónak bizonyult, és még aznap este 22 tisztet és altisztet tartóztattak le abban a szállodá-

ban, amelyben gyűléseket tartottak. Őt tisztnek sikerült átszökni Ausztriába, kettő – az egyik *Borovica Pantalia százados* – öngyilkosságot követett el. A kiadott hivatalos kommunikék az „*engedelmesség csoportos megtagadásával*” indokolták a letartóztatásokat. Foglyok vallomásából kiderült, hogy a „*Fekete Kéz*” több mint húsz ezredben *sejtrendszer*t épített.

Nem sikerült megtudnom, hogy a feléledt „*Fekete Kéz*” valóban olyan kiterjedt szervezet-e, mint amilyennek általában állítják. A maribori eset aggasztó tünet, de nem szabad túlzásokba esni.

A jugoszláv főparancsnokság azonban, úgy látszik, igen nagy fontosságot tulajdonít neki. Az eset után százával küldték nyugdíjba, helyezték át, vagy azonnali hatállyal bocsájtották el a legkülönfélébb rangú tiszteket. *A drávai, drinai, adriai, dunai, vardari, moravai és zétai hadosztályok parancsnokló tábornokait mind ki-cserélték.* Ezenkívül a jugoszláv hadügyminisztérium a „*stra-tégiai*” pontokról tiszta szerb elemeket is eltávolított, akik kapcsolataik által váltak gyanúsakká...

Óvatosnak kell azonban lennünk a helyzet megállapításánál:

Most, amikor ezeket a sorokat írom, a jugoszláv hadsereg éppen úgy nem fordulna Sándor király diktatúrája ellen, mint ahogy a francia hadsereg sem fordult volna május 16-án a köztársaság ellen. A megmozduláshoz túlságosan erős a fegyelem, és az életbe léptetett óvatossági rendszabályok is sokkal erősebbek.

Nem szabad azonban megfeledkeznünk arról, hogy a jugoszláv hadsereg létszámát sorozás útján egészítik ki. *Így a forradalmi eszmék természetes bekerülnek a laktanyákba is. A politika lassan, de biztosan beszívárog a hadseregbe.* Amilyen arányban nő a gazdasági válság, olyan arányban erősödik az ellenzéki propaganda. Ezt Belgrádban nagyon jól tudják.

Dalmáciában, Isztriában és a bolgár határokon egymást érik a politikai kihívások.

A hadikészültséget hónapok óta állandóan erősítik.

A kisantant belgrádi konferenciája a jugoszláv generálissimust nevezte ki valamennyi hadsereg főparancsnokává.

Mindezek azt mutatják, hogy közeledni érzik órájukat.

Nem fognak habozni mindent kockára tenni, mert arra számítanak, hogy a kalandba belevonhatnak minket is...

Megtörténhetik, ha mi vakon megyünk tovább...

Fontos szerződések, katonai egyezmények valóban arra kényszerítettek bennünket – különösen az 1926–27. évben kötöttek – hogy megtámadtatás esetén segítsük Jugoszláviát.

Ők már most gondoskodnak arról, hogy ők legyenek a megtámadottak...

Belgrádnak kivezető útja: a kaland.

Habozás nélkül belebocsájtkoznának, hacsak Franciaország nem figyelmeztetné őket, hogy a francia csapatok nem a Narodna Odbrana szolgálatában állnak.

Franciaország csak abban az esetben segíthetne, ha valóban úgy volna, hogy:

előre megfontolt szándékkal támadták meg Jugoszláviát.

A FEGYVERES ERŐ

A francia közvéleményt Jugoszláviából főleg az érdekli, hogy a jugoszlávoké a világ egyik legjobb hadserege. És, hogy erre a hadseregre egy európai bonyodalom esetén mi, franciák számíthatunk.

Őszinte leszek: a francia közönség egyebet nem is igen tud Jugoszláviáról, de ezen túl nem is igen érdeklődik.

A mi európai külpolitikánk sarkpontja a Jugoszláviával tizennégy év óta fennálló katonai szövetség. Ezt a szerződést a párisi és a belgrádi vezérkarok 1919 óta két ízben is megújították.

Egészen más a jelentősége a lengyel szövetségnek. A mi közvéleményünk szerint, csak másodsorban jöhet tekintetbe.

A rengeteg pénzzel, amit Jugoszlávia fölfegyverzésére fordítotunk, *a magunk biztonságát volt szándékunk fokozni.* Az állandó segítséget hol közvetve, hol közvetlenül kapták. Mindazokat a berendezéseket, közlekedési eszközöket, amelyeknek célja, a haderő növelése volt, mi juttattuk nekik. Ezt különben pontosan megállapították az 1926-iki egyezményben, és ez alól egyetlen francia kormány sem vonhatja ki magát.

„A jugoszláv fegyveres erőt a mi hadseregünk kiegészítőjének tartjuk, amellyel háború esetén együtt működhetünk. A francia és jugoszláv hadsereg Európa két végén úgy működne, mint egy óriási harapófogó két ága.”

A nemzetközi kérdésekről csak a napilapok hasábjairól értesülő közönségünk, így látja a jugoszláv barátságot. Így képzei el a francia műszaki ember is, aki a jugoszláv katonai gépezet felépítésénél segédkezett, és annak legkisebb kerekét ismerve, bizik a várható teljesítményben. Igaza van a közvéleménynek. És igaza van a műszaki embernek is...

Európában a jugoszlávoké az egyik legjobb hadsereg.

Nincs még egy ország, amelyben a békelétszám a lakosság számához, teljesítőképességéhez mérten, hasonló arányt érme el. *15 milliós lakosságára jelenleg közel 170 ezer főnyi békelétszám esik.* Egyetlen ország sem mutatott fel – Szovjetoroszország kivételével – a háború óta hasonló katonai erőt.

A csapatok ragyogóak. Gyönyörű látványt nyújt egy-egy gyalogsági ezred felvonulása. A legénység emelt fejjel, élénk tekintettel, ritmikus mozgással halad. Tartásuk és viselkedésük emlékeztet a mi háború előtti gyarmati gyalogságunkra. De a német császárság legkiválóbb rohamcsapatai sem voltak különbek. A féléves újoncok semmiben sem különböznek az öregebb katonáktól.

A tisztek méltók az embereikhez. Elegánsan, aprólékos gonddal öltözködnek. Szinte mosolyogni szeretne az ember, ha a Mihajlovszkán vagy a Kalimegdánon feszítenek. Szinte érezni rajtuk, hogy tisztában vannak megjelenésük hatásával. Nem is igen iparkodnak eltitkolni ezt. De nemcsak a nyilvános helyeken igyekeznek cipőik fényességével és kifogástalan kesztyűikkel a hadsereg fényét szolgálni, hanem éppen olyan tiszták és rendesek a határmentén, vagy a gyakorlótereken is. A franciákon kívül ők öltöznek a leggondosabban, ők fordítják a legtöbb gondot katonáik kiképzésére, és bennük van meg legnagyobb mértékben a tanulni vágyás.

Egyik ezredesünk a múlt nyáron egy horvátországi laktanya vizsgálatáról visszatérve, a következőket mondotta:

– Fanatikusan átérzik hivatásukat. Ők úgy katonák, mint ahogy mások papok. A hazájuk iránti kötelesség teljesítésének valami titokzatos varázsában élnek. Munkával már is túlterhelték őket, de meggyőződésem, hogy hajlandók lennének még többet is vállalni. Fizetésük nagyon rossz, de viszont sok kiváltságot és erkölcsi előnyt élveznek. Biztosra veszem, hogy a legtöbbjük még kevesebbel is beérné, ha a haza érdeke úgy kívánná. Büszkéek! És tetőtől-talpig katonák. Ezt be is bizonyították.

Utazásaim egyik legmegindítóbb emlékét jugoszláv tiszteknek köszönhetem. Mult év július 14-én történt Skopljében...

A hőmérő reggel 10 órakor árnyékban már elérte az 50 fokot, és a város a Vardár felé elnyúló hegy lábánál aludni látszott. A forró kisugárzás szinte agyonnyomta. A völgy, a régi török erődítmény és a felhőkbe burkolt hegyormok között forró volt, mint egy kemence... Ebben a katlanban új vadászpilótákkal fiatal repülőtiszták kísérleteztek. Nem törődtek a gödrökkel, amelyektől gépeik úgy inogtak, mint a kanoe a hullámozó tengeren... Mennydörögve közelgett a vihar, ők azonban fegyelmezetten gyakorlatoztak tovább.

Határozottan lelkesítő volt a következő csodálatos látvány is. Egy-két-három-tíz repülőgép tűnt fel támadási sorrendben a lángoló égbolton. *Hirtelen nyílegyenesen nekicsaptak a városnak és majdnem súrolták a háztetőket.* Láttam, hogy végigrepültek az I. Péter-utcán, azután a Vardar

hidjától az állomásig. A gép kerekei végigsúrolták a fák koronáit, szárnyuk alig néhány méternyire volt a házak második emeletétől. És több mint 200 kilométeres óránkénti sebességgel repültek.

Az a cigány, aki a Bristol-szálló előtt ajánlkozott, hogy megtisztítja a cipőmet, a meghatottságtól a hátára esett és lábaival esztelenül kalimpált...

Este megszólítottam az egyik tisztet:

– Háború esetén hiábavaló lenne minden vakmerőség az olaszok nagyszámú és ijesztően hatalmas gépeivel szemben. Tehetetlenek lennének a négy-öt emberrel repülő, páncélozott légi erődtípusokkal szemben...

A tiszt kipirul:

– Leszállásra kényszerítjük őket. Ha másképp nem, beleakasztjuk légcsavarainkat az övéikbe. Erre vállalkozik bármelyik bajtárs. Magam is. *Hamarosan beleunnának az olaszok, mert a mi egy emberünkkel szemben ők ötöt veszítenének.*

Ez nem volt italos hengegés. Hanem a katonás akarat megnyilvánulása. A repülőközpontokban ezt szívták magukba a fiatal tiszték, akik tisztában vannak azzal, hogy hamarosan légiharcokat kell vívniuk...

A legkülönbözőbb oldalakról hallottam hasonló kijelentéseket.

Ilyen a hadsereg, amelyre a mienk számíthat a végzetes órában. Megérte azokat az áldozatokat, amelyeket adtunk neki, hogy lehetővé tegyük, hogy olyanná legyen, amilyen most. Megéri még azokat az áldozatokat is, amelyeket ezután fog tőlünk kívánni.

De csak egy föltétel alatt!

Ez a föltétel az, hogy Jugoszlávia mai urai, a pánszerb imperialisták, *ne rendelkezessenek tetszésük szerint azzal a katonasággal, amelyet a mi segítségünkkel hasonlíthatatlanul elsőrendűvé szerveztek, és ne használhassák fel a katonai szervezetet örült nagyzási és hódítási álmaik megvalósítására.* Végül ne nyomhassák el segítségünkkel az őket egyébként gyűlölő nagy néptömegeket, csupán azért, hogy ezzel saját hatalmukat erősítsék. *A jugoszláv nép ugyanolyan őszintén óhajtja a békét, mint a mi francia népünk.*

Megfontolt vezetés mellett a jugoszláv hadsereg komoly béketényező lehet. *Nagyratörő és örült vezetés alatt azonban igen nagy háborús veszedelmet jelent. Nem helyes célt szolgál ez a hadsereg, ha vezetőik a rosszul csinált békeszerződések által nekik juttatott területek fölötti zsarnokság biztosítására akarják felhasználni.* A háborús veszedelem pedig nem fog megszűnni mindaddig, amíg a diktatúra által megszemélyesített pánszerb imperializmus Jugoszláviában hatalom marad. Nem győzőm

elégé ismételni: *a francia közvélemény tájékozatlansága olyan kalandba sodorhatja Franciaországot, amely súrlódást okozhat köztünk és az országok között. Belgrád politikai tervei, katonai erejének növelése, egy szerb-olasz összetűzésnek az előjátéka. A kisantant szorosabb megállapodásai is ezt a célt szolgálják.*

Feltétlen hitelességű okmányokból győződtem meg az itt elmondottak valóságáról. A balkánról való visszatérésem után közöltem tapasztalataimat a francia politikai személyiségekkel. Többek között Eduárd Herriot-val is.

Nem hitetlenkedtek.

Csodálkoztak. És az enyémhez hasonló aggodalom fogta el őket!

Jugoszlávia túlzott fegyverkezésén legjobban francia barátjai is csodálkoztak. Pedig ezeket a barátokat nem a jutalom reménye tette barátokká. Ma már nem fogadható el – már aránytalanságánál fogva sem – az a magyarázat, amelyet Belgrád Prágával egyetértésben hangoztat, hogy a hadsereg fegyverkezése önvédelmi célzattal folyik. *Nevetséges ez a vád olyan gyöngye szomszédokkal szemben, mint például a bolgárok, vagy a magyarok.*

Ne felejtjük el, hogy az a három állam, amely az Ausztriától, Magyarországtól és Bulgáriától elvett területeket egymás között felosztotta, – vagyis Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia, – kisantant néven kölcsönös véd- és dacsövetséget kötött egymással. Ennek a szövetségnek a katonai súlypontja Belgrád, diplomáciai irányítója Prága, és ez háború esetén az egyesült bolgár–magyar seregekkel szemben olyan túlsúlyt jelent, hogy egy konfliktusnak még a gondolata is képtelenségnek látszik. *Jugoszlávia egyedül olyan könnyűszerrel végezne Bulgáriával és Magyarországgal, mint amilyen könnyen végezne Franciaország Belgiummal...*

Ha tehát a pánszerbek négyéves belgrádi uralmuk óta gazdasági egyensúlyuk figyelembe vétele nélkül olyan mértékben fegyverzik fel az országot, amint azt mindjárt látni fogjuk, önkénytelenül is felöltik az emberben az a kérdés: Vajjon miért?

Mit akarnak elérni?... Mitől félnek?... Mire gondolnak?...

Lássuk először, hol tartanak.

A jugoszláv hadsereg jelenlegi békelétszáma 150.000 közember, 8.200 tiszt és 9.400 altiszt. Fegyverállománya 2000 könnyű gépfegyver, 800 nehéz gépfegyver, 250 nehéz tábori üteg, 5 páncélos rohamosztag és 45 ágyúnaszád.

Az általános mozgósításnál a parancsnokság rendelkezésére állana tényleges és tartalékos együtt: 1.200.000 alaposan kiképzett és nagysze-

rően szervezett sorhadbeli katona és 400.000 népfelkelő. – Az utóbbiaknak több mint a fele háborút kiszolgált veterán. Ezeknek a tömegeknek rendelkezésére áll minden szükséges tüzérségi-, gépfegyver-, tank-, repülő- és lőszerfőlszerelés. A nehéz tábori tüzérség egymaga, több mint 400 ágyú fölött rendelkezik.

Ilyen hadsereg rengeteg pénzbe kerül!

Az összes költségvetés 1,040 millió svájci frank szükségletéből a jugoszláv hadügyminisztérium költségvetése 1932. évre 277-et tett ki, vagyis az egésznek 27 százalékát. Ugyanennyit szántak rá 1931-ben is, csak hogy a teljes költségvetés összege akkor 1,5 millió svájci frankra rúgott. Jugoszlávia katonai kiadásai most a valóságban emelkedtek egyik évről a másikra, mivel változatlanok maradtak akkor, amikor az ország egyéb kiadásai egyhatoddal csökkentek, és éppen akkor, amikor a nemzet közgazdasága példátlan válságon ment keresztül és a dinár értéke egynevedével esett...

Ha az ember közelelről szemléli a jugoszláv politikai életet, azonnal tisztán látja azt, hogy a jugoszláv hadsereg kiszámítottan egy támadás előkészítésén fáradozik. *Az összes vasútvonalak, kivétel nélkül, az adriai oldalra vezetnek. A pánszlávizmus háborúját lángbetyükkel hirdetik ezek az új vasúti vonalak.*

Amikor Macedóniából visszautazva, szóvátettem ezt egy alezredes előtt, ezt a választ kaptam.

– Mi, szerbek, készen állunk a megelőzésre. Az új háború meggyőződésünk szerint az Adria felől tör ki. Minden valószínűség szerint az olaszok megragadnak egy alkalmat, amikor önök másfelé lesznek elfoglalva. Az is lehet, mi únjuk meg az ő fascista nagyképűsködéseit, s egyszersmindenkorra rendezzük számlánkat. A mi mostani helyzetünk emlékeztet az önökére 1914-ben. Mi megteszünk minden óvintézkedést, hogy visszaverhessük a támadást, ha másképp nem lehet, hát úgy, hogy megelőzzük őket.

– *A jugoszláv újoncok felosztása úgy történik, hogy a szerbeket felosztják az arcvonal, a rohamosztatok és a hátvéd között.* Szerbekkel szállanak meg azokat a területeket is, amelyeknek a hűsége iránt a vezetőségnek különböző okokból kételyei vannak.

– *A macedónokat szerb katonákkal veszik körül és Ó-Szerbia területére osztják be őket.* Lehetőleg Romániával szemben állomásozó ezredekhez, hogy minden szökési kísérletet megghiúsítsanak. ezzel egyszersmind elérjük azt, hogy sovíniszta és a pánszerb lakosság ellenőrzése alá helyezzük őket. A horvátok tíz-tizenöt százalékos arányban szerbek közé sorozva, alkotnák a Macedóniát megszálló csapatok zömét. *Igy az egyik*

elégedetlen elnyomja a másikat. Ez a számításunk azonban már most visszafelé sült el, mert a horvát és macedón forradalmi pártok közös frontot alakítottak a szerbek ellen. A tiszta szerb ezredek Horvátországban, Szlavóniában, Dalmáciában és hajdani magyar Bánságban állomásoznak. A megszállott területeken a katonaság együtt működik a rendőrséggel, hogy az ellenállást megtörje. A kilenc ezredben felosztott 18.000 főnyi csendőrség is támogatja a rendőrséget. A kiszolgált altisztekből és erényükről ismert volt katonákból álló csendőrség a diktatúra hatalmának egyik legerősebb támasza. Az ő feladatuk, az autonómisták törekvéseinek csírájában való elfojtása. Tanúskodom, hogy működésükkel feljebbvalóik legnagyobb meglegedését érdemelték ki...

Macedóniában, Horvátországban és a Bánságban éjjel-nappal csendőrök cirkálnak az utakon. Igazoltatnak, átvizsgálják a járókelők iratait és a legkisebb szabálytalanságot is kegyetlenül büntetik. Ellenőrzésüket már annyira vitték, hogy közbelépésre volt szükség. Így például annak a francia mérnöknek, aki a veles-prizrendi új stratégiai vonal építését ellenőrizte, minden alkalommal igazolnia kellett személyazonosságát és lakását!

Van a jugoszláv katonaságnak még másik két nagy alakulata. Szokoloknak és Csetnikoknak hívják őket és a hadügyminisztérium fennhatósága alá tartoznak.

Közismert a szokol-alakulatok szerepe Közép- és Kelet-Európában az utolsó fél században. Feladatuk lett volna az ifjúság nemzeti szellemének, testi és erkölcsi nevelésének fejlesztése. Mindenütt megalakultak és állami beavatkozás nélkül működtek.

Horvátországban és Szlavóniában is működtek Szokol-szervezetek, a Szerbiához való csatoltatás előtt. Néhány csoportjuk elszórtan Szerbiában is működött, 1929-ig.

A pánszerb diktatúra egyik legelső ténye az volt, hogy feloszlatta és állami Szokollá változtatta őket. Céljuk most már az ifjúság intenzív katonai nevelése lett és vezetőjévé a hadügyminisztérium egyik hivatalnokát nevezték ki. Kötelezővé tették, hogy minden tizennegyedik évét betöltött fiatalember tagja legyen, sőt 1928-tól ezt a kötelezettséget kiterjesztették a fiatal kiszolgált katonákra is. Így a régi Szokol-szervezetek valósággal a katonai előkészítés központjai lettek.

A leszerelési konferencián Nenadovics tábornok, Jugoszlávia kiküldötte tagadta ezt.

Pedig tagadhatatlan.

A törvény 8. szakasza, amely 1929-ben megszervezte az állami Szokolt, világosan kimondja, hogy: „a Szokol-alakulat tagjai a katonai

szolgálatban könnyítéseket élveznek, miután az ő nevelésük és gyakorlatuk sokban megegyezik a katonai nevelési programmal..."

A jugoszláv katonai Szokolnak 1933-ban 137.000 tagja volt, és ezek 715 helyi szervezetre vagy alakulatra tagozódtak.

A csetnikeknek jellege és szervezete egészen különös. A Szokoltól eltérően, részesei a hadseregnek. Tagjai régi, kiszolgált katonákból kerülnek ki. De csak azokat válogatják össze, akik testi erejükkel kitüntették magukat és politikailag teljesen megbízhatók. *Külön, gondos kiképzés alá veszik őket, és kötelességük évente kétszer három-három heti gyakorlatra bevonulni.*

A katonai hatóságok helyezik el őket különböző csoportokba. *Bármit követnek is el, – élvezik a hatóságok föltétlen védelmét és támogatását.* Háború esetén mozgósíthatók és az a szerepük, hogy a közlekedési vonalakat megszakítsák, a hidakat és vasúti vonalakat lerombolják, és hogy minden fontos tudnivalót hírül hozzanak az arcvonalban álló, csapatoknak.

Jelenleg hét különítmény, vagy csetniki-vezérkar létezik. Minden különítményhez körülbelül ezer ember tartozik, ezek feloszlanak: „troykok”-ba (három ember), „grupicák”-ba (4-5 troyka), „cséták”-ba (5-6 grupica)...

Ezeknek a különítményeknek állomáshelyeik vannak: Carib-rodtól Gevgeliig, Kratovotól Bitoljig, Ochridától Ipekig, Boszniában, Szlavóniában, le a dalmát és isztriai határokig, és a Bánságban.

Nagy körvonalaiban ez az a fegyveres erő, amely fölött a jugoszláv diktatúra rendelkezik.

Újból hangsúlyozom, hogy mi franciák büszkéek lehetnénk, az erejükre, fejlődésükre. Büszkéek lehetnénk, ha bizonyosak lehetnénk a felől, hogy az ő céljuk egyezik a miénkkel, és hogy nekik csak arra van gondjuk, hogy megerősítsék a békét. A nép – *éppen úgy, mint a mi népünk is* – merőben demokrata, és dolgozó tömegei oly kegyetlenül szenvedtek a háború alatt, hogy meg kellett gyűlölniük a háború visszatérésének még a gondolatát is. Jugoszlávia népe – legyen az akár szerb, macedón, horvát, vagy szlovén, – mélységesen áhítozza a békét.

Ha a nép hallathatná a szavát, ha szabadon választott képviselői által kinyilatkoztathatná akarátát, ha szabadon választott embereit ültethetné a kormányra, akkor a katonai hatalomnak a súlya nem aggasztana senkit. Ugyanúgy, mint a mi katonai erőnk, minden háborús törekvéssel és eshetőséggel szemben biztosíthatná a békét.

De egészen másképp áll a helyzet, amint egy ilyen erő minden ellenőrzés és egyensúly nélkül olyan örült és meggondolatlan emberek ke-

zében van, mint amilyenek a Narodna Odbrana teremtményei, akik 1929. januárjában Belgrádban magukhoz ragadták a hatalmat.

Fokozottabb aggodalomra adott okot mindazok szemében, – akik a helyzetet világosabban látják – hogy négy hónap előtt a belgrádi konferencián a kisantant egész haderejét a jugoszláv fővezérkar parancsnoksága alá rendelték.

Amióta a pánszerb vezérek a prágai pánszlávokkal és román nacionalistákkal szövöttek, úgy találják helyesnek, hogy befelé fokozott erőszakossággal törekedjenek a meghódított lakosság elszerbesítésére, kifelé pedig még kihívóbban, brutálisabban viselkedjenek.

Szófiában meggyilkolták azokat az embereket, akik okosságukkal, tevékenységükkel és nyugati baráti kapcsolataikkal hatalmasan szolgálták a macedón ügyet. Néhány hét előtt gyalázatos körülmények között tartóztatták le és börtönözték be az összes dalmát és szlovén vezéreket, akikre Belgrád minden gyűlölete dacára is, csak több mint egy évi habszás után sujtott le. Dalmáciában egyre sűrűbbek a zavargások. Isztriában a pánszerb terroristák által elkövetett merényletek száma rohamosan nő. Mindezek olyan jelenségek, amelyek a belgrádi imperiálisták megnövekedett elbizakodásáról és támadási szándékáról sokat mondanak.

Mi éppen a döntő órában csatlakoztunk a négyhatalmi egyezményhez, habár a kisantant és azok akik nálunk az ő zsoldjukban állnak, erősen siránkoztak miatta.

Valószínűleg nem fog ez a szerződés más eredményt elérni, mint azt, hogy átmenetileg elodázza a veszedelmet, mert arra nem fognak időt engedni, hogy tulajdonképpen rendeltetésének megfeleljen.

Nem volt a háború óta egyetlen intézmény sem, amely a mi érdekeinket és a békét jobban szolgálta volna ennél. Tudják ezt azok, akik tisztán látják, hogy milyen irányba sodródunk, és ismerik azokat is, *akiknek a hibájából ebbe az irányba sodródtunk.*

PÁNSZERBIZMUS

Azok, akik 1914-ben, vagy a győzelem után nem ismerték Szerbiát, értetlenül szemlélik a jelent.

Viszont, akik mindkét történelmi esztendőben ismerték Szerbiát, azok a jelentől valósággal elkábulnak...

Képzeljünk el egy földhözragadt embert, akinek az ősei évszázadokon át keservesen éltek düledező viskójukban, egy basáskodó úr zsarnoksága alatt... És most hirtelen gazdája palotájában találja magát: még nagyobb hatalommal és gazdagsággal, mint amilyen volt a gazdájaé...

.... Ez történt Szerbiával.

„Szerbiát” mondtam szándékosan, és nem „Jugoszláviát”.

Mert Jugoszlávia: az előbbi által és az előbbiért van.

Jugoszlávia csak annyiban szerb, hogy a hivatalos állásokban levők, a cselekvők, a parancsolók: mind szerbek. De a tulajdonképpeni Szerbiában, amelynek néptömegei teljesen tanulatlanok és műveletlenek: csak Belgrád számít.

Jugoszlávia területe megközelíti Nagy-Britanniáét. *De a közel tízenötmilliónyi lakosságot néhány ezer, a fővárosban élő tiszt, hivatalnok, üzletember vezeti, irányítja – és kihasználja.*

Belgrád túlméretezett kapkodó átalakulása, a vezető osztályok erkölcsének összeomlása, a hivalkodás, a gög, a feltűnési vágy, amely már a legalacsonyabb néprétegbe is átszivárgott, mind dühös törtetésüket igazolja.

A belgrádi emberek mint egy általános hipnózisban élnek és várják az eljövendő jólétet és a legnagyobb hatalom elérését, amelyben gyerekes vaksággal hisznek. Hiszik ezt azok is, akik külföldön képviselik az országot. *A belgrádiak mind abban a hitben élnek, hogy Belgrád lesz Európa középpontja...*

Vajjon bolondság-e ez, vagy túlfűtött hiuság? Nem! Ők önmagukkal szemben logikusak.

Azok a szerbek, akik ma Jugoszláviát vezetik, a diplomaták, a tábornokok, a magas rangú hivatalnokok, sőt maga az uralkodó is; sőt azok is akik a hatalom ellen harcolnak, mind *abban a közös dogmában élnek,*

hogy fajtájukra határtalan jövő vár. Mind kivétel nélkül hisznek a faj ellenállhatatlan terjeszkedési erejében.

Majdnem mind: pánszerbek.

A pánszerbizmusban rejlő veszedelem hasonlít a pángermánizmusához és a pánszlávizmusához, amelyek köztudomás szerint a világbéke rovására óriási áldozatokat követeltek már az emberiségtől. A pánszerbizmus eredete visszanyúlik a XIX. század második felére. *Néhány maroknyi tudáskodó ember, egzaltált sovinszta katonatiszt, zavaros tudású tanár, forradalmi eszmékkel átítatott diák agyának szüleménye.* Előretörése gyors volt. Hatása, kivéve a köznépet, az összes szerb körökben érezhető volt. A pánszerbeknek tudható be, hogy a berlini békekötés után Belgrádnak az Adria, a bolgár Macedónia és az Égei tenger felé irányuló törekvései megkétszereződtek. *Az osztrákok el akarták terelni a szerbek figyelmét Bosznia-Hercegovinától és ezért törekvésüket támogatták.* A szerbek tehát dél felé a bolgárok ellen fordították minden erejüket. Az 1885-ben szenvedett vereséget a bolgárok 1913-ban torolták meg. Hódító háborújukat szerb egyetemi tudósok és diplomaták azzal igyekeztek a világ előtt igazolni, hogy Bolgár-Macedónia a szerb egységnek kiegészítő része. *Belgrád állandóan az Adria felé kacsingatott, de mindig félt a túlerős Ausztria-Magyarországtól.* Csak akkor határozták el magukat a Bécs ellen irányuló vállalkozásra, amikor már biztosan számíthattak az orosz támogatásra. Amikor a pánszerbizmus biztosítva látta, hogy a török és bolgár felett aratott győzelmet egy újabb győzelem követheti, egy pillanatra sem habozott...

Tízmillió ember esett el a csatatereken, annak a gyilkosnak a tette következtében, akinek a pánszerbizmus közadakozásból szobrot emelt Szarajevóban...

Számtalan polgári és katonai előkelőség részvételével született meg a belgrádi városházán, *Jankovics Boskó* tábornok elnöklete alatt: a *Narodna Odbrana*. *Ez juttatta uralomra a szerb imperializmust.*

Minden nemzeti törekvésnek, gyűlöletnek és reménynek lett kifejezője a Narodna Odbrana. A legnagyobb hatalommá nőtte ki magát Szerbiában. A megalakulás utáni hónapokban már 22 helyi szervezete volt. *Még a királyi család tagjai is beléptek a szervezetbe, amely behálózta Boszniát, Hercegovinát, Szlavóniát egészen Isztriáig.*

A Narodna Odbrana ítélte halálra és végeztette ki Obrenovics Sándort és Draga királynét. Ugyancsak a Narodna Odbrana emelte trónra a száműzött Karagyorgyevics Pétert...

Jankovics tábornok hazafias jelszavakkal indított szervezetének be nem vallott célja az Ausztria ellen indítandó győzedelmes háború előkészítése volt. Ettől a háborútól várták Bosznia-Hercegovinának és Horvátországnak országukhoz való csatolását. Ez volt a leghőbb vágyuk és reményük.

1911-ben egy második titkos pánszerb társaság alakult. Neve: *Fekete Kéz*. Ezt Dragutin Dimitrievics-Apis ezredes alakította, aki a szerb vezérkar hírszerző osztályának volt a vezetője. A Narodna Odbrana legtevékenyebb tagjai csakhamar átléptek az új szervezetbe. Sőt az Odbrana élére Vasics Milán, a Fekete Kéz egyik vezére került.

1917-ben a Fekete Kéztől megvonták a törvényes védelmet. Összeütközésbe kerültek Pasics miniszterelnökkel, akit különböző vádakkal illettek. Többek között azzal, hogy a pánszerb eszmék lerombolására törekszik.

A Fekete Kéz vezetői vád alá kerültek. Azzal vádolták őket, hogy forradalmat készítenek elő, holott egyetlen vétkük az volt, hogy nem akarták megtűrni a Karagyorgyevicseket.

Az ítélet: golyó általi halál.

A vezetők mártirhalála nemhogy letörte volna a mozgalmat, inkább megerősítette.

A FEKETE KÉZ imperialista programját fénypontjára emelte az a hivatalos szervezet, amelyet a Fekete Kéz helyett FEHÉR KÉZ néven alapítottak meg a Narodna Odbrana bizalmi emberei.

Ez a szervezet az állami gépezet legfőbb irányítójává nőtte ki magát.

Vak eszköze lett a katonaság és a közigazgatás. Közhivatalokba nem juthat be más, csak akit ők is alkalmasnak tartanak. *Előmenetelre csak az ő emberük számíthat.* Kezében tartja a diplomáciai testületet és a legfontosabb állomáshelyekre legfanatikusabb híveit helyezi.

A Fehér Kéz határozta el és hajtotta végre az 1929. január 6-i államsínyt. Az első diktátor, Zsivkovics tábornok, típusa a fanatikus pánszerbnek.

A Fehér Kéz szervezte meg Macedóniában, a Bánságban, Horvátországban, Dalmáciában és Boszniában az „Udruzsenje Csetnika” rendkívüli alakulatait. Ennek az alakulatnak tagjai kiszolgált altisztek és katonák. A jugoszláv hadügyminisztérium által kijelölt helyekre, kisebb csoportokba összeállítva, főfeladatuk a leigázott lakosság *szervezése*. Az Udruzsenje Csetnika tagjai akár rabolnak, akár gyilkolnak vagy erőszakoskodnak, teljes büntetlenséget élveznek. A Fehér Kéz tagjai csonkították meg múlt decemberben a velencei szobrokat Dal-

máciában. Belgrádi utasításra ugyancsak ők tettek igen sok szobrot tönkre Isztriában is.

A trojiri oroszlánok szétrombolása a pánszerhek erejének fitogtatása, de egyszersmind kihívás is volt. Dalmácia olasz lakosságának és az olaszoknak akarták tudtul adni, hogy saját területükön kedvük szerint cselekedhetnek. Tekintet nélkül a világ véleményére.

Egyizben, amikor Radovanovics dr.-t megkérdeztem, hogy *miért pusztították el a jugoszlávok a „Voivodinában” (Vajdaságban) a magyarok által emelt emlékművet, a következőket mondotta:*

– Kizárólag a jelen érdekel és a jövő, amelyre várunk.

A pánszerbek, sajnos, nem érték be azzal, hogy a megszállott területeken szétrombolják a latin feliratokat és köoroszlánokat...

Ma már vitán felül álló tény, hogy a szarajevói kettős gyilkosság is az ő művük volt!

Igazolják ezt nemcsak a tárgyalások gyorsírásos jegyzetei, hanem *Sidney Fay és Bogisevics által* – aki a szerb diplomáciai testület régi tagja – a háború után nyilvánosságra hozott okmányok is. *Bebizonyított tény ezek szerint, hogy Dimitrievics-Apis ezredes, – aki, mint említettük, a belgrádi vezérkar hírszerző osztályának a vezetője és a Fekete Kéz nagymestere – a legapróbb részletekig dolgozta ki az 1914. június 28-i merényletet.* Előkészítette pedig a gyilkosságot feljebbvalóinak tudtával és beleegyezésével.

... És ez indította el a borzalmas háborút...

Dimitrievics maga is bevallotta kivégzése előtt néhány órával írott vallomásában, hogy a gyilkosság végrehajtásához még a fegyvereket is *(a revolverek és bombák a kragujeváci fegyvertárból származtak)* hivatalos úton bocsájtotta a főherceg gyilkosainak rendelkezésére. *Tette pedig mindezt feljebbvalóinak tudtával és beleegyezésével.*

Dimitrievics-Apis ezredes, amint vallomásából ez is kitűnik, abban a naiv hitben élt, hogy tettének következménye csak egy Ausztria és Oroszország közötti lokalizált háború lehet. *Azt hitte, hogy Európa tétlenül szemléli majd az összeütközést, amelyből – elgondolása szerint – a szlávok fényes győzelemmel fog kikerülni.*

Dragomir Stefanovics párisi szerb követ útján, aki nekem tizenöt éve bizalmas barátom volt, szereztem tudomást ezekről az örült szándékokról. Dimitrievics-Apis ezredes vallomásáról 1918. áprilisában értesültem a párisi szerb attasé útján.

Stefanoviccsal Párisban úgyszólván minden nap találkoztunk. Később Belgrádban, ahol ő visszavonulva a diplomáciai pályáról, a Nemzeti Bank egyik vezetője lett, tizszer is elmondotta a nagy világégés rémdrá-

mához hasonló előjátékának történetét. *Még ma is lidércnyomást érez, ha erre gondol. Még ma is felháborítja őt, hogy milyen könnyelműen dobtak tűzcsövát Európára a Fekete Kéz pánszerbjei és hivatalos helyeket elfoglaló bűnös vezérei. Az ő lelkiismerete még ma is lázong, ha a világbéke elleni borzalmas merényletre gondol.*

Többször elismételte:

– Örültek ezek és nyomorultak! De kezükben volt a hatalom, és annyira értettek a szálak összebogozásához, hogy lehetetlen volt gátat vetni munkájuknak. Még Párist is kész tények elé állították, talán éppen azért, mert nyíltan ellenezték az ő forradalmi módszereiket vagy legalább is aggódtak a következmények miatt. *Minden bizonnyal Pasics is tudta, hogy mit terveznek. Mi mindannyian tudtuk, de semmit sem tehetünk ellene. Ha az Ausztria által ultimátumban kívánt vizsgálatnak 1914. júniusában alá kellett volna vetnünk magunkat: saját csapdánkba estünk volna!... Egy bizonyos: a játszmát megnyertük. De vajjon meggyerjük-e a következőt is? Mert lesz következő!* Ezek a magukat lángésznek képzelő szamarak megrészezgültek a sikertől. Meggyőződésük, hogy a győzelem az ő oldalukon marad, mindig. Máris keresik az alkalmat és ki tudja, akkor talán nem segítenek sem az oroszok, sem a franciák.

Ez a pillanat, amely Pasics halála órájáig tartott – úgy látszik – nemsokára elérkezik. Dimitrievics-Apis Fekete Kezé-nek örökébe lépett a Fehér Kéz és felújította a Szalonikiben kivégzetteknek módszereit. Az 1918-i, szinte csodával határos diadaluk következtében még jobban elvesztették józanságukat.

A diktatúra hatalmasai az ő soraikból rekrutálódtak. *Mindenkit eltipornak, aki tervüket akadályozza, vagy nem helyesli.* Gyűlölt ellenségnek tekintik a macedónt, mert ellenszegülnek annak, hogy nemzetiségüktől megfosszák őket. Gyűlölik a bolgárokat és a magyarokat, mert az igazságtalan békefeltételek megváltoztatását kívánják. *De gyűlölt ellenségnek tekintik az olaszokat is, akik ezeket a kívánságokat támogatják.* Ez az oka a szövetségesek győzelme által teremtett nagy balkáni állam nem szerb népeivel szemben tanúsított magatartásuknak. A külföldi szemlélő előtt érthetetlennek látszik, hogy a szerbek ennyire könnyelműen teszik tönkre jövőjüket. Maguk ellen hangolták fajtestvéreiket, elzárták a kibékülés útját Macedónia bolgár lakossága felé és *kiirthatatlan gyűlöletet ültettek a bekebelezett Bánság magyar és német lakosságának szívébe.*

A nyugati felfogás ellenkezik a balkáni felfogással. *A ma uralmon levő pánszerbek szemében minden, ami jugoszláv, az szerb és ami nem akar szerb lenni, azt kényszeríteni kell rá, vagy meg kell semmisíteni.*

A nagy ország politikai fennmaradási tervére, átvitt értelemben igen találó a hamleti mondas: „*Lenni vagy nem lenni!*”

A Horvátországban, Macedóniában és a Bánságban elkövetett bűnökről és gyilkosságokról a pánszerbek azt állítják, hogy azokhoz nem csak joguk volt, hanem szükséges munkát is végeztek.

– Ehhez az elvhez ragaszkodnak Sándor királlyal az élén a belgrádi hatalmasok kivétel nélkül. *Ezzel akarják igazolni az 1919. január 6-iki államcsíny, amely az egységesítés ürügye alatt eltörölte a régi közigazgatási elnevezéseket is.*

Ma már a franciabarátság is teher a pánszerbeknek!

Ne ringassuk magunkat ábrándokba. A hivatalos nyilatkozatok, a magas szárnyalású szónoklatok, a nagy közös emlékek és a fegyverbarátságunkat dicsőítő kötelező táviratok semmit sem jelentenek.

– Megszokott közhelyek és üres szavak.

A mi befolyásunk azonnal megszűnik, amint nem remélnék több hasznot belőlünk. Egy pillanattal sem fog tovább tartani barátságunk. Már régen leráztak volna minket a nyakukról, ha segítségünket nélkülözhatték volna.

A nép még ma is lelkesedik a legyőzhetetlen, gazdag „*Francuski*”-ért. *De a népek megszűnt minden befolyása...*

A hivatalos körök nem szeretnek minket. Érzelmeket külsőségek és túlzó balkáni udvariasság mögé rejtik.

De a tény megdönthetetlen...

Ennek ellenkezője volna csodálatos. *Így természetes. Műveltségük, politikai szellemük, kormányzati rendszerük, minden törekvésük homlokegyenest ellenkezik a miennkel.*

Érdemes meghallgatni, milyen ajkbiggyeszto lenézéssel mondanak véleményt a miniszterek és magas rangú tisztviselők, – amikor szabadon beszélhetnek, – a mi államférfiaiink „gyöngeségéről”, a mi demokratikus intézményeink „veszedelmességéről” és arról az „elvakultságról”, amellyel mi tíz éven keresztül engedményeket tettünk a béke érdekében.

Egy magasrangú közfunkcionárius a következőket mondotta nekem:

Franciaországnak köszönhetik a szerbek, hogy ma egyáltalában léteznek. Tizennégy éven át mi voltunk a kifogyhatatlan bankárjuk. Tíz-szer is megmentettük őket a csődtől. Még ma is mi vagyunk egyetlen barátjuk, mi vagyunk az a pajzs, amely megvédi őket a népek haragjától.

Még ma is a mi barátságunkra támaszkodva próbálják megvalósítani imperialista terveiket.

De:

a pánszerbek felfogása szerint mindaz, amit tettünk, semmi. Semmi ahhoz képest, amit tenni elmulasztottunk!

1915-ben megmentettük hadseregüket,

de:

1918. októberében megakadályoztuk, hogy a szerb ezredek Szófiát fosztogassák!

Nekik juttattuk Macedoniát,

de:

kényszerítettük őket Bulgária kiűritésére. És nem támogattuk őket, amikor követelték Fiumét...

Meghasonlottunk miattuk Olaszországgal

és:

nem gyakorolunk nyomást tiz év óta a belgrádi kormányra, hogy a balkáni béke fenntartására kötelezzük őket...

A pánszerbizmus elfelejtette a léte érdekében hozott szolgálatainkat.

A lehetetlen kérések nem teljesítését pedig soha sem bocsájtja meg nekünk!

Sem a hálát, sem a kegyeletet nem fogja ismerni, ha egyszer szabad ura lesz hatalmának.

A történelem nem változik...

Az egykor gyöngékből erősekké vált nemzetek imperializmusa nem más, mint falánk, izgalmat nem ismerő kapzsiság és önzés.

Belgrád imperializmusa megengedhetetlen határokat jelöl ki a területi terjeszkedésre.

Olvassuk figyelemmel, amit a kaszárnnyákban jugoszláv tiszték és altiszték tanítanak a Kostics vezérkari ezredes által összeállított – és szigorúan bizalmas, senkivel sem közölhető „Katonai Kézikönyv”-ből.

Szóról-szóra idézem:

„Királyságunk alatt még nincsenek egyesítve az összes tartományok. Istria, Gorizia, Gradiska és Triest, egészen az Isonzóig, még mindig olasz fennhatóság alatt áll. Ugyancsak az olaszoké még Zára városa és környéke, Cherso szigete, Lussin, Lastha, Pelagosa, valamint Szlovénia déli része. Még mindig Ausztriához tartozik Karinthia és Stiria északi része. Még most is a magyaroké Baranya és a Muraköz északi része. A Bánság keleti része még mindig román kézben van. Viddin és Szófia környékét a bolgárok tartják megszállva. Végül Skutarit és Albánia északi részét még ma is albánok uralják...”

Íme ez a pánszerbizmus!

Minden alsóbb és felsőbb fokú iskolában ugyanezt tanítják félmillió gyereknek Jugoszláviában.

Vegyünk egy középeurópai és balkáni térképet a kezünkbe. Szélesítsük ki a jugoszláv határokat a katonai „Kézikönyv” követelése szerint. *Akkor meg fogjuk érteni, hogy mennyi rombolást, könnyet, kint és gyötrelmet jelent ez azoknak a népeknek a számára, akiket érint a pánszerbizmus katasztrófa-politikája.* És ezt az ábrándot csöpgögtetik naponta a gyermekek és katonák százezreibe.

Mindebből megértjük azt is, hogy Középeurópában és a Balkánon miért figyelik annyi ellenségeskedéssel, gyűlölettel Jugoszlávia támadási készülődéseit. Akik nem ismerik Jugoszláviát, azok szomszédi féltékenységnek tulajdonítják a szigoruan szemmel tartott Jugoszlávia hadi készülődését. Ezt a hiedelmet támogatja minden erejével a pánszerb propaganda is.

A szomszédok azonban ismerik a Jugoszláviát kormányzó emberek titkos szándékait. Ismerik telhetetlenségüket. Belgrád ellensúlyozásképpen azzal vádolja viszont szomszédait, hogy ők a támadó szelleműek.

Valamennyi szomszéd tisztában van a készülő tervekkel.

Kár tagadni a tiszta tényeket.

Jugoszlávia a háború gyermeke, háborúban nagyobbodott meg, vezetőinek nagyzási hóbortja ismét a háborús jövő felé sodorja.

Területüket megháromszorozták, népességüket megkétszerezték gazdaságuk és anyagi képességük megtízszereződött:

Jugoszlávia mégis mindig elégedetlen!

* * *

Ha a katonai „Kézikönyv” és a benne foglalt titkos tervek ijesztők, *a Belgrádban kiadott hivatalos katonai térképek egyenesen megdöbentő hatásúak.*

Amikor e sorokat írom, előttem fekszik egy ilyen példány.

Minden valószínűség szerint nem az a rendeltetése, hogy Franciaországba jusson. A „Legnagyobb Szerbiát” ábrázolja: Triesttel, Fiumével, Istriával. Fölfelé hozzáveszi Karinthyát, az osztrák Tirolt Grázig, lefelé Skutarit, görög területen egészen Florináig. Salonikiig, Drámaig és Thasosig merészkedik. Bulgáriát is Szófián keresztül hozzásapja!

A pángermánok háború előtti térképeit is felülmúlja ez a térkép. Pedig a pángermánok térképe Belgiumot, Dániát, Franciaország északi részét, Baselt, Genfet és Lausannet kebelezte be...

A szerbek nem hallgatják meg a jóindulatú figyelmeztetéseket. Még akkor sem, ha azok bebizonyítottan legjobb barátjuktól származnak is. Nem fogadnak el tanácsot senkitől. *Ha mégis kénytelenek úgy tenni, mintha elfogadnák, bizonyos, hogy nem követik. Nem akarnak semmit sem megérteni és nem ismernek ellenvéleményt.*

És nem elégszenek meg azzal, hogy a sors csodálatos szerencsájuk folytán parányi mivoltukból – európai államot csinált. Ez a részegség – sajnos – a diktatúra elmúlásával azonban nem fog eltűnni. Nem, mert étvágyuk az állam szellemi és erkölcsi egyensúlyának elvesztéséből származik.

Belgrád halad a maga útján, amióta a Narodna Odbrana, a FEKETE KÉZ és ennek utóda, a FEHÉR KÉZ hatalmába kerítette az államot.

Mi volt Dimitrievics-Apis ezredes, a világháború kitörésének közvetlen okozója?

Egy alárendelt.

Mégis sikerült neki Pasics tudtán kívül előkészíteni és megszervezni a merényletet. Alárendeltsége nem akadályozta meg abban, hogy a merényletnek revolvereket és bombákat adasson az állami fegyvertárból. Odáig merészkedett, hogy két tényleges katonatisztet (a sabaci Rada Popovics és a loznicei Prvanovics századosokat) bízott meg a merénylet Csabrinovics és Gavriló Princip irányításával.

Egészen röviden foglaltam itt össze a bűnösök vallomását. Ez a feljegyzés egyezik a per tárgyalása alatt készült gyorsírói feljegyzésekkel. Ezeket a jugoszláv sajtóiroda volt főnöke a Belgrádban megjelenő „Avala”-ban is leköszölte.

Olvassák el azok, akiket az esemény háttere érdekel. Nincsen az a rémregény, amely ezeknek az önhitt, lelkiismeretlen és műveletlen kezdőknek a vallomásain túltennie.

Pasics tudta, hogy mi készül és bár kormányelnök volt, semmit sem tehetett ellene... *Beleütközött egy nála is hatalmasabb, láthatatlanul dolgozó erőbe!*

Tragikus vallomását egy, alig néhány héttel a szarajevói dráma előtt Putnik Vojvodához (a szerb hadsereg főparancsnokához, aki régi barátja volt) intézett levelében örökitette meg. Ezt az okmányt már 1917 óta jól ismertem Dragomir Stefanovics révén, de közzétették a Bogisevics (a hajdani belgrádi külügyminisztérium egy magasrangú tisztviselője) neve alatt

Párisban 1928-ban megjelent munkában is. *Ebben a levélben Pasics sürgősen hívta fel Vojvoda figyelmét a Dimitrievics ezredes és a bosnyák forradalmárok között fenálló összeköttetésekre.* Nem kifogásolta éppen, de hangsúlyozta, – „*hogy veszedelmes következményei támadhatnak*”...

Nem ismerem *Putnik vajda* válaszát, de a tények azt bizonyítják, hogy az ezredes tevékenységét semmiben sem gátolta a főparancsnok közbelépése, feltéve, hogy történt ilyen közbelépés...

Megállapítható, hogy Dragutin Dimitrievics, mielőtt ezredes lett, a FEKETE KÉZ nagymestere volt...

A jelenlegi Jugoszláviában valósággal hemzsegnék a Dimitrievics ezredesek.

A FEHÉR KÉZ a hadsereg ura, de kezében van a belügyminisztérium is. Főleg amióta a király személyes közbelépésére *Zsika Lazics*, a hajdani rendőrfőnök került a belügyminisztérium élére. Mivel Marinkovics úr módszerei és óvatossága nem tetszettek nekik, elmozdították, a helyére ültek s így kezükbe kerítették a külügyminisztériumot is. Végül a miniszterelnökségen és annak legfontosabb részében, a sajtóirodába is ők lettek az urak és irányítják az ország bel- és külpolitikáját.

Ők az urak a királyi udvarban is. *Sándor király, aki kizárólag nekik köszönheti uralmát, nélkülük elveszne.*

A királyi udvar magas tisztviselői, tanácsadói, de még a legalacsonyabb szolgálatokat teljesítő alkalmazottak is, szívvel-lélekkel hűséges szolgálói a pánszerb szervezeteknek.

Így azután: *mindenütt ők az urak, azt tehetik, amit csak akarnak...*

AZ ŐRÜLT ÁBRÁND

A pánszerbizmus szócsöve: a miniszterelnökség sajtóirodája.

A sajtóiroda főnöke készíti elő a hangulatot az ország belsejében és ugyancsak ő szerzi be a szükséges információkat.

A sajtóiroda tudtán kívül semmiféle sajtóközlemény, – továbbítsák azt távirón, vagy telefonon, – el nem hagyhatja az országot. *Ha a közvélemény a pánszerb törekvésekkel szemben ellentétes, úgy azt visszatartják, vagy késleltetik, vagy ellensúlyozzák.*

Minden külföldi sajtótudósítót ellenőriznek és nyilvántartanak. Akik nekik kellemetlenek, azoknak életét tőrhetetlenné teszik. Így járt a „Times” levelezője is. Bűne volt: megírta nyíltan az ország gazdasági és politikai helyzetét. Egy nyári éjszakán hazatérve, rendőröket talált a lakásán. Iratait átkutatták, egy részét lefoglalták, őt pedig két rendőr kíséretében a magyar határig toloncolták. *Ugyanezt szeretnék volna megtenni egy másik újságíróval is, de nem merték, mivel az illető francia állampolgár volt.* A sajtóiroda azonban összeállította bűnlajstromát és elküldte Párisba. Így remélt megszabadulni egy éleslátású tanútól. Talán fölösleges is megjegyeznem, hogy az illető úrnak a haja szála sem görbült meg.

A sajtóiroda misem természetesebb, hogy kellőképpen felszerelte magát anyagaikkal. Több milliós költségvetés felett rendelkezik. Rendelkezésre áll még a miniszterelnökség titkos alapja is.

Értesüléseik kitűnőek. Állandó telefon-értesítéseket kapnak Londonból, Párisból, Genfből, Berlinből. Minden őket érdeklő újságközleményről értesülnek. Még a politikai és gazdasági eszmecseréről is pontos értesüléseik vannak. A Jugoszláviát érintő kérdéseket viszont ők irányítják a barátságos világsajtóban. A cikkeket tollbamondják, különösen a Bulgáriára, Olaszországra és Albániára vonatkozókat. A sajtóirodának csak Párisban több, mint félmillió frankjába kerül a tollbamondott cikkek közlése.

A miniszterelnökségi sajtóiroda méltó munkatársa az „Avala” távirati ügynökség. Az „Avala” tulajdonképpen alárendeltje a miniszterelnökségi sajtóirodának. Ennek a távirati ügynökségnek a feladata, elárasztani a külföldi sajtót átvizsgált és így már megfelelő tudósításokkal.

Az összes Párisba érkező hírek, ha nem a Havas ügynökség továbbította, mind az Avalától származnak és keresztülmentek a jugoszláv sajtóiroda cenzúráján.

A miniszterelnökségi sajtóiroda néha egészen kiváló munkatársai szorosan együttműködnek a kémelhárító és rendőrintézményekkel.

Belgrádban a miniszterelnökség sajtóirodájának egy francia volt a legfontosabb tisztviselője, aki az *Avala* főszerkesztői állását összekapcsolta a „*Temps*” tudósítói állásával.

Ez a szerencsés összeállítás biztosította, hogy a francia lapok Belgrádon keresztül szobatiszta híreket kaptak.

Éveken keresztül a francia követség egyetlen hírforrása az „Avala” főszerkesztője volt.

A pánszerb diplomáciának és propagandának van azonban egy kezdetleges és súlyos hibája. Ez pedig: hogy mindenkit ostobának és vaknak tart. Eppen ezért nagyon átlátszó a játékuk.

Egyik amerikai kollégám jegyezte meg:

– Itt minél ostobábbnak teteti magát az ember, annál többet tud meg.

A pánszerb politika ilyen vezetésében két ember vesz tevékeny részt: *Marianovics* doktor és munkatársa, *Radovanovics* doktor.

Mindkettő természetéhez tartozik, hogy csak akkor bocsájtják el vendégeiket, ha véleményük szerint már meg vannak győzve. Ezt dr. *Marianovics* udvariassággal és finomsággal, *Radovanovics* dr. pedig hosszadalmas böbeszédűséggel igyekszik elérni.

Így volt az én esetemben is.

Egy vita hevében olyan kijelentéseket tettek, és olyan okmányokat mutattak fel, amelyeket véleményem szerint jobb lett volna elhallgatni. Tették ezt abban a hitben, hogy védelmezett ügyüknek a nagy ostrommal szolgálatokat tesznek. Viszont: túllőttek a célon.

Dr. Marianovicsnak köszönhetem, hogy egy, a macedón szervezetekről folytatott beszélgetés közben, pontosan és részletesen megismertem a jugoszláv kormánynak azt a tervét, hogy az első adandó alkalommal fegyveres erővel kíván fellépni Bulgária ellen. Azt is elárulta, hogy szükség esetén maguk teremtenek ilyen alkalmat. Így volt lehetséges, hogy három hónappal az események előtt bejelenthettem párisi barátaimnak, azt a spontán „tüntetést”, amelyet macedón diákság rendezett 1931. végén a szófiai jugoszláv követség ellen.

Az elmúlt nyáron *Radovanovics* doktor egyedül vezette a sajtóirodát.

Radovanovics az átlagnál is alacsonyabb műveltségű ember. Állását a titkos szervezeteknek és „lángoló” nemzeti érzelmeinek köszönhette. *Modora* azonban kellemes és beszélőképesége kiváló.

Ez azok számára, kik ismerik, igen hasznos hiba...

Neki köszönhetem, hogy tudomást szereztem a diktatúra belső ellenségeiről, dr. Trumbicsról és dr. Korosecről. A horvát demokraták parasztkoalíciójának vezéről, Baricevics úrról, ugyancsak tőle szereztem információt. Radovanovics doktor árulta el nekem azt is, hogy az ellenzékkel szemben mik a tervei Belgrádnak.

Ezek a tervek egy csöppet sem kedvezőek az ellenzék vezéreire nézve. Nem nagyon örvendeztető... *Erőszakos végük el van határozva.*

Többször ismételte dühösen sétálva Radovanovics:

– Megkapjuk a bőrüket, bizony megkapjuk!

Amikor Dél-Szerbia felé elutaztam, Radovanovics doktor búcsúzáskor a következőket mondotta:

– ... macedón kérdés pedig nincs! Azon egyszerű oknál fogva, *mert nincs macedón nép.* Az a vidék, amelyet a görögök Macedóniának neveznek, és amelyet tulajdonképpen a mi őseinktől raboltak el, az a vidék valójában teljesen szerb. Szerb azon tartományoknak az a néhány tízezernyi lakossága is, amelyeket Önök és az angolok a görögöknek ítéltek oda.

Most gúnyosan hozzátette:

– Valószínűleg hálások akartak lenni azért, hogy Zappeion mellett agyonlövették tengerészeiket... Ön bizonyára azt fogja mondani, hogy ez a nép bolgár tájszólást beszél. Ez azonban semmit sem jelent, mert ez a török kormányzási módszernek az eredménye. A törökök ugyanis a legyőzött nemzetiségeket mindig a másik legyőzött nemzetiséggel hajtották igába. A mi honfitársainkat ők erővel elbolgárosították. A macedónoknak mindig bolgár papjaik és tanítóik voltak. Majd meg fogja látni, hogy ma már az egész macedón ifjúság ismét a mi nyelvünket beszéli. Tapasztalni fogja, hogy milyen lelkesedéssel kiáltják a kis macedónok: „szerb vagyok, szerb vagyok!” Még a legelhagyatottabb hegyi pásztorok is igyekeznek elfelejteni a bogár nyelvet és könyörögve kérik az iskolából hazatérő gyerekeket, hogy tanítsák meg őket szerbül beszélni. A mi Elzászunk Macedónia volt. Csakhogy mi még régebben veszítettük el. Ezért örülünk annyira győzelmünknek. Azt hiszem, meggyőztem önt. Hozzáteszem, hogy ők kívántak vissza minket. Éppen ezért mi fegyvereztük fel őket, hogy adódó alkalommal védekezni tudjanak állítólagos bolgár „testvéreik” bandáinak betörései ellen.

Közbevettem:

– *A Bulgáriába menekült macedónok azt állítják, hogy Dél-Szerbia lakosainak legnagyobb része gyűlöli önöket és eddig, a to-*

vábbi szenvedések előtt több mint félmillió ember kivándorolt. A kivándorlás kezdett olyan veszélyes méreteket ölteni, hogy önök több száz kilométeres vonalon áttörhetetlen drótsövény-falakat voltak kénytelenek a határon felállítani. A falakon belül ezután még korlátlanabbul folytak az erőszakosságok.

Közbevetésem úgy látszik nem nagyon nyerte meg Radovanovics dr. tetszését. Türelmetlenül közbevágott:

– Ezek szófiai mesék. Arra az ostobaságra, hogy a macedónok a bolgár fajhoz tartoznának, méltó választ adott a mi nagy történetírónk, Tihomir Gyorgyevics „*Nasa Juzsna Szerbija*” (A mi Dél-szerbiánk) című könyvében. Könyvében bebizonyította, hogy a Balkán-félszigeten alig van több, hat-hétszáz ezer bolgárnál. Ezek a bolgárok Attila idejében a Iskar, a Fekete tenger, a Duna és a Balkán-hegylánc között letelepedett mongoltörzs leszármazottai. A negyötöde ezeknek az állítólagos bolgároknak, vagyis a hatmillióból öt: szerb!

Most már igyekeztem őt teljesen kihozni a sodrából:

– Rendben van kedves doktor, de mit szól Ön akkor, az orosz tudományos akadémia vizsgálóbizottságának a megállapításához, amely bizottság II. Miklós cár parancsára 1900-ban eldöntötte ezt a kérdést? Eldöntötte pedig a következő döntésével: „*Macedóniában ugyanaz a nép él, amely már a IX. században is bolgárnak nevezte magát*”...

Radovanovics doktor késik a válasszal. Úgy érzem, terhére vagyok. Szárazon feleli:

– Ön valószínűleg elfelejti, hogy annak a vizsgálóbizottságnak a tagjait Ferdinánd király megvesztegette? Milinkoff úr is köztük volt. Ennek a bizottságnak a megállapításai, nem sok hitelt érdemelnek. Ami pedig a rossz bánásmódunk elől menekülő macedón lakosságot illeti: 1913-ban, amikor Dél-Szerbiába bevonultunk, körülbelül harmincezer bolgárt találtunk ott. Ezek a török uralom előtt letelepedett családoknak a leszármazottai és mivel ők maguk kívánták, hogy Bulgáriába visszatérhessenek, mi örömmel segítettünk nekik. Így legalább megszabadultunk tőlük. A drótsövények rémregénye nem létezik. Elképzelhető, – ezt jegyezze fel magának – hogy több mint hetvenezer négyzetkilométernyi területet börtönné alakítsunk át? *Remélem, Ön is segítségünkre lesz a mendemondák megcáfolásában.* Ha lesz rá ideje, menjen el a határig. Az megfelel a valóságnak, hogy egyes helyeken drótsövényekkel elzártuk az utat. De csak azért, hogy a bolgár banditák egykönnyen ne juthassanak az országba. Néhány száz kilométerről szó sincsen. Ez csak Szófiának és olasz-magyar szövetségeseinek rosszindulatú propagandája csupán. *Ami a Carnegie-bizott-*

ság által megállapított kegyetlenségeket illeti, azok a megállapítások olyan felületesen készültek, hogy azokra még válaszolni sem kívánok. Nekünk szerbeknek nem szokásunk ilyen módszerekhez folyamodni. Az inkvizíció különben is nem szerb, hanem olasz találmány.

Szerényen megjegyeztem:

– Spanyol... Kedves doktor... Spanyol...

– Ha ön úgy akarja: legyen spanyol... Spanyolország kezét foghat Olaszországgal. Különben néhány óra múlva mindenről személyesen meggyőződhetik. Már parancsot adtam arra, hogy ön mindent megnézhessen... Hivatalnokaim mindenhová el fogják vezetni... Látni fogja, milyen megható az a ragaszkodó tisztelet, amelyet délvidékünk lakossága a mi kötelességtudó tisztviselőink iránt tanúsít... A valóság az, hogy minden tisztánlátó bolgár irigyli a mi délszerb lakosságunk sorsát. Erre vonatkozóan Szófiában igen sokat tudhat meg. De vigyázzon, mert a bolgár hivatalos körök véleménye nem fedi az általa elnyomott népek véleményét. Ne hagyja félrevezetni magát. Gondoljon csak azokra a merényletekre, amelyeket a bolgár király ellen elkövettek.

Megkockáztatok egy közbeszólást:

– A bolgárok azt állítják – és állításaikat a szófiai diplomáciai testület tagjai is megerősítették, – hogy a Küstendili-úton történt merényletet az önök bulgáriai követsége által fölbérelt egyén követte el.

Radovanovics dr. felpattan karosszékéről:

– Tudom, tudom! Hallatlan szemtelenség... Ők állítják ezt, akiknél több gyilkosság történik egy hónap alatt, mint egész Európában tíz év alatt. Hazafias bolgárok tisztában vannak azzal, hogy segítséget tőlünk fajtestvéreiktől várhatnak és nem Olaszországtól.

Kirobban belőlem a nevetés:

– Kedves doktor, önök egy kicsit furcsán értelmezik a testvériséget.... 1885... 1913... 1915... három elkeseredett háború dátuma... Ez a testvéri szeretetet nem egészen igazolja.

Radovanovics doktor kifakad:

– Na és a horvátokkal talán jobb viszonyban voltunk azelőtt?

Radovanovics most már hevesen csapkodja az asztalt, mindenáron meg akar győzni:

– Bulgáriának a jugoszláv királyságba való beolvasztását, ma már Ő felsége is helyesnek tartja.

Megdöbbsentem. Szünetre van szükségem. Rágyújtok:

– Vigyázzon doktor! Kezdünk az álomországban járni. Vigyázat!...

Radovanovics fokozottan heves:

– Álomországban? Tévedés! A holnapi valóságok birodalmában!

– Szóval az ön véleménye az, hogy Szerbiára a Balkán félszigeten ugyanaz a szerep vár, mint Németországban volt Poroszországé.

– Tökéletesen!

Megszólal a telefon. Radovanovics bocsánatkérő biccentés után felkapja a kagylót. Néhány szót vált valakivel, majd élénk beszélgetés fejlődik ki. Sűrűn emlegeti nevemet. Majd ismét hozzám fordul:

– Az elnök megkért, hogy tolmácsoljam önnek jókívánságát. Szerencsés utat kíván.

Cigarettával kínál. Folytatja:

– Nincsen életképes ország erős központi hatalom nélkül. Kire lehet leginkább bízni ezt a központi hatalmat, ha nem miránk szerbekre? Elodázni lehet az elkerülhetetlent, de megakadályozni nem. Valamennyi délvidéki szláv, bármi legyen is a nevük, kivétel nélkül szerb eredetűek. Közel van már az az idő, amikor valamennyi rokon nép tömörülni fog Szerbia körül, hogy egy egységes nagy nemzetet alkosson.

Radovanovics kövér arca lángol a lelkesedéstől...

Álmodik...

Megkísérlem felébreszteni:

– Bizonyos Ön abban, hogy a görögöknek juttatott macedón területek történelmileg és néprajzilag épp úgy szerbek-e mint a délszerbiaiak?

– Úgy van! Szaloniki éppúgy szerb, mint Szófia, Skoplje, Bitolje vagy Ochrida...

Szaloniki csak akkor lesz ismét életképes ha a Balkánnak a tengerek felé kereskedelmi kapujává válik. Ez pedig csak akkor következhet be, ha ismét visszakerül ahhoz az országhoz, amelyhez történelmileg tartozik: Jugoszláviához. Ugyanígy vagyunk Dramával, Seressel, Janinával és Kastoriával, amelyek mind haldokolnak azóta, amióta a degenerált Görögországhoz tartoznak.

Ez egy kicsit erős jelző hajdani szövetségeseikkel szemben.

– Szövetségeseink? Ugyan mikor segítettek bennünket? 1912-ben a törökök elleni háborúnkban, az ő katonaságuk akkor érkezett a hadszíntérre, amikor mi már régen elüldöztük az ellenséget. Vagy talán 1913-ban a bolgár háború idején? *Vagy talán a világháborúban? Neveltség!* Franchet d'Esperay tábornok beléjük gépfegyverezett, mert nem akartak előremenni. A mi szövetségeseink? *Az olaszokon és magyarokon kívül nincs is nagyobb ellenségünk!* 1915-ben, ha története-sen erős francia csapatok nincsenek országunkban, még meg is támadtak volna bennünket. Ma Görögország a lelke minden ellenünk szőtt összeesküvésnek. A görög diplomata és görög újságírók csak azért keresnek fel bennünket, hogy itt kémkedjenek. *Meglátogatnak ben-*

nünket a bolgárok helyett, akiket nem engedünk be és az olaszok helyett, akik nem mernék területeinkre lépni. Együtt dolgoznak ellenünk a bolgárokkal. Többször figyelmeztettük már a bolgárokat, hogy kifogytunk a türelemből. Egy ízben úgy tettek, mintha elégtételt akarnak adni nekünk. Komédia-megszállást rendeztek Petrics tartományban. Természetesen semmit sem tettek. Végül majd mi fogunk cselekedni! Kifüstöljük őket a barlangjaikból! Meglátja, hogy a bolgár nép milyen örömmel csatlakozik Jugoszláviához. Katonai bevonulásunk kedélyes séta lesz.

– Én azt hiszem kedves doktor, hogy a kedélyes sétából élet-halálharc fejlődne ki.

Radovanovics doktor szenvedélyesen felelt:

– Mi pontosan tudjuk, hogy mibe vágunk bele. *A bolgár hadsereg pedig, bármennyire is újjászervezték az olaszok, a mi hadseregünkkel szemben nem tud ellenállni.*

Most kimondom, ami már régen égeti a nyelvemet:

– *Csak nem gondolja kedves doktor, hogy az olaszok tétlenül néznék az önök bevonulását Bulgáriába? Ön éppolyan jól tudja, mint én, hogy az olaszok egy pillanatig sem túrnék Szaloniki megszállását. Azt sem túrnék, hogy önök Bulgáriát beolvasszák Jugoszláviába.* Hiszen tizennégy évvel ezelőtt, amikor önök igényt jelentettek be Fiuméra, majdnem háborúra került a sor. Ha Mussolini irányítja már akkor Olaszországot, akkor semmiféle bíráskodás nem tudta volna megállítani az eseményeket. Bármilyen ürügyet is keresnének önök Szófia megszállására, szemben fogják találni magukat Olaszországgal.

Fény lobban Radovanovics doktor szemében:

– Olaszország?...

Feláll. Zsebresüllyesztett kézzel, elgondolkodva sétál a térképekkel teleagatott, iratsomókkal megtömött és telefondróttal behálózott tágas szobában. Mintha biztatást akarna kapni, kitarja a széles ablakot. Az erkélyről pompás kilátás nyílik az egész városra. Büszkén emelkednek az ég felé az új paloták. A vakítóan megvilágított utcákon hullámszik a jókedvű, sétáló embertömeg. Villog a rengeteg fehér egyenruha. Vakító fehér foltot képeznek a járdán. a szikrázó fényben úgy hallik fel hozzánk Belgrád zaja, mint egy óriási állat lihegése... A Topcsider felől tömött villamosok száguldanak a királyi palota felé.

Egy pillanatig mozdulatlanul figyeljük ezt a már nagyon is megszokott képet...

Radovanovics tekintete a városra tapad:

– Az olaszok?... Meg fognak támadni minket?... Tudjuk ezt.

Széles mozdulattal végigmutat a látóhatáron:

– Repülők mindent el fognak pusztítani? Elpusztítják Zágrábot, Skopljét, Nist, Kragujevacot? Nos és? Tudjuk! Tudjuk, hogy tűzértségük és technikai felszerelésük nagyobb mint a miénk. *Tudjuk, hogy csapataik létszáma kétszer akkora, mint a mienk! Hát aztán? Kénytelenek lesznek ember-ember ellen harcolni. Bizonyára a földön és nem a levegőben fog eldőlni, hogy ki az erősebb! A fascista farsangi parádék nem változtatták meg az olasz katonákat.* Jöjjenek hát, ha kedvük tartja, majd ismét megtanítjuk őket arra, hogy hogyan kell futni... Mi még nem felejtettük el Caporetto.

– Önök joggal lehetnek büszkéek hadseregükre. De higgye el nekem, hogy az olaszok is érteni fogják a verekedés módját. Caporettoval szemben az olaszok emlékeznek egy Vittoria Vervetőra is...

Radovánovics alig várta meg mondatom végét:

– Na és önök? Hiszen önök is itt állnak mellettünk! Önök a mi szövetségeseink... Ha Olaszország megtámad minket, önöknek kötelességük a védelmünkre kelni... Önöket még jobban fenyegeti Olaszország, mint minket... Nemcsak Albániát, egész Karinthiát, egész Isztriát és az egész dalmát tengerpartot akarja, hanem az önök Corsicáját, Tunizát és Algírját is. Olaszország nagyobb ellenségük, még Németországnál is! De nem tehet önök ellen semmit: – miattunk. És nem tehet ellenünk semmit: – Önök miatt! De mi egyedül, önök nélkül is elintézzük a makarónikat, hiszen vannak hűséges szövetségeseink Prágában és Bukarestben is. Ne higgye, hogy az Olaszországtól való félelem visszatartaná minket attól, hogy Szófiának megadjuk a megérdemelt leckét... *Nem az Olaszoktól való félelem tart vissza minket attól, hogy elbánjunk Magyarországgal is! Ha már túlságosan terhünkre lesznek a magyarok, ha majd megúnjuk örökös revíziós siránkozásait, – Bukaresttel és Prágával egyetértve – elbánunk velük is!* Előbb, vagy utóbb leszámolunk Olaszországgal, mert szemtelensége már bosszant minket. *Az olaszok olyanok, mint az asszonyaik. Szeretik, ha elpáholják őket... Nos, ránk ne panaszkodjanak. A kedvükben fogunk járni!...*

Tizennyolc hónappal előbb pontosan ugyanezen a helyen, a miniszterelnökség irodájában ugyanezzel a göggel, megvetéssel, csaknem szóról-szóra azonos kifejezésekkel érvelt Marianovics doktor.

Ennyire összehangolta őket elbizakodottságuk és esztelen ábrándjuk...

Ezekben az ábrándokban élnek ma Jugoszláviában a hatalom birtokosai és a nép jövőjének letéteményesei...

És ábrándjaikban éppúgy hisznek, amint hittek annak idején az oroszok évszázadokon keresztül a konstantinápolyi ábrándokban.

Ezek az ábrándok még sok vérébe kerülhetnek Európának. Elsősorban Franciaországnak.

Franciaországnak kötelessége tehát, figyelmeztetni őket, hogy a mi szövetségünk a béke fenntartására, nem pedig: rablási és támadási kalandokra vonatkozik.

III. fejezet.

BOLGÁR EMBEREK –

BOLGÁR TETTEK

BULGÁRIA ÉS A BÉKE

A XIX. század második felében az ottomán járom alól négy kis keresztény állam szabadult fel a Balkánon. A négy állam közül kettőskívül Bulgária volt a leghatalmasabb.

1885-ben Bulgária visszaszerezte Nagy-Ruméliát egy Szerbia ellen viselt háborúban. *Ebbe a háborúba a bécsi diplomácia ugratta be a bolgárokat, mert az Adria felé irányuló szerb törekvések nyugtalanították Bécsset.* Ezzel a háborúval Ausztria a szerb törekvéseket kívánta megtörni.

Macedónia politikailag török kézen maradt, de a macedón forradalmi szervezet (ORIM) ébren tartotta a nemzeti gondolatot és igyekezett annak megvalósulási lehetőségét előkészíteni. *Az ORIM szervezetei annyira hatalmasokká fejlődtek, hogy a Balkán szövetségesek 1912-ben tulajdonképpen nekik köszönhetik a törökök felett aratott győzelmüket.*

A nemzeti megújulás utáni időkben a Balkán félsziget összes bolgárai a Fekete tengertől Albániáig, a Dunától az Égei tengerig már egységes nemzetet alkottak.

Uralkodójuk bölcsessége és ügyes politikai magatartása Berlin és Bécs jóindulatú támogatását biztosította a bolgároknak. Oroszország viszont már eleve meg volt nyerve egy szerb-görög szövetség létrejöttének támogatásában. *Az 1912-évi szeptemberi mozgósítási parancs már közel félmillió bolgárt szólított fegyverbe.* Ez a kitűnően képzett, megfelelően felszerelt és helyesen vezetett paraszthadsereg lelkesedéssel ment a háborúba s alig hat hét alatt elérte Konstantinápolyt. A föltartóztathatatlan előnyomulás megdöbbentette Európát.

A nagyhatalmak közbeléptek és megghiúsították a Bosporus elfoglalását. Nem állott ugyanis érdekükben, hogy Bulgária oldja meg a keleti kérdést. Bekövetkezett az 1912. decemberi fegyverszünet, melyet a végnélküli londoni tárgyalások követtek. A szerbek vonakodtak betartani az 1912. áprilisában megkötött szófiai szerződést. (Ez a szerződés u. i. az esetleges hódításokban való osztozkodás szabályozását tartalmazta.)

A bolgárok 1913 júniusában megtámadják a szerbeket. Görögország viszont Belgrád segítségére siet. A románok pedig ugyanekkor hátbatámadják a győztes, de kimerült bolgár hadsereget...

A hadviselésnek az 1913. augusztus 10-i bukaresti és szeptember 29-i konstantinápolyi békeszerződések vetnek véget és semmisítik meg a bolgárok nagy álmát.

A két balkán-háború történetének van egy általánosan ismert vádpontja: hogy Szerbiát, amely lehetővé tette Bulgáriának a törökök leverését, Bulgária váratlanul hátbatámadta.

„Bulgária leveretése tehát csak méltó ára volt árulásának.”

Ez a téves és hazug beállítás hasonlít ahhoz a különösen Franciaországban beidegződött legendához, amely azt igyekszik igazolni, hogy szarajevói dráma felidézésében a szerbek ártatlanok. Ezeket a céltudatosan kiagyalt meséket cáfolják az állami levéltárak titkos iratai. A forradalmak megnyitották a gondosan elzárt állami levéltárakat és így semmi sem maradhatott titokban.

Az 1913. júniusi „bolgár árulásért” nem Ferdinánd cár a felelős.

Ennek a második balkán háborúnak értelmi szerzője Pasics szerb miniszterelnök volt!...

Ezt a háborút már akkor elhatározta Pasics, amikor 1912. március 13-án aláírta a Bulgáriával kötött szövetségi és osztozkodási szerződést. Mihelyt bebizonyosodott a törökök veresége, Pasics egyenesen elősegítette a háború kitörését.

A történelem ezen homályos pontját vélem megvilágítani a következő személyesen felkutatott adattal: Pasics négy hónappal a törökök ellen egyesült görög-szerb-bolgár hadsereg rohamának megindítása előtt utasította külföldi ügynökeit annak a hírek terjesztésére, hogy Belgrád, Macedónia egész területét szerbnek tekinti. Ezenkívül Szerbia hivatalos párisi képviselői egy propaganda-irodát létesítettek és igyekeztek céljaiknak egyes francia személyiségeket is megnyerni. Az iroda célja volt megfelelő közhangulatot teremteni Franciaországban annak a tervnek, hogy Szerbia Görögországgal egyetértésben megbonthassa a Szófiával kötött szövetségi szerződés területiális egyezményeit.

Az egyezmények ugyanis győzelem esetén Bulgáriának juttatták Macedónia kétharmad részét. A fennmaradt rész felének elnyerését pedig II. Miklós cár döntésétől tették függővé.

A londoni tárgyalások folyamán a belgrádi sajtóiroda egyre szenvedélyesebb hangú sajtó-hadjáratot indított Bulgária ellen. *Párisban egy esti lap támogatta Szerbia propagandáját. Ennek az esti lapnak balkáni közleményeit vették át az összes párisi lapok.*

Ez az ügynökség teljesen függetlennek látszott, a valóságban azonban Belgrád havonta háromezer frank nyílt és huszonötezer frank burkolt segéllyel tartotta fenn.

Athén és Bukarest összejátszott Belgráddal, Szófia ellen. Szinte megdöbbenő megállapítanunk, hogy abban az időpontban – 1912 júliusában – amikor még Bulgária és Görögország között a legszívélyesebb volt az egyetértés, titokban úgy a görögök, mint a románok is támogatták a szerbek párisi ügynökségét. A görögök háromezer, a románok ötezer frankkal és jelentékeny, egyéb bizalmas összegekkel támogatták a propaganda-irodát.

Pasics cselfogása volt az is, hogy a csataldzsai frontról kivont szerb csapatokkal, – azoknak kimerültségére hivatkozva – megszállotta Macedónia azon területeit, amelyre Szerbia igényt tartott. Így nevezetesen Skopljét, Velezt, Kumanovot, Kicsevo, Stip-et és Prilepet.

Pasics volt az, aki Péter király seregeinek vezérkari főnökével, Putnik vajdával egyetértésben, a Dimitrievics-Apis ezredes vezetése alatt álló „Narodna Odbrana” irreguláris bandáinak Macedónia ezen részébe való benyomulását kezdeményezte. *Ezeknek a bandáknak az volt a feladatuk, hogy mihelyt a görög és szerb ezredek megtámadják a bolgár hadsereget, vérbe fojtsák a macedóniai lakosság ellenállását.*

Pasicsé végül az érdem azért is, hogy a hiúságáról közismert Ferdinánd király előtt megcsillogtatta a szófiai császári koronázás eshetőségének pompás lehetőségeit.

Mialatt az öreg nisi róka, a furfangos Pasics a szófiai koronázás megsejével ugratta Ferdinándot, – aki magát a politikusok politikusának tartotta – Putnik főparancsnok átcsoportosította és pihentette hadosztályait. A görög vezérkar ugyanezen idő alatt az Égei tengerpart hosszában és az Albániával határos macedón területeken előretolta csapatait. *A belgrádi és athéni kormányok a legapróbb részletekig kidolgozták csínyjűk terveit és a területeket felosztották egymás között. Bukarestnek is ígérték valamit: a bolgár Dobrudzsát! –*

Amikor 1913. június 30-án reggel Párisba érkezett az a hír, hogy a bolgár csapatok megtámadták Szerbiát, *Vesnics szerb követ* diadalmasan kiáltott fel: „*Vége! Kezünkben tartjuk őket!*”

Valóban a kezükben tartották őket, – mint ahogy Bismarck benünket franciákat tartott a kezében az emsi trükküsgönnyel!...

Mire a bolgárok rájöttek, hogy csúnyán rászedték őket és a szó szoros értelmében körül vannak kerítve, már késő volt. *Dacára ennek a csapdának, a bolgárok megmenekülhettek volna és kitűnő hadseregük győzött is volna, ha a románok az előre meghatározott időpontban bele nem avatkoznak a hadviselésbe.* Ez a beavatkozás törte meg a bolgárok erejét. Természetesen ők viselték a felelősséget is a világ előtt. Annyival is inkább, mert bejelentés nélkül támadtak. *Más lapra tartozik, hogy ebbe a támadásba őket belekényszerítették.*

Bulgáriának az volt a bűne, hogy aránylag igen rövid idő alatt hatalomra tett szert és, hogy azt nem leplezte.

Nyugodtan várom a cáfolatokat. Tudom, hogy állításaimat és az általam felsorolt tényeket minden erővel igyekezni fognak megcáfolni. A cáfolatok azonban az igazságon semmit sem fognak változtatni. *Épp-úgy nem, mint ahogy nem változtatták meg a tényeket 1914-ben a belgrádi kormány méltatlankodó tiltakozásai sem.*

Akik engem hazugsággal fognak vádolni, jobban tudják, mint bárki más, hogy milyen kitűnően volt módomban megismerni azt, amit Belgrád és Athén közös elhatározással terveltek ki bolgár szövetségük ellen. Azt is igen jól fogják ők tudni, hogy még mindig igen sok mérséklettel lepleztem le a tényállást.

Ugyanazok a férfiak, akik a második háború idején, hat év múlva Pasicssal és Venizelóssal szövetségben dolgoztak, személyes érdekből igyekeztek odahatni, hogy befolyást gyakorolva az angol és francia meghatalmazottakra elérjék Bulgária szétdarabolását Görögország és Szerbia javára.

Pasics machiavellizmusa diadallal végződött, mert Wilson nyíltszívűsége és Clemenceau tájékozatlansága nagy segítségére volt.

Franciaországnak azonban nem szabadna elfelednie, hogy Pasics mesterkedésének következménye volt az, hogy a világháború legválságosabb idejében nélkülöztük Bulgária együttműködését. Ha Bulgária 1915-ben a mi oldalunkon harcol, kétmillió emberéletet kíméltünk volna meg.

Bulgária kizárólag a macedón területek visszaszerzésének reményében kavardott bele a világháborúba. *Azt akarta visszaszerezni, amit a második balkáni háborúban elvesztett.* Ismeretes, hogy mielőtt a központi hatalmakhoz csatlakozott volna, felajánlotta szövetségét az antantnak. Csupán azt kívánta Bulgária, hogy Belgrád adja neki vissza azon területeket, amelyeket az 1912. áprilisi szerb-bolgár konvenció formálisan megígért neki. Hogy mennyire antantpárti volt 1915-ben a bolgár közvélemény, bizonyítja legjobban az, hogy amikor Ferdinánd király és kormányának határozata nyilvánosságra került, több bolgár hadosztálynál zendülésre került a sor. A szófiai kormány kénytelen volt több politikai előkelőséget bebörtönözni, mert elleneztek az Oroszország és szövetségesei elleni beavatkozást. *A bolgár seregek – kivéve ha a románokkal, vagy a szerbekkel állottak szemben – lelkesedés nélkül verekedtek.* A németekkel szemben oly nagy volt az ellenszenv, hogy a központi hatalmak a német és bolgár katonákat közös tevékenységre nem is igen tudták felhasználni. Mihelyt Bulgária 1916 elején Macedóniát és Dobrudzsát visszafoglalta, már csak egy gondolata volt: *visszahúzódní a további hadviseléstől. Háborús célját a területek visszaszerzésével befejezettnak tartotta.*

A béke, amelyet a neuillyi szerződéssel rákényszerítettek, teljesen összezúzta. *Aránylag nagyobb hadikárpótlással sújtották, mint Németországot.* Több mint 135 ezer halottat vesztett és még nagyobb számú rokkantat. Újabb bolgár területeket kellett átengednie Szerbiának: Strumicát, Bossilegrádot, Caribrodót és Timok völgyét. Görögország kapta: Dél-Tráciát, Dedeagacsot, Gümüldzsinát és Xanthit. Romániának ítelték: a Dobrudzsát. *Elvesztették ezenkívül egész Macedóniát és a tengerhez való kijáratot.*

Magyarországot kivéve, soha legyőzött nép nem élt át eddig nagyobb sorscsapást.

Nem szándékom a háború utáni Bulgáriáról történelmet írni. Aki ket a kérdés érdekel, olvassák el Henri Prost kitűnő könyvét, amely megbízható és páratlan tanulmány Bulgáriáról.

A két balkáni háború emlékét és a bolgárok részvételét a világháborúban is csak azért tartottam szükségesnek megvilágítani, *mert a múlt bűnei még ma is tűzfészket jelentik az európai békének.*

Ha a magyarok nem volnának, úgy azt irhatnám, hogy a bolgárok azok, akiknek beavatkozása a világháborúba a mi szemünkben teljesen érthetetlen.

A bolgárok gyűlölet nélkül verekedtek ellenünk. A mi hadifoglyaink jobb elbánásban részesültek náluk, mint bármely más országban. Még ma is szívesebben látnak bennünket Bulgáriában, mint Jugoszláviában. *Ha-zánk Szófiában kitüntető tiszteletnek és páratlan tekintélynek örvend.*

A francia közvélemény mindennek dacára abban a tévhitben él még ma is, hogy a bolgároktól óvakodni kell, mert ők nem gondolnak másra, mint a revánsra.

Erre a tévhitre óhajtottam rámutatni.

A MACEDÓN KÉRDÉS

A keret...

Az Ochrida tótól Drámaig, Szalonikitől a Shar-daghig, egy háromszor akkora országban, mint Belgium, két és félmillió azonos nyelvű, azonos vallású és azonos műveltségű ember lakik. *Ez Macedónia.* Ennek a népnek háromnegyed része *fajbolgár.*

Vadregényes, főséges, természeti szépségekben bővelkedő terület. Hegycsoportjai: a Pindos, az Olympos, a Rhodopé, a Riló dúsan termő pompás síkságai, áthatolhatatlan őserdei, hatalmas folyója a Vardár, Európa legfestőibb tájai közé emelik. Gazdagsága páratlan. Földjein minden gyümölcs, minden termény megterem. Százszor elhamvadtt falvak ezrei épülnek újra ezen a földön. *Városai közül igen sok még a közelmúltban is a félsziget kereskedelmi és szellemi gócpontjait képezték.* Ilyenek: Szaloniki, Velez, Bitolje, stb.

Két évezred mozgalmas és tragikus multja teszi történelmivé Macedóniát.

Róma, a barbárok, a keresztések, Velence, a török...: mind hozzátartoznak múltjához.

És az a felejthetetlen, dicső legenda, amely Nagy Sándor ókori birodalmával van összefüggésben.

Szabadságharcai, az új-kor legdicsőbb szabadságküzdelsei között is a legbámulatraméltóbbak.

A törökök elleni változó küzdelsei harminc éven át, egészen 1912-ig, a balkáni szövetségesek győzelméig, bámulatraméltó szívóssággal folynak.

A macedónok földje felett Athén és Belgrád először az 1913-iki bolgár vereség után osztozott... Másodszor akkor osztották fel földjüket, amikor 1918-ban befejeződött a világháború és a második bolgár vereség.

Ez az újabb rabság talán még a török rabságnál is súlyosabb, mert durvább és terhesebb és mert Európa hatalmasai is támogatják a rabtartókat.

A macedónok...

Mintegy félmillió macedón hazájuknak rabságba esése után Bulgáriában keresett menedéket. *Akik csak tehették azok az 1918-i békekötés után inkább kivándoroltak, semhogy idegen járom alá kerüljenek.* Azokat viszont, akik gyanúsakká váltak, avagy kapcsolataik révén nem találtattak megfelelő állampolgároknak, kiűzték. Így váltak hontalanokká az intellektuelek, a tanítók, papok és szabad foglalkozásúak ezrei. Amíg a határokat a legszigorúbban le nem zárták, sok ezren menekültek hátrahagyva minden jószágukat. *A bolgárok, akikkel nyelvük, hagyományaik és érzelmeik közösek, testvéri megértéssel fogadták őket.*

Amíg a pásztorok, földmívesek, kisiparosok a határok mentén Petrics, Toplanica, Küstendil, Dzsumaja körül tömörültek, a munkások, kereskedők, intellektuelek Szófia és a fontos központok felé özönlöttek.

Végül, amikor a görög hatóságok a szmirmai pusztulás után tömegesen üzték ki a macedón családok ezreit, hogy helyükre, kárpótlás nélkül elvett házaikba és földjeikre kis-ázsiai hellén lakosságot telepítsenek, a macedón száműzötteket *a bolgár kormány maga irányította a Nemzetek Szövetségének támogatásával, a Fekete tenger partján levő Burgas és Dobrudza felé.*

Ők virágzó területekké varázsolták ott mindazt, ami előttük kösivag és mocsár volt. Ezek a macedóniai bolgárok külsőleg semmiben sem különböznek a bulgáriai bolgároktól, akik között élnek. Új hazájukban ugyanazon politikai és polgári jogokat élvezik, közülük számosan magas társadalmi állásra tettek szert. Némelyik közülük miniszter, sőt miniszterelnök is lett. Szorgalmuk, fáradhatatlan tevékenységük, műveltségük, erkölcsi értékük, munkabírásuk a nemzet felsőbb rétegének élére helyezte őket.

De valamennyien mindenekelőtt tántorithatatlan macedónok maradtak. Sóvárgó honvágygal, meleg szeretettel vágyódnak a macedóniai mezők, az árnyas tanyák, a kis fehér és rózsaszínű falvacskák felé, ahol születtek, ahol éltek és ahonnan most kiüldözték őket. Munkások és intellektuelek mind lelkes örömmel, bármely percben ismét visszamennének a távoli hegykatlanok közé, ha a drótakadályok eltűnnének és megadátnék nekik a lehetőség arra, hogy szeretett hazájukban békén élhessenek.

Belica mellett egy öreg földmívessel beszélgettem:

– Ha visszamehetnél, vajjon el tudnád-e hagyni azt a földet, amelyet most itt a szófiai kormány adott neked, s amelyet a családdal együtt 15 év óta művelsz? –

– Az én földem ott van a mi Macedóniánkban... Vár engem... Remélem, megérem azt az időt, hogy visszatérhessek oda és még egyszer leülhessek arra a köpadra, amelyet az apám helyezett a barackfák alá a kapunk előtt.

Félmillió macedón ugyanezt várja Bulgáriában. Ebben a reményben és várakozásban nevelik gyermekeiket.

... És másfélmillió macedón az elcsatolt területeken ugyanebben a várakozásban és reményben él és neveli gyermekeit.

Remélnék, bíznak és várakoznak...

Egyebet nem is igen tehetnek.

Új gazdáik mindjárt az első időkben mindent elkövettek, hogy *hellenizálják és szerbizálják* őket. Vérbe fojtották már az első jajszavaiikat és védekező kísérleteiket is. Úgy bántak velük, mint egy engedetlen gyerekekkel bánt az erős, durva férfikéz.

Tizenöt év keserves szenvedése megtanította őket arra, hogy senkitől sem várhatnak segítséget.

Tanulékonyak, tiszteletteljesek, engedelmesek lettek.

Megtanultak a könnyeik alatt mosolyogni.

Én láttam őket...

És minden porcikám fellázad az emlékezésre...

A szabadsághoz szokott emberek részére Dante poklát jelenti a kegyetlen rabszj.

Várnak...

De várnak a Bulgáriába menekült macedónok is.

Tizenöt év óta lelkesen és kitartóan dolgoznak a felszabadítás nagy művén. Minden rendelkezésükre álló erőforrást szent ügyük elérésének érdekében tömörítenek. Egyetlenegy sincs közöttük, bárhová sodorta is a száműzetés véletlenje, aki nem tartozna valamilyen hazai csoportosuláshoz. A csoportosulások célja egyelőre nem más, minthogy ébren tartsa a tagok és különösen az ifjúság között az elveszett haza szeretetét.

Van macedón asszony-szövetség, diákegyletek szövetsége, agok, árvák, betegek segélyezője, külső propaganda, összejövetelek, folyóiratok, napilapok... Egyetlenegy külföldre menekült macedónt

sem tévesztenek szem elől. A szervezetek élén a macedón Nemzeti Komité áll, amelynek tagjai törvényes módszerekkel és eszközökkel munkálkodnak.

A Nemzeti Komitéval párhuzamosan, de attól teljesen függetlenül, más vezérek vezetése alatt még egy szervezet működik. Ez a szervezet az: „O.R.I.M.” Ennek a szervezetnek megszámlálhatatlan ágazatai vannak és sejtjei a legtávolabbi macedón hegyi falucskában is meg vannak szervezve.

Még szó lesz róla.

A probléma...

Ebben a keretben, ezekkel az emberekkel súlyos kérdés lett a macedón kérdés. *A kérdés annál súlyosabb, mert Macedóniának lakossága háború előtt szorgalmasan látogatta az iskolákat és alig volt olyan kis városa, amelynek ne lett volna helyi sajtója.*

Az 1918-i béke óta a macedón kérdés Jugoszlávia gyógyíthatatlan rákfeneje lett. *Ennek a kérdésnek fontosságát egy modern nagy állam és néhány maroknyi rabló közötti harc mértékére leszállítani: ostobaság. Így állítja be a kérdést, ezt a nevetséges küzdelmet propagálja ma: a Jugoszláv Sajtóiroda.*

Holott ez a kérdés, amely súlyos veszedelmeket rejteget, sokkal több figyelmet érdemelne, mint amennyit a jugoszláv propaganda hatása alatt az európai közvélemény tulajdonit neki.

Honnan jöhet a veszedelem?

A macedónoktól? A törvényes szervezetektől, mint amilyen a Nemzeti Komité, vagy a törvényen kívül álló csoportosulásoktól, mint amilyen például az „O.R.I.M.”?

Nem!... A megszállott részek lakosai, akiket valóságos börtönrács zár el a külvilágtól, képtelenek bármilyen ellenállásra, vagy visszavágásra. A megszállott területek lakosai tehetetlenek.

Ők és védőik nem gondolhatnak arra, hogy Jugoszláviát megtámadják. *Ők nem gondolhatnak egyébre, minthogy propagandájukkal, tüntetéseikkel – és szórványosan terrorjukkal is – ébren tartásuk a nemzeti öntudatot.*

Nem! A veszély már akkor elkezdett, amikor a szerbek 1919-ben a mi támogatásunkkal olyan területekhez jutottak, amelyeken soha sem laktak szerbek. *Ezeket a területeket mindig bolgárok lakták és lakóik*

bolgárok voltak, akik már műveltségüknél fogva is mindig idegenkedtek a szerbektől.

A szerbek hazug beállításaiikkal mégis alattvalóikká tették őket. *Ennek eredménye, hogy Macedónia állandóan kész a felkelésre és forrong.* Az így megoldhatatlan macedón kérdés súlyos teherterele a szerb politikának.

A pánszerb irányítók ahelyett, hogy közigazgatási és igazságszolgáltatási módszereiken változtattak volna – a meghódított Macedóniában – ürügyet keresnek arra, hogy Bulgária ellen lépjenek fel. Bulgáriát teszik felelőssé a macedón irredenta szervezetek működéséért. A pánszerbek kettős célt vélnek így elérni. Egyrészt a macedónok bulgáriai támaszát vélik megsemmisíteni, másrészt, ha a bolgárok függetlenségét le tudják verni, elérhetik Szalonikit és az Égei tenger partjait.

Az 1932-es májusi francia választások bizonyos mértékig zuhanyként hatottak a pánszerbekre, mert attól tartottak, hogy a baloldali pártok nem fogják támogatni kalandos politikájukat.

Érzem és tudom, hogy sokan azt fogják mondani, hogy semmi sem igazolja a belgrádi kormány ellen emelt vádjaimat.

Íme egy előzmény, amelyet nagyon sokan és nagyon hamar felejtettek el Franciaországban.

A francia közvélemény 1914. júniusában a legnagyobb bizalommal, színigazságnak fogadta el Bécs állításával szemben a belgrádi kormány tagadását, holott a szarajevói kettős gyilkosság megszervezése tényleg az ő bűnük volt. Franciaország pedig, hogy a szerbek álgazát megvédje, jóhiszeműen belement a háborúba... Ma már, amikor nyilvánosságra kerültek a gyilkosság nyomozati iratai, többé nem tagadható, hogy a gyilkosság bizonyos szerb körök tényleges felbujtásával történt. Igaz, hogy Szerbia mielőtt még hasznot húzott volna belőle, drágán fizette meg aknamunkáját.

De sokkal drágábban fizettük ezt meg mi, akik semmiért keveredünk bele a borzalmas véráldozatba.

... A macedón kérdés tehát azért fontos Franciaország szempontjából, nehogy egy újabb Szarajevó-eset ismétlődjön meg.

Staniszeff dr. 1931-ben, amikor ő már 2 éve a Nemzeti Komité elnöke volt, Szófiában első találkozásunk alkalmával a következőket jelentette ki:

– Minden ami macedón, a mienk! De csak az ami macedón. A személyi harcok, a nemzetközi vetélkedések csak annyiban érdekelnek bennünket, amennyiben ügyünknek ártalmára vagy hasznára lehetnek.

Bevallom, ritkán találkoztam megnyerőbb külsejű önzetlenebb érzelmű és nemesebb lélekkel, mint amilyen Staniseff dr., a forradalmár.

Ötvenes, világos szemű, magas termetű, őszülő hajú, egyenes tekintetű férfiú. Hosszúkás arcát még hosszúkásabbá teszi kis hegyes szakáll. Józan, mérsékelt gondolkodású. Franciául könnyedséggel, választékosan beszél. Személye, amely a világ előtt népének minden akaraterejét képviseli, nyugalmat és jószágot áraszt. Bámulatos az önuralma, de még bámulatosabb rendkívüli őszintesége. Kispolgárisan egyszerű, tárgyilagos és franciásan művelt. Végtelenül ügyes, pontosan tudja mit akar és semmit se kíván a lehetőségeken kívül. A macedónok fanatikus hódolattal veszik körül nagyhirű, gyakorlati politikusukat, aki egyébként szobranjei képviselő. A Nemzeti Komité központja egy régi, kopott homlokzatú polgári házban székel, amelynek földszintjét egy női fodrász, Marcel ondoláló specialista foglalja el. Kedélyes kis utca, amelynek a tözsomszédságában elterülő kert szívesen keresik fel a szerelmek. Szemben másik kis utca torkollik ebbe az utcába. A sarok, a szófiai cipőtisztítók legkeresettebb álldogáló helye. Tizenöt-húsz ládikó áll itt egymás mellett a járdán, mögöttük különféle korú, szolgálatukat hangosan felkínáló cipőtisztítók állanak.

Amint nézegetem őket, eszembe jut az a kollégám, aki 1931. nyarán két napot töltve Szófiában, járőröknek nézte ezeket a derék embereket. Valószínűleg a szemben levő Nemzeti Komité tévesztette meg őt. Forró napsütésben, az övekből kikandikáló cipőtisztító kefék valóban összetéveszthetők egy-egy kisebb kaliberű kézigránáttal, vagy revolverrel.

A Nemzeti Komité helyiségeibe minden igazolás nélkül lehet bejutni. Az utcai kaput senki sem őrzi. Az előszoba végében egy kis eldugott sarokban egy mosolygós öreg bácsi nyugtákat és címszalagokat firkál. Senki sem talál akadályt, mindenki beléphet az elnök szobájába, akinek irodája a folyosó végén van.

Mulatságosnak tűnnek fel itt azok a tudósítások, amelyek földalatti erődítményekről, pokolgépekről, robbantószer laboratóriumokról és vasalt ajtójú termekről szólnak. *Egy ilyen tudósítás, amely valószínűleg egy-két pohárka szilvórium hatása alatt született, az elmúlt évben egyik legnagyobb párisi újságban jelent meg, és annakidején a derék polgárok ezreit borzongatta meg.*

Dr. Staniseffnek, amikor meghívását elfogadtam, előre jeleztem beszélgetésem célját. Amikor vele szemben elhelyezkedem, megismétlem, hogy miért fordulok hozzá:

– Én nem azért jöttem Bulgáriába, hogy itt két vonat indulás között összeírjam a jugoszláv kormány elleni rituális vádakat. Én magam óhajtok tapasztalatokat gyűjteni. Irtózom az előre elkészített és jól átgondolt jelentésektől. Az elszállításra elkészített főzetet másoknak hagyom. Én jobban szeretem az enyémet, amelyet még nem kotyvasztottak el mártásokkal. Erről legalább tudom, hogy mit tartalmaz. Az újságíró nem regisztrálógép, hanem fényképész, akinek filmjeit előhívni: saját magának kell. Hivatása az, hogy az embereket jó világítás mellett kapja le és trükkök, kendőzések nélkül állítsa a közönség elé. A modell hibája, ha a ráncok megjelennek az előhívott lemezen...

Házigazdám mosolyogva, fejbőlintással jelzi, hogy egyetért velem. Félretolom az előttem felhalmozott térkép- és röpirathalmazt, mintegy jelezve, hogy arra több szükségünk nincs.

– ... Legyen szíves tehát a macedón kérdést nekem úgy megmagyarázni, mintha arról eddig soha nem hallottam volna. Én ugyan elolvastam az egész irodalmat, amit az önök barátai ennek a kérdésnek szenteltek. Elolvastam Belgrád és Athén feleleteit is. Most ezt mind el akarom felejtetni. Kezdjük ott, hogy nincs véleményem. Adja nekem a magáét...

StanisEFF udvariasan mosolyog:

– Az én véleményemet? *Ragaszkodik ahhoz, hogy egy olyan ember véleményét hallja, akinek fejére a szerbek vérdíjat tűztek ki?* Az én véleményemet ön minden bizonnyal előre ismeri! Egyébként nagyon egyszerű: nincs macedón kérdés!

Felugrom... Hogy lehetséges ez? A balkán egyik végétől a másikig mindenki ugyanezeket a szavakat használja? Ugyanezeket mondotta nekem néhány nappal ezelőtt Belgrádban Radovanovics dr. is.

StanisEFF dr. nyugodtan folytatja:

– A „kérdés” az mindig vitatható kétséges valami. A macedón úgy viszont maga a világosság és biztosság. Megoldásának módja a jóhiszemű emberek szemében, egy geometriai, vagy algebrai tantétellel kizárólagosan egyetlen lehetőségű megoldásához hasonló. *Mi azt mondjuk, a macedónok háromnegyed részben bolgárok. Bolgárok eredetüknél, szokásaiknál és nyelvüknél fogva.* Minden földrajtudós, minden nyelvtudós, legyen az akár német, orosz, francia, angol vagy svájci: ugyanezen a nézeten van. Néhány évtizeddel ezelőtt még minden szerb szakember is ezt vallotta. „*A Le Panslavisme et l'Intérêt français*”-ben Louis Léger, a kiváló orientalista és történelemtudós, a Collège de France tanára, akit az egész világ tudósai az összes szláv kérdésekben mesterüknek ismernek el, 1917-ben a következőket írja: „Macedóniát úgyszólván teljesen bolgárok lakják, dacára a szerbek és görögök ellenkező állításainak,

amelyek nem állhatják meg a helyüket olyan elfogulatlan tudósok pontos megállapításaival szemben, mint amilyen Lejean, Kiepert, Rittich, Grigorovics, Hilferding és Mackenzie. Csak amikor Szerbia Boszniát és Hercegovinát a berlini szerződésben a maga számára elveszni látta, támadt egyes államférfiaknak az a gondolata, hogy Macedónia felé kérészenek kárpótlást és ott a szerbek létezéséről beszéljenek. Naudeau Lajos, a Journal volt balkáni haditudósítója a maga részéről 1927. február 7-én a párisi „Comité National d'études sociales et politiques”-nak kijelentette: az „igazság arra kényszerít, hogy megmondjam, hogy a háború előtt, ha az ember átutazott Macedónián, ott bolgárokat talált, nem pedig szerbeket. Ma azonban Macedónia szerbbé van átkeresztelve. Szükségtelen egyébként tudományos kutatásokat végezni, nyelvi összehasonlításokat tenni és a fajták évszázadok előtti vándorlását követni. Tökéletes meggyőződésre tehet szert bárki, ha egy macedóniai bolgárt Velezből vagy Skopljéből egy bulgáriai bolgár mellé állít. Tegyen próbát! A szerbek azt mondják, a macedónok szerbek. Szerbek, akik elfelejtették leszármazásukat. Mindenki, aki ennek az ellenkezőjét állítja: hazudik. Mert érdeke hazudni!...” Ezt mondták Önnek valószínűleg a szerbek. Ebben csak az a hiba, hogy nagyszerű felfedezésünkkel pont addig vártak, amíg Macedóniára való politikai igényeik fel nem támadtak. Mindaddig egyetlenegy szerb sem akadt, aki Macedóniának tiszta bolgár jellegét tagadta volna... Mi Önöknek, franciáknak köszönhetjük, hogy a szerbek elérték céljaikat. Siettek is ünnepélyesen közölni a világgal, hogy Macedónia egész lakossága átvizsgáltatott és eddigi állításaiknak megfelelően, szintiszta szerbnek találtatott. Mire jó ez a hazugság, amely annyira durva, hogy szinte sértésszámba megy azokkal szemben, akiknek ezt címezik? Az európaiak, akik tizenöt év óta sok ezren keresték fel Bulgáriát, tapasztalhatták, mindezeknek az ellenkezőjét és megállapíthatták a macedón menekültek jelenlétét és hatalmas számát. A kényszerhelyzetet, amelybe a szerbek jutottak, ön éppen olyan jól ismeri, mint én... Az ő szempontjukból arról van szó, hogy mindenáron elkerüljék, hogy a saint-germaini békeszerződések azon határozatai, amelyek a nemzeti kisebbségek védelmét elrendelik a meghódított területeken, Macedóniára ne alkalmaztassanak. Hogy ezt elérjék, meg kellett szerezni a nagyhatalmak beleegyezését ahhoz, hogy a macedónok nem bolgárokat, akikre a szerződés által létesített különleges rendszabályoknak vonatkoznia kellene, hanem szerbek, akik ezen minőségükben fenntartás nélkül minden szerb törvénynek alá vannak vetve. Ennek következtében az óriási macedón kivándorlásnak még a létezését is tagadni kellett... *A cselfogás az önök jóhiszemű államférfiainak támogatásával si-*

került Belgrádnak. A Nemzetek Szövetsége soha meg nem vizsgálta egyetlen macedón panaszt sem. Egyetlen vizsgálat iránti kérelmet sem. Bármilyen pontosak is voltak az adatok, bárkinek az aláírása is szerepelt rajta, soha nem foglalkoztak vele. Pedig az utolsó panaszt maga a Vatikán macedóniai képviselője írta alá. Ha egy ilyen irat Genfben érkezik, Belgrád azonnal tiltakozik. Franciaország pedig támogatja. Valamint azok is, akik Franciaországnak lekötöztetettjei. A Nemzetek Szövetsége szerint, nincsenek macedónok. Ennek ellenére tizennégy évvel azután, hogy az állítólagos „macedón szerbeket” „eredeti hazájukhoz” visszacsatolták, ötvenezer szerb katona, csendőr és irreguláris csapat tartja megszállva hazánkat. Valószínűleg elmondták önnek azt is Belgrádban, hogy az erőszakosságok és visszaélések csak a mi képzeletünkben léteznek és, hogy a szerb Macedónia megelégedetten és boldogan él Belgrád kormányzata alatt. Nos hát, miután ön legközelebb Macedóniába szándékozik menni, személyesen megítélheti majd ezt ott, ha módot adnak önnek a helyzet megítélésére. Mi, harcunkban, amelyet nemzetünk szabadságáért és életéért egyedül vívunk, egy fegyvert sohasem használunk, ahhoz soha nem nyúltunk. Az a fegyver: a hazugság!...

Házigazdám hirtelen elhallgat. Macedónia térképére mereszti szemét, amely szemben a falon Todor Alexandroff, a nagy O.R.I.M. vezér arcképe mellett lóg. Merengve nézi...

– Nem! Nincs macedón kérdés! *Ha Önnek módjában áll a színpad mögé betekinteni úgy fog gondolkodni, és beszélni, mint én. A valóság minden képzeletet felülmúl. Egy nemzetet az erőszak legutálatosabb eszközeivel foszt meg életétől és jogaitól egy nálánál erősebb nemzet...*

Közbevágók:

– Hagyjuk ezt kedves doktor!... A szerbek minden ellenük emelt vádra határozott cáfolattal felelnek... Mindezekről személyesen igyekszem meggyőződni... Térjünk vissza az ön személyes véleményéhez, amint kértem... Kérem... *Hogyan képzeled el ön a dolgok jelenlegi állása mellett, hogy Belgrád jószántából hozzájáruljon Macedónia függetlenségéhez? Ez épp oly lehetetlen, mint a danzigi korridor visszajuttatása Németországhoz.*

Staniszeff doktor azonnal válaszol:

– Tudom! A mi igazságunk ellen túlságosan sok érdek szövetkezett. *Macedóniának elégtételt adni annyit jelentene, mint megnyitni az ajtót az összes békeszerződések általános revíziója előtt. Azok, akik békeszerződések előnyeit élvezik, sohasem fognak beleegyezni abba, hogy azokat megváltoztassák, – hacsak Franciaország, amely nélkül nem élhetnek, nem kényszeríti őket arra... Különben is sok minden történt a háború óta.*

A lehetőségekhez kell alkalmazkodni... Tudni kell várni. Mi tudjuk, hogy el fog jönni az a nap, amelyen minden jogos törekvésünk, minden követelésünk kielégítést fog nyerni. Türelmesek vagyunk, hiszen már olyan régen várunk, hogy még várhatunk... Különben is; mit kívánunk ma? Egyedül azt, hogy a belgrádi kormány adja meg szerencsétlen meghódított honfitársainknak őszintén és fenntartás nélkül mindazokat a jogokat és szabadságokat, amelyek megadására a saint-germaini békeszerződésben kötelezte magát. Hogy szűnjék meg őket törvényen kívülinek tekinteni. Semmi mást! Ha Belgrád ezt őszintén és fenntartás nélkül megtenné, ha Macedóniában a tulajdon, a becsület, az egyéni szabadság biztosítva volna, mint ahogyan minden civilizált országban biztosítva van, köztünk és Jugoszlávia között minden ellentét megszűnne... A mi száműzöttjeink visszatérnének tűzhelyeikhez. Elfogadnák, hogy jugoszláv alattvalók legyenek, – ami azonban – ne értsen félre – nem azt jelenti, hogy szerbek... *Működésük ez esetben egy olyan parlamentnek törvényes utakon való követelésére szorítkoznék, ahol Macedóniának szabadon választott képviselői volnának és létesülne egy, a nemzeti egységgel összeegyeztethető macedón autonómia...* Amit én most önnek mondok, azt Belgrád jól tudja! Mi nem követelünk többet, mint a horvátok és szlovének. Mi készséggel hozzájárulunk ahhoz, hogy Macedónia egy önkormányzattal bíró Horvátország, Szerbia, Szlovénia és Dalmácia oldalán tagja legyen egy jugoszláv államszövetségnek, amelynek minden tagja egyenlő jogokkal bírna. Közös hadüggyel, külképviselettel, pénzüggyel és központi parlamenttel. Ez az államszövetség, ezek a balkáni Egyesült Államok valóban megvalósítanák az összes délszlávoknak azt az egyesülését, melyről a szerbek álmodnak, amelyet saját hasznukra akarnak megvalósítani és amelynek Jugoszlávia csupán otromba karikatúrája.

Elnevetem magam.

– És az O.R.I.M. kedves doktor? Hova teszi az O.R.I.M.-ot mind a szép terveiben?

– Az O.R.I.M.? De hát milyen tervet és szándékot tulajdonít ön neki? *Valóságnak fogadná el ön is a belgrádi sajtóirodának zsoldjában álló irodalmárok által terjesztett számárságokat?* Azok a férfiak, akik az O.R.I.M.-ot irányítják, ugyanúgy gondolkoznak, mint azok, akik a Nemzeti Komitét vezetik, mert egyetlen macedón sem gondolkodhatik másképpen, akinek hazánk valódi érdekei szívében fekszenek. Az O.R.I.M. tiszter kijelentette már, hogy kész letenni a fegyvert, ha Belgrád beszünteti erőszakosságait a meghódított macedónokkal szemben és megadja nekik azokat a törvényes biztosítékokat és szabadságokat, amelyekhez joguk van. Az O.R.I.M. hozzátette – és ki tudná ezért kár-

hozzatni, – hogy mindaddig, amíg kívánságait nem teljesítik, folytatja a harcot! – *Sajnos be kell vallanom, hogy még messze vagyunk az igazságos és méltányos és a józan ész által diktált megoldástól. A szerb közigazgatás nem hajlandó erőszakos módszereiren változtatni. Ha figyelemmel kíséri mindazt, ami Horvátországban folyik...*

Ismét közbevetem:

– Bocsásson meg ismételt figyelmeztetésemért. Én a macedón kérdéssel kapcsolatban vagyok kíváncsi az ön véleményére és ön most Jugoszlávia belső válságáról akar nyilatkozni. Kérem tehát térjünk vissza a macedón kérdésre. Önök ottani szervezeteikkel mindent elkövetnek, hogy a szerbeket nyugtalanítsák. Alig három hónapja annak, hogy a nisi parton a szervezetek két bombája részben megölt, részben megsebesített mintegy húsz embert. Egy hónappal ezelőtt felgyújtották a stipi csendőrlaktanyát. Két héttel ezelőtt viszont a gevgelii állomáson felrobantották azt a vonatot, amelyen történetesen utaztam én is... Tudom, hogy a vonaton rengeteg szerb katona és a szerb államrendőrség magas rangú tisztviselői utaztak. Mindez azonban nem menti azt, hogy maga az eset nagyon elítélendő és alantas. Ha a szervezet tagjai ilyen meg nem engedett tréfákat készítenek elő, legalább figyelmeztethetnék az ártatlan semlegeseket.

StanisEFF doktor néhány pillanatig különös mosollyal néz velem farkasszemem:

– *Ha ön jobban ismerne engem, tudná, hogy mennyire irtózom az erőszaktól. Vannak esetek azonban, amikor az erőszak szent feladat... Az önök újságírói „banditizmusnak” bélyegzik az elnyomott macedónok megtorló tetteit. Elfogadom ezt az erős élű szót, de viszont mondja meg uram, hogyan fogadta volna a francia közvélemény az alábbi eseményeket, ha azok Elzász-Lotharingiában történtek volna meg a német megszállás idején? A sok ezer eset közül az ügy megvilágítása érdekében elmondok néhányat. Szusicában, amely egy kis tanya Velez és Skoplje között, történt a következő história: Egy egész sereg asszonyt, név szerint Raina Nacevát, Miljena Panevát, Viktória Andréevát és Vasza Mitrevát, csak azért, mert a szerb csendőröknek nem akarták elárulni azt, hogy férjeik hová menekültek, véresre korbácsolták. Utána a már megszokott eljáráshoz folyamodva, testüket ecettel leöntötték és tüzesített vasrudacsokkal perzselték hónaljukat és nemi részüket. Dobrevó faluban egy tizenhatéves lányt, csak azért, mert bolgár nótát dúdolt, vád alá helyeztek. A csendőrsre kísérték, ahol meztelenre vetkőztették és hatvan botütést mértek rá. Mindez nem volt elég. Az őrzőparancs-*

noka és hat közlegénye erőszakot követett el a szerencsétlen fiatal leányon...

Staniseff doktor arca idegesen vibrál. Ujjai között papírszeletkék reszketnek:

– Kacsanikban egy Eltin Athanasoff nevű parasztot azzal gyanúsítottak, hogy az ORIM embereit útbaigazította. A paraszt ártatlan volt és így természetesen nem is vallhatott. Keresztre feszítették, majd a szerb „Fehér Kéz” irreguláris legényei puskatussal agyonverték. Ugyanezek a hóhérok, hogy Athanasoff haldokló társának, Manassi Antoffnak kinjait még kegyetlenebbé tegyék, kezén és lábán tűskéket szúrtak a körmei alá... Jastremnikben Zsika Lázics rendőrbiztosnak, Jugoszlávia jelenlegi belügyminiszterének parancsára: Kostadin Demianoff, Ivan Angeloff és Dzsorgui Stoiseff nevű parasztokat és Ollinka Ivacseva, Mita Dimitrieva és Mirsa Valinova parasztasszonyokat, akik fel voltak jelentve, mert forradalmároknak adtak szállást, a község piacán nyilvánosan halálra korbácsolták. Az asszonyokat kimúlásuk előtt ebben az esetben is mind megbecstelenítették.

Néhány pillanatnyi szünet után folytatja csak Staniseff:

– Íme a véleményem. *Tények kíséretében. Kérem önt ne higgyen el mindaddig ebből egy szót sem amíg a meghódított Macedóniában meg nem győződik arról, hogy sokkal súlyosabbak is történtek.* Szent Tamás csak akkor volt hajlandó hinni, amikor ujjait a sebekbe tette. Ennek dacára a mennyországba került...

Meggyőződtem.

A múlt év július 14-én autókirándulást tettem Szusicára. Szerb hivatalos emberek kísérték el „udvariasságból” utamra. Mialatt francia konzulunkkal a francia temetőben sétáltunk, alkalmat találtam arra, hogy kíséret nélkül megszemlélhessem az áldozatok holttesteit. *Borzalmas kínzások nyomait láttam rajtuk. Megbízható helyen megszereztem három olyan megbízható embernek a címét, akik szemtanúi voltak a kegyetlenkedésnek. Így saját fülemmel hallottam mindazt, amit Staniseff doktor elmondott.*

A dobrevoi és jastremniki kegyetlenkedések hitelességét hazánk egyik diplomáciai képviselője minden kétséget kizáróan megállapította. A nevét érthető okokból ezúttal nem említem meg. Ügyvivőnk jelentése egyébként szószerint a következő szavakkal végződik:

„Ezek az események nálunk Franciaországban közvéleményünk felháborodását váltanak ki. Ezekre nincs mentség és – sajnos – a macedón forradalmárok minden megtorlását igazolják. Ezek a kegyetlenkedések a lakosságban bosszúvágyat és gyűlöletet ébresztenek, amelyek csak az alkalomra várnak, hogy megnyilvánuljanak. *Egy ország, amely rendőrségének élére egy olyan embert állít, mint amilyen Lázics, önmaga felett ítélt és minden erkölcsi hitelét elvesztette*”.

Így szól a jelentés.

Most Lázicsról valamit:

1923. júliusában történt Belgrádban. Együtt ebédeltem az Excelsior vendéglőben Dragomir Stefanoviccsal, aki a háború alatt Szerbiának párizsi követe volt. Lázics bejött az étterembe és megismerve Stefanovicst leült asztalunkhoz. *Már a bemutatkozásom első pillanatában kellemetlenül hatott rám ez az ember, durva előre ugrá állával, szúrós tekintetű szemével és feltűnően piszkos körmeivel.*

Lázics akkor érkezett Macedóniából, ahol az államrendőrség át-szervezését irányította. Asztalunkhoz letelepedve, – miközben izléstelen nőhistóriáival szórakoztatott bennünket – szünet nélkül legyeket fogdosott az asztalterítőn. Az elfogott állatkák vergődését élvezettel nézegette, azután anélkül, hogy beszédét megszakította volna kitépdeste szárnyaikat.

Egyiket a másik után...

Az is igen szórakoztatta, hogy a megcsonkított állatkákat tányérjának mélyedésébe tette és égő cigarettájával kényszerítette őket gyors menekülésre.

Amikor észrevette, hogy most már mindketten az állatkákra figyelünk és nem ő reá, megjegyezte:

– A macedón nőket, ha nem eléggé tüzesek, hasonló módon tüzesítjük.

Amig ezeket átgondolom, Staniseff doktor elmélyedve sétál szerzetesi egyszerűséggel berendezett irodájában. Felindulását alig tudja leplezni és arcán keserű-kemény vonások keletkeznek.

Dél van. Kint a napsütötte utcán ebédelni siet a Nemzeti Bank alkalmazottainak tömege. A szobában való sétálás megnyugtatja a Nemzeti Komité volt elnökét. Nyugalma ismét a régi:

– Látja uram ezek az ocsmányságok, ezek a vad durvaságok teszik lehetetlenné a macedón kérdés békés megoldását. Macedónia pokollá

változott... *Tanyák, házak, falvak százait gyújtották fel a szerb csendőrök és az irreguláris csapatok. Temetőinket megszegették, emlékműveinket, amit a háborúban elesett honfitársainknak emeltünk, minden különösebb ok nélkül elpusztították. Templomainkat, könyvtárainkat, kolostorainkat kifosztották, megszámlálhatatlan sok asszonyt és fiatal lányt meggyaláztak. Birói ítélet nélkül gyötörték, verték és bebörtönözték a macedón férfiak ezreit. Tanítóinkat, papjainkat és intelligenciánk számos tagját kiüldözték. Gyermekeinknek tilos anyanyelvükön beszélni, szüleiknek tilos a nevüket viselni. Csak úgy tűrik meg a bolgár neveket, ha szerb végződést csatolnak hozzá. Egy egész nemzetnek tiltották meg, a sokkal műveletlenebb parancsolók, hogy gondolkozzék, beszéljen és imádkozzék. Szabadságról beszélni sem lehet, a macedónok laktanya életre vannak kárhoztatva. Még a faluját sem hagyhatja el engedély nélkül, viszont a faluba sem jöhet senki, ha jövetelének nincs meg a kellő igazolása. Este nem léphet ki az utcára. Adók és rekvirálások sújtják. Igazságot semmilyen ügyükben nem kaphatnak, ellenben ki vannak szolgáltatva a közigazgatási tisztviselők és az államrendőrség kénye-kedvének. Ez uram a macedón kérdés. Egy nagyszerű nemzet haldoklása ez. Remélem így most már könnyebben megérti a megtorló szándékot... Emberileg megérthető, hogy az a férfi, aki a hegyekbe menekülve üldözői elől, megtudva, hogy feleségét a megrémített szomszédok szeme láttára kínózták és becstelenítették meg, kétségbeesett bosszúra határozza el magát. Vagy nem érthető-e annak az apának a végső elkeseredése, akinek leányát utcarongyként kezelték? Érthető-e annak a fivérnek a bosszúvágya, akinek nővére, megbecstelenítésének szegyenérzete következtében, a vízbe ölte magát? Banditizmus-e az ő megtorlása? Gonosztevőkként kezelhetők-e azok, akik igazságérzetükben, elkeseredésükben a maguk módján próbálnak ítélkezni? Nos uram döntse el ön, megilleti-e őket az az elnevezés, amelyet a sajtó adományozott nekik: „Kelet banditái”. Elhiszem, hogy sokkal érdekesebb ponyvaregényeket írni Macedóniáról, mint az igazat megmondani. Az állítólagos titkos fegyverraktárakról, pokolgép-tartalékainkról és terrorista tanoncsiskoláinkról írt színes tudósítások megírása sokkal könnyebb, mint a helyzet alapos vizsgálata. Az ön országától Belgrád semmit sem tagadhat meg, és így mi sem volna könnyebb mint egy pártatlan bizottság küldése a meghódított Macedóniába. A bizottság hamarosan megállapíthatná, hogy melyik oldalon vannak hazudozók és banditák... A Carnegie-bizottság, amelynek Vandervelde belga miniszter mellett két francia személyiség tagja volt – d'Estumelles de Constant és Justin Godart – sokkal megsemmisítőbb jelentést szerkesztett a szerb közigaz-*

gatás ocsmányságairól, mint amelyet tölem hallott. Mondanom sem kell, hogy a nyilvánosságra hozott jelentésből egyetlen példány sem kapható ma már, Belgrád aranya minden példányt megvásárolt.

* * *

A Mária Lujza út sarkán búcsúztam el Staniseff doktortól.

Rendelőjébe sietett várakozó betegeihez.

Magas karcsú alakját néhány pillanatig figyeltem. Egyenesen, gyors léptekkel haladt, éppoly keveset törődve a nap izzó tűzével, mint a leselkedőkkel.

A Nemzeti Komité elnöki székének betöltése életveszélyes feladat.

Elődjei közül:

Dimitri Mihájloffot agyonütötték...

Simeon Evtimoffot agyonlőtték...

Meghaltak, mint annyian tizenöt év óta, a macedón igazságért...

SZABADSÁG VAGY HALÁL

Az O.R.I.M. úgy lebeg a macedón földek felett, – az Égei tengertől a Sár hegyig és Rhodop erdeitől az Albán tavakig – mint vészujjzó szinbólua, a sólyom... Ha ezt a négy betűt Bulgáriában említjük, úgy Szófia utcáinak világításáról, vagy a rózsaoaj krízisérol kérnek tőlünk véleményyt. Ha Belgrádban kerül ajkunkra a négy betű: társaságunk nem tud eléggé kemény szavakat találni gyűlöletének kifejezésére. Ha Dél-Szerbiában, az egykori Macedóniában említjük: fellángolnak a szemek és kipirulnak az arcok.

Sötét árnyék és fényes dicsőség, rettegés övezik az O.R.I.M.-ot.

A szerbek szerint: „Rablóbanda szervezet”.

A macedónok szerint: Egy elnyomott nép öserejének egyesülése a szabadság elérésére.

Radics István, a horvát népvész, 1928. június 19-én, meggyilkoltatása előtti esetén Belgrádban, a következőket írta: „*Egy nagy gondolat hősies megszemélyesítője*”. Mi tehát valójában az O.R.I.M.?

Mi adja *elpusztíthatatlan* erejét, amelyet Jugoszlávia tizenöt év alatt sem bírt megtörni?

A négy betű szavakban: „*Organisation Revolutionnaire Intérieure Macedonienne*.”

Menjünk vissza négy évtizeddel.

1893...

Szerbia és Bulgária még jelentéktelen balkáni államcskák. A vörös szultán fojtogató igája nehezedik a macedón földekre. Három fiatal macedón, akik közül a legidősebb sem töltötte még be harmincadik életévét, egy téli estén Ressené faluban Bitoly mellett, elhatározza, hogy véget vet a macedón szenvedéseknek.

Az egyik *Dané Grueff* tanító, a másik dr. *Tatacseff* orvos, a harmadik *Péré Toseff* tanár.

Elhatározzák, hogy megszervezik és felfegyverzik a macedón lakosságot.

Megfogadják és megesküsznek a szent „*Ikönokra*”, hogy jó- és balsorsban kitartanak egymás mellett, és ha kell, a szent cél érdekében életüket is szívesen feláldozzák.

Kemény elhatározásuknak kemény jelszava született: „*Szabad-ságot vagy halált!*”

Nagy titokban megszerkesztik a harci szabadkőművesség alapszabályait és megkezdik a szervezést.

Így indult útjára: az O.R.I.M.

Programjuk, amelytől az O.R.I.M. negyven év óta soha el nem tért, mindössze néhány szóból áll: „*Megszervezni Macedónia népét az elnyomók elleni fegyveres küzdelemre és megszerezni a személyes biztonság, a rend és az igazságosság biztosítékát.*”

A három macedón első megbeszélései után alig három hónappal, a macedónok száza lelkesen jelentkeznek.

Fiatalok és öregek, gazdagok és szegények.

Az irodalmat a legnevesebb balkán költő: *Christo Matoff* képviseli.

Az egyetemeket Todor Saeff egyetemi rendkívüli tanár, a la-teinereket *Gustanoff*, a hadsereg tisztikarát a nagyhirű *Boris Drangoff* képviselik.

A földműves parasztság, a hegyi pásztorok, a kézművesek, tanítók, pópák, kereskedők, bankárok, tisztviselők ezrével teszik le az esküt, amely a szüntelen propagandára, a szentséges szervezettel szemben való feltétlen engedelmisségre, az árulók iránti irgalmatlanságra és a gyávák iránti könyörtelenségre kötelezi őket.

Vas fegyelem alatt állanak.

A szervezet vezérsége: *bátorságot, becsületességet, erkölcsi tisztaságot, az elnyomottak és gyengék védelmét, teljes önmegtagadást követel meg tagjaitól.* Mindenben, mindenki előtt mindig jó példát kell mutatni. Az eltévelyedéseket éppoly irgalmatlanul bünteti az O.R.I.M., mint azokat, akik a haza ellenségei.

Számuk egyre nő. Ezrek, tízezrek, százezrek csatlakoznak és csakhamar tagja lesz minden macedón.

A szervezet sejtrendszerrel állít fel. A tagok tisztagú csoportokat alkotnak és minden csoport titkos szavazással főnököt választ magának.

A főnök teljhatalmú.

A sejtek alá vannak vetve a központi szövetségnek, amely viszont az O.R.I.M. fővezérének korlátlan hatalma alatt áll.

A sejtek egy-egy nagyobb csoportot, úgynevezett „*csetat*”-t képeznek, amelyet a titkos szavazással választott vajda vezet.

A cseta tagjait, a komitácsikat, szintén titkos szavazással jelölik ki. A komitácsik fegyvereit a központi szervezet adja.

A pénzt?...

Az asszonyok eladott ékszereik árát, a férfiak keresetük feleslegét fizetik be az O.R.I.M. titkos pénztárába:

A hegységek magányában: kiszolgált katonák képezik ki az önkénteseket. Katonai mozdulatokra, fegyver és robbanóanyagok kezelésére tanítják őket...

Megindul a harc.

A hegyszorosokban eldördülnek az első puskalövések, fellángolnak az első gyújtogatások tüzei, felrobbannak az első bombák...

Minden nap más és más kaszányában, állomáson, középületben robban a bomba...

Megtörténik a viniciai eset 1896-ban, a valandovói 1897-ben, az enidzse-vardari 1900-ban. A következő évben pusztulás és rémület ver gyökeret Szalonikiban, utána Séresben, azután Skpoljeban. Velezben... Minden nap folynak csatározások, Macedónia egyik végétől a másikig.

A macedón sólyom megkezdte szárnyalását!

1903 augusztus másodikán a hegycsúcsokon hatalmas tüzek lángolnak.

Szent Illés napjának előestéjén. Kosturtól Orchridáig *ezek a tüzek adják tudtára az O.R.I.M. harmincezer önkéntesének, hogy ütött a török elűzésének órája.*

Megmozdult az egész macedón föld...

Az első összecsapás borzalmas eredménnyel végződött. A túlerő legyűrte az O.R.I.M.-ot. A „basi-buzukok” több mint kétezer macedónnak fejét veszik. *Az elfogott ötezer komitácsit felakasztják, vagy eleve-nen elégetik. Háromezer gyereket megcsonkítanak és a fölkelés területén minden asszonyon és leányon erőszakot követnek el...*

Európa meghatódott...

A nagyhatalmak, a meggyötört tartományok részére autonómiát követeltek. Úgylátszik, hogy Macedónia felett a szabadság hajnala mégis feldereng és az emberfeletti áldozatnak meglesz a gyümölcse...

A várva-várt nap mégsem kelt fel. Az ifjú törökök lemondatták Abdul Hamid szultánt és a hatalmat birtokukba vették. *Első ténykedésük az volt, hogy Macedóniában ismét megkezdték a mérszárlást.*

Az O.R.I.M. borzalmas vesztesége dacára szintén nem maradt tétlen.

Húszezer harcos követte az erdőkbe és hegyekbe azokat, akik a szent Illés-nap hősei közül életben maradtak.

Négy évig tartó vad harcok következtek.

Mindkét részről irgalmatlan orvtámadások, merényletek, tömegki-végzések, szüntelenül elfojtott és újra kezdődő fölkelések, pusztítások és gyilkosságok kezdődtek.

A törökök 1912-ben, miután a balkáni szövetségesek legyőzték őket, – elvonultak. Az O.R.I.M., önkénteseinek döntő része volt a győzelemben. Ők kalauzolták, vezették és segítették a szerb-bolgár seregeket. Ezrével estek el a csatatereken...

A macedónok hiába áldozták fel magukat!

Miután a törökök feladták Macedóniát, a győzők azt egymás között osztották fel.

A nagy háború vetett véget az áldatlan küzdelemnek. Macedónia szíve: Stip, Skoplje, Bitolje, Velez, Ochrida, Gevgeli, – szerbbé lett. A többi – Xanti, Széresz, Szaloniki, Florina – görög. Csupán egy egészen kicsiny sarok lett: bolgár...

Ez a kis terület járt a legjobban. Ugyanaz a faj, nyelv és kultúra.

De a többi!... *A görögök uralma még a törökök uralmánál is kegyetlenebb volt. Ők nemcsak erőszakoskodtak, hanem alattvalóikat görögökké akarták átformálni. Templomaikat, iskoláikat bezárták. Még anyanyelvük használatától is eltiltották őket.*

Az O.R.I.M. ismét felvette a harcot. Ezúttal: Belgrád és Athén ellen. A cseták elkeseredett harc színterévé változtatták ismét egész Macedóniát.

A hivatalos rémuralomra guerilla-harcokkal és pokolgépekkel válaszoltak...

Tizennégy év óta a szerb vasútállomások, vonatok, csendőrlaktnyák, középületek, közraktárak, lőszerraktárak százait gyújtották vagy robbantották fel a meghódított Macedóniában. Az őrzőjáratok, őrségek, köztisztviselők és rendőrök százait ütötték le az elkeseredett macedón szervezetek. *Ötven szabályos csatát vívott az O.R.I.M. a szerb sorkatonasággal...*

A meghódított Macedóniában több mint ötvenezer katonával, bebörtönzéssel és kivégzésekkel sem tudják az O.R.I.M.-ot kipusztítani a szerbek. Belgrád végül is kénytelen volt a macedón határt beton- és acélfallal lezárni.

A francia kölcsönből felépített acélfal majdnem lehetetlenné tette a forradalmárok áthatolását. A vihar látszólag elült. A drótakadályokkal körülfalt Macedóniában átmenetileg csend honolt.

A szerbek diadalmasan hirdették győzelmüket.

Pedig az O.R.I.M. nem tette le a fegyvert...

Önkéntesei a drótakadályok, a gondosan őrzött vonatok és utak dacára: mégis utat találtak Macedóniába.

A hegyszorosok titkos útjain egyenkint szivárogtak be, a csak látszólag csendes Macedóniába...

Ugyanabban az órában, amelyben Sicsics úrral, a nisi prefektúra főtitkárával, a „*macedónoktól megszabadult Macedónia*” üdvére koc-cintottunk, – az O.R.I.M. egyik csetája felrobbantotta a gevgei-i csend-őrlaktanyát.

Majdnem ezzel egyidőben Smokvicánál száz méteres hosszban elpusztították a vasútvonalat és Stip mellett három csendőrt leütöttek...

Augusztus és szeptember hónapokban Kratovón és Mikanovcin pokolgépek robbantak. Vlaska-Planinán és Bossilcgrádon az O.R.I.M. emberei és a szerb csendőrök szabályszerű csatákban álltak egymással szemben. A vlaska-planinai kétnapos ütközet a szerbeknek tizenhét halottjába és hatvan sebesültjébe került...

Október, november és december hónapokban Belasicán, Gevgelin, Dukacon és más húsz helyen voltak véres összeütközések...

1932. január óta a forradalmi szervezkedések Macedónia szívéig jutottak. Ez év április és május havában már Dramcsén és Reszenén folytak a gyilkos csatározások a komitácsik és a szerb katonák között.

„Banditák” – mondják a belgrádiak...

Amikor az angolok a Sinn-Feinek ellen harcoltak: sohasem gyalázták egymást.

Az O.R.I.M., Bulgáriában berendezkedett.

Diplomáciai tárgyalásokat folytat, politikai szövetségeket köt egyrészt Jugoszlávia ellenségeivel, másrészt Horvátország és Szlovénia forradalmi szervezeteivel. Türelmesen várja Jugoszlávia összeomlását, amely lehetővé fogja tenni Macedónia felszabadítását. *Jugoszlávia szét-esését, vagy a háborútól, vagy a forradalomtól várja.*

Minden nagy európai fővárosban vannak képviselői, diplomáciai megbízottai és titkos szószólói.

Főnöke Mikhailoff Iván, akinek nevétől ma is retteg Belgrád. Éles politikai érzékkel, törhetetlen akarattal és hódolatot parancsoló lényével az O.R.I.M.-ot valósággal a haza megszemélyesítőjévé tette.

A pánszerb propaganda azt hieszteli róla, hogy a „*Vrancse*” – ez a beceneve – állandóan fegyveres őrsgéggel veszi körül magát, soha a nyilvánosság előtt nem mutatkozik, mert fél azoknak bosszújától, akiknek hozzátartozóit vagy barátait kivégeztette.

Mint minden célzatosan terjesztett legendának, úgy ennek is csak gyenge kapcsolatai vannak az igazsággal.

Egyik vasárnap, a szófiai idegen kolónia tagjaival autókirándulást tettünk Banki fürdőhelyre. Ez a fürdőhely Szófiának egyik igen kellemes kirándulós helye és alig 10 kilométernyire fekszik a várostól.

Banki sétányain alkalmunk volt látni, hogy egyes bolgár politikusok békességesen sétálgatnak az embertömegben, amelyből pedig a „komitácsik” sem hiányoznak.

De nem hiányoznak azok sem, akik a jugoszláv követség szolgálatában állanak.

Szófia egyik legszebb kerthelyisége: az Union-klub kertjében van. Itt adnak egymásnak találkozt Szófia társadalmának előkelő tagjai. Esténként ragyogó terítékek körül, Szófia legszebb asszonyai és legérdekesebb, híres férfiai vacsoráznak.

Ez év júliusában ebben a kerthelyiségben vacsoráztam együtt Watteau úrral, a népszövetség bulgáriai képviselőjével.

Beszélgetésünk során szóbakerült Mikhailoff.

– Legyen nyugodt, nem fogja őt meglátni, – mondotta Watteau. – Sem alvezéreit. Erről biztosíthatom Önt... Állandóan attól fél, hogy meggyilkolják... Az Őh szegény kollégája, Albert Londres, akit a Petit Parisien küldött ki, egy hónapig fáradozott azon, hogy meginterjúvolja őt.

A kereskedelmi attasé, aki közben letelepedett asztalunkhoz, megjegyezte:

– Ismerje el azonban, hogy Londres meglehetősen ügyetlen volt. Eltekintve attól, hogy jövetelének célját, mindenkinek elmesélte, *mindenki tudta azt, hogy szoros barátság fűzi a belgrádi „Avala” ügynökség igazgatójához, Casteranhoz.* Mindenki mulatott azon, hogy Casteran, illetőleg a jugoszláv külügyminiszter vállalkozott arra, *hogy Londresnek megszerzi azokat az adatokat, amelyekből a macedón kér-*

désre vonatkozó riportját összeállíthatja. Nem gondolja, hogy ezek az előzmények nem a legalkalmasabbak arra, hogy valaki bejuthasson az O.R.I.M.-hoz? –

Hát ez valószínű... Én még hozzátehettem volna azt, hogy amikor Belgrádon átutaztam és a francia konzul tanácsára meglátogattam Casteránt az „Avala” ügynökségen, az előtte fekvő iratcsomóra kijelentette nekem, hogy ezek döntő adatok Albert Londres használatára. Egyben komikus nagyképűséggel jegyezte meg, hogy legnagyobb sajnálatára szerződésére való tekintettel az adatokat nem bocsáthatja rendelkezésemre.

Az adatgyűjteményt Albert Londres feldolgozta könyvében, amelyet a macedón kérdésről írt.

Az hiszem az adatok származására való tekintettel, felesleges a könyv bírálatába bocsájtkoznom...

Vacsora közben valaki a telefonhoz hívott.

– Szabad ön holnap a kora reggeli órákban?

– Igen.

– Egy autó fog magáért jönni szállodájához és...

... Tizenegy óra felé, egy kis városka szívében, a forró napban izzó főtéren megállt a kocsink. Száradó dohány illata terjengett...

– „Dober den Gospodine.”

A kávéház nagytermébe vezettek. Hűvös, barátságos hely. A teremben mintegy tíz férfit talállok. Fialalok, öltözetük kifogástalan és amerikaiisan nyírott bajuszukkal sportemberek benyomását keltik. Többen közülük franciául is beszélnek.

– Az út bizonyára megjavította étvágyát. Parancsoljon velünk ebédelni.

A virágos, megterített asztal, az illatos jerikói folyondárral befuttatott verandán állott.

A Macedón Belső Forradalmi Szervezet (O.R.I.M.) önkénteseinek, „a kelet banditáinak” vendége vagyok...

Észrevétlenül mustrálom őket. Ezek volnának tehát a „komitácsik”?

Nos igen!... Ezek.

Megjegyzem, hogy az O.R.I.M., tagjai, akikkel lépten nyomon találkozunk Bulgáriában, nem mind ilyen kifogástalan öltözetűek. És

nem igen beszélnek idegen nyelveket sem, mint ezek. Viszont, amikor vasárnap családjukkal sétálnak, vagy este baráti körben üldögélnek a kávéházak terraszain, semmi sem különbözteti meg őket a többi polgártól. Talán fölösleges megemlítenem, hogy sem karabély, sem kézi-gránát, sem török nem díszítik vállukat, illetve övüket...

Mégis alig múlik el egy hét, hogy egy politikai gyilkosságot el ne követnének Szófiában vagy Bulgária más városában. Minden exponált politikus, ha csak teheti, kíséret nélkül nem hagyja el a házat.

Tehát?...

Azonnal megmagyarázom: *A halottak eddig főleg az O.R.I.M. és a Nemzeti Komité tagjainak sorából kerültek ki.*

Néhány nappal Szófiába való érkezésem előtt Dimitri Mihailoff, a Komité elnöke – aki soha fegyvert nem hordott magánál, soha szeszeküvésekben részt nem vett, aki egész életét honfitársai megsegítésének szentelte – *háza küszöbén esett össze egy bérgyilkos golyóitól. Egy román diplomata mondta nekem július harmincegyedikén Szófiában, hogy a gyilkosnak ezért ötezer dinárt fizetett ki a jugoszláv követ-ség.*

Azok a gyilkosok, akik néhány héttel később halálra sebeztek Mármeff macedón képviselőt és kollégáját Stojan Philipoffot, szintén nem az O.R.I.M. tagjai sorából kerültek ki, hanem éppen ellenkezőleg az O.R.I.M. ellenségeinek zsoldjában állottak.

Ugyanebből a táborból kerültek ki Simeon Evtimoff gyilkosai is. Simeon Evtimoff a „La Macedoine” nevű hírlapnak volt nagynevű szerkesztője. Személyesen ismertem és nyugodt lelkiismerettel állíthatom, hogy egyike volt a legegzenesebb, legbecsületesebb és legműveltebb embereknek. Szófia kellős közepén gyilkolták meg. Vajjon miért? Mert egyike volt azoknak a kiváló ellenfeleknek, akikkel a pánszerb imperializmusnak számolnia kellett.

A gyilkosokat az O.R.I.M. halálra ítélte és kórházi ágyukon kivégeztette.

Büntény-e ez, a büntény után?

Nem! Az ítélkezőket egyetlen szabad ország esküdtszéke sem ítélné el.

Ki tudná védelmébe venni a bérgyilkosokat?

... És a bérgyilkosságok egyre ismétlődnek...

Néhány héttel ezelőtt május huszonkilencedikén, a Nemzeti Komité egy másik tagja Chtérió Bojinoff ugyancsak bérgyilkosság áldozata lett...

Az asztalnál egy liceumi francia nyelvtanár a szomszédom. Most fejezi be Clemenceau „*Au Soir de la pensée*”-jának fordítását.

Mosolyogva fordul felém:

– Ha az írországi *Sinn-Feine*k banditák és hivatásos terroristák voltak, úgy mi is azok vagyunk. És ugyanúgy banditák voltak akkor a lengyel fölkelők is ezernyolcszázharmincban és ezernyolcszáz-negyvennyolcban, amikor leigázott hazájukban az elnyomók ellen harcoltak... Legjobban fáj nekünk az, *hogy az ön honfitársai és kollégái rosszhiszeműen és felületesen írnak és beszélnek rólunk. Miért torzítják el a mi küzdelmünket? Hiszen ha önök barátai is a szerbeknek, újságíróik tisztakezűek és nem fizetett rabszolgák, mint a belgrádiak.* Szabad ország szabad fiai és így nyugodtan megírhatnák az igazat. Ha ők tapasztalnak, látnak, vagy megállapítanak valamit, újságjaik nem akadályozzák meg annak nyilvánosságra hozatalát. *Hogy lehetséges az, hogy azok a francia újságírók, akik itt jártak, mind kivétel nélkül megállapították igazságainkat, meggyőződtek harcaink jogosságáról és mire otthon közleményeik megjelentek, mégis tele voltak valótlanosságokkal.* Ha a szerb újságírók támadnak, bántalmaznak és rágalmaznak minket, azt megértjük: ők parancsot teljesítenek. *De egy független szabad ország sajtója, amely mindig az elnyomottak és a szabadság védelmére kelt, miért támogatja a szerbek rágalomhadjáratát? Meg tudná-e ön nekünk magyarázni, hogy ez hogyan lehetséges?*

Semmit sem magyaráztam meg...

Vállat vontam és mosolyogtam...

Bevallhattam-e nekik azt az igazságot, milyen nehéz a mi szabad sajtónkban az ő igazságukat nyilvánosságra hozni? Fölfedhettem volna-e előttük mindazt az óvatossági „szempontot” és „magasabb érdeket”, amely közbeékelődik, mihelyt fontos politikai és pénzügyi érdekekről van szó. Elmondhattam-e neki, hogy a francia közvélemény, – amely a legértelmesebb Európában – egyúttal a legtájékozatlanabb is mindazokban a külpolitikai kérdésekben, amelyek pedig őt a legközelebből érintik. Vajjon sejtik-e a körülöttem ülő lelkes fiatalok, hogy hazájuknak ezerkilencszáztizenötben a központi hatalmakhoz való csatlakozását a szerb kormány segítette elő? Vajjon tudják-e, hogy az a szerbek által támogatott párisi lap, amely Szófia kérésének elutasítását követelte, mennyire nem meggyőződését követte? Vajjon tudják-e, hogy Szófia követelése ezerkilencszáztizenötben mindössze annyi volt, hogy Belgrádtól vissza-

kérte az ezerkilencszáztizenháromban elhódított tartományait. Vajjon tudják-e ezek a lelkes fiatalok, hogy ha a bolgár kormány hajlandó lett volna az említett párisi lapnak kétszer annyit fizetni, mint amennyit fizettek a szerbek, akkor könnyen megtörténhetett volna, hogy Szerbiát kényszerítik a Macedóniáról való lemondásra. Tudják-e vajjon ezek a fiatal hazafiak, hogy ebben az esetben a háború két évvel megrövidült volna és az a háromszázezer ember, aki a szaloniki-i fronton halt meg, ma is élne?...

Ami akkor igaz volt, az ma még inkább igaz!

Ma Franciaországban csak a szélső-baloldali sajtóorgánumok azok, amelyek külpolitikai kérdésekben rendszerint megírják az igazságot. Sokszor azonban őket is befolyásolják a pártszempontok. Ezeknek az újságoknak azonban, a közvéleményre és a parlamentre gyakorolt hatásuk úgyszólván teljesen jelentéktelen.

Ha a Nemzeti Komité és az O.R.I.M. gazdagabbak és bőkezűbbek volnának, mint a belgrádi kormány, akkor mindazok, akik ma ügyüket támadják, ugyanolyan szívóssággal védelmeznék azokat.

Nem volna sok értelme mindezt megmagyarázni ezeknek az ártatlan és hiszékeny embereknek. Egyszerűségük úgy sem értené meg az önsegítő politikának lelkiismeretlen ravaszságait.

Miután szomszédom választ nem kapott, folytatja:

– Szervezetünket Franciaországban úgy tüntetik fel, mint a gyilkosok, tolvajok és rablók maffiáját. Szervezetünk húsz esztendőn keresztül harcolt a törökök ellen. *Ezerkilencszáztizenkettőben a balkáni szövetségesek nem tudták volna kierőszakolni győzelmüket a szultán seregei felett, ha mi nem sietünk segítségükre. Akkor Belgrádban és Athénben „derék bajtársak” voltunk és nem a „kelet banditái”.* Az O.R.I.M. nem változott. Ugyanaz ma is, úgy céljaiban, mint szervezetében. Megszemélyesítője macedón népünknek. Önkénteseinek fegyelme, hazaszeretete, vezéreszméje ugyanaz. *Csak az ellenség változott.* Az O.R.I.M. ítéletének végrehajtásával megbízott komitácsi ma sem vonja ki magát a harcból, dacára annak, hogy tudja, hogy neki is meg kell halnia. Vagy saját revolverének utolsó golyójától, vagy saját bombájának robbanásától.

Közbeavágok:

– Önök azért harcolnak, hogy Macedóniát megszabadítsák a szerbektől, de bizonyosak-e önök abban, hogy összes honfitársaik egyetértenek önökkel. Tudtommal sok ezren fegyvereket és lőszeret kértek a jugoszláv hatóságoktól, hogy védekezhessenek az O.R.I.M. ellen. Arról is értesültem, hogy itt Bulgáriában a „protogerovisták”, akik éppúgy macedónok, mint önök, azzal vádolják önöket, hogy elárulják

a tényleges nemzeti érdekeket. Kegyetlen küzdelem folyik önök között. Miért?

A francia nyelvtnár lefordítja szavaimat. Amikor befejezi, mind elnémulnak. Minden arc felém fordul... Úgy érzem, gyenge oldalukat érintettem...

Kínosan hallgatnak. Szomszédom gépiesen játszik késével. Gondolkodik.

Hirtelen elhatározza magát:

– Ön két fontos kérdést tett fel nekünk uram. Én elsősorban az utóbbról fogok válaszolni.

– Tud-e ön uram olyan nemzeti mozgalomról, amelynek ne lettek volna árulói? A Sinn-Feinek, a rajnai autonómisták, akik az önök Mangin tábornokával együtt a Rajna balpartjának felszabadításán dolgoztak, – a lengyel hazafiak, akik a cári uralom alatt küzdöttek népük szabadságáért, nem harcoltak-e mind árulókkal szemben is? Minden nemzeti mozgalomnak voltak árulói. A macedón ügynek is. Akiket ön említ, azok mind tagjai voltak az O.R.I.M.-nak. Alacsony, kicsinyes, személyes hiúsági okok miatt váltak ki belőle. *Összes nemzeti szervezeteink megtagadták őket. Még azokat a személyeket is, akik csak rövid időre hagyták el az O.R.I.M.-ot. Ilyen például Pop Hristoff és Kiril Parlicseff.* A protogerovisták Macedónia elnyomóinak szolgálatába állottak. *Gyilkos harcukat Belgrád irányítja. Öt év óta legkiválóbb harcosainkat a protogerovisták ölték meg. A tettesek vallomásaiból tudjuk, hogy felbujtóik kivétel nélkül a jugoszláv követség tagjai voltak.* Vajjon ki bujtotta fel a protogerovista Todor Petroffot arra, hogy Iván Guisoff tanárt meggyilkolja? Petroff lelkiismeret-furdalásokat érezve bevallotta nekünk, hogy pénzt és revolvert kapott Skecsics ezredestől, a jugoszláv katonai attasétól Szófiában. Gondolja, hogy az O.R.I.M. kimélheti ezeket a nyomorultakat? Uram, ameddig Bulgária független, egyetlen bíróság, egyetlen polgár sem fog a protogerovisták védelmére kelni.

A helyeslés halk moraja fut az asztal körül. Az arcok elsötétednek és minden szem keményen mered maga elé.

Amit az imént mondtak nekem, azt én tudtam...

Azok a vádak, amelyeket a kis macedón városbeli vendéglátóim a Belgrád zsoldjában álló protogerovisták ellen emeltek, még sokkal jogosultabbak, mint ahogy azt ők maguk gondolták...

Előző este a jugoszláv követségen maga a jugoszláv követ mondta nekem:

– *Néhány ezrenyi levával megszerezzük mindazon jómadarak bőrért, akik itt ellenünk küzdenek. Akárcsak a háborúban. A diplomáciai szolgálat Szófiában mást jelent, mint Párisban.*

Amikor megkérdeztem tőle, hogy mi a véleménye azokról a bolgárokról, akik hazájuknak Jugoszláviába való beolvasását ajánlják, – valamint Petkó Csorbadzseff képviselőről, aki a balkáni sajtóban megjelent cikksorozatnak sugalmazója – a jugoszláv miniszter így felelt:

– *Az O.R.I.M. már kezébe vette azt a revolvért, amely majd betömi a pofját!*

Ezt a beszélgetést azonnal feljegyeztem, amint a követséget elhagytam. Annyira felháborított viselkedése és mosolya, hogy az elmúlt év augusztusában elmondottam ezt Bécsben Simeon Evtimoffnak, a nagyhirű macedón írónak.

Simeon Evtimoffot öt hónappal később agyonlőtték a protogerovisták és gyilkosai bevallották, hogy a jugoszláv követség ügynökeinek számlájára cselekedtek.

Néhány nappal ezelőtt, egy macedón ember – *Stefán Petroff* – azal állított be a Nemzeti Komité vezetőihez, hogy őt a jugoszláv követség a szerbpárti Petko Rossene-Csorbadzsieff képviselő meggyilkolásával bízta meg. Egyben olyan részleteket közölt a vezetőséggel, amelyeknek hitelességéhez kétség sem férhetett... A karabély-revolveren kívül, *(amely az 1885-ös számot viselte)*, Koics és Serekovics jugoszláv ügynököktől 3500 levát kapott. *A két szerb ügynök részletesen megmagyarázta a nyomorultnak, hogy a gyilkosságot úgy kell elkövetnie, hogy mindenki az O.R.I.M. kezét sejtse a merénylet mögött.*

Petroff állításai nyilvánosságra kerültek, de azokat soha senki nem cáfolta...

Nem is cáfolhatták...

Szomorú dolog az a jugoszláv nemzet barátainak részére, akik megdöbbenve látják, hogy egy nagy és nemes ország, mint amilyen Jugoszlávia, vezetőinek bűnei halmazátán keresztül, hogyan aljasodik le visszataszító céljainak elérése érdekében, az alvilági erkölcsökig.

• • •

A fiatal tanár folytatja:

– És most térjünk át az első kérdésre. Ön az állította, igen tisztelt uram, hogy a macedónok ezrei arra kérték Belgrádot, hogy fegyverezze

fel őket a védekezésre. Igaz. Csakhogy elfelejtették önnek azt is elmondani, hogy ezek a macedónok szerb telepesek, akiket a szerb közigazgatás a mi honfitársaink elkobzott földjeibe és házaiba telepített. Majdnem kivétel nélkül mind kiszolgált szerb altisztek és katonák, vagy Ó-Szerbiából jött parasztok. Annyira macedónok ezek, mint amennyire elzásziak voltak, azok a porosz kereskedők és földművelők, akik 1871 után az önök Elzászába bevándoroltak. Ezek uram, igen drágán fizettek meg a testvéreinken elkövetett erőszakosságokat és minden okuk megvan arra, hogy ne szeressenek bennünket. A többiek?... Nem félünk attól, hogy közöttük puskákat és hadiszert fognak szétosztani. *A szerbek igen jól tudják, hogy mire használnák fel azokat.* Ma éppúgy, mint a múltban, nincsen Macedóniában egyetlen paraszt sem, de tanult ember sem, sem asszony sem gyermek, aki ne támogatná minden erejéből az O.R.I.M. embereit. Jól tudom, Belgrád azt állítja, hogy a támogatásra mi kényszerítjük őket... *Akkor miért gyötrik és kinozzák azokat, akik bajtársainknak segídeknek és menedéket adnak nekik?*

* * *

Néhány nappal később Belgrádban, ahol megállapodásunk szerint találkoztunk, a következőket mondta:

– A meghódított Macedónia bennszülött lakossága egyhangúlag az O.R.I.M.-mal tart. Szigorúan egyhangúlag. A jugoszláv kormány, amely Macedóniát katonai megszállás alatt tartja és a nyugalom látszatát igyekszik biztosítani, mindezt természetesen tagadja. *Valójában a „szerbesítés” egy tapodtat sem haladt előre...* Ha Belgrád igazat beszélne, akkor nem volna szükség sem a határt elzáró acélfalra, sem az ötvenezer megszálló katonára. Vajjon az O.R.I.M. emberei tudnának-e bármit is elérni, ha a bennszülött lakosság nem segítene nekik? Ki éllelmezi és bűjtatja el a „cseták” embereit és kik teszik lehetővé, hogy egy-egy összeecsapás után a titkos utakon megszökhessenek? *„Rend és nyugalom uralkodik Macedóniában, a bolgár lakosság szerbesítése minden várakozáson felül sikerült”...* Jelenti az „Avala” ügynökség. Nos, figyelje meg ezeket személyesen a helyszínen.

*
* *

Nap égette, poros kis utcákon vezettek végig vendéglátóim.

Mellettem egy fiatal ügyvéd halad, aki nagyon büszke a lausannei egyetemen szerzett jogi diplomájára. Most ő veszi át a szót:

– Szemünkre vetik azokat az eszközöket, amelyeket harcaink közben használunk. „Banditizmus”-nak bélyegzik a vonatok felrobbantását, kaszányaink felgyújtását. *De miért nem beszélnek a felháborító módon pártoskodó bírúkról, durva és műveletlen csendőrtisztjeikről és kéjgyilkos rendőreikről? Macedóniában a szerb rendőrség legutolsó analfabéta besúgója is korlátlan úr! Ellenőrzés és fellebbezés nélkül hozat ítéleteket és minden téren garázdálkodhatik. Akik törvényesen védekeznek, azokra is botozás és olyan kegyetlen kínzások várnak, hogy azt egy művelt állambeli el sem tudja képzelni. A szerb katonák és szabadcsapatok úgy viselkednek falvainkban, mint egy nagy harcok után meghódított országban. Ha a macedón nők visszautasítóan viselkednek, megverik őket, mint az igásmarhát és a végén mégis erőszakot követnek el rajtuk. Ha panaszkodni mernek, ismételten megkorbácsolják őket és nem ritka esetben nyolcan-tizen követnek el a panaszkodón erőszakot. Ha a paraszt az esedékes napon nem tudja adóját befizetni: mindenét elkobozzák. Az elkobzott ingatlant pedig egy-egy bevándoroltnak ajándékozzák. Ha egy általuk ártatlanul gyanúsított nem akar magára vállalni bűncselekményt, koplaltatják és bikacsekkel addig verik, amíg ájultan össze nem esik. Ezeket a kínzásokat még a török básibuzukok sem ismerték. Mindezeket látni fogja uram, ha ott lesz... Semmiféle bíróság nem hallgatja meg az áldozatok panaszát. Senki sem szolgáltat igazságot. A megtorlást tehát az O.R.I.M. vállalta magára. Sajnos, igen ritkán sikerült elégtételt szerezniük. Száz eset közül esetleg egyszer. Hat év óta számos bajtársunk áldozta fel magát azért, hogy Zsika Lázicsot, a szerb rendőrfőnököt megöljék. Zsika Lázics a megtestesült emberi aljasság, kegyetlenség, aki Macedóniából poklot csinált. Eddig mindig megmenekült... Ki kívánhatná tőlünk, hogy kiméletet tanúsítsunk? Kimélnék ők bennünket?...*

Alacsony, egy nagy teremből álló házhoz érünk. A falon fotográfiák, amelyeket az idő már majdnem felismerhetetlenné tett. Az egyik sarokban egy széttártszárnyú, nyitottcsőrű, nagy vándorsólyom. Úgy látszik, mintha most indulna repülésre. Felette halálfej és két keresztbetett lábszárcsont. Az ajtó mellett széles felírás van: „*Macedón iffúság! Erősitések sorainkat! Nem fájdalmas meghalni a hazáért!*”

A falon függő kegyeletes képek mind az O.R.I.M. nagy harcosait ábrázolják: harci öltözékükben, úgy, ahogy szülőföldjükön a törökökkel, görögökkel, szerbekkel szemben elestek.

Itt látjuk Grueffot, Tatacseffet, Tocseffet, akik az O.R.I.M.-ot alapították ezelőtt 40 évvel.

Íme, az utódaik: Gustanoff, Bané Kuseff, a velezi iskolák igazgatója; Boris Dragoff, aki elhagyta ezredét, hogy bandavezér legyen: Christo Matoff, a költő; Mihail, Dareff, a lausannei egyetem jogi doktora; Ljubomir Veszoff, az ügyvéd és újságíró; Krsto Aszánoff, lyceumi tanár, Tódor Saeff, egyetemi tanársegéd.

Vezetőm minden egyes név után megjegyzi:

– Meghalt Macedónia szabadságáért!

*
* *
*

Húsz évvel ezelőtt – a második balkán háború idején – én irányítottam a Bulgária-ellenes propagandát, a francia sajtóban. Akkor ezen előttem ismeretlen férfiak ellen kemény harcot folytattam.

A szarajevói tragédia után bizalmatlan lettem és elhatároztam, hogy feltárom a dolgok igazi lényegét.

Ügyvéd, tanár, orvos, újságíró, író... Ezek tehát azok a „sötétlelkű komitácsik”, a „vérengző vadállatok”, akiknek „balkáni rémtettei” abban az időben borzalmat keltettek az európai közvéleményben.

Nézem az arcokat. Büszkék, nemesek.

A terem közepén egy a többinél sokkal nagyobb keretben, egy felejthetetlen, Velasquez-szerű arc tekint le rám. Ajkain keserűség és akaratörő. Szemei sötétek és tüzesek.

Ő a vezérek vezére, a legendás vajda: Tódor Alexandroff.

A keret alsó részén felirat: „Meggyilkolta egy áruló.”

Kétségtelenül kemény és engesztelhetetlen volt.

A csatatereken a vakmerőségig bátor, a börtönben még bírálóval is dacolt.

Kemény? Túló? De vajjon nem azok voltak-e a Sinn-Feinek is, akik a dublini városházát és az angol katonai vonatokat felrobbantották, agyonlőtték a foglyokat és gyanúsakat.

*
* *

Visszafelé ijesztően görbe utakon kétszer is érintettük a határt. A magas, sziklás csúcsokon, a végeláthatatlan drótakadályok mentén jugszláv őrházak sorakoztak. Esthomályba borultak a csendes völgyek, mire megálltunk. A vén diófák alól, amelyeket károgó varjak népesítettek be, egy falu barna téglaházacskái bontakoztak ki. Kristálytisza pa-

tak szegélyezte az utat. Megpihentünk a zöld lombok hűs árnyékában és rágyújtottunk az egy kissé írisz- és mézízű „Macedónia” nevű cigaretákra.

Pihenőhelyünkön egy új ember várt ránk.

Megszólítottam:

– Az O.R.I.M. ellen emelt vádak közül főleg az hat kártékonyan a francia közvéleményre, amely szerint az O.R.I.M. Olaszország zsoldjában áll. Ezt a vádat a jugoszláv diktatúra pontos adatokkal igyekszik alátámasztani. –

Ezt felelte:

– Az O.R.I.M. csak Macedóniát ismer és Macedóniát csak a macedónok részére fogja felszabadítani. A pénzét lévánkint adták össze azok, akik bíznak benne. *Egy levét sem kaptunk külföldről. A megvásárolt véleményűek minden hazugságával szemben ez az igazság.*

Vitázom:

– Bármily hatalmas is legyen az O.R.I.M., bármennyire fegyelmeztettek és áldozatkészek is önkéntesei, mégsem remélhető, hogy nyers erővel legyőzheti Jugoszláviát. Az O.R.I.M. működésének egyetlen eredménye ma az, hogy növeli a macedónok szenvedéseit.

Fellobban:

– A törökök sokkal hatalmasabbak voltak, mint a szerbek, mégis sikerült őket elűzni. Pedig az O.R.I.M. abban az időben még gyermekcipőkben járt. A szerbek ugyanúgy fognak járni, mint a törökök. Az O.R.I.M. által kiontott vér: néhány csepp! Mi ez a szerbek által kiontott tengermeyi vérhez képest? Az O.R.I.M. által kivégzett néhány hóhér, becsületrabló és undorító aljasságokat elkövető gazember elenyésző hányadát képezik azoknak, akiket a szerbek az utolsó tizennégy évben felakasztottak, meggyilkoltak, halálra kínoztak és halálra gyaláztak. De a mi népünk a szenvedések százszorosát is szívesen vállalná, csak hogy visszanyerje függetlenségét.

Folytatom:

– Belgrádban átutazásom alkalmával a hivatalos körök nem titkolták előttem, hogy türelmük már kifogyóban van és, hogy már cselekedtek volna, ha Franciaország ezt formálisan nem ellenezné. A belgrádi hivatalos körök Bulgáriát vádolják azzal, hogy titkos szövetségese az O.R.I.M.-nak. A szerbek szerint az állandóan megújított vendégjog az, ami megerősíti az O.R.I.M.-ot. Úgy érzem, hogy egészen rövid időn belül Jugoszlávia erőszakos lépésre fogja elszánni magát Szófiával szemben. Mi franciák, akik minden erőnkkel azon igyekezünk, hogy egy újabb háborút megakadályozzunk és Belgrádon keresztül nem aka-

runk újabb háborús bonyodalomba sodródni, ebből a szempontból érdeklődünk a macedón kérdés iránt.

Így felelt:

– Az O.R.I.M. semmit sem félt Bulgáriától. Ha Belgrád mégis Bulgáriát teszi felelőssé, mi abban ártatlanok vagyunk. Ha a szerbek az O.R.I.M.-ot akarják felhasználni arra, hogy Bulgáriát megtámadhassák, az az ő bajuk és azoké, akik nem tudják őket visszatartani, illetve ettől eltanácsolni. Franciaország saját kárán fogja tapasztalni, hogy Jugoszlávia csupán hódító és elnyomó szándékainak megvalósítására akarja őt kihasználni. *Ha a macedón nép élethalálharca Európát lángba borítja, nem mi leszünk a hibásak. Hibás lesz Európa, amely a kérdéseket békés úton is megoldhatná, ha Belgrádot a kötelezettségek betartására kényszerítené.*

Most gyors egymásutánban:

– Milyen esetben tenné le a fegyvert az O.R.I.M.?

– Ha Macedónia visszanyeri függetlenségét!

– Aki ma az O.R.I.M.-ot vezeti éppúgy fog meghalni, mint Todor Alexandroff! Belgrád már halálra ítélte!

– A mártír halála csak megerősíti az eszmét!...

Egy kis macedón lányka ment el mellettünk. Könnyű vászoningben, rövid csíkos szoknyában, délceg tartással.

Két vörös bivalyt terel a patakhoz.

Egészen halkán egy búsongó melódiájú dalt dudolt. A dalt Ljebomir Veszoff az O.R.I.M. egyik mártírhalt halt főnöke írta 1922 november negyedikén Ostrelciben. Egy órával a halála előtt...

... Valahol, valamikor,
ha üt az utolsó óra
és lelkem elszáll,
talán jó egy halvány sugár,
amely:
körülölel...
És ha elült a harc,
én a távolból
megragadom:
kardom...
És sóhajom:

Tied hazám!
Tied, aki az enyém vagy:
Szent hazám!...
És szép hazám...

... Átszellemült arccal, el-elmaradozott a kislány a nehézkes, békés
barmok mögött.

Elhallgatva figyeltünk.

Arra gondoltam, hogy az a nemzet, amelynek kisleányai ennyi
áhitattal éneklik nemzeti dalaikat: valóban méltó a szabadságra.

A DRÓTAKADÁLYOK ELŐTT

Alig derengő hajnali szürkületben indulok.

A szálloda még csendes.

Csak az álmából felébresztett morcos személyzet piszmog a folyosón!

A szálló előtt nagy, sárga torpedókocsi várakozik rám.

És a kíséretem: két férfi.

Alig helyezkedem el, máris teljes sebességgel rohanunk.

Szófia még alszik. Utcái néptelenek és csendesek. Most figyelem meg először, hogy mennyire hosszúak és aránytalanul szélesek.

Rohanunk a: jugoszláv határ felé...

Ahogy a külvárost elhagyjuk, hatalmas hegység tárul elénk. Vezetőnk rákapcsol és nagyszerű masinánk dühös morgással fut neki az egyszerű, hegyoldalba vágott dülőútnak.

Élvezetes, remek látvány. A hegyoldalt buja, remek növényzet borítja. Az itt-ott előbukkanó sziklák hasadékaiban kristálytisza vízerecskék gyöngyöznek.

A szűk völgyek: paradicsomi tájak. A hegycsúcsok viszont kopaszok és vigasztalanok. Az út ijesztően kanyargós. Egyre torpedókocsink súlyát mérlegelem, mert az utat keresztező patakok fahídjai kezdetleges, gyenge tákolmányok. Egy-egy kiszáradt vízmosás felett ötven-hatvan méter magasságban rohanunk át a korlát nélküli fahidakon. Ilyenkor önkéntelenül is az amerikai filmek jutnak eszembe. Nyaktörő lejtők, éles kanyarulatok váltják egymást.

Balra tőlünk hatalmas, véget érni nem akaró tölgy- és bükkfaerdők borítják a hegyoldalt.

Jobbról csupaszra van borotválva minden. Csak egy-egy fiatal cserjesziget tarkítja a megcsúfitott hegyet.

A török járt erre.

Ők irtották ki a remek erdőséget.

Ok, hogy a komitácik ne bújhassanak el...

Hamisítatlan török ötlet.

Tied hazám!
Tied, aki az enyém vagy:
Szent hazám!...
És szép hazám...

... Átszellemült arccal, el-elmaradozott a kislány a nehézkes, békés
barmok mögött.

Elhallgatva figyeltünk.

Arra gondoltam, hogy az a nemzet, amelynek kisleányai ennyi
áhitattal éneklik nemzeti dalaikat: valóban méltó a szabadságra.

A DRÓTAKADÁLYOK ELŐTT

Alig derengő hajnali szürkületben indulok.

A szálloda még csendes.

Csak az álmából felébresztett morcos személyzet piszmog a folyosón!

A szálló előtt nagy, sárga torpedókocsi várakozik rám.

És a kíséretem: két férfi.

Alig helyezkedem el, máris teljes sebességgel rohanunk.

Szófia még alszik. Utcái néptelenek és csendesek. Most figyelem meg először, hogy mennyire hosszúak és aránytalanul szélesek.

Rohanunk a: jugoszláv határ felé...

Ahogy a külvárost elhagyjuk, hatalmas hegység tárul elénk. Vezetőnk rákapcsol és nagyszerű masinánk dühös morgással fut neki az egyszerű, hegyoldalba vágott dülőútnak.

Élvezetes, remek látvány. A hegyoldalt buja, remek növényzet borítja. Az itt-ott előbukkanó sziklák hasadékaiban kristálytisza vízerecskék gyöngyöznek.

A szűk völgyek: paradicsomi tájak. A hegycsúcsok viszont kopaszok és vigasztalanok. Az út ijesztően kanyargós. Egyre torpedókocsink súlyát mérlegelem, mert az utat keresztező patakok fahídjai kezdetleges, gyenge tákolmányok. Egy-egy kiszáradt vízmosás felett ötven-hatvan méter magasságban rohanunk át a korlát nélküli fahidakon. Ilyenkor önkéntelenül is az amerikai filmek jutnak eszembe. Nyaktörő lejtők, éles kanyarulatok váltják egymást.

Balra tőlünk hatalmas, véget érni nem akaró tölgy- és bükkfaerdők borítják a hegyoldalt.

Jobbról csupaszra van borotválva minden. Csak egy-egy fiatal cserjesziget tarkítja a megcsúfitott hegyet.

A török járt erre.

Ők irtották ki a remek erdőséget.

Ok, hogy a komitácsik ne bújhassanak el...

Hamisítatlan török ötlet.

Az egyik tekervényes lejtő után hirtelen, éles kanyarhoz érünk. Vezetőmnak még annyi ideje sincs, hogy fékezzen. Teljes sebességgel rohanunk egy eddig láthatatlan hídra. Már a híd deszkáin vettük észre, hogy a híd közepén veszedelmes nagyságú lyuk tátong.

A vezetőm gázt ad.

Az autó oldalt billen, majd az akadályon túl visszazökken és hatalmas rántással tovalendül.

Visszanézek.

A híd egyik oldala vészes recsegéssel lezuhan a mélységbe...

Szeretnék megállni.

Esetleg egy jelzést helyezni a híd elé. Társamhoz fordulok.

Itt baj lehet. Másokkal is megtörténhetik...

Társam legyint: Aztán lefordítja szavaimat a vezetőnknek.

Ő hátrafordul, rám néz, mosolyog...

Tovább rohanunk.

Köves hegyoldalra érünk. Franciaországban nem igen vállalkozna gépkocsivezető arra, hogy megkísértse az utat.

Vezetőnk nyugodtan gyűjt rá.

A levegő hihetetlenül tiszta, a csend tökéletes. Ameddig a szem ellát, emberéletnek semmi nyoma. Déli irányban a verőfényes távolban nagy csúcsok hepehupásodnak.

Aztán megnyugszik a szem. Széles síkság következik. A lakatlan terület megszakad. Fehérítő színfoltokban jelentkeznek a falvak és majorságok.

Még egy kapaszkodó.

Mészkösziklák között, meszes kavicsokat porlasztanak a kerekek.

Hirtelen érdekes látvány tárul elé. Balra mintegy öt-hatszáz méternyire, mintha magas állvány tetején állna, egy emberi alak bontakozik ki a verőfényes égből.

Előkapom látcsővem.

Kilátóhelyen acélisakos katona áll. Bajonettje csillog a holdfényben...

Utitársam tekintetével követi látcsővem irányát.

– Szerb őrszem – mondja röviden.

Na még egy utolsó kanyarulat.

Az út, amelyen haladunk: a felismerhetetlenségig bozóttal benőtt keskeny csík. Alig férünk el rajta. Kétszáz méter választ most már el bennünket a hegy tetejétől.

Megérkeztünk.

Előttünk száraz levelek és bozótok között egy keskeny árok húzódik. Ez a bolgár-jugoszláv határvonal.

A harminc centiméter széles és húsz centiméter mély árok szélén, a jugoszláv oldalon húzódnak a: drótakadályok...

Valami egészen hallatlan dolog...

Egy drótból csinált fal.

Egy méter hetvenöt centiméter magas és két méter széles. Acéldárdákra csavart drótszálaí olyan sűrűek, hogy egy kisbaba sem tudna átbújni rajta.

A fal közepén – két méterenként – egy méter széles és egy méter mély verem van. A vermeket, mint valami állati csapdát, gaz borítja. A vermek közepén hosszú acélhegyű dárda van.

Jaj annak, aki a drótok alatt akar átmászni!

Két nappal ezelőtt *Gucsevó* mellett egy asszony megkísérelte. Nem bírta tovább a kínzásokat és a rajta nap-nap után elkövetett erőszakoskodásokat.

Mindenáron: menekülni akart.

... És két napig haldokolt átszúrt hassal egy acéldárdán.

A drótakadályok között: hat-hét-nyolc sor farkasverem húzódik. Belső oldalán spanyol-lovas támaszkodik egy méter magasságban és másfél méter szélességben.

Kétszáz méterenként valami szalmatetőfélék vannak a füben. Ha közelebből megnézzük, látjuk, hogy körülbelül ötven centiméternyire vannak felemelve a földtől. Az ötven centiméteres résen bújik be esténként a hatalmas Jugoszlávia helyi képviselője a: szerb őrszem.

Minden este megtelnek ezek a szalmafedél alatti üregek.

Fümagasságban a bolgár terület felé: két-két lőrés van elhelyezve...

A leshelyek közötti tüskés, bozotos részen valami ösvényféle kanyarog. Ezen az ösvényen éjjelente idomított rendőrkutyák cirkálnak. Ezek a rendőrkutyák jelzik, ha ember, vagy állat közeledik a drótakadályokhoz. Minden három őrszemnek van egy rendőrkutyája. Minden ezer méternyire, másfél méter vastag falú őrház emelkedik. Teteje lapos. Napkeltétől-napnyugtáig innen is teljhatalmú őrszem kémleli a határt...

Wells, „*Világok harca*” című munkája jut önkéntelenül eszembe, ha ezeket a fák és dombok fölé emelkedő őrtornyokat nézem. A Mars lakóinak harcosaira gondolok, amint óriási csillagjuk tornyairól London romjait nézik...

Erődönként négy gépfegyverük van.

Három a bolgár síkságnak, egy pedig a meghódított macedón falvaknak van irányítva.

Drótakadályok, beton őrhelyek, gépfegyverek... ugyan miért?

Ugyan miért, ha a macedónok szabadítójukat látják a szerbekben!?...

Mi ez??

Hihetetlen hazugság!

A jugoszláv-bolgár határt, kizárólag stratégiai szempontok figyelembevételével húzták meg.

A drótakadályok pontosan követik ezt a vonalat. A legképtelenebb helyeket sem kerülve el, kigyózik vég nélkül az acélfal.

Számos falut, értékes mezőt, földet hasítanak keresztül. Végig az egész bolgár-jugoszláv határ mentén. Vannak házak, amelyeknek az udvara szerb, a konyhája viszont bolgár. Ugyanazon kert görögdinnyei és uborkái különböző nemzetiségűek.

Az a paraszt, aki bolgár maradt ugyan, de földje jugoszláv területre esik, határátlépési engedély nélkül nem léphet saját földjére. Ha zöldséget akar ültetni, vagy kertjét gyomlálni akarja, be kell mennie a legközelebbi városba hatósági engedélyért. Számtalan esetben csak egy hónap múlva intézik el kérését. Sokszor meg is feledkeznek a kérelemről.

De ha meg is kapja idejében az átlépési engedélyt, nem sok örömmel üdvözli viszontlátott földjét. Terményeinek hűlt helyét találja. Ellopták, vagy legázolták. Ez idő szerint valami miatt nagyon mérges Belgrád. Hat hónap óta egyáltalában nem ad ki határátlépési engedélyt.

Vannak azonban még furcsább dolgok is.

Láttam: kettévágott temetőket.

Sőt: sirokat is.

A halottak feje a drótakadályok közepére esett, csak a lába közelíthető meg.

Ha a beosztás úgy kívánta, a farkasvermeket a koporsókba vajták.

Láttam bolgár anyákat, akiknek gyermekei jugoszláv földbe kerültek. Szembe a gépfegyverekkel, tíz-húsz méternyi távolságban térdepelnek a kegyelet ünnepén...

Ezeknek szerencsájuk volt.

Izor faluban ugyanis, farkasverem ásása közben az árokba dobálták – szüleik szeme láttára – a kis halottak porladó csontjait...

... Ez tehát a várva-várt béke a győztes, diadalmas Jugoszlávia fel-fogása szerint...

Aki bármely oknál fogva közeledik a jugoszláv oldalról a drótakadályokhoz: golyót kap.

Nincsenek tekintettel sem korra, sem nemre. A drótakadályokon keresztül még csak egy szeretetteljes pillantást sem válthat szeretteivel senki sem.

A golyók semmire és senkire sincsenek tekintettel...

... 1931 augusztus 11-én valahol *Besica és Nasalopsi* között négy napon keresztül hevert a forró napon egy tizenkétéves leánya holtteste. Megnéztem. Száz méternyire egy boglya tetején hever a kis holtest. A hőmérő 40 fokot mutatott.

A kisleány hat éves volt, amikor szülei Bulgáriába menekültek.

Ő Macedóniában maradt.

Örökre.

Abban a pillanatban ölték meg, amikor a drótakadályokon túl álló édesanyjának csókot intett...

A nap perzselte fűvön még két nappal később is nagy foltok feketéllettek.

... Sohasem hittem volna, hogy egy haslövés következtében ennyi vért lehet veszíteni...

A miniszterelnökség sajtófőnöke mondta:

– Tényleg hadiállapotban vagyunk Bulgáriával...

Igaz!... Szomorúan igaz...

A drótakadály-fal napról napra erősödik, nagyobbodik és tökéletesedik.

Ma megszakítás nélkül több, mint háromszáz kilométer.

Szaporodnak a farkasvermek, a spanyol-lovasok, az éjjeli őrhe-lyek, beton-fedezékek. Nemsokára újabb kétszáz kilométeren hirdetik a bőrrel bevont gépfegyvertorkok a meghódított Macedónia határán a ju-goszláv békességet.

Rövid néhány hónap múlva, a Dunától Albániáig fog húzódni az ártatlan kínai fal, céljaiban is sokkal kegyetlenebb utóda.

* * *

A drótfalat túskebokor-sövény egészíti ki. Mondanom sem kell, hogy ez a sövény is az acéldárdák és farkasvermek ezreit rejtegeti.

A drótakadályok tüskés dróthuzalát, a hegyes acéldárdákat, a kisebb töröket, amelyek most elrejtőzve várják, hogy egy asszony, egy gyermek, vagy egy legelésző állat beléjük düljön, – mind Franciaország szállította.

A nagy front maradványai!

Verdunból, Artoisból származnak.

Ott hőseinket védték.

Itt: egy nemzetet börtönöznek be vele.

* * *

Minden út, ösvény, öszvércsapás, amelyen valaha áruforgalmat bonyolítottak le, el van vágva.

Még a vasútvonalak is.

Három helyet kivéve. Ezek: Caribrod, Topalnica és Gergeli. Ezeket is csak azért hagyták nyitva, mert lehetetlen volt Konstantinápoly és Görögország felé a nemzetközi vonatok szabad közlekedését megszakítani. A határszakaszok remek útjai, amelyeken még nem is olyan régen a járművek és csengős karavánok teremtetek életet: ma már csak bozót-tal benőtt, elhanyagolt, siralmas akadályok.

A drótfalban, két-három helyen, egy-egy őrház mellett szűk átjárókat csináltak. Mozgó keretekre kifeszített dróthálók ezek. Főleg a külföldi turisták kedvéért intézményesítették.

Évente alig tizszer használják.

Igen sok esetben még varázsígére sem nyílik.

Harry Franck amerikai világjáró írja az „*Indianapolis Star*”, 1932 március 7-iki számában:

„Jugoszláviából egy főútvonalon akartam Bulgáriába jutni. A határhoz érve egy tíz láb magas tüskés drótakadályt találtam. Kiutat keresve, szomorúan tapasztaltam, hogy a drótháló végighúzódik az egész határon. Miután megtudtam, hogy határátlépési engedély nélkül nem tudok átjutni Bulgáriába, sok hercehurca után megkértem az engedélyt. Két napig vártam. Miután az engedély még mindig késett, négy napig

csatangoltam a járhatatlan utakon. Végre ráakadtam az egyetlen átjáróhelyre”...

Halálos dermedtség üli meg ezt a bebörtönzött vidéket.

Szaloniki megbénulása is a börtönnek köszönhető. Azelőtt Macedónia kereskedelmének, termény- és állatkivitelének rakodóhelye volt.

Ma erről beszélni sem lehet.

Kelet terményei még a közelmúltban is Macedónia útjain át jutottak a Balkánra, sőt egészen az Adriáig is.

Macedónia útjain most már: megszűnt az élet.

Macedónia ma: a siralomvölgye...

* * *

Óriások műve-e a rettentő vonal hermetikus elzárása?

Nem! Ezt a drótfallal megerősített hatalmas vonalat, mely nagyobb távolságot tesz ki, mint az út Dunkerque-től Belfortig, maguk a rabok építették!

A határmenti falvak véneit és fiataljait, férjait és asszonyait, egészségeit és betegeit terelték ki a munkára.

Vetés, vagy aratás, hétköznapi, vagy ünnepnap nem számított.

A rabságba ejtett macedónok önmaguk építették meg börtönük falait.

A szabadcsapatokkal megerősített riadóörség legszivesebben akkor csapott rájuk, amikor vasárnapi ájtatosságukra igyekeztek a templomba.

– Munkára! Gyerünk! Gyerünk!

Aki ellenkezett: huszonötöt kapott.

Igen kedvelték a *Fehér kéz* kiváló tagjai a szodomain paráznaság végrehajtását is. Különösen élvezték, ha asszonyok és gyermekek néztek végig a díszteljes műveletet.

* * *

Dzsaganetics, aki a múlt évben *Velezben* rendőrfőnök volt, a strezimirovici első drótakadályok munkálatainak vezetője – dicsekedett nekem:

– Ha annyi tizdinárosom volna, mint amennyi korbácsütést mértem azokra a disznókra, nem volna szükségem a nyugdíjjogosultságomra.

Pedig *Dzsaganetics* Mihály nem volt vadállatias természet. Mosolygós, udvarias, kedves, jóvalis ember volt. De csak addig: amíg a macedóniaiakat szóba nem hozta valaki.

A caribrodri állomás körüli magaslatokon rengeteg macedón paraszt dolgozott. Cölöpöket vertek és kubikoltak. Erősítették a drótakadályokat.

A legtöbb munkás 60 éven felüli volt. Sokan voltak, akik még nem töltötték be 18. életévüket sem.

Kíméletlen szigorral kezelték őket.

Petrics vidékén egy őrház mellett megfigyeltem egy aggastyánt. Keze a tüskés drót húzásától csupa nyitott vérző seb volt.

Caribrod mellett „tréfáló” csendőrök fiatal bolgár parasztokat tüskés drótok közé dobáltak. Az áldozatok felvérzett arccal szó nélkül továbbálltak...

Sohasem tudom elfelejteni, hogy *Nasalopsi* mellett véresre korbácsoltak egy fiatal leányt azért, mert véleményük szerint sokkal több munkát tudna elvégezni, ha akarná.

Ennek a kislánynak a háta közepéig felhajtották a szoknyáját és hangos vihogás kíséretében korbácsolták.

Sziklák és bokrok közül, alig száz lépésről, távcsővel néztem ezeket a jeleneteket...

Tévedés ne essék.

Ha valamit látni és hallani akartam: mindig a magam szimatja után mentem.

Sem macedónok, sem bolgárok engem nem igazítottak útba.

Bolgárok és macedónok még csak nem is sejtik, hogy én arra jártam. Talán olvasni fogják – ha fogják.

Egy bizonyos: ha valaki látta azt, amit én láttam, ha hallotta, amit én hallottam, ha tapasztalta mindazt, amit én tapasztaltam, hajlandó nemcsak megbocsátani, hanem – temperamentum dolga – sok mindent helyeselni is...

Ahhoz, hogy megérthessük az alább következőket, meg kell ismerkedni a macedón vidék határmenti tereprajzával.

Magas hegyláncok, sziklás csúcsok, fensíkok, erdővágások övezik a határt. Itt-ott felbukkan egy-egy termőföld-nyelv. Rengeteg a szakadék, de ugyanannyi a patak is!

Minden uralkodó magaslat, jugoszláv területre esik.

A drótakadályok mögötti hegyláncolaton, három-öt kilométerrel a drótfal mögött, lejjebb erődorok vannak. Ezek a második vonalban elhelyezett erődök sokkal erősebbek, mint az első vonal őrházai. Felszere-

lésük: hat könnyű és négy nehéz gépfegyver. Azonkívül két gyorstüzelő ágyújuk is van.

A harmadik vonal ismét néhány kilométerrel hátrább esik. Ez is erődsorokból áll. Ezek az erődök azonban mai valóságos várak. Őrségük 100 főből áll és messzehordó ágyúkkal is el vannak látva.

A negyedik vonal a legmodernebb rendszer szerint épült. Ezek a *támpont-erődök* öröködnék az előző vonalak szervezete felett.

(Ezek az erődvonalak távcsővel kitűnően láthatók a sokkal alacsonyabban fekvő bolgár területekről.)

És mindez miért?

Csak azért, mert a jugoszláv vezérkar másképp nincs biztosítva az O.R.I.M. önkénteseinek betöréseitől?

Akad-e ember, aki ezt elhiszi?

Az O.R.I.M. harcosainak száma nagyon túlozva 10.000.

Túlozzuk el ezt is. Vegyünk 15.000-et. Sőt! Mondjunk 20.000-et.

De: a legnagyobb banda, amely 1920-1925 között behatolt Macedóniába, 50 emberből állott.

Ki hiszi tehát el, hogy minden hadiépitkezésre azért volt szükség, mert a legmodernebbül felszerelt 50.000 megszálló katona nem elegendő a bandák visszaverésére?

Hiszen, ha ez igaz, akkor ez a legsiralmasabb beismerése a tehetetlenségnek!

Mi történjék akkor a hivatalos mesékkel, amely szerint *Mikhailoff* vajda komitácseit – ha netalán egy-kettő bejut Macedóniába – az álmilag felfegyverzett lakosság maga kergeti szét?

A macedónok szerint másképp áll a dolog.

A drótakadályokat azért csinálták a szerbek, hogy elsősorban megakadályozzák az agyonsanyargatott macedón nép kivándorlását.

Másodsorban azért, hogy indiszkréció veszélye nélkül járhassanak el a bolgár elemek kiirtásánál.

Tény az, hogy a drótakadályok véglegesen megakadályozták az O.R.I.M. önkénteseinek betöréseit. Most már csak Románián keresztül juthatnak Macedóniába.

Az is igaz, hogy a drótsövények Macedóniát tökéletes börtönné alakították át.

Ez sikerült.

Ezt el kell ismerni.

Miért épült valójában a drótfal?

Mert a jugoszláv vezérkar még nem felejtette el azt a tragikus leckét, amit 1915-ben kapott a bolgároktól. Akkor a szerbek a bolgárok támadása és Macedónia felkelése következtében kénytelenek voltak Albániába menekülni. A szerb tábornokok tehát azt remélik, hogy amíg hadseregük az északi és nyugati harctereken lesz elfoglalva, az erődítések révén néhány ezreddel ellen tudnak állni egy esetleges bolgár támadásnak. „Aki élni fog, látni fogja”...

Bármilyen okból épült is a fal: megvan.

De vajjon miért igyekszik a jugoszláv kormány eltitkolni a falat az idegenek előtt – de különösen a franciák előtt?

A külföldi újságíróknak a drótakadályok külön e célra készített szakaszát mutatták csak meg.

Az a szakasz úgy nézett ki, mint valami ártalmatlan juhakol.

Ilyennek képzelte azt a francia ezredes is, aki hivatalos kiküldetésben járt Jugoszláviában, de soha az erődvonalat a saját szemeivel meg nem nézte.

Nem hitt bennük.

Amikor a fényképeket megmutattam – bocsánatot kérek – tátva maradt a szája.

Még a fülemben cseng Radovanovics doktor fölényes kijelentése:

– Drótakadályok? Ugyan kérem! Azok nem léteznek!

* * *

Milyen célt szolgálnak ezek a hazugságok?...

* * *

A drótakadályokkal szemben a bolgárok?

Semmit sem csinálnak!

A határ mentén egyszerű puskával felfegyverzett őreik behúzódnak azokba a düledező vályogkunyhókba, amelyeket annak idején a török vámőrök használtak.

A jugoszláv őrházak gépfegyverei öt perc alatt szitává lőnék valamennyit...

* * *

Egy kis ligetben vártam sofőrömet.

Levendula és buja fűszőnyeg bársonyosodik lábaim alatt. Sötét fenyőfák árnyékából még egyszer megcsodáltam a csodaszép Macedónia gyönyörű panorámáját...

– Azonnal indulnunk kell, ha az éj beállta előtt Szófiában akarunk lenni.

– Rendben van. Egy perc múlva indulunk.

A drótakadályokhoz közeledtem. Közelről akartam lefényképezni. Amint a bokrok közül kiléptem, az alig 100 lépésnyire levő őrház éber őre: felém irányítja puskája csövét.

Lőtávolságon belül álltam.

Nagyon örvendtem tehát az ügynek.

Most egészen az acélfal előtt állok.

Kezemmel vizsgálgom az acéldárda szilárdságát és a drótok feszülését...

Ebben a pillanatban megindulnak az őrház bennlakói...

Mint az ördögök a varázsskatulyából...

Az altiszt üvölt.

Nem értem.

Tovább vizsgálódom.

Az őrmester két katona kíséretében hozzám rohan.

A kis fenyőerdőben társam megrémül. Könnyörg, hogy térjek vissza.

Elöttem áll az őrmester. Bíborvörös a dühtől.

Káromkodik.

A drótsövény felett átnyújtom neki igazolványomat, amely tarkállik a rengeteg igazolási pecsétől.

Egyben mondom:

– Francuski novinar! (Franciai újságíró).

A hatás: gyors.

Az őrmester hátraugrik.

Egy-két másodpercig habozik, majd elmegy...

Minden öt-hat lépés után visszafordul. Katonái is. Bámészkodnak.

* * *

A bécs-budapesti gyorsvonaton egyik balkáni diplomáciai képviselőnk – akihez gyerekkori barátság fűz – csodálkozva mondotta:

– Maga burokban született. Kilencvenkilenc százalék valószínűsége volt egy ellen, hogy a maga őrmestere csak akkor állapítja meg francia újságírói mivoltát, miután már golyót küldött a bőre alá. És akkor is

csak azoktól a bolgároktól tudta volna ezt meg, akik magát felszedték volna...

Gyorsvonat, élet, szabadság, kultúra...

*
* *

... Szegény Macedónia...

A VARDÁR VÖLGYÉBEN

Aki az 1918 utáni Macedóniában élt, azt a mai Macedóniában első-sorban az óriási nyugalom, a tökéletes rend, és a szinte templomi csendesség lepi meg.

A Vardár folyó mindkét partján gyönyörű ültetvények terülnek el. A forró napsütésben, ezrével dolgoznak férfiak és nők a szemhatár végéig.

Elcsendesültek és némák. Szerte a világon mindenütt énekkel kísérik munkájukat a föld szorgalmas munkásai. Ezek a macedón szorgoskodók, mintha összeszorított fogakkal dolgoznának.

A dalt, a napsugaras jókedvet itt csak a madarak képviselik.

Az embernek az a különös érzése támad, hogy itt egy más világba lépett... Ünnepeyes csendet tapasztalunk mindenütt, a Dél-Szerbiává lett Macedóniában.

A városok utcáin hemzsegek a járőkelők, háziasszonyok tolonganak a kirakatok előtt, gyermekcsoportok vonulnak hazafelé az iskolából, de sehol sem tapasztaljuk azt, amit eddig a Balkánon láttunk és tapasztaltunk.

Megdöbbentő a csend.

A tömeg sétája a körmenethez hasonlít. Halkan, majdnem suttogva beszélnek.

* * *

Ilyenek az összes macedónok, bármely társadalmi réteghez tartoznak is.

Skopljében egy fiatal francia doktor igen találóan jegyezte meg:

– Olyanok, mintha vad idegeneknél volnának látogatóban, akik feszélyezik őket.

Macedónia hangtalanná vált a szerb „békeességben”.

Amikor Belgrádban, a nemzetközi vonat kocsijába szálltam, az utasok minden poggyászát keresztül-kasul kutatták. Nisben ugyanezt megismételték. Az útlevelek ellenőrzését elkeserítő aprólékossággal hajtották végre. A csomagok átkutatása feltűnően modortalanul és szemtelenül történt. A szomszéd fülkében szalonikii zsidók utaztak. *Ezek a zsidók óráig siránoztak elkeseredésükben a feldúlt csomagjaik miatt. A nisi*

vizsgálat ennek dacára is sokkal enyhébb volt, mint a leskováci. *A harmadik osztály asszonyait majdnem teljesen levetkőztették, a férfiaknak pedig még a cipőjüket is le kellett vetniök.*

Nistől a vonat katonai őrizet alá kerül. Ugyanúgy, mint Horvátországban, csak hogy itt az ellenőrzés sokkal szigorúbb. Számtalan őrző jár cirkál. Az idegen megütközve veszi észre, hogy egyes őrzőjáratok a vonat közlekedésekor a bokrok közé bújnak és onnan figyelik a vonatot. A keskeny utakon – amelyek a csodálatosan zöld kukorica-, dohány- és szőlőföldeket szelik át –, minden percben lovaskatonák jelennek meg. Kettesével, hármásával teljes hadifelszerelésben, mint háború alatt az előőrsök.

Leskováctól Skopljeig, Veleztől Bitoljéig, vagy Stipig vagy Ochridáig, számos ilyen előőrsöt láttam. Karabélyuk: előttük fekszik a nyeregben. Egyik őrzőjárat a másik után bukkan fel... Ki tudná, számon tartani?...

Ötven, száz, százötven...

* * *

Kémlelik a határt és kikérdezzetik az elébük kerülő pásztorokat és parasztokat.

A gyermekek és aggastyánok ijedten, mélyen meghajolva köszöntik őket. Magányos vénasszonyok zavartan – vagy dacosan – elfordítják fejüket...

Priboz mellett két kis diák, meglátva a csendőröket a kukoricásba menekült. A lovasok megsarkantyúzták lovaikat, utánuk vágattak és amikor elérték őket, hatalmas korbácsütésekkel hasították fel arcukat.

„Mindent el fogunk követni, hogy megkönnyítsük dél-szerbiai tanulmányútját” – mondta nekem dr. Radovanovics.

Szavát állta.

Érkezésemről mindenütt tudnak. Nistől kezdve az összes állomáson, az ellenőrök valóságos udvariassági versenyt rendeznek útlevelem felülvizsgálatánál. Gyengéd figyelemből még a bőröndjeimet sem dúlták össze. Természetesen ezekután utitársaim, akiknek még a mellényzsebeit is kiforgatták, határtalan tiszteletet tanúsítanak személyem iránt.

Radovanovics doktor előző este telefonon Skopljébe vezényelte Jovanovicsot, a Press Bureau képviselőjét. Ez az úr valósággal kisajátított engem.

Úgy ő, mint barátai egy percre sem hagytak el. Furcsának találtam, hogy Jovanovics úr valószínű *utasítására különösen egy szürkeruhás fiatalember és egy kis cigány – koldúslány, –* akinek a jobb fülcimpája hi-

ányzott, igyekeztek mindenben „szolgálatomra” lenni. Mindenhová elcse-
táltattak: a tiszti kaszinóba, a fertőtlenítő intézetbe és a Vardár partján an-
nak az újságnak a nyomdájába, amelyet Jovanovics irányít. A szeretetre-
méltó emberek seregét mutatták be nekem: civileket, katonákat. *Ezeket az*
urakat csakhamar minden lépésem alkalmával szerencsém volt viszont-
látni. Még a muzulmán mecsetbe is elkísérték, ahová azt hittem, hogy
egyedül léptem be. A régi macedón negyedek sem tekinthetem meg nél-
külük, ahol pedig semmi hivatalos keresnivalójuk nem volt. A várostól
három kilométernyire fekvő francia katonai temetőt is felkeresték velem.
Nem hiszem, hogy nélkülem ez a tiszteletadó látogatás valaha is megtör-
tént volna.

Ha mégis voltak szabad percek Skopljében, úgy azt a mi konzul-
lunknak köszönhetem.

A kitűnő Ghuys úr meg fogja bocsátani nekem, ha itt bevallom, –
amiben különben egy percig sem kételkedhetett, – hogy neki köszönhe-
tem azt, hogy Skopljében körülbelül mindent elvégezhettem, amit ott el
akartam végezni.

A francia temetőből a mi konzulunk: egyikét a legmeghatóbb teme-
tőknek csinálta.

Ugyszólván minden délutánját itt tölti konzulunk.

Ennek a temetőnek két kapuja van. Az egyik: az, amelyiken át a vá-
rosból jöve lehet a temetőbe jutni. A másik kapu a Vardár partjára nyílik.
Innen – egy megbízható barát autójával – gyorsan és messzire el lehet
jutni.

Ghuys úr bizonyára emlékszik rá, hogy július tizennegyedikén este
egy hirtelen támadt zivatar miatt igen sokáig voltunk kénytelenek időzni
az I. Péter-utcai francia körben. A villanyáramot egy esetleges szerencsét-
lenség elkerülése miatt kikapcsolták. A sötétség teljes volt. Útnak indul-
tam. Hű kiséretem – a szürkeruhás fiatalember és a félfüles cigányleány –
a zivatar elől, valamelyik eresz alá húzódott.

Fellélegeztem.

A zivatar kitűnő ürügy volt. Az első lakásban ahová beléptem: egy
anya egy tiz-tizenkétéves kisleányt ápolgatott. A kisleányt két nappal ez-
előtt az iskolában egy padhoz kötötték és véresre korbácsolták azért, mert
társnőjével bolgárul beszélgetett.

Csipői, feneke, combjai csupa seb voltak. Kinosan nyöszörgött ami-
kor leült. *A szülőket értesítették, hogy ha a kisleány elmaradna az iskolá-*
ból, a büntetést meg fogják ismételni.

Aznap este megkérdeztem Jovanovicstól:

– Alkalmaznak önök testi fenyítéket az iskoláikban?

Jovanovics doktor, aki a belgrádi „Vreme” szerkesztőjével ült, tiltakozva mondotta:

– Soha!... Mi az? Ön németeknek tart minket?

Amikor a kisleány édesapjától elbúcsúztam, miután előzőleg meggyőződhettem arról, hogy nyugodtan mondhatja el mindazt, ami a lelkét nyomja, a következőkkel fordult hozzám:

– Uram, ön látta, hogyan bánnak gyermekeinkkel. Ugyanebben a bánásmódban részesül itt mindenki. Ha egy macedón asszony egy rendőr, vagy csendőrörszobába lép, ott úgy kezelik, mint a prostituáltat. *Ha egy macedón kereskedő egy szerb hivatalnoknak hitelt nyújt, soha meg nem kaphatja pénzét. Ha követeli: tönkreteszik.* Parasztjaink roskadoznak az adók terhe alatt. Ha a befizetéssel egy napot késnek, máris az utcára dobják őket. A pásztorok a hegyekbe csak egy napra való élelmiszert vihetnek magukkal. Az egyiknek minden reggel le kell mennie az élelemért és be kell számolnia a rendőrségen arról, amit látott és hallott... Leveleinket felnyitják, gyermekeinket kivallatják az iskolában, hogy mi folyik náluk otthon. Egyik faluból a másikba nem mehetünk át igazolvány nélkül. Dacára ennek, a mi népünk soha hűségesebb nem volt Macedóniához, mint most! De ha egyszer leszámolhatunk a szerbekkel, bosszunk könyörtelen lesz. Az Isten általunk fog igazságot tenni...

Nem váltunk el. A kisleány apja, dacára a felhőszakadásnak, mélyen a török városrész belsejébe vezetett. A Vardár külső partján azokat kerestük fel, akiknek címét egy sor ajánlással aznap reggel kaptam meg a konzulátuson, Ghuys úr vendégétől.

Az egyik háziasszony rémülködve fogad:

– El vagyunk veszve, ha valaki meglátta Önt ide belépni.

Az asztal sarkán gyertya pislog. Férje és ő tisztelettel nézik a „Franszkít”, aki nem fél a rendőrségtől...

Megindulnak a kíváncsi kérdezősködések: El fogok-e menni Velezbe? Stipbe? Negotinba? Talán még Bitoljébe is? Jó fogadtatásban lesz részem, mert a szerbek félnek a franciáktól, de látni semmit sem fogok.

A férfi erősen sántít és ötvenéves kora dacára hetvennek látszik.

Két évet töltött a börtönben öccse helyett, aki elmenekült... Lábát puskatussal törték el. Elmondja, hogy az elítéltek fémceruzákat és tollszárazakat csiszolnak. Ezret naponta. Amíg az ezret el nem érik, addig nem engedik őket lefeküdni. Hetenkint kétszer a „büntetések kamrájába” kerülnek, ahol minden fogolynak huszonöt botütést mérnek a talpára és kezére. *Hogy ezt a büntetést hatékonyabbá tegyék, testrészeiket megelőzőleg egy félórán át langyos vízben kell áztatniok.* Napi ételmük egy kiló fekete ke-

nyér és két pohár bűzös víz. A bokájukra erősített láncok súlya négy font...

Mély, elkeseredett, tompa hangon beszél. Kezei és lábai deformálódtak. Eltörött lábszárcsontja a helyes kiigazítás nélkül forrt össze és így a csontok kiállanak...

Az az úr, aki ajánlósorokkal volt szíves ellátni, melegen érdeklődött:

– Tehát látta őt? Ha nem félténém őket: tiz, húsz, másikkhoz is elküldhetném önt. Mindazok, akik a börtönökből kikerülnek, hasonló, de igen sokszor sokkal rosszabb állapotban vannak. Több mint a fele azonban, csak úgy kerül ki a Dante poklát is megszégyenítő fürtelemhelyekről, hogy a meszes gödörbe dobják. A macedónok a szerb börtönöket a „halál házainak” hívják. Nem sokkal kisebb szenvedésben van részük azoknak sem, akik csak egy vizsgálóbírói kihallgatáson esnek keresztül. Ochridában láttam egy vádlottat, akit három napon keresztül etettek, itattak és természetes nyílásait elől hátul betömtek. Így akarták az ártatlant vallomásra bírni... A szerencsétlen üvöltött fájdalomában. Miután pedig semmi érdemlegest nem tudott mondani, minthogy nem is tudhatott, szabadonbocsátása előtt első fogait mind kiverték.

* * *

Amikor Trumbics doktor, Szerbia volt külügyminisztere, zágrábi beszélgetésünk alkalmával, valamint Stefanics és Meslics Belgrádban, a diktatúra büntető rendszeréről beszéltek nekem, már edzve voltak.

Zimonyban egy igen magas állású ellenzéki szerb úrral – akinek a nevét elhallgatom – együtt ebédeltem. A következőket mondotta:

– A vizsgálóbírák irodái inkvizíciós kínzókamrák... A politikai elítélteket, álló helyzetben szennyes, bűzös kis kamrákban annyira összehúzóztatják, hogy egyetlen mozdulatot sem tehetnek. Ha kivezetik őket, ezt is csak azért teszik, hogy agyonkorbácsolják és tüzes vassal kínozzák őket. A karóbahúztatás, amely miatt a törökök ellen az egész művelt világ felzúdult, ma itt rendszeres használatban van...

– Lehetetlen!

– Lehetetlen?! De hát nyissák meg ezek az országunkat megbecstelenítő banditák a börtön ajtajait egy nemzetközi orvosi és jogászbizottság előtt! Nyissanak ki előkészület nélkül egy hirtelenében kiválasztott fogházat!... Akkor majd látni fogják, hogy ebben a pokolban semmi sem lehetetlen...

*
* *

Sisics úr, az előjáróság titkára Nisben, az alábbiakkal érvelt:

– Ha Macedóniában lázongások törnek ki, az Szófiának és az O.R.I.M. bandáinak a műve lenne. Macedónia lakossága egészben szerb és tökéletesen szerb érzelmű és szerb fajtájú.

Jovanovics, doktor Radovanovics, Pavlovics, (a külügyminisztérium volt meghatalmazott minisztere), a velezi alprefektus: Nikolics, ugyanezt nyilatkoztatták ki.

És éppen ez a kérdés tengelye...

Ez a magyarázata annak, hogy Macedóniában az iskolába menő vagy onnan jövő kisfiúk és kislányok csoportjai: *némák*.

Mert aki beszél: az mind szerbül köteles beszélni.

Milyen nyelven beszéljenek ezek a gyerekek? *Bolgár anyanyelvükön kívül semmilyen* más nyelvet tökéletesen nem beszélnek. Lelkük szerint melyik nyelvet fogják használni? Azt amelyet az anyjuktól tanultak meg, vagy azt, amelyet az iskola tanárai kegyetlen eszközökkel vernek beléjük?

Hivatalos követelésre az összes macedónok szerbesítették neveiket. A bolgár „off” végződés helyett a szerb „ics”-et ragasztották neveikhez.

Az ország egész területén igyekeztek a macedónizmus minden nyomát eltüntetni. Az üzletek címtáblái, a kirakatok árjelző táblái, a születési, házassági és halálozási értesítő, az éttermek étlapjai, a temetők sírfeliratai mind szerb nyelvűek. Egyetlen újságot, könyvet, röpiratot sem találni bolgár nyelven.

Tizenöt évvel ezelőtt pedig Macedóniának egyetlen használatos nyelve volt: a bolgár.

Ma, ha valakinek a zsebében bolgár nyomtatványt találnak, hat hónaptól öt évig terjedő börtönbüntetésre ítélik. A börtönbüntetés tartalma alatt szorgalmasan működik a bot is és így mi sem természetesebb, mint-hogy a bolgárok elnémulnak...

Belgrádban hallottam ezt a kifejezést: „a macedónok hűsége egyenesen megható”.

Valóban megható ez a néma tüntetésszámba menő csend, az a hihetetlen önmegtartózkodás, amely ma végigvonul Macedónián.

Bulgáriába menekült macedónok mondták nekem:

– Semmi szükség nincs arra, hogy honfitársaink körében szerb gyűlöletet propagáljunk. Különben is, hogy érintkezzenek a mi propagandistáink a macedón lakossággal? Igazolás nélkül senki többé nem juthat haza. *Könyv, újság ma nem juthat be Macedóniába. Teljesen el vannak zárva a külvilágtól. Úgy élnek, mint a közönséges bűncselekmény miatt elítélt rab.*

Ez igaz.

Kábultan, felháborodva és undorodva tértem vissza Macedóniából. Belgrád megbizottainak minden akadályozó igyekezése dacára, mindezt láttam, halottam és tapasztaltam.

Én, mint francia forrón szeretem Szerbiát. De meg kell állapítanom, hogy mindazon urak, akik ma a hatalmat képviselik Macedóniában, – bírák, papok vagy rendőrök – megbecstelenítik ezt a gyönyörű országot. A vádaknak, a pontos részletezés dacára sem tudtam hitelt adni mindaddig, amíg azoknak hitelességéről magam meg nem győződtem.

Most már elismerem: egyetlen olyan vádpontot se hallottam, amely ne lett volna igaz. A kegyetlen, erőszakos, önkényes, és erkölcstelen esetekeket mind megvizsgáltam és azoknak valóságát megállapítom. A megszállott Macedónia anyagilag és erkölcsileg teljesen össze van törve. *Kifosztva, agyonsanyargatva, igazságot senkitől sem remélve, minden védelem nélkül áll ma a macedón nép. Minden ellenőrzés nélkül kínozzák, fosztogatják ezt a nemzetet, egy állig felfegyverzett hivatalos apparátus segítségével.*

Topcsiderben egy francia tisztviselő, akinek nevét legnagyobb sajnálatomra el kell hallgatnom, ezt mondta:

– Macedóniába küldték a jugoszláv közigazgatás szemetjét. Tolvajok, szadisták és zsarolók. Ennek a csúrhének a tudatlansága, hiúsága és erkölcstelensége minden képzeletet felülmúl. Ennek a söpredéknek a jellemzésére kevés a szókincsem.

Így van.

Bitoljében, a város egyik legforgalmasabb utcájában sétáltam. Az egyik elemi iskola nyitott ablakain keresztül irtózatossággal hallatszott ki. Az ablakhoz álltam. Két tanító vad dühvel ütött, vert hat fiúcskát, akik a padok előtt álltak. Jól megnéztem, lábuk a padhoz volt kötözve. A tanítók ütlegetése közben magukból kikelve ordították: „piszok bolgárok! Macedón kocák kölykei! Majd mi megtanítunk benneteket szerbül”.

Egy tartalékos hadnagy volt a kíséretemben, – egy Zágrábból való horvát – akivel Belgrádból jövet a vonaton ismerkedtem meg. Csupán ennyit mondott:

– Devils they are, not men!...: („Ördögök ezek, nem emberek”).

Vagy:

Gevgeli és Valendóvó között a drótkadályok építésén szerb csendőrök felügyelete alatt több mint negyven fokos hőségben összeterelt, különböző korú és nemű macedónok dolgoztak. Az egyik fiatal lány egy pillanatra kimerülten megáll taligája mellett. Az egyik altiszt hozzásiet. Rászól, felpofozza.

Az áldozatnak önkéntelenül arca elé rándul a keze.

Az altiszt jelt ad. Két katona odarohan, megragadják a leányt, hasra fektetik, lefognak lábait, felhajtják a szoknyáját, és az altiszt korbáccsal véresre hasogatja a csupasz testet.

A „bűnös” tántorogva megy taligájához...

Társai némán tovább dolgozva figyeltek.

Vagy:

Egy orosz parasztot Kumanovo és Novoselo között lehúzott nadrággal egy fához kötözték. Arca, hasa, háta csupa vér volt. Körülötte: három csendőr és egy altiszt. A negyedik csendőr egy közeleső majorságból egy macskát hozott. A macskát megvadították, a megkínzott paraszt nadrágját felhúzták és megkezdődött a „szerbesítés”. A mesterségesen megvadított macskát bedugták a paraszt nadrágjába. Az egész falu, férfiak, asszonyok, gyerekek; szívdobogva könnyes szemmel, de némán nézték a kínzást.

A veszett macska tépte, marcangolta, a paraszt húsát.

A paraszt kísértetiesen üvöltött.

Az a francia, aki autójával odavitt, nem bírta tovább nézni:

– Gyerünk innen! Ha közbelépnénk, elengednék. De mit érünk vele? Tíz perccel távozásunk után tüzes vassal égetnék ki az agyvelejét.

1915-ben, amikor a belgrádi seregek Albánia felé menekültek, én voltam az, aki a macedónokat elítéltem. Ma már ehhez nem lenne bátorságom.

Az egyik tekintélyes párizsi lap, azzal a megbízatással küldte tudósítóját a Balkánra, hogy tanulmányozza a háborús veszedelmeket. Néhány héttel ezelőtt ezt írta szerkesztőjének: „Isten őrizzen, hogy a Macedóniában folyó dolgokkal foglalkozzam”.

De hát mért jött akkor tulajdonképpen a Balkánra?

Macedónkérdés? Ez az egész balkánkérdés!

Macedónia megmagyarázza Horvátországot, a magyar Bánságot, Szlovéniát, az O.R.I.M.-et és az egész tragikus, véres dilemmát, amelyben a pánszerb diktatúra haldoklik. Éppen ezért elfogultságból, de egyéb okokból bármit is elhallgatni a francia közvélemény előtt, nem nagyon igazolja a kiküldöttbe helyezett bizalmat.

A harc a Balkánon minden pillanatban kitörhet. Januárban már majdnem lángrollobbant a parázs. Nem a Rajnán, nem a lengyel korridoron van a közvetlen veszedelem.

Paul Boncour szavával élek: „a Dunától délre van az a hely, ahol a béke vagy a háború kérdése a legközelebbi hónapokban el fog dőlni.”

Ez tehát a löporos hordó. 1914-ben is ott állott...

Kinek a hibájából?

Az olaszok, macedónok, bolgárok, horvátok hibájából-e, akiknek támadási készülődéseiről és bosszúvágyáról nem szűnnek meg hazudozni a pánszerbek? Nem! Dacára annak, hogy nálunk a szerbek mindent elkövetnek hazugságaik elhitetése érdekében. Különösen azokban a körökben, amelyekben megdöbbentő tudatlanságból, avagy érdekből rokonszenveznek velük.

Legyen végre bátorságunk ezt megmondani hiszen ez az egyetlen módja annak, hogy fenntarthatassuk Európában az amúgy is gyöngélabon álló békét.

Belgrád az, amely a háborút a Balkánra s azon keresztül egész Európára visszahozza. Visszahozza azzal a politikával, amelyet a jugoszlávok óriási többségének érdeke és akarata ellen folytat...

További tényeket?

1918-ban, amikor Macedónia szerb tartomány lett, több mint hétszáz temploma, kápolnája volt, ahol kilencszáz pap teljesített szolgálatot. Nyolcvanhat liceumban négyszázhatvan tanár kétezernyolcszáz tanulót tanított. Elemi iskoláinak száma ötszázötvenhat volt, nyolcszázötven tanítóval és harmincháromezer tanulóval. Kolostorai, templomai és múzeumi számtalan régi kéziratot, ötvösmunkát, szobrokat, ikonokat, freskókat és egyéb felbecsülhetetlen kincseket őriztek, amelyek mind az évezredek macedón eszmét és kultúrát hirdették.

Templomaikat, kolostoraikat, múzeumaikat és iskoláikat mind elkozták a szerbek. Papjaikat, szerzeteseiket, tanítóikat és tanáraikat elkergették, bebörtönözték, vagy eltoloncolták a régi Szerbiába. A templomok, kolostorok és múzeumok kincseit mind elrabolták. Ezeket annak idején még a törökök is kimélték. Skopljében, Stipben, Velezben, valamint az összes falvakban, amerre jártam, mindenütt szerb tanítókat és tanárokat találtam az iskolákban és szerb pópákat a templomokban. Igen sok világhírű szoborról, fametszetről tudtam, hogy a macedónok birtokában vannak. Egyiket sem találtam meg. Ha kérdezősködtem, lakonikus rövidséggel felelték: „Belgrádba vitték”. Valamennyi jugoszláv hivatalnok viszont, akikhez ebben az ügyben kérdést intéztem, azt válaszolta, hogy: „a macedón lakosság vallási és közművelődési szervezetei pusztították el azokat”.

Ezt mondta nekem Nikolics, a velezi alprefektus. Dzsaganetics rendőrfőfelügyelő, Jovanovics a Press Büro skopljei ügyvivője, Sicsics, a kumanovói rendőrfőnök, sőt maga a szófia jugoszláv követ is.

„Ami a papokat illeti, könyörtelenek leszünk velük szemben Horvátországban”; mondta nekem dr. Radovanovics.

Hát még Macedóniában?

Leszögezem és ismétlem: mindaz, ami Macedónia lakosságát vérig sérti, amit soha megbocsájtani nem tud, mindaz egy Franciaország által javasolt szerződésben meg volt tiltva. Ennek a szerződésnek egyetlen pontját, egyetlen vesszőjét sem tartották be a szerbek.

Éppen ellenkezőleg:

Belgrád utasítására az annektált Macedónia összes templomaiból és temetőiből eltávolították a bolgáryelvű feliratokat. Összezúzták a sírköveket és kiürítették a sírok tartalmát. Skopljében például több mint negyven holttestet vittek ki a szent Dimitrij templomból.

Mit csináltak velük? – kérdeztem Jovanovics munkatársától, aki a templomban kalauzolt.

– Beledobálták a Vardárba.

Az 1918-i szeptemberi francia-szerb offenzíva alkalmával elesett bolgár tiszteket Velezben a szent Pantaleimon templomban helyezték örök nyugalomra. A szerbek kiásták tetemeiket és azokat a trágyadombra dobták.

Láttam temetőket (Stipben, Krivolakban, Skopljében, Kratovóban, Velezben és Ochridában), ahol minden siremlék össze volt törve. A fogadalmi kápolnákat lerombolták, a bolgáryelvű feliratokat kalapáccsal leverték, a sírok fedőlapjait feltépték és összetörték. Úgy néztek ki ezek a nyugalomnak szentelt helyek, mintha házlebontás utáni telkek lennének.

A szerbeknek nincs kegyeletérzésük és éppen ezért a temetők védelme is ki volt kötve a szerződésben.

Felesleges talán elmondanom ezek után, hogy mit műveltek a szerbek a bolgár katonai temetőkben.

A profanizálás leírása nem bírja el a nyomdafestéket.

És ebből a pokolból senki sem szökhetik meg...

Börtön, amelyből még útlevéllal sincs menekülés.

Délszerbiában számtalanszor hallottam, hogy őryöngő szülők útlevélkérését utasították el, akik pedig csak Franciaországban, vagy Bulgáriában haldokló gyermekeiket akarták meglátogatni. Elutasítottak egy öregasszonyt, aki azt kérte, hogy tíz éve külföldön élő férjét meglátogathassa. De elutasítottak kérésükkel gimnazistákat is, akik francia egyetemre vágyakoztak.

Az útlevél-kérők kérvényére majdnem kivétel nélkül rákerül: a „nem!”

Egyik konzulátusi emberünk a következőket jelentette ki:

– Százakat ismerek, akik mindenüket odaadnák egy útlevéllért...

A jugoszláv propaganda legszívesebben arra hivatkozik, hogy Macedóniában a szerb megszállás óta milyen hatalmas egészségügyi és higiéniai munkát végeztek.

Radovanovics doktor és a jugoszláv belügyminisztérium egészségügyi osztályának az igazgatója mondták nekem: „Franciaország nagylelkű kölcsönéből sikerült Macedóniát Európa egyik legboldogabb és legegészségesebb vidékévé tennünk. Abban az országban, amelyben a malária, a tífusz és a legszörnyűbb nemibetegségek tizedelték a lakosságot, ma már európai színvonalon áll az egészségügy.”

Sajnos azonban, egy kissé másképpen fest az, amit én láttam.

A kölcsönből például Skopljében százmilliókat szenteltek arra, hogy egy párisi „Cercle des Armées de terre et de mer”-nél is nagyobb, óriási katonai kaszinót építsenek. Fényűző villanegyedek épültek a tisztviselők és tisztek használatára is. Egészségügyi befektetések? Alig, hogy bealkonyodik, moszkító-felhők özönlének a város felé a bűzös és ápolatlan Vardár felől. A szennyvizek nyitott csatornáiból és a régi város környékén terjengő összes állóvizekből dögletes levegő áramlik. Skoplje központja aránylag tiszta, de a régi negyedeket, ahol több, mint ötvenezer ember van összezsúfolva, sohasem öntözik és sohasem söprik. Bűzlenek az oszlásnak induló szennytől. A vasútállomás mögött egy szép kísérleti és fertőtlenítő intézet emelkedik. Szifilitikusok, rühesek, maláriások, tuberkulotikusok, vérszegény és kimerült asszonyok a lakói. A személyzet képzett és buzgó, a helyiségek tágasak, de a felszerelés siralmas, hiányos és undorítóan piszkos. Láttam a kórtermekben olyan lepedőket, amelyek nyolc-tíz napja nem voltak cserélve és ragadtak a vértől és a rászáradt gennytől... Leghasználatosabb orvosságaik: a kinin és a kondenzált tej. De fertőtlenítőszereik nincsenek.

Nincs pénz! – mondta az igazgató.

Velezben, Stipben, Novoselóban, Gradskóban, Krivolakban és a Vardár és mellékfolyóinak völgyében pusztít a mocsárláz, a tuberkulózis és ijesztően megsaporodott a vérbaj. A parasztok, de még a kereskedők lakásai is annyira piszkosak, üresek és nyomorúságosak, hogy az minden képzeletet felülmúl. A lakosság mindenütt a legszörnyűbb beszívargás útján jut fertőzött ivóvízhez. Az adók által agyonsanyargatott népnek alig jut a mindennapi kenyérre. Házaik bedűledeznek. Világosság és levegő nélkül, összezsúfolva élnek...

Nyakra-főre építették a kaszármáyák tömegét, a börtönöket, a katonai vasútvonalakat, de a lakosság érdekében semmi sem történt. Közüzemekről szó sincs. Sehol sem lehet kórházat és gyógyszerárt látni. *A legsötétebb ázsiai állapotok uralkodnak Macedóniában.* Erkölcsi és egészség-

ügyi haladása érdekében még csak kísérlet sem történt. Amijük azelőtt volt a macedónoknak, azt is tönkretették.

Amikor Skopljét elhagytam, azt mondtam Jovanovicsnak, hogy Bitoljébe megyek. Így akartam megszabadulni a hivatalos gyámkodástól...

Két órával később Velezben leszálltam a vonatról.

Az értesítőszolgálat azonban kitűnően működik Macedóniában. Érkezésem után néhány perccel Dzsaganetics rendőrfelügyelő üdvözölt szállodám küszöbén.

Bájos ember! Szívesen vállalkozott arra, hogy a délután folyamán a gyilkos napsütésben megmutatja nekem a várost. A franciát ariégei akcentussal beszéli. Mint mondotta: négy évig volt ott a háború alatt.

Séta után az O.R.I.M. komitácsijai elleni hadjáratairól mesélt.

Amikor sétánk után beléptünk kellemesen hűvös irodájába, megkérdeztem:

– Eljutnak még idáig a komitácsik?

Nevetve válaszol:

– Három évvel ezelőtt Kacibegovó falu mellett fogtuk el az utolsókat. Tizennégy férfit és két nőt. A lányok jó növésűek és igen szépek voltak. Egész éjjel szórakoztattuk őket...

– Mulattak?

– Hát... igen! Reggelre alig álltak a lábukon. De ennek a kis lustálkodásnak ismerjük az orvosságát. Őt korbácsütés fenekükre és úgy szaladnak mint az őzikék. A lényeges különben is az volt, hogy beszéltessek a pizkosokat. Mert gondolhatja, hogy sohasem jutottak volna el Bulgáriából idáig, ha útközben nem dugdosták és segítették volna őket. Nos, hát akár hiszi, akár nem, nem árulták el barátaikat... Pimasz népség... Mindent megpróbáltunk. Fejükre és térdükre drótot csavartunk és egy kis forgató pálcával szorítottuk. Ordítottak, de nem vallottak. Kalapáccsal ütöttük sípcsontjaikat, rosszindulatú konokságukkal szemben ez sem használt. Ritkán várják meg a második lábszár kopogtatását. Ez a rendszer sokkal hathatósabbnak bizonyult eddig, mint a fogműtét. Ismeri? ...A delikvenst rákötözik egy székre úgy, hogy feje lelógjon a támláról. Na most... kinyitják a száját és kifűrik egy, két, három fogát. A legtöbb jómadár a második fognál már kezesbáránnyá változik. Többet ér ez, mint ötven botütés. Az én banditáim azonban sehogy sem akartak beszélni. Minden erőlködésünk hiábavaló volt. Elvetemült gazfickók voltak. A nők

még a férfiakon is túltettek. Amikor fogaikat kifűrtük, elfehéredtek, jajgattak. De ez volt aztán minden. Az egyik, amikor leszíjaztuk a székről: arcomba köpött. Meg tudtam volna fojtani. Lázics a kratovói vidékekek ilyenkor parázsra ültette őket... Én is ezt akartam, de az alprefektus úr nem akarta, mert roppant kellemetlen szag van utána... Végül mégis megtörték. A borotvának már nem tudtak ellenállni. Ön ismeri Chiappe rendőrfőnököt, hiszen az ő aláírása van az útlevelén. Nos, ajánlja neki receptemet...

Eszembejutott minden, amit Zágrábban, Szófiában és Belgrádban mondtak nekem a vallatási eljárásokról. Akkor még hitetlenül hallgattam a lemetélt orrok és fülek, megnyúzott tenyerek és talpak, harapófógóval lecsipdesett mellbimbók, összefacsart nemirészek meséjét.

A rendőrfelügyelő, akinek hiúságát legyezgeti érdeklődésem, tovább folytatja:

– Az egyik banditát magam előtt tartottam és szétvetett lábaim közé húztam. Lábaira húszkilós koloncokat tettünk... Ott ültem, ahol most ön ül. Utoljára figyelmeztettem: „tehát semmi mondanivalód nincs?” Valahányszor „nem”-et intett fejével, örmesterem vagy a szájára, vagy a szemé közé vágott. Aztán én a székemmel kissé előre csúsztam. A harmadik „nem”-nél megkérdeztem: „látod ezt a beretvát? Ha megtagadod a feleletet, használni fogom. De ha megmondod, hogy merre mentél, ki fogadott és ki igazított útba utadon, akkor ápolni fogunk és szabad leszel... értetted?” Utána mindjárt kétszer belevágtam a jobb heréjébe. Rögtön beszélni kezdett. Kétoldalas tanúvallomást diktált. Különben is sok papírunkba került a zshivány. A lábai közé is papirost kellett raknunk, nehogy bevérezze a szőnyeget.

– És szabadlára helyezte?

– Szabadlára? Hogyne... – nevet a rendőrfelügyelő úr – amikor az első mindent elmondott, két csendőr azzal vezette el, hogy orvoshoz viszik... A kapuban aztán a nyakába tették a kötelet és... hórúkk fel a fára... Ott: nézze, ott, a kis kávéház előtt! Ott végezte mind a tizennégy. A „kafedzsi”-nek (kávésnak) soha eddig olyan konjunktúrája nem volt. Az Isten háta mögül is eljöttek a parasztok. Két nap múlva valamennyit a Vardárba kellett dobálnom, olyan bűdösek voltak. Bizony uram, ezek a macedónok családostul álldogálnak itt és szótlankul nézték a halottak arcának elváltozását...

A rendőrfelügyelő cigarettát sodor. Körülnézek a szobában, a padlón szakadozott öreg szőnyeg van. Az íróasztalon komikusan sok pecsétnyomó és rengeteg iratcsomó hever. Jobbra a falon Péter király arcképe. Egy fehér faszekrény fölött a király és királyné együttes képe alatt két gumibot

van szegre akasztva. Kinéztek a nyitott ablakon, – egy hőségtől eltikkadt csacsi kórót rágcslál a téren. A rendőrfelügyelő eregeti a füstöt:

– Az alprefektus úr jelentést készített az esetről, a bán úrnak Skopljébe.

Ezt most önérzetesen mondja:

– Nagyon kiemelte érdemeimet, mert a példaadás igen hatásos volt. Az alprefektus úr nemsokára itt lesz, majd személyesen is beszélhet vele.

Lovagló ülésben ül a széken. Arcáról csöpög az izzadság:

– Kötélpazarlás ezeket felakasztani. Egy csomó szerb telepes házat gyújtották már fel ezek a gazok. Barmok ezek, kevesebbek, mint a semmi... Parancsol egy cigarettát? Vagy egy jó török kávé hideg vízzel?

Felüdittem magamat. A kávé a lugasban táltáltak.

– És a két nő? Meghaltak vallomás nélkül?

– Vallomás nélkül? Oh garantálom önnek, az nem sikerült volna nekik... Meghaltak: a „gyertyára”!...

Tehát ez is igaz.

Trumbics doktor Zágrábban és P. tanár Belgrádban beszélt nekem erről.

– Mi az a gyertya? – kérdeztem a rendőrfelügyelőtől.

– A gyertya? Nagyszerű dolog. A nőnek szétvetik a lábait, meggyújtanak egy gyertyát, vagy egy jó mécses és a lángot egyre feljebb emelik. Nem lehetett kibírni, annyira bűdös volt itt.

– És utána?

– Utána a fára kerültek. Azóta egy komitácsit sem látunk a vidéken. Ma reggel az alprefektus úr már egészen egyedül mehetett Karaslarba. Olyan nyugodtan, mintha a Kalimegdán terrasán ülne...

– Most már értem azokat az üdvözléseket, amelyekkel bennünket sétálás közben szerte a városban fogadtak. A hentes üzletének küszöbére szökeltek, hogy széles mosollyal üdvözlöjön bennünket s ezzel adja tudtunkra, hogy semmi kőze sincs az O.R.I.M. banditáihoz. Hogy is volna. Az asztalos, a varga, a kertész; mind-mind ezt adták tudtunkra komikusan alázatos köszönésükkel...

A kereskedők régi utcájában egy ilyen köszöntés után hirtelen hátrafordultam. Azóta elhiszem a regényíróknak, hogy néha egy tekintetben sokkal több gyűlölet lakozik, mint a kimondott szóban...

Délben együtt ebédeltem a rendőrfelügyelő és Matieu francia mérnök társaságában, aki Veleztől Prilepig az új stratégiai vonalat építi.

Olcsó szlovéniai bort ittunk...

A szűnyogok kibírhatatlanok, de Nikolics alprefektus úr olyan szeretetreméltó, hogy a legégetőbb csipéseket is elfelejti. Elmeséltem neki a borotva-vallatás nagyszerű történetét. Eleinte bosszankodott, de amikor úgy látta, hogy én megértőleg fogadom a dolgot, ismét felderült. Később már tréfálódzott is a gyertya ügygel kapcsolatosan. Azt mondta, hogy talán nem is olyan kellemetlen érzés az, amit a két lány tapasztalhatott... Nikolics úr nyakló nélkül itta a sört. Körülöttünk majdnem minden asztalnál tiszték ülnek. Előttünk Velez színe-java korzózik. A sétálók között is sok a tiszt. Tartásuk, hófehér dolmányaikban a gyilkos hőség dacára is kifogástalan. Ha a szép macedón lányokat fikszirozzák is, soha nem köszöntik őket és beszédbe sem elegyednek velük.

Még a közkatonák sem, akik köztük cirkálnak és hosszan köszönnének, amikor fellebbvalóikkal találkoznak. Az alprefektus urat jókedvre hangolja a sűrűn fogyasztott jeges sor. Úgy látom, nagyon szeretné ismerni a véleményemet az itt látottakról. Amikor közlöm vele, hogy én már autón bejártam az egész vidéket, elámul a csodálkozástól:

– Autón? Skopljében bérelte? Na és... nem találkozott csendőrökkel?

A kérdések pergőtűzével ostromolt:

– Nem mondtak semmit a csendőrök? Volt Kratovóban? Okvetlenül meg kell tekintenie Kratovót. Hallotta már Mina hadnagy nevét?... Feltétlenül látogassa meg. Péter király seregeinek egyik veteránja. Valódi szerb, aki egymaga le mert telepedni az árulók és forradalmárok között. Húsz régi bajtársával együtt elfoglalta az elhagyott házakat és földeket. Neki köszönhető, hogy a vidék néhány hónap alatt megszabadult a bolgároktól. *Saját kezével kilencet ölt meg közülük.* A hazafiságnak és az erénynek olyan példáját adta, hogy öfelsege, amikor Skopljébe jött, külön kitüntetésben részesítette. Jovanovics úr nem mesélte el önnek a házasságok történetét?

– Nem.

Az alprefektus felelni akart, de fia megszakitotta: Harmadizben zavart meg bennünket. Az alprefektusné sürgette az alprefektus urat. A gyermek egy fél dinárt kapott cukorra. Nikolics úr pedig folytatta:

– Szóval Mina... Tizennégy nőtlén bajtársával érkezett Kratovóba. Tekintettel arra, hogy a férfiak nagy része megszökött, vagy börtönben volt, asszonyokban nem volt hiány. Természetesen csak balkézről, mert egyik falubeli asszony sem akart szerbhez férjhez menni... Na de nem tartott sokáig... Egy vasámap Mina összehívta a falu asszonyait és felhív-

ta bajtársait, hogy válasszanak. *A bajtársak tizennégy remek asszonyt választottak ki, akiknek férjeik Bulgáriában vannak. Az ostoba nők kézzel-lábbal tiltakoztak és ordítottak, hogy ők már férjnél vannak. Mina kijelentette, hogy érvényteleníteni fogja előző házasságukat.* Az asszonyok és a három fiatal leány, akik szintén a kiválasztottak között voltak, ennek dacára sem voltak hajlandók a házasságba beleegyezni. Mina erre padokra kötöztette őket és a kijelölt férjekkel addig korbácsoltatta őket, amig teljesen elaléltek. Mina aztán kijelentette, hogy a büntetést mindaddig ismétli, amig makacsságukból nem engednek. Hérom vasárnapon keresztül az egész falu szeme láttára korbácsoltatta őket Mina. Végül is győzött és a férj-jelöltek megkapták a boldogító igent. Mina erre a király nevében érvénytelenítette a régi házasságot és az odarendelt pópa összeadta az ifjú párokat. Valamennyinek gyermeke lett.

... Nem volt időm arra, hogy a kiváló Mina hadnagyot meglátogassam. Ezt komolyan sajnálom. Gyakran gondolok erre a történetre azóta, amióta ezt nekem a derék Nikolics elmesélte. Valószínűleg még gyakrabban gondolkodnak erre azok a férjek, akik Bulgáriában, száműzetésük alatt értesültek erről...

Jovanovicsnak bámulatomat fejeztem ki Mina hadnagy iránt. Egyszer mind sajnálkozásomnak is kifejezést adtam, hogy Mina példáját miért nem általánosítják és miért nem követik. Jovanovics megnyugtatóan:

– De hiszen követik! Pópáink habozás nélkül segédkeznek, valahányszor egy telepesünk olyan asszonyt akar elvenni, akinek a férje elmenekült. Csupán Skopljében több mint húsz ilyen esetről tudok.

Ártatlanul megkérdeztem:

– Okvetlenül szükséges, hogy az asszony is beleegyezzék?

Jovanovics nevet:

– Hála Istennek, Délszerbiában még elegendő mogyorófavessző terem. Különben is az érdekelték legnagyobb része ma már tudja, hogy mi a kötelessége... A gyermekek már százszázalékos szerbek. És nem különös? Majdnem mind fiú.

Velez és Stip között alkalmam volt találkozni egy ilyen „újra kiházasított nővel.” A küszöbön ült és játszott szerb fiával. Három-négy éves, gyönyörű gyerek volt. Történetét vezetöm ismertette velem. Meghökkenve néztem. Feltűnő szeretettel és gyengédséggel becézte a gyereket az anyja. Megfigyelésemet franciául közöltem is vezetőmmel. Vezetőm elmondotta ezt a fiatal asszonynak és ismertette vele utazásom célját is.

A fiatalasszony mosolyogva, de nagyon mélyről mondotta:

– Mondd meg neki, hogy én azt akarom, hogy a fiam annyira szeressen, hogy a szabadulás napján én rá hallgasson és odairányítsa puskájának a csövét, ahová kell...

Azok a szerb bevándoroltak, de különösen azok a hivatalnokok, akik bármilyen eszközzel, de macedón nőt vesznek feleségül, megkülönböztetett eljárásban részesülnek. *Belgrádnak az a véleménye, hogy a szerbesítésnek kitűnő módszere a vegyes házasság.* Kifejezetten ezt a véleményt nyilvánították előttem: Jovanovics, Nikolics, Radovanovics és Sicsics.

A macedónok, akiket ez ügyben megkérdeztem, valamint Macedóniában élő honfitársaim, figyelemreméltó részleteket közöltek velem ezekről a vegyes házasságokról. Számatalan adat közül, az idő rövidsége miatt kettőnek a valóságát sikerült személyesen megállapítanom.

Velezben, a város egyik kereskedőjének leányát *Grozdanka Zafir-csevát*, egy volt szerb altiszt, aki az alprefektúrán volt alkalmazva, feleségül akarta venni. Mivel pedig a leány nem volt hajlandó hozzámenni, erőszakot követett el rajta. Azután megölte. *A velezi templom melletti házban történt az eset.* Amikor a szerb altiszt a megkínzott lányt elengedte és azt mondta neki, hogy most már a felesége kell, hogy legyen, hiszen gyereke lesz tőle, a leány az arcába köpött. Erre elővette szolgálati revolverét és agyonlőtte. Természetesen az esetet eltussolták. Sőt, amint megtudtam, előtte való nap ugyanazzal a társasággal vacsorázott, mint amellyikkel én. Az alprefektus „úr” megtiltotta, hogy bárki is jelen legyen a kis Grozdenka temetésén. Az adóhivatal pedig követelte a szerencsétlen apától, hogy azonnal fizesse ki összes adóhátralékát. Miután ennek eleget tenni nem tudott, mindenét lefoglalták és tönkretették.

A másik eset Skopljében történt.

Popovics Arsa rendőrigazgató elhatározta Zsena Vélcvának, az I. Péter utca egyik legszebb leányának „szerbesítését”. Eleinte különböző ürügyek alatt megidézte. Minden erőszakos kísérlete azonban csődöt

mondott. Döntő lépésre szánta el tehát magát. Valéva kisasszonyt le fogja tartóztatni.

Informátorom Popovicsról a következőket mondotta:

– Ez a Popovics a leggyalázatosabb csirkefogó, akivel valaha találkoztam. Minden valamirevaló nőt magáévá akart tenni. Méltó alárendeltje volt Zsika Lázics bánnak.

Sohasem sikerült megtudni, ki értesítette a kis Velévát előzőleg a letartóztatási parancsról. Tény az, hogy mire a csendőrök megjelentek, a kis Veléva megszökött. Popovics sárgaságot kapott. A kis Veléva átjutott a határon, de szülei és barátnői borzalmas árát adták szökésének. Börtön, botozás, vallatónadrág...

*
* *

A vallatónadrágról faggatom egyik informátoromat:

– Mi az?

– A vallatónadrágot a jelenlegi jugoszláv belügyminiszter, Lazics úr találta ki. A vallatónadrágnak az a célja, hogy az, akire ráhúzzák, ne végezhesse el természetes szükségleteit. Férfira, nőre egyaránt alkalmazható. Képzelteti mit jelent a vallatónadrág egy terhes nőnek.

– Elhihető ez?

– Sajnos, ezek mind tények! El ne felejtse, hogy több mint négyszáz éven át a törökök parancsoltak Szerbiában. Az ő mentalitásuk leginkább a fogékony szerbeket befolyásolta. Különben is a basák különös feladatok elvégzésére mindig szerbeket és oláhokat alkalmaztak.

*
* *

Egy francia úr Veléva apjának és meghitt barátnőjének *Donka Ivanova* kisasszonynak a megkínzásáról a következő részleteket mondotta el:

Az apára felhúzták a vallatónadrágot és négy napig rajta hagyták. A négy nap alatt langyos vízben áztatott tenyerére és talpára száz és száz botütést mértek. Ivanovna kisasszonyt fejfelé felkötötték és ájulásig korbácsolták. Utána gyertyakínzásnak vetették alá és a szerencsétlen lány mindent tollba mondott, amit kívántak tőle.

Sokáig rejtély volt, hogy történt Veléva kisasszony nagybátyjával, *Penoff Péterrel*, akit azzal gyanúsítottak, hogy a meneküléshez szükséges pénzüsszeget ő bocsájtotta unokahúga rendelkezésére.

Velezben, cselhez folyamodtam, hogy megtudjam az igazságot.

Felkerestem az alprefektust:

– A fivérem a háború alatt mint orvos, a szerb hadsereghez volt beosztva. Valami *Penoff Péter* nevű bolgár sebesültet ápoltt 1916-ban és arra kért Párisban, hogy ezt az embert, aki állítólag itt Velezben építési vállalkozó volt, keressem fel. Nagyon örülnék prefektus úr, ha ennek az embernek a felkeresésében segédkezne. –

Mielőtt a prefektus válaszolni tudott volna, a szomszéd asztalnál ülő komisszárius közbevágott:

– Piszkos fráter volt az. Az. O.R.I.M. legjobb ügynöke. Talán emlékszik még rá Nikolics úr? A *Penoff*... aki hamis útlevelet szerzett Skopljében Vélévának...

– Melyik börtönben van?

– Az? ... Ott uram nehéz lesz őt meglátogatni. A Vardár fenekén, két golyóval a hasában sajnálja a hamis útlevél megszerzését.

Tatár Bazardzik és Philippopoli felé visz a bolgár vonat.

Az étkezőkocsiban ülök. Tőlem jobbra, félrehúzódva az asztal sarkában, az étkezőkocsi ellenőre rakosgatja céduláit. Rendelésemet nem érti meg a pincér. Az ellenőr szolgálatkészten felugrik és segítségére siet. Nagyszerű kiejtéssel beszéli nyelvünket, amiért elismerésemet fejezem ki neki.

Mosolyog:

– A „*lausanne*”-i egyetem vizsgázott fordítója vagyok. Két évet töltöttem Svájcban. Azelőtt a küstendili kollégiumban tanultam franciául.

– Macedón menekült?...

– Igen. A bolgár vasutaknak majdnem minden alkalmazottja macedón menekült.

– Mikor hagyta el hazáját?

– Tíz éve uram. Tizenhétéves voltam akkor. A Kratovo melletti Blizenciben laktunk. Január elsején szerb csendőrök felszólították apámat, azonnal mondja meg, honnan jöttek a komitácsik. Apám semmiről semmit nem tudott. *Erre a szerbek égő paprika fölé akasztották, fejjel lefelé. Megfulladt. Anyámat véresre verték. Én ötven botütést kaptam a talpamra és mivel a nővéremet, akit a szerbek meggyaláztak, meg akartam menteni, hat hónapig ültem a börtönben.* Ahogy kiszabadultam, azonnal menekültem. Egyik éjjel átszöktem a határon.

Szeretném megismerni a gondolkodását:

– Tíz év hosszú idő. Akkor még lángoltak a háború által felkorbácsolt szenvedélyek. Azóta sok minden megváltozhatott Macedóniában.

– Semmi sem változott uram. Sőt ellenkezőleg! Hat hónappal ezelőtt a *lukavica*i polgármesternek *Caribrod* mellett kiütötték a jobb szemét és utána felakasztották.

– Maga tagja az O.R.I.M.-nak?

– Én uram a bolgár vasutak ellenőre vagyok. De két unokatestvérem tagja az O.R.I.M.-nak. Nekik is sikerült megszökniök. Feleségeik ott maradtak a faluban és csak az alkalmat lesték, hogy férjeiket követhessék. Egy szép napon hozzájuk is beállítottak a csendőrök. Faggatták, vallatták őket. Mindhogy semmit sem tudtak mondani, a járőrt vezető altiszt, név szerint *Ducsó, Czrczoriski*, leborotváltatta a húst a talpukról és a kemence tüzes parázsára ültette őket. Betetőzésül meggyalázták őket. Mind a ketten meghaltak. Férjeik négy hónappal később egyik falubelijüktől értesültek az esetről. Még aznap éjjel átszöktek a határon. Felgyújtották a csendőrségi épületet, agyonverték a csendőröket és a csendőrök feleségeit is... Igen, Uram... Elítéli őket?

Nem feleltem...

Arra az öreg parasztra gondoltam, akinek nadrágjába veszett macskát dugtak.

És arra a két apró pribori diákra, akinek arcát a csendőrök szemem láttára cafatokká korbácsolták...

Radovanovics doktor Belgrádban ezt mondta nekem:

– Bármit lát, bármit tapasztal Ön Délszerbiában, írja meg. Mi nem félünk az igazságtól...

Megírtam.

IV. Fejezet

KÖZÉP EURÓPA DRÁMÁJA

– Tíz év hosszú idő. Akkor még lángoltak a háború által felkorbácsolt szenvedélyek. Azóta sok minden megváltozhatott Macedóniában.

– Semmi sem változott uram. Sőt ellenkezőleg! Hat hónappal ezelőtt a *lukavica*i polgármesternek *Caribrod* mellett kiütötték a jobb szemét és utána felakasztották.

– Maga tagja az O.R.I.M.-nak?

– Én uram a bolgár vasutak ellenőre vagyok. De két unokatestvérem tagja az O.R.I.M.-nak. Nekik is sikerült megszökniök. Feleségeik ott maradtak a faluban és csak az alkalmat lesték, hogy férjeiket követhessék. Egy szép napon hozzájuk is beállítottak a csendőrök. Faggatták, vallatták őket. Mindhogy semmit sem tudtak mondani, a járőrt vezető altiszt, név szerint *Ducsó, Czrczoriski*, leborotváltatta a húst a talpukról és a kemence tüzes parázsára ültette őket. Betetőzésül meggyalázták őket. Mind a ketten meghaltak. Férjeik négy hónappal később egyik falubelijüktől értesültek az esetről. Még aznap éjjel átszöktek a határon. Felgyújtották a csendőrségi épületet, agyonverték a csendőröket és a csendőrök feleségeit is... Igen, Uram... Elítéli őket?

Nem feleltem...

Arra az öreg parasztra gondoltam, akinek nadrágjába veszett macskát dugtak.

És arra a két apró pribori diákra, akinek arcát a csendőrök szemem láttára cafatokká korbácsolták...

Radovanovics doktor Belgrádban ezt mondta nekem:

– Bármit lát, bármit tapasztal Ön Délszerbiában, írja meg. Mi nem félünk az igazságtól...

Megírtam.

IV. Fejezet

KÖZÉP EURÓPA DRÁMÁJA

A MAGYAR REVIZIÓS TÖREKVÉS

A háborúban legyőzött államok közül egyiket sem sújtották olyan kegyetlenül, egyikre sem raktak annyi erkölcsi és anyagi terhet, mint Magyarországra.

Magyarországot nem büntették.

Magyarországot kivégezték.

Területe 282,870 négyzetkilométerről 91,114-re apadt. Lakossága 19 millióról 8 milliónál kevesebbre.

Területét és lakóit az utódállamok egymás között az alábbiak szerint osztották föl:

Románia 102,782 négyzetkilométert kapott 5.270,000 lakossal. A lakosoknak több mint a fele – 2.820,000 – nem román.

Csehszlovákia 62.937 négyzetkilométert verekedett ki magának 3.600,000 lakossal. Az elszakított részeken 20,000-nél jóval kevesebb a cseh.

Szerbia Horvátországon kívül 20.956 négyzetkilométert, 1.600,000 lakossal juttatott magának. A lakosok közül 360.000 volt a szerb.

Szántóföldjeinek kétharmadát, vas- és szénbányáinak négyötödét, só- és rézbányáinak összességét, erdeinek és szőlőinek háromnegyed részét vesztette el Magyarország.

Elvesztette haszonállatainak kétharmadát, vasúti fővonalait, összes jókarban lévő vasúti kocsijait.

Hegyvidéke és összes folyóinak felső folyása a csehek és románok kezébe került, így elvesztette összes vízi erőműveit is.

A csehek, akik mindenáron el akarták érni Magyarország politikai és gazdasági teljes tönkretételét, keresztülvitték, hogy a Burgenlandot odaítéljék Ausztriának.

Így tehát a felosztásból még Ausztria is kapott 5.055 négyzetkilométert, 400.000 lakossal, akik közül 250.000 nem osztrák.

Lengyelország tragikus felosztása óta nemzetet így még nem szaggattak szét. André Tardieu, aki a békeföltételek megállapítására alakított bizottság alelnöke és Clemenceau bizalmas barátja volt, a szövetséges kis nemzetek egységes érzelmének adott kifejezést, amikor kijelentette, hogy: „Magyarországgal szemben nincs szükség semmiféle kíméletre.”

A győztesek felfogása szerint ez a kérlelhetetlen szigorúság, csak igazságos és győnge elégtétel volt, mert Magyarország – propagandájuk szerint – megakadályozhatta volna a háborút. Állításaik szerint Magyarország segítette elő a hódításra törekvők leggyűlöletesebb eszméjét. A központi hatalmak támadása ellen szövetkezett nemzetekben, senki iránt nem volt nagyobb a gyűlölet és a megvetés, mint gróf Tisza István magyar miniszterelnök iránt. Őt tették felelőssé azért, amiért az öreg Ferenc József megüzenzte a háborút Szerbiának.

Az egész világ átkát szórta a magyar miniszterelnökre, amikor Benes Detruisez l'Autriche-Hongrie” című hirhedt röpiratában azt állította: gróf Tisza István volt az, aki az 1914 évi július 8-i koronatanácson a háborút követelte.

Ezen a gyászos napon temették el Magyarországot!

Magam előtt látom dr. Benest, a „Temps” külpolitikai szerkesztőjének, Edgar Roëls-nek a szobájában, amint a nyitott ablaknál áll és magyarázza röpiratának lényegesebb részeit. Hivatkozik forrásaira és értesüléseire. Boncolgatja és megbélyegzi Tisza gróf erőszakos és fortélyos eszjárását, – „mongol lelkületét”.

Minden törekvése az volt, hogy erkölcsileg megölje...

A csehek bátran állíthatnak szobrot Benesnek.

Az ő tolla, az ő tevékenység agitációja szerezte meg nekik azt a győzelmet, amelynél mások véreztek.

Benes hünbakot talált. Most már özönével születtek a tanúbizonyságok.

Néhány héttel dr. Benes röpiratának megjelenése után Take Jonescu román miniszterelnök, a maga részéről is megerősítette, hogy a kezei között levő írott bizonyíték szerint, a háború megindítója valóban Tisza gróf volt. Ugyanaz a kifogástalan „jellemű” Take Jonescu állította ezt, akiről egy másik román miniszter, név szerint Marghiloman nyilvánosságra hozott nyugtákkal bebizonyította, hogy évek óta az orosz kormány zsoldjában áll. Történt pedig a leleplezés azon a napon, amikor a németek Bukarestbe bevonultak.

A szerbek sem maradtak tétlenek...

Megdöböntő vakmerőségükkel azt állították, hogy gróf Tisza volt az, aki a szarajevói merényletet előkészítette és titkos rendőrségével végrehajtatta.

Jelentésüket azzal igyekeztek a szerbek elfogadhatóvá tenni, hogy a főherceg meggyilkolását azért határozták el a magyarok, mert a cseh Hohenberg grófnővel kötött házassága révén feltűnően kedvezett a cseheknek.

Tipikus balkáni elgondolás.

Azt hirdették a szerbek, hogy ezzel a gyilkossággal akarta megakadályozni Tisza István gróf, nehogy a főherceg uralomra jutása esetén a csehek helyezze előtérbe a magyarokkal szemben. A szerbek szerint Tisza, hogy a gyilkosok munkáját megkönnyítse, ellentétes és mesterséges zavarteltő utasításokat adott a szarajevói hatóságoknak, amelyeknek következménye az volt, hogy a felügyelet meglazult és lehetővé vált Gavriilo Princip merénylete.

Amikor ezt az alávaló szerb erkölcsiség szerint kiagyalt, galád vádat, Vesnics – párisi szerb követ – kormányának utasítására, Párisban közhírré tette:

ugyanakkor Dragutin Dimitrievics ezredes, a szerb vezérkar hírszolgálati osztályának főnöke, szalonikii zárkájában a következő őszinte vallomást tette: „Én akartam, én csináltam. Dicsekszem és büszke vagyok, mert azt akartam, hogy elpusztuljon Ausztria”...

Ebben a megmérgezett légkörben, bűnös tudatossággal félrevezetett közhangulatban ítélték Magyarország fölött.

A szövetséges államokban akkor nem volt egyetlen egy ember sem, aki ne tapsolt volna a szerencsétlen ország elpusztításának.

Azoknak az intelmei, akik mérsékletre intették az ítélkező köröket, akik előrelátó okossággal megérezték a politikai bonyodalmakat, közönnyel találkoztak. Ők nem láttak ebben európai csapást.

A francia közvélemény még ma is, húsz évvel a szarajevói merénylet után abban a hitben él, hogy bűnös szövetkezés vádjai igazak. A francia közvélemény az emberiség ellen elkövetett bűnnek tartja az 1914. évi júliusi eseményeket és a vádakban Magyarországot tartja bűnösnek.

„Mi jögon panaszkodik Magyarország területének megcsonkítása miatt? Erre a sorsra ő akart másokat juttatni. Magyarok kerültek idegen uralom alá? Hiszen ő akarta Szerbiát bekebelezni.” –

Így gondolkodik nálunk minden átlag francia, aki megdönthetetlen hittel hit a borzalmas vádaknak.

És ugyanúgy hiszi ma is azokat a híreket, amelyeket ellenségei terjesztenek róla az újabb háborús törekvésekről.

A 1919 őszén és 1920 tavaszán azok a férfiak, akik a békefeltételeket szerkesztették, tudták, vagy legalább is tudniok kellett volna, hogy az igazságot felrúgó hazugságok alapján dolgoznak.

A magyar kiküldöttek minden tiltakozása Trianonban süket fülekre talált. Hiába ajánlottak a tévedések földerítésére helyszíni pártatlan bizottságot, minden törekvésük, amely az igazság megállapítását célozta, megdőlt az ítélkezők fentebb említett felfogásán.

Ez annál is inkább érthető, hiszen azok az elhatározások, amelyek a békeszerződésben foglaltaknak, már jóelőre meg voltak állapítva. Charles Danielou, a trianoni szerződés képviselőházi előadója 1921-ben a következőket írta: *„Nem arra törekedtek, hogy az egyik felet büntessék, mint inkább arra, hogy a másíknak kívánságait kielégítsék.”*

Trianonban nem tettek egyebet, mint hogy megerősítették azokat a megállapításokat, amelyeket a csehek, románok és szerbek egymás között létesítettek.

Ők már már 1917-ben, amikor a német és osztrák vereség biztosra volt vehető, előre felosztották egymás között az egész Monarchiát. A felosztást a cseh forradalmi szervezetek, valamint francia és angol tanácsadók dolgozták ki. Propagandabizottságaik lord Northcliffe-nek, a „Daily Mail” szerkesztőjének anyagi támogatásával Londonban, Amsterdamban és Párisban működtek.*

** A dr. Benes által kezdeményezett fenti propagandabizottság munkája Londonban összpontosult.*

Ez a komité marquis of Crewe házában tartotta üléseit 1918 elejétől egészen az összeomlásig.

A „Crewe Hous” egyedüli célja az Osztrák-Magyar Monarchia szétszűllesztése, valamint a német és bolgár frontok felbomlasztása volt.

Beneséknek a Monarchia szétdarabolására irányuló terveit tulajdonképpen a londoni „Crewe Hous” pecsételte meg. Nemkülönbön döntő kihatása volt ennek a propagandaközpontnak az igazságtalan békeszerződések megalkotására is. A békekötés után ugyanis az antant vezetőpolitikusi a központi hatalmak – elsősorban pedig a szétesett Monarchia utódállamainak határait éppen a „Crewe Hous” téves és tendenciózus propaganduanyagának alapján szabták meg.

– Ennek a háboris propaganduanyagának egész statisztikai része Benestől származott: –

A „Crewe Hous” elnöke: Northcliff lord volt.

A bizottság tagjai pedig a következők:

Gróf Denbigh ezredes.

Robert Donald, a „Daily Chronicle” akkori szerkesztője.

Sir Roderick Jones, a Reuter iroda akkori vezérigazgatója.

Sir Sidney Low.

Sir Charles Nicholson (az akkori parlament tagja),

Sir James O’Grady,

Wickham Steed, a Times akkori külpolitikai rovatvezetője,

Seaton Watson (Scotus Viator), a hírhedt újságíró és történész,

valamint

H. G. Wells, a világhírű író.

A Monarchia szétszűlesztésének hatalmas munkáját Benes Párisból irányította a londoni „Crewe Hous”-on keresztül: Weckham Steed és Seaton Watson (Scotus Viator) útján, akik a Monarchia, – illetve elsősorban a Magyarország elleni albizottság vezetői voltak. –

Az a tragikus végű propaganda, amelynek következményeire mi magyarok, sajnos, csak túl későn eszméltünk rá, – 1917. óta folyt ellenünk. Értelmi szerzője: Benes, kinek párisi aknamunkája talán sohasem nőtt volna világpropagandává, ha a hatalmas „Crewe Hous” nem részesíti támogatásában.

15 éve annak most, hogy ez az intézmény feloszlott. Azóta az angol közvélemény túlnyomó része tisztában van vele, hogy Magyarországot illetőleg csúfosan félrevezették... Ma, 15 év után, már csak két ember akad, aki nem tudja elfelejteni, hogy a „Crewe Hous” megszűnt: Wickham Steed és Seaton Watson. Ők elválaszthatatlannul egyek Prágával...

Ezt Angliában túl sokan tudhatják, különben nehezen volna megmagyarázható, hogy legbrutálisabb történelemhamisításaik ellenére is kétszáznál több Anglia azon képviselőinek száma, akik immár nyíltan a magyar revíziós törekvéseket támogatják.

(– Sir Campbell Stuart: „A Crewe Hous titkaiból” című angol munka nyomán, – dr. Marjay Frigyes megjegyzése.)

A békekonferencia, amelyből a trianoni békeszerződés megszületett, nem volt más, mint azoknak az uraknak az összejövetele, akik a eselszövéseket, titkos alkudozásokat, és az egész rendkívülien visszatetsző légkört, lelkiismeretükkel össze tudták egyeztetni.

A békekonferencia nem volt más, mint minden nemesebb elgondolástól mentes komédia.

Azok a derék polgárok, akik jóhiszeműen azt képzelik, hogy a meghatalmazottak felelősségük súlyának érzetében gondosan mérlegelték az érveket és csak a kézenfekvő bizonyítékok alapján határoztak, azok gyerekes ábrándokban ringatják magukat.

A kapzsiság telhetetlensége nem birkózott ezen a konferencián a világos igazsággal.

A kapzsiság telhetetlensége nem is engedte meg, hogy az elitelt védekezhessék.

Sokkal jobban jártak a németek, akik felett még a versaillesi tanácskozás ítélkezett.

Clemenceau, Orlando, Lloyd George és Wilson, ha bizonyos dolgokról nem is vettek tudomást, ha el is követtek olyan hibákat, amelyek ma súlyosan nehezednek a népek sorsára, lelkiismeretük tiszta, mert hoz-

záférhetetlenek voltak és semmiféle baráti érdeket nem helyeztek előtérbe.

Mindez nem mondható el az ő munkatársairól, akikre a „másodrendű” békeszerződések szabályozása volt bízva.

Lansing Róbert amerikai államtitkár, aki felháborodva hagyta ott a trianoni tanácskozásokat, azokról a következő leírást adta.

„A tanácskozásokon mindenki csak suttogva beszélt és soha semmi fontosat nem mondtak másképp, mint bizalmasan titkolózva. Mindaz, ami a nyílt ülésen történt, előre meg volt beszélve és állapítva. A megegyezések és alkudozások zárt ajtók mögött történtek.” (Róbert Lansing: A béketárgyalások Les Négotiations de la Paix. London, 1921.)

Lansing megjegyzi, hogy Wilson elnök, akinek szava az albizottságok határozatainak jóváhagyásában döntősúlyú volt, nem tanácskozott mással, csak barátjával, House ezredessel. Amit House akart, azt akarta az elnök.

Steed angol publicista írja emlékirataiban, hogy House ezredes semmit sem tett anélkül, hogy vele meg nem beszélte volna. Steed viszont minden lépését előzetesen megbeszélte a cseh küldöttség vezetőivel, Massarykkal és Benessel.

Így tehát Steed és House útján a kulisszák mögött végelemzésben Massaryk és Benes vezették az egész konferenciát. Egyes bizottsági tagokat más oldalról is biztosítottak maguknak. Így például André Tardieut, aki Massaryk lapjának volt a munkatársa és jóbarátja.

Ugyanezt tették a románok és szerbek.

Kapzsiságuk, mértéktelenségük annyira szemérmetlen volt, hogy több, mint egy évvel a trianoni békeszerződés aláírása előtt, azon még Lloyd George is felháborodott.

1919. március 25-én ezt írta Lloyd George:

Délkelet-Európában így sohasem lesz béke, mert Szerbia, Csehszlovákia és Románia határaiha bekerül a magyar irredenta. Azt kívánám tehát, hogy a béke megállapításánál ragaszkodjunk ahhoz az irányadó elvhez, hogy a különböző népfajok, a saját anyaországukhoz csatoltassanak. Ennek az emberséges szempontnak, meg kellene előznie minden gazdasági, stratégiai és pénzügyi szempontot.”

Azóta eltelt 14 esztendő.

A tizennégy esztendő minden napja igazolta ezt az okos ajánlatot.

Ha Lloyd George-ra hallgattak volna, nem érvényesült volna az egyéni törtetés.

Nem jutottak volna gazdagsághoz és hatalomhoz azok a kontárok, akik eddig Európában még dilettánsoknak sem számítottak. Nem kereked-

tek volna felül azok az üzletemberek, akiknek a komoly politikához még érzékük sincs.

Ha Lloyd George elgondolása érvényesül, akkor ma kevesebb kard-csörtetést lehetne hallani a Dunától az Égei tengerig. Akkor a védelmi alakulások és önkéntes szervezetek nem csoportosulnának azok ellen, akik a mi győzelmünkkel visszaéltek és nem fenyegetnék azt a békét, amelyért mi, franciák olyan sok és súlyos áldozatot hoztunk.

A „kis államok”, amelyekről 1919-ben Lloyd George beszélt, zsákmányuk megtartása érdekében nem lettek volna kénytelenek fenntartani – mint most – jövedelmeikkel arányban álló hadseregeket és ezeket arra használni, hogy népességük felét őrizték és letörjék.

Ha Lloyd George békéjét kötjük meg, úgy ez a béke az igazság és kiengesztelődés békéjévé kellett volna. Az a béke, melyről a háború halálai is álmodtak, gyermekeik érdekében.

De Lloyd George-ra nem hallgattak.

A politikusok, akik Trianonban ezt a békét rákényszerítették Magyarországra, nem voltak emberbarátok, de legkevésbé voltak bölcsek.

Ezek a „politikuskok” elszántan elhatározták, hogy minden akadály, – a méltányosságra, az igazságra, a gazdasági szükségletekre való hivatkozás, – el fognak hallgattatni.

Őket csak a rideg érdek vezérelte.

Soha eddig kényszer-béke nem volt durvább.

Soha erőszakosabb az állásfoglalásban, soha esztelenebb a rombolásban, soha feledékenyebb a történelem tanulságával szemben.

Soha alkalmasabb a gyűlölködés előidézésében.

Soha a történelemnek nem volt még ilyen torz békéje, mint a „jóvátétel és ésszerűség” 1920-i békéje.

Ezen megállapításomban kiváló társaság osztozik.

De Monzie írja 1923-ban:

„A történelem lélekűbúvárai sohasem fogják tudni megérteni, hogy történhetett meg az, hogy ugyanazon férfiak, akik a fajok és nemzetiségek jogainak tiszteletét hirdették, a magyaroktól olyan városokat és falvakat vettek el, amelyeknek a lakossága csak magyarul beszélt, – szintiszta magyar eredetű és szívében, gondolkodásában is csak magyar. – Milyen ördögi szellem indította például a határkijelöléssel megbízott szakértőket arra, hogy a cseheknek juttassanak olyan területet, amely alatt a magyar vállalatoknak meghagyott bányák aknáit húzódtak? A trianoni és a saint-germaini békék szerzői valóban egy új Babel munkásai voltak, a tájékozatlanság és szándékosság hiányának mentsége nélkül. Mi fogjuk elszenvetni az ő örökségük büntetését...”

A Millerand-féle levél legjobb bizonyítéka annak, hogy a trianoni béke szerzőit csak barátaik kapzsisága és gyűlölete irányította.

A magyar kiküldöttek, amikor megtudták, hogy milyen békeszerződést kell aláírniuk, kijelentették, hogy azt nem írják alá.

Elnökük: Apponyi Albert gróf lemondott.

A románok, miután biztosak voltak afelől, hogy a magyar csapatok részéről nem fognak ellenállással találkozni, csak a magyarok aláírásának megtagadására vártak, hogy elindulhassanak Budapest felé.

Millerand elnökölt azon a tanácskozáson, amelyre a szövetségesek vezető politikusai átruházták megbízatásukat. A nagykövetek tanácsa 1920 május 6-án a békeszerződés szövegét elküldötte a magyar kormánynak. Ugyanekkor Millerand elnök saját kezű levelében értesítette, hogy:

„.... ha a helyszíni vizsgálat alkalmával felmerülne annak szükségessége, hogy a szerződésben megjelölt határvonalak megváltoztassanak; és ha a határkijelölő bizottságok úgy találják, hogy a szerződés megállapításai bármely ponton valami igazságtalanságot tartalmaznak, Magyarország emiatt a Nemzetek Szövetségéhez fellebbezhet. A szervezett és társult hatalmak egyetértének abban, hogy a Nemzetek Szövetsége az érdekelt felek rendelkezésére áll abban az irányban, hogy barátságos szabályozással elérhető legyenek a helyreigazítások. Mindazok, amelyeket a bizottságok kívánatosnak tartanak...”

Erre a határozott ígéretre támaszkodik az egész magyar revíziós törekvés.

Szomorú, de tény, hogy mindazok akiket a Millerand-féle levél kötelezett, mindenkor úgy viselkedtek, mintha ez a Millerand-féle levél „egyszerűen rongy papír lett volna.”

Így van ez az első naptól fogva.

Az a bizottság például, amely elhatározta, hogy a Muraköz vidékét vissza kell juttatni Magyarországnak, jelentését benyújtotta a Nemzetek Szövetségének.

A Nemzetek Szövetsége letárgyalva a határozatot, annak döntését megerősítette.

Szerbia viszont, amely megszállta a Muraközt, egyszerűen megtagadta a genfi döntés elismerését. *Jellemző, hogy a nagykövetek tanácsa a belgrádi kormány ellenszegülését támogatta.* Elnöke, Raymond Poincaré, levélben értesítette a Nemzetek Szövetségét, hogy:

„.... a Muraköz vidékén a határ teljesen a trianoni szerződés rendelkezéseinek megfelelően van kijelölve...”

Van ennél még feltűnőbb is:

A Millerand-féle levéllel egyidőben, a nagykövetek tanácsa titkos utasítást adott a Nemzetek Szövetségének, hogy ne hagyják magukat befolyásoltatni és ne bolygassák azokat a határokat, amelyeket Trianonban emlékiratok és okmányok alapján állapítottak meg.

Ezt az utasítást a Nemzetek Szövetségének hivatalos lapja 1922-ben nyilvánosságra is hozta. Lloyd George ezekről az „emlékiratokról és okmányokról” 1928-ban az alábbiak szerint ítélkezett: *„Mindazok az okmányok, amelyeket a béketárgyalások alatt bizonyos szövetségeseink elének terjesztettek, hazugok és megtévesztők voltak. Mi hamisítványok alapján határoztunk.”*

Minden szava lángoló tüzes igazság.

Vajjon azok közül, akiket ma nyugtalanít a revízió gondolata, hányan vannak, akik tudatos bünt követtek el?

Hányan vannak, akiket dühbe hoz a revízió lehetősége, mert tudják, hogy 1920-ban tudatos hamisításokat és lelkiismeretlen bünt követtek el!

Még egy érdekes dolog:

A határkiigazító bizottságok sohasem értesültek a Millerand-féle levélről, amelyből irányítást kellett volna meríteniük.

Alig néhány francia ismeri csak azt.

Ki hallotta azt még csak említeni is?...

Nem csak a tömegek nem ismerik, hanem azok az önmagukat „jólértesülteknek” nevezők se.

A parlament néhány specialistáján és a sajtón kívül senki sem tudja azt Franciaországban, hogy milyen undorító alkudozásokra, milyen szégyenteljes csalásokra, milyen féktelen basáskodásra adott alkalmat Magyarország felosztása azok között, akiket Clemenceau a „mi győzelmünk sakáljai”-nak nevezett?

Clemenceau sohasem tudta megbocsátani munkatársainak, hogy öt rútot becsapták.

Charles Daniélou, aki a francia parlamentben a trianoni békeszerződés előadója volt, 1921-ben a következőket írta:

„A kis szövetségeseink mindennap új kívánságokat terjesztettek elő. Mindennap mélyebbre és mélyebbre hasítottak bele Magyarország ezeréves testébe. Az a határ, amelyet kezdetben Massaryk követelt a csehek nevében, teljesen néprajzi határ lett volna. A tiszta magyar városok mint Pozsony, Léva, Ipolyság, Rimaszombat, Kassa: az anyaország határain belül maradtak volna és éppúgy Magyarországc maradt volna az egész keleti Szlovénia és a rutén föld.”

De közbelépett Benes.

Latbavetette azokat a baráti összeköttetéseket, amelyeket a konferencia tagjai körében biztosított magának és a néprajzi határ tervét elgáncsolva, stratégiai határt „járt ki” a cseheknek. A stratégiai határvonal következtében nemcsak a keleti Szlovenszko és a rutén föld szakadt el Magyarországtól, hanem a tiszta magyar lakosságú széles területek is.

Így született meg az irredenta, amelyről Lloyd George óva intett.

Benes, mint a pánszláv eszme lelkiismeretlen szolgálja, a szövetségesek győzelmét arra akarta kihasználni, hogy a szláv előnyomulást biztosítsa az Adria felé. Visszaélt azzal a bizalommal, amelyet nálunk élvezett, mert Magyarország megsemmisítésével kizárólag azt akarta elérni, hogy Magyarország ne álljon többé útjába a pánszláv törekvéseknek. *A trianoni békeszerződés a történelem egyik legutálatosabb kényszerbékeszerződése lett, éppen azért, mert azt kizárólag arra használták ki, hogy a csehek és a szerbek összeköttetése biztosítva legyen.* Ha ez nem sikerült Benesnek teljesen, úgy az nem rajta múlt.

– Aminthogy az sem rajta múlt, hogy 1921-ben a vöröshadsereg, amelynek ő felvonulási területet akart nyújtani a rutén földön, nem dalmaskodhatott Lengyelország fölött.

Benesnek pedig ez volt a titkos vágya, mert *Lengyelországot az összes szlávok, akár csehek, akár oroszok, akár szerbek, mint fajuknak évezredes ellenségét éppúgy gyűlölik, mint Magyarországot.*

Hogy a trianoni békeszerződés „szerkesztői” mennyire nem törődtek éppen azokkal az elvekkel, amelyeket hirdettek, bizonyítja ezt a Bánság példája...

Belgrád és Bucarest között megindult a versengés a Bánságért.

Képviselőik jóval a konferencia előtt heves csatározásokat folytattak és sehogy sem tudtak a zsákmányon megegyezni.

Clemenceau, amikor már megunta az utálatossá vált tülekedést, azt indítványozta, hogy döntsék el a vitát népszavazással.

Csoda történt.

Pillanatok alatt létrejött a szerb-román megegyezés!

Micsoda? Népszavazás?

Vigyázat! Hiszen akkor bizonyos, hogy a Bánságot, vagy legalább is jelentékeny részét Magyarország kapja meg.

A szerb és román kiküldöttek békésen jelentették tehát a konferenciának, „*hogy a kérdés újabb megvizsgálása alapján*” sikerült megállapodniok.

Természetesen *abban állapodtak meg, hogy a Bánságot egymás közt felosztják.* Fel is mutatták a tervet, amely ugyanaz volt, amelyet két évvel

előbb Seaton Watson (*Scotus Viator*) angol publicista egy propaganda-füzetben javasol.

Clemenceau „tanácsosai” statisztikával a kezükben megnyugtatták Clemenceaut, hogy a terv a valóságos néprajzi állapotnak megfelel.

Clemenceau megnyugodott. A tervet pedig elfogadták.

A valóságos statisztika és a tények szerint 400.000 szláv miatt egymilliókétszázezer német és magyar került csak a szerbek kezébe.

Az, hogy az igazság és a jog elveit teljesen mellőzték azok, akik 1920-ban a győztesek nevében rendelkeztek, valamint az, hogy Magyarország területének osztozkodói még csak a helyi és szigorúan korlátolt helyreigazítások elől is elzárkóztak, *olyan hibák, amelyeknek következményei kiszámíthatatlanok.*

Holott a helyreigazításokat az 1920. évi május 6-iki okmány megengette és elintézését is szabályozta.

És ma éppen rövidlátó politikájuknak következménye képpen jelentkezik ennyire súlyosan és kiszélesedve Közép-Európában a területi revízió kérdése.

Ma már a trianoni békeszerződés revíziója elől nem lehet kitérni.

Érvényesülnie kell annak az elvnek, amelyet a szövetséges hatalmak maguk tettek meg a háború főcéljává és amely szerint a népeknek önrendelkezési jogot kell biztosítani.

Ez az elv nemcsak hogy nem érvényesült, hanem azt csalásokkal és hamisításokkal, amint arra Lloyd George 1928-ban rámutatott, egyenesen kijátszották.

Az elvnek győzedelmeskednie kell. A csalások és hamisítások szerzőinek és kedvezményezetteinek minden lármája, minden cselvetése tehetetlen lesz vele szemben.

Aminthogy tehetetlen lesz barátaik és fizetett zsoldosaik sajtóhadjárata is.

A trianoni békeszerződés tárgyi „tévedéseit” már nem lehet elvitatni.

1926-ban Arisztid Briand, aki még akkor nem tudta, hogy milyen eljárással állapították meg ezeket a határokat, és hogy mennyi ocsmány-ság, galádság és önérdék fűződik a határok megállapításához, a következőket írta:

„Elég egy pillantást vetni Közép-Európa térképére, hogy az ember meggyőződjék arról, hogy az új határok nem felelnek meg az igazságnak és semmiképpen sem tarthatnak igényt arra, hogy véglegesek legyenek.”

Ismételten leszögezem: *nem arról van szó, hogy kisantant barátok, vagy magyar barátok vagyunk-e? Kizárólag arról van*

szó, hogy az igazságosság követelményeinek eleget tegyünk, ismerjük be az elkövetett hibákat és hozzuk helyre azokat.

Mi elfogadtuk a Millerand-féle levelet!

Minket kötelez a becsület – és saját érdekünk is!

Egyetlen hatalmas kérdés áll ma Franciaország előtt.

Hogy az elmaradhatatlan revízió a mi közreműködésünkkel és hozzájárulásunkkal történik-e meg, vagy erőszakkal fog megtörténni, nélküünk és ellenünk?

Ez a revízió pedig kizárólag azt a három államot érinti, amely 1921-ben ebből a szerződésből érdemtelen hasznot húzott.

A „Nemzetközi Barátságok” lakomáján, Paul Boncour külügyminiszter néhány igen tekintélyes úr előtt mondotta:

„Bizonyos, hogy a béke, vagy a háború kérdése a most következő hónapokban el fog dőlni.”

Ez az igazság...

Most ismét Franciaország kezében van Európának a sorsa. A népek bőrére borzalmas diplomáciai játék folyik ma Európában. Franciaországnak aszerint alakul a jövője, ahogy most határoz.

Európában kizárólag mi tudjuk keresztülvinni, hogy a tarthatatlan szerződések megváltoztatása békés úton megtörténjék.

Prága, Bukarest és Belgrád pénzügyileg és politikailag tőlünk függ.

Nélkülünk semmit sem tehetnek és ellenszegülésüknek is meg kell szűnnie, ha Franciaország magáévá teszi az 1920-iki igazságtalanságok jóvátételét.

Ha mi az érdekelt három állam cselszövéseinek engedve vonakodunk elismerni a revízió szükségességét, el fogjuk mulasztani az igazság óráját, de nem fogjuk tudni megakadályozni annak ütését.

Franciaországnak-nemcsak, hogy nem volna szabad ettől vonakodnia, hanem élére kellene állania.

Ha nem: úgy a békeszerződés revíziója erőszakkal fog megtörténni. Megtörténik ellenünk, akik elkövettük azt a hibát, hogy ügyünket magunk tettük tarthatatlanná.

Ezzel hazánk ellen fordítanak az elnyomottaknak és az ő többé-kevésbé érdekelt védőiknek a szövetségét. Erkölcsileg is súlyos veszteség érne bennünket, mert elvesztenénk azt a tekintélyt, amelyet a háború óta igazságszeretetünk és érdektelenségünk által szereztünk.

Most miután mi 14 év óta támogatjuk a martalócokat, akik a békeszerződés mestereinek – és különösen Clemenceau-nak – tájékozatlanságával és becsületességével visszaéltek, – az igazságtalanul sújtott nemze-

tek minket tesznek felelőssé, mindannak a jogtalanságnak a tartósságáért, amelyet ők elszenvedtek.

Mi nem csodálkozhatunk azon, hogy a magyarok, horvátok, macedónok, bolgárok ellenfeleinkhez közelednek valamennyien. Nem csodálkozhatunk ezen, hiszen őket mi magunk tartottunk távol attól a Franciaországtól, amely „az igazság és a jog bajnoka”. *Távol tartottuk őket magunktól, holott ők a békeszerződés aláírásának első percétől fogva hosszú időn keresztül felénk nyújtották kezüket.*

Azok a férfiak pedig, akik minket ebbe a szomorú elszigeteltségbe juttattak – legjobb barátainkkal szemben, többé nem hivatkozhatnak a szándékosság hiányára és tájékoztatatlanságukra.

Nem menthetik magukat, mint azok, akik Trianonban, Saint-Germainban és Neuillyben lábbal tiporták a jogot, elalkudták az igazságot, kereskedtek a népekkel és azok vagyonával, és Közép-Európában és a Balkánon teli marokkal hintették el a béke nevében az új háború magvait.

Ami áll Bulgáriára – amelytől a szerbek legfelületesebb előadásai alapján szerkesztett szerződés elvette a bolgár népnek több mint egyharmadát – ugyanaz áll Magyarországra.

Macedónia bolgár volt faj, kultúra és nyelv tekintetében.

De nem volt bolgár politikailag. Sohasem volt része a bolgár államnak. Szerbiához való csatolása durva megsértése a népek önrendelkezési elvének, amelyet a győztes nemzetek hangoztattak.

Hogy világosan beszéljek, ez azért nem volt elszakítás a bolgár hazától.

Ilyen elszakítás volt azonban a Magyarországtól elvett országrészeknek Romániához, Csehszlovákiához és Szerbiához csatolása, a trianoni békeszerződés értelmében. Horvátország és Szlavónia ezer év óta a magyar államhoz tartoztak, ugyanaz a szellemi életük, ugyanaz a kultúrájuk, ugyanaz a vallásuk volt, mint Magyarországnak.

Ezer éve, hogy a Szlovenszko és a rutén föld érdekei és történelme össze voltak forrva a magyarokéval, ezer éve, hogy Erdély és a Bánság magyar területek voltak, magyar lakossággal.

Századok óta egyesülve és összeforrva közös gazdasági érdekekben, közös civilizációban, közös törvények alatt és közös felsőbbségek uralma alatt éltek a Magyarországtól elszakított részek egy társadalmi, politikai és erkölcsi egységben.

Egy hazának voltak gyermekei.

Elisée Reelus mondotta azt, hogy ez Európának a leghomogénebb állama.

Földrajzilag tökéletesen egységes volt ez a terület.

Valóban mi a haza, ha nem az a föld, amelyen az érdekek, eszmék, hagyományok és törekvések közössége által egymáshoz kapcsolt emberek nemzedékei századokon át együtt éltek?

Minden hivatását betöltött búcsúzó nemzedék erősíti az összetartozást, a föld és a belőle sarjadzott emberek között. A föld egy nemzetet csinál rajta élő különböző fajokból.

– „Nem!” – mondja ki a trianoni szerződés...

– „A tótok, rutének, a bánsági szerbek, az erdélyi oláhok évszázadok óta részesei a magyar államnak és Horváth-Szlavónia katolikusai együtt élnek a magyarokkal? Mindez lehetséges, de mégsem gyöngíti meg azokat a követeléseket, amelyeket az ő fajtestvéreik előttünk támasztottak. *Ha egy népnek a felszabadításáról van szó, nem fontos az, hogy leigázása ezeréves-e, vagy újkeletű.* A jogtalanság tartóssága nem állapíthat meg jogokat.”

Vigyázzunk! Ha mi ennek a hamis elméletnek a helyességét ismerjük, akkor mi magunk előre igazoljuk mindazokat az erőszakos elszakításokat, amelyeknek valamikor mi lehetünk az áldozatai...

„... amikor egy népnek a felszabadításáról van szó, nem fontos, hogy leigázása ezeréves-e, vagy újkeletű...”

Millerand írta ezt 1920 május 6-i levelében a szövetséges hatalmak nevében. Első hallásra, mint valami hatalmas igazság kapja meg az ember lelkét, a csalóka mondat. Ösztönszerűen meglepetést és magával ragad.

Csaknem szóról szóra ugyanezzel érveltek ellenünk a németek, amikor 1871-ben elvették tőlünk Elzász-Lotharingiát. És ugyanerre az érvre hivatkoztak a nagy háború alatt is. Már eleve igazolni akarták hazánk északkeleti részének elvételét, melyre győzelem esetén el voltak határozva. Ha mi Millerand úrral – aki csak III. Napóleon bolond eszméjét elevenítette föl – evangéliumot csinálunk a legújabb nemzetközi jogból, akkor milyen jogcímen fogjuk mi franciák a flamandokat és catalánokat, akik három század óta vannak Franciaországhoz csatolva, – az elzászokat, kik csak a westphali béke óta, – a savoyardokat és nizzaiakat, akik még nem is egy század óta franciák, – visszakövetelni: mint franciákat?... Mire hivatkoznak, ha a németeknek, olaszoknak, spanyoloknak, akik egy újabb háborúban győztesek lesznek, tetszeni fog őket maguknak követelni? Tennék pedig ezt annak a nemzetiségi elvnek alapján, amelynek hatályossága nem évülhetne el, bármilyen hosszú tartamú birtoklás alapján se. És amely elv nincs tekintettel sem a kultúrájának, sem az ízlésnek, sem a gazdasági, politikai és erkölcsi érdekeknek közösségére sem!

Képtelenség.

A magyarok is örültek nyilvánították volna azt, aki 1914-ben megígérte volna nekik, mindazt ami négy év múlva bekövetkezett...

A politika, különösen a nemzetközi politika nem ismer képtelenségeket.

A magyarok ellenségei azokat az érveket sorakoztatták fel, amelyeknek még az alapjuk is hiányzik. *A magyarok sem a bánsági szerbeket, sem az erdélyi oláhokat le nem ígálták soha. Úgy a szerbek, mint az oláhok a XII. századtól a XVIII. századig, részint a török, részint a moldvai fejedelmek zsarnoksága előtt menekültek oda. Ezeket a menekülteket telepítették évszázadokkal ezelőtt a magyarok a Bánságba és Erdélybe.* De ha ezeknek a szerbeknek és oláhoknak nem volt is jogcímük a nemzeti-ségi elv alkalmazására, – dacára annak, hogy ők a magyarok honfoglalása után telepedtek le Magyarországon – miért szakították el szülőhazájától a Bánságban és Erdélyben élő két és fél millió magyart?

Még akkor is érthetőbb volna ez, ha a magyarok széjjelszórva éltek volna ezen a területen.

De éppen ellenkezőleg: sűrű tömegekben éltek együtt közvetlenül és összefüggően.

Nos tehát?...

Ha a nemzeti-ségi elv kötelező az egyikre, miért nem kötelező a másira is?

A magyarok nem akarják elismerni az ő legyőzöttségüket? Állandóan tiltakoznak a rajtuk elkövetett „jogtalanság” ellen?

Ne nagyképűsködjünk! Az ő helyzetükben mi is teljesen ugyanezt tennénk amit ők.

Meg is tettük.

Elvesztett tartományaink emlékezetét negyven éven át ébren tartottuk a mi ifjúságunkban.

Reményt és akaratot csöpögtettünk beléjük.

Negyven éven át készültünk elvesztett területeink visszaszerzésére, éppúgy mint a magyarok.

És éppúgy, mint a magyarok, senkit sem fenyegettünk, de vártunk azzal a szilárd elhatározással, hogy meg fogjuk ragadni az elvesztett területek visszaszerzésére az első kínálkozó alkalmat.

Éppúgy mint a magyarok.

Strassburg szobra előtt: 1871-től 1914-ig éppúgy mint a magyarok az elvesztett területek szobrai előtt, mi is elmondottuk: „Felejténi? Nem! Soha!”

Ha az én korombeli francia ma egy Benes, vagy egy Titulescu beszédét hallgatja, – akik szemforgatással a fenyegetett béke nevében a magyar „nacionalizmus” és „revizionizmus” ellen gyalázkodó, elcsépett közhelyeit mennydörgik, – úgy érzi, mintha a háború előtti németeket hallaná.

Harminc év előtt Berlin éppúgy beszélt rólunk, ahogy ma Prága és Bukarest beszél a magyarokról.

Hogy háború esetén Magyarország: kifosztóinak ellenségeihez csatlakoznék, ez csak természetes...

De melyik francia merné azt állítani, hogy ha 1871. és 1913. között Németország összeütközött volna valamelyik nagyhatalommal – pl. Angliával vagy Oroszországgal, nem tört volna minden francia erő önként, lelkesedéssel előre, a Rajna felé, hogy visszahódítsa Elszász-Lotharingiát?

... És Magyarországnak nem egy, hanem négy Elszász-

Lotharingiája van...

Melyik francia tudná – saját szenvedéseinkre emlékezve – elítélni azt, hogy ha békés úton igazságot nem szolgáltatnak neki, alkalomadtán erőszakkal széjjeltépi azt a kényszerbékét, amely a legvisszatasztalóbb Lengyelország felosztása óta?

Valóban ma már nem tartható fenn egy sem azon erkölcsi indokok közül, amelyek 1920-ban a világ közvéleménye előtt, és elsősorban a miénk előtt, igazolták a Magyarországgal, mint „a támadó és zsákmányoló néppel” szemben alkalmazott könyörtelen szigorú elbánást.

A titkos hivatalos okmányok, amelyeket a háború óta közzétettek, bebizonyították, hogy Magyarország nemcsak semmit sem tett, hogy a világháborút felidézze, hanem ellenkezőleg, mindent megkísérelt annak elhárítására. Az ellene szerb, román és cseh propagandisták által felhozott vádak közül egy sem állhatott meg a megvilágításnál.

De hány francia tudja ezt? Hány francia van tájékozva azokról a bizonyítékokról, amelyeket a bécsi, budapesti, berlini, vagy oroszországi bolsevista forradalmak nyomán szereztünk, a háború valódi eredetére vonatkozólag? Azok közül, akik ezt a könyvet elolvasták, ki ismeri azokat az okmányokat, amelyeknek bemutatása Angliában, Olaszországban, az Egyesült Államokban: a kormányok és a közvélemény magatartásának megváltozását idézte elő, ami Franciaországban olyan nagy megütközést keltett?

Senki...

A nagy gyilkosság előkészítésének és végrehajtásának igazságai akkor kezdtek derengeni, amikor 1918-ban és 1919-ben megnyíltak a berli-

ni, bécsi és pétervári császári levéltárak. Akkor derült ki, hogy kik voltak azok az államfők, akik ebben a borzalmas bűncselekményben szerepet játszottak. A forradalmi kormányok elősegítették ezeknek a nyilvánosságra hozatalát, már csak azért is mert ezáltal igazolni kívánták a megbuktatott kormányok bűnösségét.

Nem csalódtak, de – meglepetések is érték őket.

Dicséretükre válik, hogy mégis mindent közöltek – még azt is, ami az ő tetteiket is megdöntötte.

Ezeknek a titkos levéltáraknak a megvilágításánál különösen Tisza gróf felelőssége egészen más színben tűnik fel, mint amilyenben őt azok a politikusok mutatták be, akiknek érdeke volt, hogy Magyarországot a szövetséges nemzetek megvetésnek tegyék ki és akik tényleg azután magukat tették ki annak.

A szarajevói gyilkosság 1914 június 28-án történt. Tisza grófot, aki erről az eseményről geszti birtokán értesült, csak két nappal később, június 30-án fogadta Ferenc József császár, akitől Tisza gróf arról értesült, hogy Berchtold gróf, osztrák külügyminiszter el van határozva, hogy ezt az alkalmat megragadja arra, hogy Szerbiát letörje. Tisza Magyarország nevében határozottan ellenezte ezt a tervet. Ennek megvalósítása nézete szerint feltétlenül Belgrád mellett való orosz beavatkozást és európai veszedelmet idézne elő.

Másnap július 1-én külön emlékiratban is kifejtette háborúellenes érveit. Az emlékiratot a császárnak adta át. Ennek az emlékiratnak a szövegét az osztrák forradalmi kormány „Vörös Könyve” leközölte:

„Berchtold gróf előtt – írta Tisza István – akivel ezt az ügyet megbeszéltem, nem hallgattam el, hogy az ő tervét végzetes hibának tartom és azzal semmiféle közösséget nem vagyok hajlandó vállalni. Egyelőre nincs elegendő bizonyítékunk arra, hogy a szarajevói merényletben Szerbia bűnös. *Ha Belgrád megnyugtató nyilatkozatot ad, nem tehetjük Szerbiát felelőssé – legkevesébe indíthatunk háborút ellene. Ha ezt megtennők, az egész világ minket tekintene a béke megrontóinak és legkedvezőtlenebb kilátásokkal bocsájtatnánk háborúba.*”

Július 2-án Tisza gróf hasonló értelemben beszélt Tschirschky német nagykövettel. Ennek a beszélgetésnek a részleteit szintén leközölték.

Július 7-én a Szerbia ellen indítandó rögtöni katonai beavatkozás elhatározása végett összehívott koronatanácsban Berchtold gróf bejelentette, hogy II. Vilmos fenntartás nélkül helyeselte háborús szándékait. Berchtold ugyanis július 2-án egy levelet küldött neki, és erre adott válaszában helyeselte II. Vilmos a katonai beavatkozást.

Tisza gróf erről a levélről semmit se tudott.

Heves kifejezésekkel támadta az osztrák javaslatot:

– Sohasem fogok hozzájárulni ahhoz, hogy Szerbiát előzetes diplomáciai tárgyalások nélkül megtámadjuk. Még akkor sem, ha ez Berlinben már el van határozva. –

Tisza július 8-án ismét emlékiratot intézett a császárhoz. Az emlékiratban megismételte ellenzését.

Amikor másnap, július 9-én a budapesti magyar kormány értesült az eseményekről, egyhangúlag helyeselte a miniszterelnök álláspontját és felhatalmazta arra, hogy Bécsben minden erejével dolgozzék a mérséklés irányában.

A valóság tehát homlokegyenest ellenkezik azzal a rágalomhadjárat-tal, amelyet Tisza gróf ellen indítottak.

Ellenfelei, amikor a tényekkel szemben kénytelenek voltak elismerni, hogy vádaskodásuk alaptalan volt, újabb alapot keresve a támadásra, keményen elítélték őt – különösen nálunk Franciaországban – amiért Bécsben július 14-én, a második koronatanácson mégis megváltoztatta álláspontját.

Tisza ezen a napon valóban hirtelen csatlakozott Berchtold gróf indítványához. Hozzájárult ahhoz, hogy Szerbiának egy el nem fogadható ultimátum küldessék.

És ebből született meg a háború.

Tisza hangulat-változásának számos magyarázatát adták.

Tiszát, mint a „legnagyobb háborús uszítót”, a magyar forradalomban meggyilkolták a bolsevikiek. Csak az ő halála után került nyilvánosságra az orosz kormány titkos levéltárának néhány, háborúra vonatkozó irata. Két körülmény befolyásolta Tisza elhatározását. Az egyik az a hír, hogy az orosz mozgósítás már előzőleg megkezdődött. *Ma már tudjuk, hogy akkor már valóban megkezdődött.* Tudjuk azt is, hogy Sassanoff II. Miklós cár nevében körtáviratban értesítette az összes kormányokat, hogy: „Oroszország előre is visszautasít minden mérséklési közbenjárást, amely Pétervárott megkíséreltetnék.”

Tehát: Oroszország elvetette a kockát.

Most már a magyaroknak nem volt többé módjukban választani: A szükség kényszerítette őket, hogy együtt menjenek Ausztriával, – együtt Németországgal, – együtt mindenkivel, – aki segíthette őket területüknek megvédésében a fenyegető orosz betörés ellen...

A „Vörös Könyv”-ben közzétett jegyzőkönyvek tanúskodnak arról, hogy Tisza még így is csak azon feltétel alatt volt hajlandó hozzájárulni az ultimátumhoz, ha az összes hatalmakhoz egy jegyzéket küldenek azzal

a kijelentéssel, hogy Ausztria-Magyarország még győzelem esetén sem vesz el semmiféle területet a legyőzött Szerbiától.

Igaz, hogy ennek a jegyzéknek az elküldése a Ballplatz hanyagsága, vagy rosszakarata miatt sohasem történt meg, de a szövege, amelyet a bécsi levéltárban megtaláltak, nem engedi kétségbe vonni az elhatározás komolyságát.

Benes tehát hazudott.

Hazudott, amikor 1917-ben azt állította, hogy a felelősség a háborúért Tiszát terheli.

A szerb kormány pedig, – aki a felelősségben Berchtolddal osztozik, mert a szarajevói gyilkosságot ő akarta, ő készítette elő és ő hajtotta végre, – még utálatosabban hazudott!

Visszataszítóan hazudott, mert azzal vádolta a magyar miniszterelnököket, hogy ő rendezte az 1914. július 28-i merényletet.

Ezzel a két hamis váddal vezették félre a világot. Ez a két hamis vád ellensúlyozta Magyarország védekezését a cseh, román és a szerb szomszédainak mohóságával szemben. Akik mindent elvettek, mert minden az ölükbe hullott.

A mértéktelen jogtalanság, a magyar hús clevenjének ennyire kirívó felhasználása, a felhozott hazugságok nyilvánvalósága késztette arra az Egyesült Államokat, hogy a magyarokkal 1921. augusztus 21-én, a trianoni határmegállapításoktól függetlenül, – békét kössenek. Amint ismeretes, ők nem vettek részt a trianoni békeszerződés megkötésében.

Anglia aláírta ugyan velünk együtt az 1920-i szerződést, de csakhamar felismerte a csalásokat. Megbánásának akkor adott félre nem magyarázhatóan kifejezést, amikor a locarnói egyezményhez való hozzájárulását megtagadta. Már ezzel is kifejezésre juttatta, hogy sajnálja, hogy aláírását kicsalni engedte. A locarnói egyezmény megkötése alkalmával már sokkal óvatosabb volt és nemcsak, hogy a kisantant kívánságait nem volt hajlandó szentesíteni, hanem tartózkodott a középeurópai status quo biztosításától is. Anglia mostani magatartása és hozzájárulása a Mussolini-féle négyhatalmi egyezményhez, csak azokat lepheti meg, akik vagy nem ismerik, vagy szándékosan elfelejtik az ő locarnói szereplését.

Ami Olaszországot illeti, ő szintén aláírta a trianoni szerződést. Az ő képviselőit éppúgy megtévesztették Benesék és cinkostársaik, mint a többi jóhiszemű államot. Csakhogy Olaszország a béke első napjaitól felismerte az igazságtalanságokat és azokat a békét fenyegető veszedelme-

ket, amelyek Magyarország megcsonkításával keletkeztek. Legtekintélyesebb államférfiai ezt ki is nyilatkoztatták.*

Ez a magatartása azt eredményezte, hogy Olaszország a magyar nemzet örök hálája mellett, adandó esetben, – annak lelkes és föltétlen támogatására számíthat.

Ki tehet tehát arról, hogy ma Magyarország Itáliát tekinti az igazság és jog előharcosának?

Ki tehet róla, ha nem mi magunk: franciák?

Mi, akiknek csak egy lépést kellene tennünk, hogy Budapesten olyan helyzetet teremtsünk, amely velünk szemben a hála és elismerés kifejezője volna, anélkül, hogy kisantantbeli szövetségeseinket a legkevésebbé is gyöngíteniök.

Ehhez a lépéshez nem is volna szükséges, hogy a trianoni szerződést „leromboljuk”.

Elsősorban a Millerand-féle levél ígéretének betartásához kellene ragaszkodnunk.

A nagykövetek tanácsa által megjelölt eljárás szerint *helyreállítani azokat a hibákat, amelyeknek létezése még csak nem is vitatható!*

Ha a bukaresti, belgrádi és prágai kormányokat rákényszerítettük volna arra, hogy tegyék meg azokat a kezdeményező lépéseket, amelyeket a Nemzetek Szövetsége a tárgyalások alapjául szükségesnek tart, –

ha örködtünk volna, hogy ők tiszteletben tartsák azokat a jogokat, amelyek a nemzeti kisebbségek számára biztosítva vannak, –

ha megtettük volna mindazt, ami módunkban állott *és módunkban áll:...*

akkor nem keletkeztek volna azok a háborús veszedelmek, amelyek Közép-Európa békéjét fenyegetik, –

akkor nem keletkeztek volna azok a szövetkezések, amelyek minket nyugtalanítanak, –

akkor nem keletkeztek volna azok a diplomáciai bonyodalmak, amelyek minket izgatnak.

Akkor a revízió kérdése kizárólag jogi és helyi keretekben maradt volna!

Ma viszont:...

aazzal fenyeget, hogy az egész békeművet, a versailles-it, a trianon-it és neuilly-it alapjában támadja meg.

Akkor:

* Lásd: Nitti volt miniszterelnök népszövetségi beszédeit

a revízió végrehajtása a rendes eljárás útján történhetett volna meg és kiküszöbölődhetek volna azok az utálatos, másokat vádoló mozgósítások, amelyek ma felborzolják és megrémítik Európát.

Politikai kiengesztelődés nélkül a Duna medencéjében semmiféle béke nem lehet őszinte és tartós... A mi révünkön ez a kiengesztelődés már évek óta befejezett tény lehetne.

Mit követel ma teljes joggal Magyarország?

Mit követel az a Magyarország, amelyet a kisantant propagandistái úgy állítanak a mi közvéleményünk szeme elé, mint valami „rettenetes háborús fenyegetést”. Mint Budapest, Berlin és Róma együttes támadását a „jog békéje” ellen. „Tetszik ezt pedig azzal a szándékkal, hogy meggyöngítsék és tönkretegyék a mi Kelet-Európa-i barátainkat és szövetségeseinket és rajtuk keresztül magát Franciaországot is.”

Magyarország talán visszaadását követeli mindannak, amit 1920-ban elvesztett? Követeli visszahelyezését az 1914. előtti állapotba?

A legkevésbé sem.

A magyar követelésekben tizenhárom év óta sohasem volt szó teljes revízióról, sem a régi állapotok visszaállításáról. A magyarok soha, semmiféle formában nem törekedtek arra, hogy a cseheket, románokat és jugoszlávokat úgy földarabolják, mint ahogy őket széjjelszaggatták...

Mit akarnak tehát a magyarok?

Egyszerűen: azoknak a kétségtelenül magyar területeknek a visszaadását követelik, amelyeket a három szomszéd állam a nemzetiségi elvsutbadobásával bekebelezett.

Ezek a területek 60.000 négyzetkilóméternél is kisebbek és lakóinak száma alig éri el a hatmilliót.

Azt kéri továbbá a magyarok, hogy adják vissza nekik azokat a területeket, amelyeknek lakosai egy nemzetközi ellenőrzés alatt rendezendő népszavazással azt a kívánságukat fejeznék ki, hogy ismét magyarok lehessenek.

Magyarország kifejezetten kinyilatkoztatja, hogy eláll azoknak az egyébként ezer év óta magyar területeknek a visszakövetelésétől, amely területeknek lakosai számbeli többségben románok, szerbek, vagy csehek.

Követelik továbbá a magyarok, hogy azokon a kis magyar területeken, amelyek Erdélyben, a Bánságban, Észak-Magyarországon és Kelet-Szlovákiában: román, szerb, vagy szláv tömegek közé ékelődtek, – szűnjenek meg az erőszakosságok, a visszaélések és üldözések! Szűnje-

nek meg ezekben a kis magyar falvakban az amúgy is megdőlt és éppen ezért kegyetlen beolvasztási kísérletek, amelyben fajtestvéreinknek a békekötés óta részük van. Szünjenek meg ezek annál is inkább, mert mindezeket a trianoni békeszerződés szigorúan megtiltotta.

Íme ez a revízió és semmi más!...

Pontosan ugyanaz, amit mi magunk is negyvennégy éven át követeltünk az elszász-lotharingiaiak számára...

A múlt nyáron a budapesti Gellért-szállóban együtt vacsoráztam egy öreg honvédtiszttel. A szálló terrasán ültünk, ahonnan, mint valami kilátó pontról, áttekinthettük a Duna és a csodásan kivilágított Budapest világhírű panorámáját. Vacsora után a következőket mondtam:

– Magyarország visszahelyezése a régi határok közé?... Ezt békés úton Önök sohasem fogják elérni. Ennek az ábrándnak a megvalósulására Önök nem is gondolhatnak...

... most hozzátettem azt, amit Horvátországban az elszakadási mozgalom vezérei mondtak nekem:

– ... az Önök jövője máshol van. Az Önök volt tartományainak katolikus népében, amely bánkodik Önök után és várja azt az órát, amikor ismét fölveheti az életközösséget önökkel.

Az öreg katona:

– Tudjuk ezt uram... És mi mindent elfogadunk, ami igazságos. Vannak igazságos dolgok is abban a szerződésben, amely pedig minket igazságtalanul letört.

Amit mi kívánunk és amit egyszer el is fogunk érni, az nem más, mint mindazoknak a területeknek a visszaadása, amelyeket tőlünk azon a címen vettek el, hogy azok nem magyar területek.

Holott azok éppen olyan valóságos, olyan föltétlen magyar területek, mint amilyen francia volt az önök Elzásza!

Néhány nappal később, egy evangélikus lelkésszel beszélgettem, akit a románok kiűztek.

Ő mondta:

– A mi Bánságunkban a szerbek az elszakított egymillió hatszáz ezer lélek közül egymilliónál több magyar és megmagyarosodott németet haj-

tottak uralmuk alá. Az erdélyi ötmillió lélek közül, – saját bevallásuk szerint is – három és fél milliónál több a tiszta magyar és a megmagyarosodott német. Csehszlovákia bekebelezte másfél millió honfitársunkat. Ezeknek kétharmada zárt tömegekben él régi hazájának a mostani határán, amelytől semmi más nem választja el, mint a trianoni papír.... *Miért szakították el ezeket tőlünk?*

Íme ez az egész kérdés!

Annyira egyszerű, annyira meggyőző erejű, hogy nincs is szüksége védőüggyvédre...

Elég megismerni az adott helyzetet, hogy megtaláljuk a megoldást... a szövetségesek nagy vezérei 1920-ban azt hitték, hogy a felszabadulás és az igazság munkáját végzik...

Csalódtak!

Galádul megcsalták őket.

Az ő hibájukat, az ő jóhiszeműen elkövetett igazságtalanságait jóvá kell tennünk. A mi volt szövetségeseink, – akik valószínűleg nem mind lettek ellenfelekké, – valamennyien elismerik ennek a jóvátételnek a szükségességét.

Kizárólag a francia közvélemény az, amely megragadt az ellenzés álláspontjánál.

Így van ez pedig azért, mert a francia közvéleményt 1920. óta még mindig azok tájékoztatják, akiknek személyes érdekük az igazság felderítésének megakadályozása.

A francia közvélemény nem ismeri a magyar revíziós törekvések hátterét.

De nem ismeri a macedón kérdést, – a horvát helyzetet sem, és nem ismeri azokat a nehézségeket, – amelyekkel a belgrádi pánszerb kormány küzd.

Nem ismeri a francia közvélemény a kisantant támadó és hódító szándékát sem, amelyet békeszerető látszattal kendőz el.

A francia közvélemény egyáltalában nem ismeri azokat a veszedelmeket, amelyek Európa békéjét, Franciaország biztonságát, jövőjét veszélyeztetik.

Ennek a könyvnek az elején megírtam, hogy a francia közvélemény a „revízió” szó értelmét félreérti és alatta a „revanche” (bosszú) értelmét gondolja.

A revízió tehát francia értelmezés szerint a háborúhoz vezet...

Pedig ellenkezőleg, a háború csak a méltányos és előzetes revízió által küszöbölhető ki.

Egész serege a háború vámszedőinek és azoknak akik az ő zsoldjukban állanak, hazaárulást ordítanak azokra a férfiakra, akik az igazságot meg merik mondani. Számtalan demagóg, a hazafiság nevében azon dolgozik, hogy elgáncsolja azokat, akik azt mérik állítani, hogy „*az igazságtalanság legmegbocsájthatatlanabb és legveszedelmesebb akkor, amikor azt az igazságosság nevében követik el.*”

Ezeknek ez az ügy nem fájó kérdés, hanem kizárólag nyereszkeségi alkalom!

Mindazoknak a támadásoknak, amelyeket a négyhatalmi egyezmény óta, a mi külügyminiszterünk, Paul Boncour ellen intéztek, egy közös indító okuk van: *a történet és érdek ama szövetezése, amely 1920-ban az erőszak békéjét diktálta.*

Ennek a szövetezésnek minden gondja az, hogy ezt a tarthatatlan békét ne engedje fölülvizsgálni még akkor sem, ha ennek minden kárát Franciaország lesz kénytelen viselni.

Ezek a támadások annál utálatosabbak, mert titkos rendezőik mindig az elsők abban, hogy Paul Boncour tisztánlátó hazafiasságát dicsérjék.

Közép-Európa tűzfészkeinek, a napról-napra jobban közeledő háború veszedelmének egyetlen okozója: nem a legyőzöttek követelései, gyűlölködése, vagy ármánykodása, – hanem *az a méltatlanság, amellyel a békeszerződést megszerkesztették és amellyel azt végrehajtották.*

Ha Prága, Bukarest és Belgrád továbbhalad ezen a politikai lejtőn – ám ők lássák a következményeket!

De semmiféle megegyezés, semmiféle szövetség, semmiféle tekintet, semmi sem kötelezheti a mi hazánkat arra, hogy velük közösséget vállalva, akár egy fillért, akár egy katonát kockáztasson.

Semmisem kötelezhet bennünket franciákat arra, hogy kövessük őket az örökség és a bűn útján!

Azok pedig, akik nálunk a parlamentben és a sajtóban a francia tömegek tájékozatlanságára számítva mindezt tagadják, a legmegbocsájthatatlanabb bünt követik el.

Bünt követnek el, mert tudva az igazságtalanságot és az elnyomást, támogatják.

Bűnösök ők, mert:

„... a szándékosság hiányának és a tájékozatlanságnak mentsége nélkül”,

bünt követnek el saját hazájukkal szemben!

AMIRŐL NEM BESZÉLNEK

Nevetséges az igazság és jog békéjéről beszélni.

Mindaz, ami a határok kijelölésének pillanatától kezdve történt, nem más, mint megtagadása a jognak és igazságnak.

Hogy mit jelentenek a „stratégiai” határok, azt láttuk Macedóniában. Ott a pánszerbizmus csendesen, de ridegen kínoz és kivégez egy védekezésre képtelen népet. Annál elítélendőbb ez, mert úgy véli, hogy senki sem fog vállalkozni arra, hogy ezt megakadályozza.

Macedóniát nem fölháborodva hagyja ott az ember, hanem undorodva.

Horvátországban ma a horvátokra haditörvényszék, kényszermunka és kimondhatatlan kínzások várnak.

Újságjaik a szerb rendőrfőnök engedelme nélkül egy sort sem nyomhatnak ki.

És mégis ez a Horvátország valóságos paradicsom Macedóniához képest. (Olyan paradicsom, amelyben egy francia polgár egy óráig sem tudna élni.)

Ezért a békéért áldozott föl Franciaország egymillió hétszázezer halottat!

Mi van a szerződésekkel? Mi van azokkal a jogokkal, amelyeket a szerződés a kisebbségeknek biztosít?

A szerződések – higgyék el nekem, aki az igazság és jog alapján átrendezett Európán keresztülutaztam, – csak azokat védik, akik azt végrehajtják és akiknek erős barátai vannak ahhoz, hogy tiszteletben tartásukat megkövetelhessék.

A győztesek is betartják kötelezettségeiket. De csak három államban: Franciaországban. Olaszországban és Lengyelországban...

Kisebbségi jogok?

Betartják őket:

Sziléziában, Pózenben és Dalmáciában. Máshol mindenütt csak velőtlen, üres szavak.

Egész serege a háború vámszedőinek és azoknak akik az ő zsoldjukban állanak, hazaárulást ordítanak azokra a férfiakra, akik az igazságot meg merik mondani. Számtalan demagóg, a hazafiság nevében azon dolgozik, hogy elgáncsolja azokat, akik azt merik állítani, hogy „*az igazságtalanság legmegbocsájthatatlanabb és legveszedelmesebb akkor, amikor azt az igazságosság nevében követik el.*”

Ezeknek ez az ügy nem fájó kérdés, hanem kizárólag nyereszkeségi alkalom!

Mindazoknak a támadásoknak, amelyeket a négyhatalmi egyezmény óta, a mi külügyminiszterünk, Paul Boncour ellen intéztek, egy közös indító okuk van: *a történet és érdek ama szövetezése, amely 1920-ban az erőszak békéjét diktálta.*

Ennek a szövetezésnek minden gondja az, hogy ezt a tarthatatlan békét ne engedje fölülvizsgálni még akkor sem, ha ennek minden kárát Franciaország lesz kénytelen viselni.

Ezek a támadások annál utálatosabbak, mert titkos rendezőik mindig az elsők abban, hogy Paul Boncour tisztánlátó hazafiasságát dicsérjék.

Közép-Európa tűzfészkeinek, a napról-napra jobban közeledő háború veszedelmének egyetlen *okozója*: nem a legyőzettek követelései, gyűlölködése, vagy ármánykodása, – hanem *az a méltatlanság, amellyel a békeszerződést megszerkesztették és amellyel azt végrehajtották.*

Ha Prága, Bukarest és Belgrád továbbhalad ezen a politikai lejtőn – ám ők lássák a következményeket!

De semmiféle megegyezés, semmiféle szövetség, semmiféle tekintet, semmi sem kötelezheti a mi hazánkat arra, hogy velük közösséget vállalva, akár egy fillért, akár egy katonát kockáztasson.

Semmisem kötelezhet bennünket franciákat arra, hogy kövessük őket az örökség és a bűn útján!

Azok pedig, akik nálunk a parlamentben és a sajtóban a francia tömegek tájékozatlanságára számítva mindezt tagadják, a legmegbocsájthatatlanabb bűnt követik el.

Bűnt követnek el, mert tudva az igazságtalanságot és az elnyomást, támogatják.

Bűnösök ők, mert:

„... a szándékosság hiányának és a tájékozatlanságnak mentsége nélkül”,

bűnt követnek el saját hazájukkal szemben!

AMIRŐL NEM BESZÉLNEK

Nevetséges az igazság és jog békéjéről beszélni.

Mindaz, ami a határok kijelölésének pillanatától kezdve történt, nem más, mint megtagadása a jognak és igazságnak.

Hogy mit jelentenek a „stratégiai” határok, azt láttuk Macedóniában. Ott a pánszerbizmus csendesen, de ridegen kínozt és kivégezt egy védekezésre képtelen népet. Annál elítélendőbb ez, mert úgy véli, hogy senki sem fog vállalkozni arra, hogy ezt megakadályozza.

Macedóniát nem fölháborodva hagyja ott az ember, hanem undorodva.

Horvátországban ma a horvátokra haditörvényszék, kényszerszolgálat és kimondhatatlan kínzások várnak.

Újságjaik a szerb rendőrfőnök engedelme nélkül egy sort sem nyomhatnak ki.

És mégis ez a Horvátország valóságos paradicsom Macedóniához képest. (Olyan paradicsom, amelyben egy francia polgár egy óráig sem tudna élni.)

Ezért a békéért áldozott föl Franciaország egymillió hétszáz ezer halottat!

Mi van a szerződésekkel? Mi van azokkal a jogokkal, amelyeket a szerződés a kisebbségeknek biztosít?

A szerződések – higgyék el nekem, aki az igazság és jog alapján átrendezett Európán keresztülutaztam, – csak azokat védik, akik azt végrehajtják és akiknek erős barátai vannak ahhoz, hogy tiszteletben tartásukat megkövetelhessék.

A győztesek is betartják kötelezettségeiket. De csak három államban: Franciaországban, Olaszországban és Lengyelországban...

Kisebbségi jogok?

Betartják őket:

Sziléziában, Pózenben és Dalmáciában. Máshol mindenütt csak véltlen, üres szavak.

Íme Közép-Európában, Páristól vasúton néhány órányira, – még mindig nyugaton, – Magyarország tizenhárom év óta tiltakozik az ellen a bánásmód ellen, amelyben a trianoni szerződés folytán Romániának, Szerbiának és Csehszlovákiának kiszolgáltatott magyar lakosság részesül.

De Magyarország tehetetlen és fegyvertelen...

Tizenhárom év óta panaszkodnak a magyarok anélkül, hogy más eredményt értek volna el, mint azt, hogy őket vádolják azzal, hogy nyugtalanságot csinálnak.

Alig van szomorúbb látvány, mint amelyet ez a nemzet nyújt. Ez a nemzet, amely ezer éven át nagy volt, és amely ezer éven át védte a nyugatot az orosz-szlávizmus és a török balkánizmus ellen.

És ma félnie kell egy esetleges román támadástól is...

A belgrádi pályaudvaron egy horvát ügyvéd magyar felesége, aki Komárom megyében született, keserűen jegyezte meg.

– Ha ön tudná uram, milyen helyzetbe jutottak a mi elszakított honfitársaink! Ha ön tudná, hogy mit csináltak az én hazámmal is!... Ha azt látná...

Láttam.

Belgráddal szemben, a Duna balpartján terül el a magyar síkságnak az a része, amelyet Bánságnak hívtak, és amelyet most jugoszlávok „Vojvodínának” kereszteltek el. Nyugati jellegű a rendezettsége, lakóinak műveltsége és életmódja. Négyötöd részben magyarok és németek. A szerb közigazgatás ezt a Bánságot éppúgy kezeli, mint Macedóniát, amely bolgár és balkán terület.

Itt azonban már inkább Európa szeme előtt vannak. Itt nem tudták magukat annyira elzárni a szerbek, mint Macedóniában. Itt nem mennek világos nappal gyilkolni, amint a macedónok százaival teszik, itt nem merik agyonverni botokkal az elítélteket a börtönökben és nem korbácsolják vérvörösre a meztelen lányokat, mint a macedón falvakban és városokban. *De az elnyomatás itt is éppen olyan súlyos, a leigázás, az elnemzetietlenítés, itt is éppen olyan durván folyik, mint ott!*

Itt is bezárták a nemzeti kisebbségek iskoláit és könyvtárait. Itt is kényszerítik a gyermekeket, hogy az állami iskolákat látogassák, amelyekben a tanítás nyelve a szerb, s amelyet éppúgy senki sem ért, mint Macedóniában. Itt is megszüntették az egyesülési, gyülekezési és szabad véleménynyilvánítási jogot. A lakosság itt is ki van zárva minden közszolgáltatástól.

Viszont a kivetett illetékek és adók – egyenlő alap mellett – több, mint háromszor akkorák, mint a szerb nemzetiségű szomszédaiaké. És csaknem ötszöröse annak, amit ott ugyanolyan birtok, vagy jövedelem

után fizetnek a Duna külső partján a szerbek. A hallatlan termékenységű termőföldeket elvették magyar tulajdonosaiktól és a birtokreform ürügye alatt odaadták azokat a régi szerb katonáknak és köztisztviselőknek. Az új tulajdonosok azonban nem tudták hasznosítani a földet. Egyrészt, mert nem értettek hozzá, másrészt, mert lusták voltak és a tőkéjük hiányzott. Sok ezer hektár föld, amely néhány évvel ezelőtt még Európának legtermékenyebb földje volt, gazdasági lejtőre került és műveletlen maradt. Ha az ember a Bánságon keresztül megy, azonnal észreveszi azt az óriási különbséget, amely az új birtokosok kezén levő földet a régi magyar, vagy német tulajdonosok kezében levő földektől megkülönbözteti. Az egész gazdálkodás harmóniája meg van zavarva, az aratás gondatlan, az épületek, csűrös udvarok, itatók elhanyagoltak, kopottak és nyoma sincs a régi rendnek és tisztaságnak. Mindenütt az a piszok és rendtelenség, amely jellemzi Jugoszláviát.

A Belgrádból kiküldött köztisztviselők itt nem üritették ki a templomok sirboltjait, nem fosztották ki a temetőket, mint Macedóniában, de az egész Bánság tele van a múlt szobrainak és emlékműveinek romjaival.

A rombolásnak ebben a dühében van valami, amitől a legközönségesebb ember szíve is elszorul. Ez a gyűlölködés és goromba bánásmód az bizonyítja, hogy a szerbek különös gyönyörűséggel élvezik azt, ha a szomszédos népeket megalázzhatják.

Zimonyban Magyarország ezeréves fennállásának emlékére egy nagyszerű emlékművet állítottak. Tetején ott díszlett a turul, a magyar heraldikai madár.

Szép és művészi volt.

Nem volt semmi kihívó jellege.

Dinamittal robbantották fel...

Nagybecskereken közadakozásból szobrot emeltek a magyarok Kiss Ernő tábornoknak, aki az 1948-as szabadságharc egyik hőse volt.

Ezt is dinamit rőpítette levegőbe.

Végül, éppúgy, mint Macedóniában, itt is: a műtárgyakat, a templomok, zárdák könyvtárát, múzeumok, magángyűjtemények kincseit és mindazt, aminek csak valami értéke is volt, elvitték Szerbiába.

A múlt évben egy egyetemi tanár kalauzolt a belgrádi múzeumban. egy üvegszekrény előtt, ahol bizonyos régi kéziratok és igen régi műtárgyak voltak, megjegyeztem:

– Honnan valók ezek?

– Azt ott Macedóniában találták... Az meg Vojvodinából (*Bánságból*) származik.

Egy honfitársam, aki szenvedélyes könyvbarát, Belgrádban mondta el nekem az alábbi kinos esetet:

– Belgrádba megérkezett egy küldemény, amely a bánsági köz- és magánkönyvtárakból származik. Csupa régi könyvek voltak. Volt közöttük egy felbecsülhetetlen kincs is: *La Fontaine* meséinek egy példánya. „*Fermier Genereux*” kiadása volt, amelyet még Mária Terézia ajándékozott Zimony városának. Néhány öreg tanár álmélkodva csodálta a remekművet. Egy testőrezredes is nézegette. „Mi ez?” – kérdezte és a kíséretében levő hadnagynak kiadta az utasítást: „Dobjátok a tűzbe”.... A hadnagy azonban nem dobta a tűzbe, hanem eladta 100 frankért annak, aki ezt a történetet nekem elmesélte.

A cseheknél és románoknál mindenütt ugyanez az eljárás. Vagyon-elkobzások, szükségtelen és rendszeres rombolások, erőszakoskodások, az útban levő, vagy irigyelt embereknek törvényen kívül helyezése. Szeélyesen és ötletszerűen.

Ők is éppúgy, mint a szerbek: megsemmisítettek mindent, ami a bekebelezett magyar lakosságot a múltba emlékezteti. Ezredéves emlékszobrokat robbantottak fel és baltával estek neki Mária Terézia lovaszobrának, amely a magyar művészetnek egyik remeke volt.

Lerombolták a szabadságharc vértanúinak a szobrát Kassán.

Lerombolták Kossuth, Rákóczi és Korvin Mátyás szobrát.

Elpusztították vagy megcsonkították Felsőmagyarország, Szlovákia és Erdély templomaiban a régi nemzeti szenteknek kegyeletben tartott alakjait.

Bepiszkolták, megrongálták, vagy megszeztelenítették a háború halottainak összes emlékműveit.

Náluk is rendszer mindazoknak a kötelezettségeknek a megszegése, amelyek a szerződésben meg vannak állapítva. A bekebelezett lakosság vagyonának, nyelvének, vallásszabadságának, kulturális jogainak tiszteletben tartása, polgári és politikai jogainak biztosítása – mind csak papiroson vannak meg. *A valóságban: mind csupa visszaélés, rablás és erőszak!*

1920. óta csaknem 300.000 magyart, régi tisztviselőket, papokat, tanítókat, vasutasokat, tönkretett kereskedőket, vagy birtokuktól megfosztott földbirtokosokat toloncoltak át a határon. Mi jogon?

Ezeknek a nyomora, kétségbeesése több gyújtóanyagot halmozott föl, mint bármely katonai vereség...

Magyarország mostani lakosságának egy huszad része: mindenét elvesztette.

A Szlovákiából, a rutén-földről és Erdélyből kiűzöttek teljesen kifosztva lépték át az anyaország határát.

Nos, beszéljete ezeknek a földönfutókká nyomorított embereknek a szerződések oltalmáról, a nemzetiségek jogairól, az előbbi ellentétekkel való békés együttműködésről és kiengesztelődésről!...

Beszéljete a magyar városokban és falvakban azoknak a magyar gyermekeknek, akik látták és látják, hogy vonulnak el rongyosan, testileg, lelkileg megtörve azok, akiket a csehek, a szerbek, vagy a románok kifosztottak és elűztek.

És én mégis ismerek náluk derék embereket, akik csodálkozva ütköznek meg azon, hogy Európában még mindig annyi gyűlölet van, az „igazság és jog” békéjének megkötése után 13 esztendővel. Ki a hibás abban, hogy még mindig millió panasz van az ajkakon, ha nem azok, akik a borzalmas emberáldozat mögé határtalan haszonlesésüket és uralmi vágyukat rejtették?

Mindig a legyőzöttekről beszélnek...

Legyen bátorságunk megmondani: a béke fenntartása érdekében beszéljünk néha egy-két úgynevezett *győztesről* is.

Vajjon Bulgária bűnös-e abban, hogy fajtestvéreink kínzása miatt várják azt az órát, amikor a szerbeknek lesz egy megfelelő ellenfelük, akihez csatlakozva, megragadhatják a fegyvert?

Vajjon Magyarország bűnös-e abban, hogy a horvátok és szlovének ma csak azt várják, hogy visszaszerezhessék szabadságukat?

Végül is:

Ki a hibás abban, hogy a csehek úgy bánnak a „fajtestvéreikkel”, mint a szerbek a macedónokkal és horvátokkal?

Ki a hibás abban, hogy Szlovenszkóban és rutén földön a csehek a legnagyobb erőszakkal sem képesek az autonómista törekvéseket elfojtani:

A politikában, éppúgy mint az életben: minden bűnért fizetni kell.

Az a nyugtalanság, elgyengülés és izgalom, ami ma uralkodik Jugoszláviában, Romániában és Csehszlovákiában: nem létezne, ha Belgrád, Bukarest és Prága nem halmozták volna fel a forradalom és háború gyújtóanyagát!

A revízió szükségessége és sürgőssége követeli, hogy éppen azok miatt kell azt mielőbb keresztülvinni, akik ellenzik.

A trianoni békeszerződés szerzőinek az a törekvése, hogy a „nemzetiségek országának”, Ausztria-Magyarországnak romjaiból „nemzeti” államokat – vagyis politikai és gazdasági tekintetben egyöntetű államokat alkossanak – politikai elvakultság és gazdasági tudatlanság volt.

Romániát kivéve, amelynek tiszta román népessége viszonylagos, – (18 millióból majdnem 12 millió) – a trianoni szerződés alapján keletkezett egyéb „nemzetek”: ellentétes és ellenséges elemek összekapcsolása volt.

Azt is láttuk, hogy Jugoszláviában az így összeerőszakolt „nemzeti” állam mennyire gyengül, mennyi puskaport tartalmaz, az örökös belső viszályok miatt.

Csehszlovákiában a csehek nem érik el a „nemzet” 45%-át sem.

Jugoszláviában a politikusok és tisztviselők jelentéktelen kisebbsége nyomja el és egységbe akarja kényszeríteni azt a többséget, amely irtózik ettől az „egységtől”.

Valami teljesen érthetetlen.

Csehszlovákiával való szövetségünket megtettük a mi külpolitikánk alapjává: Genfben!

Ott, ahol Nicaragua szavazata egyenlő értékű Japán szavazatával. Prága – esetleg – tehet nekünk ott szolgálatot, de egy európai bonyodalom esetén, a harctéren Prága szolgálata annyit sem érne, mint amennyit ért nekünk Románia harctéri segítsége.

Csehszlovákiát illetőleg az az igazság, hogy Európának ma ez a legmesterkéltebb állama.

Egyetlenegy sincs, amely ennyire kevésbé egységes és kevésbé szilárd lenne.

Teljes egészében jogsértésekre és csalásokra van felépítve.

Beszélhetünk-e Csehszlovákiában a népek önrendelkezési jogáról, ahol közel négymillió németet és magyart szakítottak el hazájától?

Nem csalás-e az, hogy harmadfél millió tótot és rutént *igyekeztek csehekké tenni, akaratuk ellenére?*

Nem jogtiprás-e az, hogy a csehek megszegték *ünnepélyesen tett ígéretüket és megtagadják azoknak a kötelezettségeknek a teljesítését, amelyekre a békeszerződés pontjai kötelezik őket?*

Tekintsünk el a bekebelezett magyar és német lakosság érzelmeitől, akiket értelmi és erkölcsi felfogásuk, *kultúrájuk* és a rájuk kényszerített uralom leküzdhetetlen megvetéssel és ellenséges indulattal tölt el minden iránt, ami cseh...

De a tótok?

A rutének?

Akiknek a békeszerződés önkormányzatot biztosított?

Akiknek országából a csehek kizsákmányolási területet, gyarmatot csináltak? Akik lealázottságukban csak arra gondolnak, hogy megszabadulhassanak a gyűlöletes igától? Akik a felsőbbiséget fogcsikorgatva türik csak azért, mert nem tudnak megszabadulni a megszálló csapatok szuronyverdejétől?

Szlovenszkót, – amely ezer éven át gazdasági tartozéka volt Magyarországnak – 1920-ban három okmány alapján csatolták az „egységes állam” megalkotása céljából Csehszlovákiához. Ez a három okmány a tótoknak azt a kívánságát igyekezett bizonyítani, hogy ők a csehekkel egyesülni akarnak.

Az első: Clevelandban, az Egyesült Államokban 1915 május 27-én jött létre az ideiglenes cseh kormány és az *amerikai* tótok szövetségének kiküldöttei között.

A második okmány 1918. május 30-án született Pittsburgban. Ezt egyrészt az akkor már elismert és létező csehszlovák köztársaság elnöke, *Massaryk* és a tót követek írták alá.

Végül: 1918. november 11-én Genfben hozott határozat, amelyet a szövetséges hatalmak által elismert első cseh kormány szavazott meg.

Mi van a pittsburgi egyezményben?

Ez:

„A Csehszlovák Szövetséges államban Szlovenszko teljes állami önkormányzata biztosítatik...”

„.... Szlovenszkonak saját közigazgatása és saját parlamentje és bíróságai lesznek...”

Na és mit határoztak Genfben a csehszlovák kormány tagjai?

Ezt:

„.... A kormány érvényesnek és a csehszlovák államra kötelezőnek ismeri el mindazokat a megegyezéseket, amelyeket Massaryk úr a forradalmi időszakban kötött...”

Valóban:

Csehszlovákia szigorúan tiszteletben tartotta az összes egyezményeket és megállapodásokat, amelyeket Massaryk úr kötött – a tótokkal az 1918 május 30-án Pittsburgban kötött egyezmény kivételével!

Szlovenszko pedig csak azon feltétel alatt volt hajlandó a csehekkel egyesülni, ha teljes önkormányzata lesz a jövőben, mint „szövetséges állam”, teljes cselekvési szabadsággal rendelkező nemzet fog fennállani.

A tótok Pittsburgban határozottan kijelentették, hogy egybeolvasztásról szó sem lehet.

A csehek pedig, miután Szlovenszkonak urai lettek, Szlovenszkrét egyszerűen bekebelezték és mi sem természetesebb, minthogy az egyezményből semmi sem lett.

Igen jellemző a csehekre, hogy amikor az elkeseredett tótok Massaryktól az esküvel megerősített szerződés betartását követelték, Massaryk úr ezt válaszolta:

– A pittsburgi egyezmény törvényes ünnepen íratott alá, amit az amerikai törvények tiltanak és így az semmis...

Mit tehettek most már a tótok, akikkel szemben az egyesítést éppúgy végrehajtották, mint ahogy végrehajtották azt a szerbek Horvátországban.

A centralizált csehszlovák államban, – amelyet a csehek éppúgy ki-sajátítottak, mint a szerbek Jugoszláviát, – ma egyedül igazgatnak, parancsolnak, rendelkeznek. Éppúgy, mint a szerbek Horvátországban...

A csehek lettek urai a hadseregnek, rendőrségnek, hatóságoknak, államhatalom, legkisebb dugattyújának is. Szlovenszkrét pedig gyarmattá degradálták. Állástanjaikat mind Szlovenszkóba telepítették.

Kassa például, ahol a háború előtt egyetlenegy cseh sem volt, ma már 12.000 cseh családot tart el.

Cseh iskolákat és egyetemeket állítottak fel és elrendelték a hivatalos- és magánéletben a cseh nyelv kizárólagos használatát. Tönkretették a virágzó tót ipart, hogy ezzel saját iparuknak teremtsenek piacot.

Katonailag megszállották az országot, éppúgy mint a szerbek Macedóniát és Horvátországot.

A tótok tiltakoztak!

Éppúgy, mint a horvátok.

És éppolyan eredménnyel.

A harc azonban nem szűnt meg. Ez a harc éppúgy ismeretlen a franciák előtt, mint a horvátok küzdelme a pánszerbizmussal szemben.

A tótoknak is megvannak a maguk mártirjai.

Az autonómisták egyik vezérét, dr. Tukát, 1919-ben a pozsonyi törvényszék súlyos börtönre ítélte.

A per tárgyalása során került nyilvánosságra, éppen az egyik vádat alátámasztó tanú vallomásából, – hogy milyen csalárd fogással szereztek meg a csehek a szintizta magyar Kassát és magyar vidékét.

A konferencián ugyanis a magyarok elérték, hogy egy semleges bizottság száll ki a helyszínre Kassának és vidékének néprajzi tanulmányozása céljából. A cseh delegáció vezetője, mint ügyes kártyás, buzgón helyeselte a határozatot.

Közben azonnal munkába lépve, kieszközölte, hogy két olyan amerikait küldjenek ki, akik nemrég naturalizált csehek voltak.

A csehek megnyugodtak a delegációban.

Hanzalik József vallotta:

... A két megbízottat: *Kamev Róbertet és Karmezint* én fogadtam. Azt mondtam, hogy *Sekac* kassai cseh előjáró engem bízott meg kalauzolással. A két ügyes és ravasz megbízott azután úgy tett, mintha bejárná Kassát és vidékét. Aztán kényelmesen beültek a kassai *Salkház*-szálló egyik szobájába és megcsinálták azt a jegyzőkönyvet, amelyben igazolták, hogy Benes adatai mindenben megfelelnek a valóságnak..."

Nem ítélek és nem bírálok.

Csak regisztrálok.

Dr. Tukát tizenötévi kényszerszermunkára ítelték.

Az ítélet után Hlinka, a Néppárt vezére, azt írta róla, hogy az összes tótoknak nemzeti vértanúja lett, „... *aki tót hazáját és nemzetét szabadságának és életének árán is megvédi...*”

És a néppárt azt követeli, hogy a Massaryk elnök által Pittsburgban vállalt kötelezettségek teljesítenek. Ennek a néppártnak a vezeterei közül egyeseket lepénzeltek a csehek, a gerincesebbeket pedig azzal vádolták meg, hogy Magyarország részére dolgoznak.

Hlinka egyik munkatársától megkérdeztem azon a vonaton, amelyben Párisba visszatértem:

– Valóban előnyösnek tartanak önök a csehektől való elszakadást? Megjavulna a sorsuk? Erkölcsi és gazdasági tekintetben jobb helyzetbe kerülnének a magyar uralom alatt?

Rövid gondolkodás után felelte:

– Igenis! A magyar uralom alatt mindenképpen jobb sorsunk lenne. A csehek gyalázatosan viselkednek velünk szemben. Ők a szó szoros értelmében kitarthatják velünk magukat. Elnyomnak minden szabadságot és úgy anyagilag, mint erkölcsileg tönkretették a magyar felvidéket. A cseh iskolák és egyetemek azon ürügy alatt, hogy bennünket a „*vallási sötétségből*” kiszabadítsanak, *minden erővel csehesítik hazánkat*. *Sivak József* dr. képviselő oda is kiáltotta nekik a parlamentben, hogy valóságos „Szodoma–Gomorrává” változtatták Szlovenszkót.

Csodálkozó tekintetemre folytatja:

– Gondolja, hogy túlozok? Akkor ön nem ismeri a csehek utálatosan anyagi és vallástalan szellemét. *Holecsek József*, aki dr. Benesnek egyik barátja; „*Prvé trileti Ceskoslovenske Republiky*” című könyvében ezt írta: „... a mi katonáink 1919-ben Szlovenszkóban a feszületeket céltábláknak használták és a keresztre feszített Jézusra lövöldöztek...”

Félretette jegyzetét és folytatta:

– Tiltakozni, ellenkezni, küzdeni? Megtettük. És meg fogjuk kísérelni a jövőben is. Dacára annak, hogy a hatalmas csendőr-hadsereg éber szemmel ügyel arra, hogy a „*felszabadított*” nép ne vonja kétségbe a *felszabadítás* áldását. Tíz évvel ezelőtt egy „*Fellebbezés a civilizált világhoz*” című iratunkban, amelyet pártunk adott ki, ez van: „... *Nincs tisztességes ember Szlovenszkóban, aki nem ment volna keresztül a gazdasági elnyomás, a politikai bebörtönzés és üldözés kálváriáján. A terror, a rettegés és a gályarabok fogházának csöndje uralkodik ma Szlovenszkóban. Ez az állapot a civilizált világ szégyene!*... Ezen uram nincs semmi változtatni való. A helyzet ahelyett, hogy enyhülne, egyre mérgesedik.

– Szóval – mondom, – ha a nagyhatalmak elhatározzák a trianoni szerződés revízióját, az esetleges népszavazás esetén a tótok a magyarok mellett szavaznának a csehek ellen?

– Népszavazás esetén? Európa mai helyzetében ez nem is lenne kérdéses!

Európa mai helyzetében erről meg vagyok tökéletesen győződve – nem tartható fenn a végtelenségig az az izgatottság és elégedetlenség, amelyet a Duna medencéjében szült a csalásokon felépült békeszerződés. A békeszerződés szerzőinek „*tájékoztatlansága*” következtében az ellentétek napról-napra jobban kiéleződnek.

Sőt: elérték a forrpontot.

Titulescu, aki Benesnek a szócsöve, ha Párisba jön, zsaroló tendenciával igyekszik nyomást gyakorolni a francia kormányra.

A francia kormánytól kéri a támogatást, de viszont – annak tudta nélkül állandóan a francia kormány ellenségeivel tárgyal.

Állandóan azt hangoztatja, hogy egy negyvenötmilliós embertömeg (?) – románok, csehek, jugoszlávok – inkább kész háborúba bocsájtkozní, semhogy békés eszközökkel engedjék hazájuk határait megbolygatni.

Titulescuék politikai eszközei minden megengedett mértéket meghaladnak!

Hogy Titulescunak milyen mértékben sikerült „zsaroló tendenciával” nyomást gyakorolni a francia kormányra, arra mi sem jellemzőbb, mint a francia külügyminiszter legutóbbi bukaresti nyilatkozata.

Louis Barthou 1934. június havában a román fővárosban mondott hirhedt beszédében azt állította, hogy „Románia a trianoni szerződéssel csupán azokat a területeket kapta vissza, amelyek a múltban is román területek voltak s így azok jogosan megillették.”

A francia külügyminiszter szerint „ezek a Magyarországtól elszakított területek” annyira jogosan a románokat illetik meg, hogy szükség esetén akár fegyveres hatalommal is meg kell védeniök azokat.

És e tekintetben számíthatnak Franciaország támogatására!

Ez a könyv egy esztendővel ezelőtt jelent meg Párisban. Szerzője bizonyára nem sejtette akkor még, hogy állításait maga a francia külügyminiszter fogja beigazolni egy évvel később elhangzott beszédében.

„Titulescu politikai eszköze minden megengedett mértéket meghalad! – mondja Pozzi – és ebben benne foglaltatik az egész tragikum: Barthou 1934-ben ugyanott tart, ahol 1920-ban a „nagykövetek tanácsa” tartott... Ezt a sikert pedig Titulescu büszkén könyvelheti a saját számlájára, mint ahogy Benes tette, amikor 1918. elején az ő kezdeményezésére megalakított propagandabizottság elnöke Northcliff lord: Seaton Watson-t és Wickham Steed-et nevezte ki a „Crewe Hous” albizottságának vezetőivé. Annak az albizottságnak, melynek hivatása volt Magyarország megsemmisítése. (Dr. Marjay Frigyes megjegyzése.)

Minden európai államférfiú tudja ma már, hogy a negyvenötmillió ember közül, akiket a kisantant magában foglal, harmincmillió gyűlöli azokat, akik az ő nevében beszélnek.

Harmincmillió embernek minden vágya az, hogy tépjék szét azokat a szerződéseket, amelyek megfosztották őket: hazájuktól, szabadságuktól és függetlenségüktől, amelyre számítottak!

Ha mozgósítanák őket a békeszerződések védelmére, úgy harcolnának, mint az elszásziak harcoltak a nagy háborúban a francia fronton.

Lesték az alkalmat, hogy testvéreikhez csatlakozhassanak.

A kisantant a szerződések védelmére indított háborúban minden tényleges erő nélkül maradna. Az ő hatalma csak látszat. Rozoga épület, diszes homlokzattal. Ma a kisantant csak azért áll meg politikailag, kato-

nailag és pénzügyileg, mert mi, franciák *a mi aranyainkkal, a mi nagyságunkkal és a mi tekintélyünkkel támasztjuk azt alá.*

Csak annyit bírnak, amennyit mi bírunk.

Tizenhárom év óta tart ez a hazugság, tizenhárom év óta fokozatosan sodorják bele hazánkat egy olyan kapcsolatba, amelybe már belevesztettünk néhány súlyos milliárdot.

Épp úgy veszünk ezen, mint a cári Oroszországon, azzal a különbséggel, hogy itt még beleveszithetjük fiainknak hullatömegeit is.

Elmondom a tótok kálváriáját.

Áttérek a rutén kérdésre.

A trianoni szerződés teljes önkormányzatot biztosított a ruténeknek is. Földrajzi értelmetlenség az ő hozzácsatolásuk Csehszlovákiához. *Talán mondanom sem kell, hogy az ő hozzácsatolásukat is úgy szerezték meg a csehek, hogy önkormányzatot biztosítottak nekik.*

Ezt az önkormányzatot nemcsak hogy nem kapták meg a rutének, hanem éppúgy jártak, mint a macedónok Jugoszláviában.

1928-ban a *Svoboda* című rutén lap a következőket írta:

„A rutén földön a csehek iránti gyűlölet általános és határtalan.”

... Ez a gyűlölet napról-napra élesebb lett.

Egyetlenegy esettel rávilágítok arra, hogy a két „testvérnemzet”, milyen halálos küzdelemben él a közös határok között. Rá fogok világítani arra, milyen erőszakos eljárásra vetemedett a legerősebb, a leggyöngébbel szemben.

A mély vallásosságú rutének a bekebelezés óta a legerősebb vallási üldözésnek vannak kitéve. A cseh légionáriusok – akik a rutén földet éppúgy terrorizálják, mint a Fehér Kéz csetnikjei Macedóniát és Horvátországot – durvaságukban odáig mennek, hogy gúnyolódva vágják le a hitbuzgó falusi emberek melléről a katolikus keresztet.

Papjaikat agyonverték és templomaikat kifosztották.

Nem találkoztam ruténnal, aki ne vágyódott volna a felszabadulás után. A csehek iránti gyűlöletük határtalan. Ők is éppúgy, mint a macedónok és a horvátok, lesik az alkalmat...

Alig tizenhárom évvel a békekötés után, ez a helyzet.

Mennyire lebecsülik értesüléseinket és áttekintésüket a csehek, ha még ma is francia segítséget kívánnak a revízió ellen.

Mennyire bíznak ők abban, hogy mi sohasem fogunk rájönni a csalásokra.

És milyen szemérmertlenséggel merészelnek ők annak a Csehszlovákiának az erejéről beszélni, amelynek nemzetiségei, tehát lakosságának több mint fele, a különválást és az autonómiát követeli.

Ha a szerbek és a csehek egyikét sem teljesítették a nemzeti kisebbségekkel szemben vállalt kötelezettségeiknek – mit mondjunk a románokról?

Erdély német és magyar tömegei, mind a nyugati műveltség előőrsei voltak a keleti balkanizmussal szemben. 1914-ben még hatalmas kulturális fejlődés alatt állott ez a föld. Az évszázadok alatt részben odamene-kült, részben bevándorolt románok „elnyugatiasodtak” és csaknem egészen kivetkőztek balkáni jellegükből. A művészet, a tudomány, az irodalom, az oktatás, a gazdasági haladás Erdélyben éppen olyan fejlett volt, mint Magyarországon.

A román uralom úgy söpört végig mindezen, mint a pusztító számum.

A bukaresti kormány azzal kezdte, hogy megtagadta a békeszerződés rendelkezéseinek az aláírását, amelyek a bekebelezett lakosság jogainak és vagyonának az épségben tartását biztosították. Erre nagy nehezen csak akkor szánták rá magukat, amikor a francia kormány ultimátumszerűen követelte ezt.

Románia azonban el van határozva, hogy ezt az aláírást sohasem fogja érvényesnek elismerni.

Nem is tartotta be soha.

A román orthodox papság sugalmazására mindjárt a béke első napjaitól kezdve, megindult a legüdázabb vallásüldözés. Az orthodox román papok, akik a katolikus és protestáns egyházközségek vagyonára áhitoztak, féktelenül uszítottak. Ez a féktelen uszítás olyan fokot ért el, hogy a skót egyházak által kiküldött vizsgálóbizottság 1927-ben a következőket jelentette:

„Ha itt semmi sem történik a felekezeti kisebbségek védelmére, nem-sokára teljesen eltűnnek”.

Katolikus és protestáns papok százait börtönözték be.

Igen sokat száműztek és minden vagyonuktól megfosztották őket. Egyeseket gyalázatosan bántalmaztak és megkínóztak. *Így például Medgyaszai kálvinista lelkészt és Glatzfelder csanádi katolikus püspököt.*

A templomok, kápolnák, kolostorok százait, a leggazdagabb alapítványokat és a legtekintélyesebb birtokokat elkobozták, hogy azokat az orthodox román papságnak juttassák.

A gazdag zsákmányolás hírére a régi Románia minden kis zugából odasereglettek a román szerzetesek és a pópák.

Történik pedig ez mindannak dacára, hogy a békeszerződés a vallás-szabadságot és a vallásfelekezetek jogait sérthetetleneknek nyilvánította!

A papírokat elvitte a szél!

A felekezeti iskolák és magántanintézetek legnagyobb részét szintén elkobozták, vagy bezárták. Ezekből pedig Erdély magyar vidékein több ezer volt. A magyar nyelv tanítását, miután az több mint harmadfél millió magyarnak anyanyelve volt nem merték eltiltani, de gyakorlatilag lehetetlenné tették annak tanítását. *A régi tanítók helyébe saját tanítóikat tették, akik csak románul tudtak.*

A békeszerződés azt is megtiltotta, hogy a bekebelezett lakosságot kizárják a közszolgáltatból, vagy szabad foglalkozások gyakorlásától. A románok erre is találtak orvosságot. Ez pedig igen kézenfekvő volt: *a jelleltől megkívánták a román nyelven való tökéletes jártasságot.*

Így az erdélyi magyarokat és németeket törvényes alapon fosztották meg törvényes jogaiktól.

Az agrárreform ürügye alatt itt is, mint Jugoszláviában és Csehszlovákiában a legtermékenyebb és legjobban művelt földeket elvették magyar tulajdonosaiktól és szétosztották a bukaresti kormány kegyencei között. Az eredmény itt is ugyanaz volt, mint a Bánságban. Az új tulajdonosok megelégedtek azzal, hogy jelzálogkölcsonnel megterheljék földjeiket és azután ott hagyták azokat. Nagy részük ma műveletlen ugar. Birtokuktól megfosztva így családok ezrei a legszörnyűbb nyomorba jutottak. Sok ezren kénytelenek voltak kivándorolni.

Az Univer sulnak a főszerkesztője, *Popescu Stelian* volt igazságügy miniszter mondotta:

– *Erdélyben minden megtörtént, hogy a magyarságnak még az emléke is kiirtassék.*

Mindazt a visszaélést, amit a szerb tisztviselők követnek el a macedónokkal és a horvátokkal szemben, a románok hiánytalanul alkalmazzák Erdélyben.

Az erdélyieket – még azokat is, akik valaha románok voltak – ugyanolyan erkölcsi és értelmi különbség választja el a régi Románia lakosságától, mint a horvátokat és szlovéneket a szerbektől. A mindennapos durva jogsértések, a nyomasztó terhek és az anyagi romlás, valamint a Bucarest által nyakunkra küldött tisztviselők műveletlensége és megvesztegethetősége, a végsőig fokozzák elkeseredésüket.

Erdélyben ma ötmillió ember csak azért imádkozik, hogy megszabaduljon a: „*bukaresti sáskától*” *ők sokkal erősebb kifejezést használnak*). A bukarestiek zsarnokoskodnak felettük és zsarolják őket. *A magya-*

rok és németek mindenáron vissza akarnak térni ahhoz a Magyarországhoz, amelytől csak egy önkényesen megvont határvonal választja el őket.

A románok pedig önkormányzatot követelnek az autonóm Erdélyben.

Az erdélyi románok között nem találtam egyetlenegy sem – pedig a keleten is és Párisban is számtalannal beszéltem – aki el nem ismerte volna az erdélyi panaszok jogosságát.

Mindegyik megvetéssel beszélt a bukarestiekről és hangsúlyozta, hogy ennek az uralomnak véget kell vetni.

Néhány hónap óta valóban a terror és erőszak hulláma árasztja el Erdély összes magyar vidékeit és ezt azok a sovíniszta szervezetek irányítják, amelyek Romániában a szerb Narodna Odbrana és a Fehér Kéz mintájára keletkeztek.

Egy amerikai úr, aki bejárta az erdélyi részeket, és mult áprilisban Bukarestben találkozott hazájának képviselőivel, tapasztalatairól a következőket mondotta nekem:

– *Nagyon világos, hogy Titulescu, aki Benessel együtt dolgozik, tönkre akarja tenni Magyarországot.*

Szófiában igen jól értesült diplomatától, bizonyos román körök hivatalos szándékairól a következőket tudtam meg:

– *Sem Károly király, sem Sándor király nem tudnak már másképpen szabadulni szorongatott helyzetükből, mint egy katonai támadás által. Titulescu, aki magát a jövődöbeli román köztársaság elnökének álmodja, úgy tartja Károly királyt mint egy szükséges rosszat. Álmai Benes karjaiba kergették, mert tőle várja azon a napon a segítséget, amely napon a román monarchia meg fog bukni.*

Egy előkelő román mondta nekem:

– *... ürügyet kell találunk. A magyar revíziós törekvés erre igen alkalmas.*

Ezt augusztusban mondták nekem. Októberben mintegy parancsszóra egész Romániában magyarellenés zavargások és tüntetések támadtak. Titulescu emberei úgy a parlamentben, mint a sajtóban határozottan kihívó magatartást tanúsítottak. Magyar boltokat, vendéglőket fosztottak ki, magyar munkásokat véresre vertek, majorokat felgyújtottak és egész magyar falvakat pusztítottak ki. Mindezeket a zavargásokat azok a bandák rendezték, melyeket két volt miniszter: *Popescu Stellan és Hatiegan Emil* különvonatokon szállítottak városról-városra. Kolozsvárott, Aradon és

Bukarestben jelképesen meggyalázták a magyar zászlót és nyílt utcákon, mozikban, kávéházakban kegyetlenkedtek az erdélyi lakossággal. Rengő-
teg gyilkosságot követtek el. Mindez hónapokon át rémületben tartotta a
magyarokat és tehetetlen dühöt váltott ki az elkeseredett anyaországban.

Titulescu pedig azóta sem szünt meg uszítani.

Ki tudja ezeket Franciaországban?

Melyik újság értesítette ezekről az olvasóközönségét?

Ki tud ezekről a fényes győzelmekről, amelyet Popescu úr csirkefo-
gói zöldségárosokon, iskolából hazatérő gyerekeken, gyenge papokon
arattak?

És mindez csak egy kis része a valóságnak.

Nem akarom a román népet sem felelőssé tenni vezéreinek bűneiért.

Amikor Jugoszláviáról elmondtam az igazságot, akkor sem a szerb
népet akartam vádolni.

A tisztánlátó románok már nem titkolják elfogultságukat.

A kolozsvári „La Patrie” a múlt év november 23-iki számában a kö-
vetkezőket írta:

*„Nem kell minden támadást, amely hazafias mozgalomnak látszik,
csupán azért támogatni, mert ilyen látszata van. Mielőtt támogatnók, meg
kell állapítani az indítókait.”*

Az egyetlen független bukaresti lap pedig – a Dreptatea – néhány
hét előtt ezt jegyezte meg:

*„Néhányan saját egyéni érdekükben igyekeznek kihasználni az ügye-
sen megfélemlített tömegek hazafias szenvedélyeit.”*

Ez ellen a megfélemlített kihasználás ellen szükséges felébreszteni a
francia közvéleményt.

*Fel kell ébreszteni a francia közvéleményt, amely semmit
sem tud arról, amit számára előkészítenek.*

*Fel kell ébreszteni, nehogy a háború hulláma lecsapjon
Közép-Európában, azoknak előre megfontolt szándékából, akik
másképpen nem képesek kimenekülni abból a zsákutcából,
amelybe ők maguk vitték bele magukat.*

A francia közvéleményt fel kell rázni, nehogy ismét úgy elkábuljon,
amint elkábult 1914. június havában, a szarajevói merénylet hírére.

*Fel kell ébresztenünk a francia közvéleményt, mert külön-
ben ismét mérszárszékra viszik abban a tévhitben, hogy a saját
ügyét védi!*

PRÁGA ÁRNYÉKA

A tömeg mindig jóhiszemű.

Igen jól tudja ezt Benes úr, aki amikor a négyhatalmi egyezményt napirendre tűzték, a rendelkezésére álló és megvásárolt sajtóban, valamint a parlamentben olyan nagyképű esztelenségekkel traktálta a közönséget, hogy az már komikum határán járt.

Ezekből következtethetünk arra, hogy egy újabb sorscsapás esetén milyen bolondgombokat adna be Benes a mi hiszékeny és jóhiszemű tömegeinknek.

Benes megtámadta kiváló államférfiainkat csak azért, mert előbbre valónak tüntették Franciaország érdekét, mint a kisantantét!

Olyan politikusokat támadott meg, mint *Daladier*, *Paul Boncour* és *de Jouvenel*.

Hazánkat az agadiri kérdés óta – amikor Delcassét támadták, – hasonló módon nem támadták meg. Távolról sem szándékom a négyhatalmi egyezménynek jövőbeni alakulásáról beszélni. Könyvem elején rámutattam azokra a durva jogtalanságokra, amelyek Közép- és Kelet-Európában háborús veszedelmet szültek.

A négyhatalmi szerződés értéke annyi, amennyi tisztánlátás és őszinteség van az aláírókban. Megvalósíthatja a Balkánon és a Duna medencéjében azt a területi helyreigazítást, amely nélkül a béke nem más, mint fegyverszünet. Közös munkában egyesítheti azokat a népeket, amelyek jelenleg az igazságtalanság következtében nagyobb ellenségek, mint voltak a háborúban egymással szemben álló nemzetek.

Ha a béke még megmenthető, úgy az a négyhatalmi egyezménynek köszönhető. Európa mostani helyzetében, amikor a kétségbeesés és a gyűlölet a legmagasabb fokot érték el, a négyhatalmi egyezmény máris néhány hónapi *nyugalmi időt biztosított Európának*, amely idő alatt a népek közvéleménye számot vethet a háború veszedelmének súlyosságával és közelségével.

Tizenöt év óta *a béke érdekében* a négyhatalmi egyezmény volt az első komoly lépés és *Paul Boncour* nagy hálára kötelezte hazáját, hogy azt *Daladier*-vel egyetértésben elfogadta és annak megkötéséhez *de Jouvenel*nek teljes felhatalmazást adott.

De viszont a békét kívánó népek számára azért esztelenség volna a lefegyverzés. Most, amikor körülöttünk a háború lehetőségei egyre nagyobbodnak és fokozódnak, nem adhatjuk fel, nem csökkenthetjük a védelem eszközeit; *helyesebben azokat az eszközöket, amelyekkel békére kényszeríthetjük azokat, akik vonakodnak jóvátenni az igazságtalanságokat.* Erre sem Franciaország, sem Anglia, sem Olaszország nem gondol. A lefegyverzés nemcsak a nagyhatalmak védelmét, hanem az igazságtalan béke jóvátételét is kockáztatná. Mindaddig tehát, amíg Európában valóságos békét nem teremtettünk, nem lehet lefegyverezni a régi szövetségeseket, akiknek egyetértése tizenöt évvel ezelőtt meghozta a győzelmet.

Az egyezmény, amely jogos reményeket keltett az 1920-ban jogtalansággal és csalással letört nemzetekben, kötelességévé teszi aláíróinak, hogy adandó esetben igazságos akaratukat mindenkire rákényszerítsék.

Az angol-olasz-francia leszerelés a revízió megtörténte előtt, egyértelmű lenne a háborúval.

Amikor pedig a kisantant, túlzott fegyverkezésének igazolására az őt fenyegető megtámadtatásra hivatkozik, és a bolgár és magyar hadseregek titkos fejlesztéséről beszél, határtalan tájékozatlanságot, hiszékenységet tételez fel azokról, akikhez fordul.

Az bizonyos, – magam is meggyőződtem róla – *hogyan a magyar büszkeségnek igen nehezebbre esik, az őt érintő megalázásokra és fenyegetésekre csak diplomáciai formában, elvi tiltakozásokban válaszolni.*

Ezt megérttem. Nekünk is sok lelki küzdelmünkbe került az a negyven esztendő, amíg Elszász idegen uralom alatt állott. A magyarok ma kénytelenek éppúgy tehetetlenül nézni azokat a jogtiprásokat, amelyeket elszakított honfitársainknak el kell szenvedniök, mint ahogy mi és kénytelenek voltunk elnézni az elszakított Elszászban. Az a bölcs mérséklet, amelyet a mostani magyar miniszterelnök, *Gömbös tábornok* tanúsított az erdélyi események idején, és *amely mérsékletet úgy a sajátóban, mint a magyar közönség hangulatában is meg tudott őrizni,* igazolja azt a bizalmat és rokonszenvet, amely őt körülveszi.

De a hűrt nem lehet a végtelenségig feszíteni.

Vannak események, amelyek minden jóakaratot, türelmet és bölcsességet hatástalanná tehetnek. A nagy nemzet még ha átmenetileg el is gyengül, mindig megtartja a nagy nemzetek tulajdonságait.

És ebben van a veszedelem.

Nem lehet cél az, hogy egy tűrhetetlen kihívás, egy sértő elutasítás arra kényszerítse Magyarországot, hogy felvegye végre azt a kesztyűt, amelyet szomszédai tizenhárom év óta minduntalan az arcához vágnak.

Soha 1920. óta nem volt nagyobb lehetősége a bonyodalomnak, mint most. Ennek a bonyodalomnak katonai előkészítése a kisantant részéről be van fejezve. Diplomáciai előkészítése pedig Titulescu és Benes urak vezetése alatt teljes erővel folyik. Ezért kiáltotta oda Olaszország a „*quos ego*”-t.

Ezért. Mert látta, hogy nem lehet egy percet sem késni a négyhatalmi egyezmény javaslatával.

Mit tehetne Magyarország háború esetén a kisantanttal szemben? Még annyit sem, amennyit Lengyelország tehetett utolsó felosztása után. Még ha elfogadnók is igaznak azokat a híreket, amely szerint Olaszország állítólag hadianyagokat küldött neki, valamint azt, hogy sikerült a békeszerződésben megengedett békelétszámot megkészszerézni, vagy megháromszorozni, mit tudna mozgósítani?

Legjobb esetben 100.000 katonát, néhány száz géppuskát, harminc, vagy negyven könnyű tüzérségi üteget.

Árnyékhadserég.

Kiképzett tartalékok, tankok, löszerkészletek, hadiszergyarak és hadirepülőgépek nélkül. Határvonalait pedig úgy vonták meg, hogy az ország nagyobb városai – elsősorban Budapest – a hadművelet első óráiban az ellenség tüze alá kerülhetnek.

Hogy áll ezzel szemben a kisantant?

Több mint két millió kiképzett katonát, a gépfegyverek ezreit, korszerű tüzérséget, repülőket, a tankok százait tudja az első napokban harcba vetni, megfelelő kimeríthetetlen élelmezési készletekkel a tartalékban. Természetesen a felsoroltakat a nagyszerűen előkészített mozgósítás alapján azonnal megkészszerézhetik.

Ha azokat az „*információkat*” vizsgáljuk, amelyek Magyarország támadó szándékairól szólnak, vagy ha a megjelent ez irányú cikkek igazságait vizsgáljuk, nem szabad elfelejtenünk, hogy Magyarországnak nem egészen 9 millió lakója van a kisantant 45 millió lakásával szemben. És, hogy Magyarország a szó legszorosabb értelmében be van kerítve: csehekkel, románokkal és jugoszlávokkal.

Elfogadom, hogy a román és cseh katonai értékek jóval közepesen alóliak. De viszont megdöbbenő anyagi felsőbbségük túlságosan ellensúlyozza, sőt tetézi az ő erkölcsi hiányosságukat. Nem tagadható le, hogy Magyarország, ismerve szomszédai érzelmeit, arra törekszik – éppen úgy, mint a bolgárok – hogy védelmét fokozza. Éppen olyan bizo-

nyos az is, hogy – úgy mint a bolgárok – külföldi támogatást keresnek, sőt találnak is.

Ezt semmiféle szerződés nem tiltotta meg nekik.

Ha tisztán akarjuk látni azokat a víszályokat, amelyek Közép-Európában és a Balkánon a békekötés óta szembeállítják egymással a győzteseket és legyőzötteket, ismételten fel kell vetni azt a kérdést: ki a hibás?

Aki helyszínen látta, hallotta, megállapíthatja: hogy hibás egyedül az a politika, amelyet a kisantant három állama követ Magyarországgal szemben.

Prága, Bukarest és Belgrád tizenhárom év óta mindannak az ellenkezőjét teszik, mint amit a béke érdekében tenniük kellene.

Ha Prága, Bukarest és Belgrád igyekeztek volna elsimitani a nehézségeket, és orvosolni azokat a sérelmeket, amelyek a rendkívüli szigorúságú és anyagi hibáktól hemzsező békeszerződés következtében keletkeztek ma: *valóságos béke uralkodna Magyarország és szomszédai között.*

A revízió kérdése pedig már régen megoldódott volna. De Prága, Bukarest és Belgrád – megfontolt szándékkal – kizárták a jólétnek és egyetértésnek a lehetőségeit.

Alig, hogy belecsöppentek a mások győzelmébe, a három kis állam, amelynek telhetetlen étvágya 1919-ben Lloyd George-ot megdöbentette, elérte azt, hogy a trianoni szerződés a jogtalanság és erőszak diadalává lett. Kizárólag azt nézték, hogy mi módon terjeszkedhetnének és növekedhetnének még tovább.

Történik pedig mindez annak a férfiúnak a szorgalmazására, akinek leküzdhetetlen hiúsága és uralkodási vágya nem ismer határt.

Kár, hogy Benes csodálatos cselszövő tehetségét nem hasznosíthatja az emberiség javára.

A „Delenda est Hungaria”, amely az 1917-iki „Detruisez l'Autriche Hongrie” után következett, az ő politikájuknak a törzsgyökerévé lett.

A kisantant, amely Benes agyában született meg, állítólag a kölcsönös támogatás céljából és tagjainak egy nem létező magyar támadás elleni biztosítása végett, *az első naptól kezdve célul tűzte ki Magyarország teljes megsemmisítését.*

A kisantant vezető férfiai 1920. óta szüntelenül a gyűlölt Magyarország megsemmisítésére gondolnak és készülnek. Éppúgy, mint másfél század előtt a berlini, szent-pétervári és bécsi kancelláriák gondolata a Finis Polonia volt.

Ez magyarázata annak, hogy megtagadták azoknak a kereskedelmi és mezőgazdasági egyezményeknek a megkötését, amelyeket a magyarok sürgettek.

Az ő céljuk világos. *Elszigetelni és gazdaságilag bekeríteni azt a Magyarországot, amely régi piacainak elvesztése következtében amúgy is rettenetes válságba került.*

Ámde ez a törekvés csak úgy járt volna sikerrel, ha Ausztria felé is minden kijárat el lett volna zárva. Magyarország azonban Ausztrián keresztül továbbra is folytathatta a közlekedést nyugat felé.

Megmenekült a tetszhaláltól.

De ha Magyarország ellenségeinek Ausztriát sikerül semlegesíteni, vagy ha Ausztria egy olyan szövetségbe lép be, amelyből Magyarország ki van zárva, akkor: nem menekülhetett volna meg.

Ezért támogatta Benes olyan lelkesedéssel Tardieu javaslatát a dunai államok gazdasági szövetségének megalakítására. Ezért, mert Magyarországot akkor szomszédai önkényének szolgáltatva volna ki, s ezáltal teljes leigázását megpecsételte volna.

Erre célzott a néhány hónap előtt Genfben előterjesztett javaslat Ausztria semlegesítésére azzal az ürüggyel, hogy az Anschluss lehetlenné tétessék. Mintha bizony Németországot és Ausztriát – ha egyszer abban a helyzetben lesznek, hogy semmiféle harmadik hozzájárulására nem lesz szükségük – bármi is visszatarthatná!

De az Anschluss csak ürügy volt...

A valóságban a cél az volt, hogy Magyarország körül a gyűrű bezáródjék. Ha az osztrák határ el lett volna zárva, bekövetkezett volna a – *Finis Hungariae!*

Ez még inkább bekövetkezett volna, ha Magyarország e támadáson elkeseredve és vesztét érezve megkísérli az ellenállást.

Ebben az esetben két lehetőséggel lehetett volna számolni:

A külföldi támogatással fűtött szenvedélyek kirobbanáshoz vezettek volna. A forradalom megdöntötte volna *Horthy* tengernagy kormányzatát és a lesben álló kisantant rendcsinálás ürügye alatt bevonult volna Budapestre.

Ez a kaland azzal végződött volna, hogy a csehek és a jugoszlávok részére kisajátítottak volna egy területsávot, amely ennek a két államnak közvetlen érintkezését lehetővé tette volna és alakítottak volna egy törpe magyar köztársaságot Prága gyámsága alatt.

Vagy pedig dühében fölháborodva Magyarország fegyvert fogott volna egy végső küzdelemre, amilyent Lengyelország kísérelt meg hóhérai ellen. A gyakorlati eredmény így még jobb lett volna. A magyarok

ebben az esetben az előre jól megdolgozott európai közvélemény szeme előtt a megtámadók színében jelentek volna meg, s csaknem lehetetlenné tették volna barátaiknak, hogy érdekükben föllépjenek.

Mi sem természetesebb, minthogy a felkészületlen magyar hadsereg órák alatt megsemmisült volna.

Na de: a genfi kísérlet nem sikerült.

Ellenben a Duna partjaiért folyó versenybe hirtelen beleszólt: *Olaszország.*

Kevesen vannak a franciák között, akik fel tudják ismerni azokat a titkos rügókat, amelyek Olaszországnak a háború órá Közép-Európában és a Balkánon követett politikáját irányítják. Mert vagy csak nagyon hiányosan, vagy sehogyan sem ismerik azokat a valódi és súlyos okokat, – valamint azokat a csekélyebb jelentőségűeket, – amelyek a nemzeteket látszólag érthetetlenül szembeállítják egymással, vagy közel hozzák egymáshoz, valamely közös együttműködésre.

A mi honfitársaink többségét elfogulttá teszi és nyugtalanítja az olasz politika annál is inkább, mert a legutóbbi időig, a négyhatalmi egyezmény megjelenéséig, úgy látszott, hogy az – a mi prágai és belgrádi barátainkon keresztül – ellenünk irányul.

Az egész európai helyzet lényeges változáson ment keresztül.

Ha meg akarjuk magyarázni ezt a változást, ahhoz nem elegendő annak a felületes közhelynek az ismételése, hogy mindez azért van, mert az olasz fascizmus Közép-Európa és a Balkán felett vezető szerepre áhítozik.

És nem kell mindenáron misztikus szerződésekről regélni Budapest, Szófia és Róma között.

Ez a magyarázat nem szolgálja azt a kíváncsot békeszellemet, amely nélkül lehetetlen megoldani azt a feladatot, amely elé az 1919–1920-i hibák állították Európát.

Mussolini egyenes igazságszereteten túl, van még sokkal parancsolóbb valami is, ami Olaszországot és a két legyőzött államot összeköti, és ez: az érdek.

Amióta a szláv népek Ázsiából benyomultak Európába, amióta itt faji egységüknek és erejüknek tudatára ébredtek, arra vágytak, hogy elérjék a Földközi tengert és az Adriát. Nagy Péter óta, a cári Oroszország egész politikáját a szláv fajoknak ez a mélységes ösztöne hatotta át és uralta kérlelhetetlenül. Hogy ezt megvalósíthassa, Oroszország folyto-

nos háborúskodás árán is törekedett Konstantinápolyban a törökök helyét elfoglalni. A balkáni szláv nemzetiségek felszabadulási törekvéseit fölébresztette és támogatta. Kedvezett Belgrádnak 1912-ben a bolgárok ellen, mert Ferdinánd király német rokonsága aggasztotta és mert a bolgár cár magasba törését túlságosnak találta. Végre 1914-ben felbátorította a pánszerbeket arra a lépésre, amelytől II. Miklós cár szerencsétlen tanácsadói azt remélték, hogy Ausztria-Magyarország letörése által lehetővé teszi a szlávágnak, hogy az adriai partokon megvesse a lábát.

Oroszország összeomlása óta a cseh-szlávok és a szerb-szlávok vállalták magukra a pánszláv törekvések megvalósítását.

Ők egyébként ma is erősen remélik az oroszországi pálfordulást.

Erőfeszítéseik egyesítésére és céljaik elérésére alkalmasabb embert nem is igen találhattak volna, mint a háborúban kitermelődött Benest.

Belgrád és Prága a jövődöbéli nagy Szlávia előharcosai lettek.

Benes ösztönözte és irányította őket.

A kisantant Benes kezében – aki lelke is, ura is – nem más, mint a szláv imperializmus harci alakulata.

Az első feladat, amelyet Benes és pánszerb szövetségesei maguk elé tűztek, a nyugati kultúrájú és katolikus Magyarország teljes megsemmisítése volt. Ennek fennállása ugyanis akadály volt a középeurópai és balkáni szláv tömeg délnyugat felé irányuló szakadatlan törekvéseinek.

A cseh államférfinak minden tevékenységét, kiméletlen és lelkiismeretlen gyűlöletét, amelyet a háború alatt egykori budapesti és bécsi barátaival szemben tanúsított, - egy gondolat irányította: túlzott területi követelésekkel arra törekedett, hogy Magyarország feldarabolása alkalmával ne csak a rutén-földet kaparintsa meg, - amelynek megszerzésével Csehszlovákiát a bolsevista Oroszország mezsgyés szomszédjává akarta tenni - hanem, hogy egyúttal Magyarországot elválassa ősi szövetségeseitől, Lengyelországtól.

A pánszerbekkel egyetértésben és Franciaország támogatásának kihasználásával Benes azt a célt tűzte maga elé, amelyet Oroszország összeomlása következtében nem tudott elérni.

A színjáték 14 év óta szakadatlanul folyik.

Lépésről-lépésre valósággá válik annak az embernek a kisérteties álma, aki a Habsburg-birodalom lerombolását kívánta.

És ezt a háború győzteseinek vaksága folytán el is érte.

Hétmillió cseh részére politikai hatalmat és uralmat követel Közép-Európában és a Balkán felett...

Elérte! - -

A kisantantban szövetkezett három államnak egy gazdasági tömbbe való összekapcsolása, valóban nem más, mint bevezetése annak a Prága által vezérelt balkáni-dunai szövetségnek, amelyről Benes 1917-ben Amsterdamban megjósolta, hogy húsz éven belül létre fog jönni.

Önfejű vakok azok, akik nem látják meg, hova akarnak jutni azok az emberek, akik mindezt kigondolták és milyen iszonyú veszedelem rejlik Benes művében, aki kétségtelenül Európa két vagy három legnagyobb államférfiainak egyike, de akiről mindinkább kitűnik, - azok szemében, akik emlékezni és megfigyelni tudnak, - hogy a mi hazánknak legveszedelmesebb „barát”-ja.

Csehszlovákiának, - amelyben Massaryk elnök csak tehetetlen árnyék, - egyedüli ura dr. Benes, aki tizenhárom év óta tervezte és elkövette a Duna medencéjében mindazokat a bűnöket, azokat az igazságtalanságokat és jogtiprásokat, amelyek ott, - ha Európa nem rendeli el a revíziót, - elkerülhetetlenné teszik a háborút. *Ő volt az, aki 1920-ban Massaryk elnök utasítása ellenére és „stratégiai szükségességre” hivatkozva, követelte Magyarország nyugati részének és több mint egymillió magyarnak az átcsatolását. Ő volt az, aki megtagadta a tótokkal szemben vállalt kötelezettségek teljesítését és a rutének számára a békeszerződésben biztosított önkormányzat megadását. Ő használta fel Genfben tizenhárom év óta befolyását és barátait arra, hogy az elnyomott nemzetiségek panaszai meg ne hallgattassanak.*

Ennek az embernek története és módszere a tizenhárom év alatt nem változott, - legfeljebb ügyessége, önbizalma és uralkodási vágya nőtt még nagyobbra a hatalom birtokában.

Ő még mindig a gögös réalpolitikus, akinek féktelen hódítási vágya az új Európa térképén, amelyet az ő „Kuffler” barátjával rajzolt meg, Csehszlovákia határait Budapestig és Berlinig tolt ki!

Ma a helyzet súlya Olaszországnak, - amely a közeli keleten a latin műveltség védőbástyája, - életszükségletévé tette, hogy a csehszlovák és a szerb-szlovák egyesülés megakadályozása céljából fentartsa azt a Magyarországot, amely germán-latin műveltségű és hagyományos ellensége a szlávoknak és egyúttal ezeréves barátságban áll Lengyelországgal, amely szintén katolikus és nyugati szellemű...

A politikai ellentéteknek, a gazdasági versengésnek és a felfogásbeli gyökeres különbözőségeknek, - amelyek Olaszországot ma Jugoszláviával s holnap talán a mögötte álló összes szláv tömegekkel állítják szembe, - semmi közük nincs az emberek érzelmeihez, vagy akaratához. *Ezek a végzettségű jelenségek. Ezt a párviadalt lehet késleltetni.*

Elhárítani nem lehet. Egyszer ki fog törni egy közelharchan, amelyben el fog dőlni a nyugati műveltség sorsa Róma és a barbárok között.

A kisantant vezérei igen jól tudják ezt, s egész addig a mennykö-csapásig, amelyet számukra a négyhatalmi egyezményre vonatkozó francia-olasz megegyezés jelentett, vállalták azt a kockázatot, amellyel a szlávoknak az Adriáig és az Égei tengerig tervezett előnyomulása jár. Prága és Bukarest – akkor, amikor hat hónap előtt Dalmáciában és Isztriában olasz-jugoszláv összetűzések történtek, – nem haboztak nyíltan közösséget vállalni az ő pánszerb szövetségeseikkel. Az a tanácskozás, amelyet Belgrádban tartottak, s amelybe bevonták vezérkari főnökeiket is, kétségtelenné tette a csehek és jugoszlávok felfogásának tökéletes egységét és az ő kitűnő „szekundánsuknak” – a románnak csatlakozását.

A belgrádi tanácskozás nyíltan bevallott célja az volt, hogy „*súlyos fordulat esetére a közös együttműködés tervét állapítsák meg a béke fenntartása érdekében.*”

A „*súlyos fordulat*”, amelyre a három szövetséges gondolt, - s ezt az ő hivatalos sajtójuk tartózkodás nélkül ki is fejezte, – a Róma és Belgrád közötti viszony rosszabbodása volt. Az eszköz, amelyet erre az esetre a béke fenntartásának a biztosítására a kisantant kitalált, az volt, hogy az egész világnak tudomására hozta, hogy ezután összes fegyveres erőit a jugoszláv főparancsnoknak rendelik alá!

Ugyanazon a napon Prága és Bukarest nyilvánosságra hozták, hogy helyeslik Belgrád magatartását Olaszországgal szemben, és hogy összeütközés esetében mind a ketten a jugoszlávok mellett fognak állást foglalni. Hirtelen fölfedték a kártyáikat...

A kisantant megnyilatkozásaira és hadikészültségének folytonos és rohamos növelésére: *Mussolini a négyhatalmi egyezményre vonatkozó javaslatával válaszolt.*

Franciaország csatlakozása, - amelyről az utolsó percig azt hitték, hogy Titulescu párisi közbenjárása meg fogja akadályozni, - kegyetlenül megrémítette a cseh és pánszerb politikusokat.

A kisantant vezérei prágai tanácskozásukon hangsúlyozták, hogy a revíziónak semmiféle kísérletét sem fogják eltűrni. Hirtelen mégis fejet hajtottak és kijelentették, hogy a francia magyarázójegyzékkel, amely semmit sem változtat az előbbin, meg vannak elégedve. Ezt azért tették, mert arra számítottak, hogy Franciaországban újra hatalomhoz fognak jutni azok a férfiak, akik velük egyetértenek, s akkor ők visszanyerik cselekvési szabadságukat.

Nem mondtak le semmiről.

Még kevésbé, mint valaha, volnának hajlandók visszaadni a gonoszul szerzett előnyöket és felszabadítani azokat a népeket, amelyeket akarataik ellenére kebeleztek be, és amelyeket tizenhárom év óta állandóan kegyetlenül elnyomnak: Macedóniában, Horvátországban, az elszakított Magyarországon és Szlovénországban egyaránt.

Ők mindent meg akarnak tartani.

Ennek érdekében mozgósítják úgy a bel-, mint a külföldi sajtójukat és igyekeznek szaporítani azokat a jelenségeket, amelyek a közvéleményt nyugtalanítják és a nagyhatalmak között ellentéteket idéznek elő.

Ők remélik, hogy fel fognak újulni azok a gyanakvások, amelyek hazánkat szembeállították Olaszországgal.

Ők remélik, hogy Franciaország ebben az esetben megghiúsítja azokat a jogos jóvátételeket, amelyeket a négyhatalmi egyezmény a béke fenntartása érdekében szükségesnek ismer el.

Ők nem szűnnek meg a mi sajtónkat Olaszország ellen uszítani. Így például Prágából repült világgá az a feltűnést keltő „kacsa” is, amely azt jelentette, hogy Olaszország Londonban és Párisban Ausztria-Magyarország helyreállítását követelte a fiatal Ottó főherceg jogára alatt. A kisanatantnak egy félhivatalos ügynöksége, amelyet Titulescu úr egyik barátja tart fenn és vezet, kürtölte ki nyolc nappal később azt a – szintén hamis – hírt, hogy Budapest és Bécs között egy titkos gazdasági egyezmény jött létre.

Amikor Daladier kijelentette, hogy Franciaország az olasz javaslatot a legbarátságosabb szellemben szándékozik tanulmányozni, a kisanatantnak egy diplomatája azt mondta nekem: *„Ezek az emberek, hála Istennek, nem fogják sokáig vinni.”*

„Ha ők elmennek, majd meglátjuk...”

Határozottan azzal az igyekezettel írtam ezt a könyvet, hogy - ha lehetséges, - Franciaország lássa meg azt, amit számára előkészítenek.

A háború visszajön... Ebben az órában a béke egyedül attól függ, hogy a közvéleményt nálunk miképpen fogják tájékoztatni, vagy félrevezetni és az miképpen fogja tudni érvényesíteni akarátát.

Vigyáznunk kell, mert egy szép napon arra ébred Franciaország, hogy jóhiszeműsége és félrevezetettsége következtében az általános bonnyodalomban egy olyan ügryhöz kötik hozzá, amely nem az ő ügye.

A kísértő háború ellen csak egyetlenegy orvosság van:

Azoknak a kormányoknak, amelyek biztonságban érzik magukat, tudomására kell hozni, hogy semmi esetre sem fogjuk pártjukat fogni az ő saját hibáik következményeivel szemben. Tudomásukra kell adni, hogy az igazságtalanságok jóvátételével szemben nem számíthatnak a pártfogásunkra. Azokért ők felelnek, mert annak érdemtelen hasznát is ők élvezték.

Ők azok, akik a mi győzelmünket arra használták fel, hogy a csalással megszerzett nemzetiségeket igába hajtsák és azokkal úgy bánjanak, amint velük sohasem bántak: volt uraik!

Legyen tehát ismét háború a kapzsik, nagyravágyók és galádok megmentésére?

Menjen a mézárszékre a francia ifjúság, hogy megmentse a szerb diktatúrát, vagy, hogy erőszakkal fenntartsa az összetákolt cseh egységet?

Soha!

Elég volt: Sarajevó!

— (VÉGE) —

Henri Pozzi nem ítélkezik, nem foglal állást.

Henri Pozzi nem barátja horvátnak, magyarnak, tótnak, macedónnak és bolgárnak.

Henri Pozzi barátja: a civilizált embernek.

Aki könyvét olvassa: megdöbben,

Magára eszmél, felsóhajt:

Hát ezért kellett tíz millió embernek meghalni?...

Ezért kell most millió és millió embernek rabigát, börtönt, gyalázatot szenvedni?

Ezért?

Henri Pozzi könyve: vészjelző sziréna.

A háború visszatér...

Nem állítás. Csak figyelmeztetés.

Figyelmeztetés Franciaország felé:

Vigyázzunk, mert minden megismétlődhetik még borzalmasabban...

Mottónak bátran odairhatta volna Madách igéjét:

„Milliók egy miatt”...

Az egy: Benes.

Nyugati Kultúra: francia könyvtárak, német tudományok, angol műveltség, olasz művészet, amerikai demokrácia, célok, haladás, eszme, minden, minden, csak kártyavár és önámítás, - ha így tovább mehet...

*Sok millió felett: hamis az ítélet.
Meggellebbezzük.
Meggellebbezzük a huszadik század emberéhez.
Mi legszerencsétlenebbek. Mi magyarok.
Mit a sorstestvérek milliói nevében.*

*Csonkaország nyolcmillió magyarja: tanuljunk ebből a könyvből és
bizzunk.*

Bizzunk Vezérünkben.

Igazságunk hivatott harcosában.

... És köszöntsük tisztelettel a legbátrabb francia újságíró:

*Henri Pozzit,
Budapest, 1934. szeptember.*

*Felkai Ferenc, Marjay Frigyes és
Orbók Attila*

Minden jog Dr. Marjay Frigyesé.

UTÓSZÓ

A HÁBORÚ VISSZATÉR, AVAGY KI VOLT HENRI POZZI?

*Szükségünk van történelemre, de nem úgy, ahogyan azoknak, akik elkényeztetett naplopók a tudás kertjében.
(Nietzsche: A történelem hasznáról és káráról)*

Habsburg Ottó 1991-ben említést tett arról (Európáért – *Haas György* beszélgetései dr. Habsburg Ottóval című kötet – a szerk.), hogy *Karagyorgyevics Sándor* jugoszláv király diktatúrája ellen a harmincas évek első felében „egy nagyon bátor könyv jelent meg Franciaországban, egy francia újságíró írta, aki hosszú ideig Belgrádban élt. Ott volt a helyszínen, tapasztalta, látta valamennyi elnyomatást: a macedónokét is, a horvátokét is a szlovénekét is. Ő már érezte, hogy itt egyszer nagy baj fog történni. Sajnos, a nagy francia politikusok ezt nem vették észre.” Több mint valószínű, hogy a nagyon bátor francia újságírót, akire Habsburg Ottó gondolt, *Henri Pozzinak* hívták. Az olvasónak, aki most – joggal – azt reméli, hogy a címben feltett kérdésünkre: Ki volt Henri Pozzi? választ tudunk adni, csalogást kell okoznunk. Nem állt módunkban ugyanis Pozzi életére és főleg rejtélyes halálára vonatkozólag Poirot mesterként hosszú, fáradságos (és talán veszélyes) magánnyomozásokat folytatni, alapvető forrásunk így két fennmaradt könyve: *A háború visszatér* (erre a könyvre gondolt Habsburg Ottó interjújában), valamint *Századunk bűnösei* címmel. E két könyv tanulmányozása inkább megerősítette, mint gyengítette azt a kósza hírek által is táplált gyanúkat, hogy a két könyv szerzőjét, Pozzit, valakik, akiknek érdekükben állt, elhallgattatták, azaz meggyilkolták. Ezt a fizikai elhallgattatást egy szellemi elhallgatás követte, Pozzi nevét hiába keressük a korszakkal foglalkozó történészi feldolgozásokban, itt-ott történik ugyan nevére egy-egy

utalás (pl. *Fejtő Ferencnél*), de nincs nyoma annak, hogy könyveit komoly forrásmunkaként használták volna.

Közhelyként halljuk ismételtetni ma is: a békét a győztesek kötik, nemkülönben tényként rögzült emlékezetünkbe a Trianon utáni Magyarország revíziós propagandájának sok tekintetben valóban terméketlen sőt káros volta, alig kapott viszont nyilvánosságot az a tény, hogy a békereviziót éppenséggel nem a trianoni Magyarország „találta ki”, hogy a győztes országok vezető és mértékadó személyiségei közül is igen sokan szinte a békediktátumok születésének pillanatában felismerték, hogy valamit tragikusan elszűrtak. A Versailles környéki álbékerendszer bírálatának irodalma könyvtárakat töltene meg, itt csak néhány nevet szeretnék említeni a korabeli győztes nyugati államok közéleti és államférfiai közül: *John Maynard Keynes*, *Francesco Nitti*, *Lloyd George*, *Guglielmo Ferrero*, *S. Jean-Desthieux*, *Charles Tisseyre*, *Alfred Fabre-Luce*, *Anatole France*... Volt idő, amikor nem kisebb ember, mint *Winston Churchill* is fontolgatta a revíziót. A téma tehát mindenképpen a levegőben volt. Békemű – túlzás nélkül elmondhatjuk – még nem kapott olyan éles kritikát elméleti és jogi szinten is, mint az első világháború után, mégis *Lansingnek*, az USA volt külügyminiszterének lett igaza, aki már a húszas évek elején kifejezte meggyőződését: „*Olyan biztos, hogy a háború visszatér, mint amilyen biztos, hogy az éjszakát a nappal váltja fel.*” A hagyomány szerint *Bismarck-tól* és a németektől származik a mondás: A hatalom a jog előtt jár. A huszadik század történelme a fényes, ám szomorú bizonyíték arra nézve, hogy a vaskancellár és kortársai, mint *III. Napóleon* ódivatú jogtisztelők voltak azon szereplőkkel összehasonlítva, akik a Századunk bűnösei lapjairól lépnek eléink, név szerint: *Masaryk*, *Benes*, *Pasic*, *Titulescu*, *Tardieu*, *Vesznic*, *Szazonov*... Az első világháború után nem véletlenül hatalmas irodalma alakult ki a háborús felelősség kérdéskörének. A győztesek a történelem folyamán valóban sok mindent megengedhettek maguknak a legyőzöttekkel szemben, a vae victis elvét vagy elvtelenségét már a régi rómaiak ismerték és alkalmazták, az első világháború befejezése azonban egy új szakaszt jelentett az ökológiai fejlődésében. A nagy *Napóleon* Waterloo után elmarasztalták a béke megbontásának, a háború előidézésének vétségében, ezért száműzték Szent Ilona szigetére és „meghalasztották”, de a francia népre ebből a vétekből egy szemernyit sem ragasztottak. Az első világháború végén azonban már olyan közhangulat alakulhatott ki, hogy az „*Akasszuk föl Vilmos császárt!*” jelszó jegyében választást lehetett nyerni, az egyes személyek, az úgynevezett háborús uszítók felelőssége pedig rövid

úton átszállt a népre, amint Benes is először csak *Tisza István* alakját „nagyította fel” diabolikus méretűvé, Tisza helyét azután hamarosan a feudális és ázsiai magyar nép foglalta el a propagandában. A központi hatalmak, (Németország, és Ausztria-Magyarország) kizárólagos háborús felelősségét belefoglalták a békediktátumok indoklásába, részévé tették ezáltal a revízióknak is, hiszen ha bebizonyosodik más hatalmas felelőssége, akkor a békediktátumok egyik indoka megdőlné... a higgadt történeti elemzés azonban az első világháború kirobbantásának felelősségét talán az osztott felelősség kategóriájával írhatja a legtalálókban körül, ugyanezt a fogalmat *Bánffy Miklós* 1921 tavaszán így öntötte szavakba, külügyminiszteri expozéjában: a háborút világokok készítették elő. A Századunk bűnösei elsősorban az egyik ilyen világokot tárgyalja beható részletességgel: a cári Oroszországnak a törekvését a balkáni népek „felszabadítására”, és ami ebből kinőtt, Szerbia felfokozott hatalmi érvényesülési vágyát.

Bemutatja, hogy a cári Oroszország tudatosan használta fel Szerbiát faltörő kosként az Osztrák-Magyar Monarchia felrobbantására. Szerbia az 1903-as erőszakos módon, gyilkosságok útján végrehajtott dínasztia-változás után nagymértékben a különféle titkos társaságok befolyása alá került. Pozzi ezekről a titkos társaságokról, módsze-reikről, évtizedeken keresztül megőrzött befolyásukról nagyon sokat tudott. Egy bársonyosnak éppen nem mondható erőszakos politizálás infernalis természetrajzával ismerkedhetünk meg A háború visszatér című riportok laza füzéréből összeálló könyv hasábjain. Ezt a könyvet elolvasván megértjük, hogy Sándor király útja nem véletlenül vezetett a marseille-i merényletbe 1934 októberében. (A nemezis közeledtét Sándor király is érezte, mert amikor Marseille-ben partra szállt, ezt mondta: Ha ezt túléltem, száz évig élek.) Pedig az 1918 végén a népek úgynevezett önrendelkezési jogának durva megsértésével létrejött Szerb-Horvát-Szlovén Királyságnak az első pillantásra úgy tűnt, jó esélye volt arra, hogy egy virágzó középhatalomként Franciaországnak Európa délkeletén értékes szövetségesevé váljék. Közbevetőleg meg kell, hogy kérdezzük: a népek önrendelkezési joga volt-e valaha más (elsősorban Európa középső és keleti részein, ahol a népek többnyire oly összekeveredve élnek), mint a nyers hatalmi érdekek takarója, mint fényesnek látszó politikai hamispénz, amelynek használatával a legtöbbet éppen a népek veszítették?! Pozzi, a vérbeli újságíró és volt diplomata jól is látja és ki is mondja, hogy nem szerb-horvát ellentét-ről volt szó, hanem a délszláv jelszó alatt a nagyszerb hódító, egysé-gesítő törekvésekről, amelyek az egész Balkán szláv népeit fenyeget-

ték. Pozzi rámutatott arra, hogy a *Radics* horvát politikai vezető szkupstinabeli meggyilkolása után inaugurált királyi diktatúra Jugoszláviája többé már semmiképpen sem értékes szövetséges Franciaország számára, hanem egy háborút vonzó rezsim. „Egy egész ország katonai megszállás alatt” – ezt látja a francia újságíró a diktatúra Jugoszláviájában, ahol a költségvetés 27%-át költik a hadseregre, ahol a lakosság számához mérten – Szovjet-Oroszországot kivéve – a legnagyobb volt a hadsereg, a fegyveres erők békelétszáma, ahol a terror, a politikai gyilkosságok rendszere, Európa háborúval történő megfenyegetése (mint mostanság például *Radovan Karadzics* részéről) mindennapos, ahol még azok a politikusok is gyilkosság áldozatává váltak, illetve börtönbe kerültek, akik pedig a délszláv állam megalakítása körül nem kis érdemeket szereztek (hasonlóan a bolsevikokhoz...), ahol egy aszszony, az 1903-ban meggyilkolt *Draga* királyné gyilkosa: *Zsivkovics* tábornok miniszterelnök, diktátor lehetett...

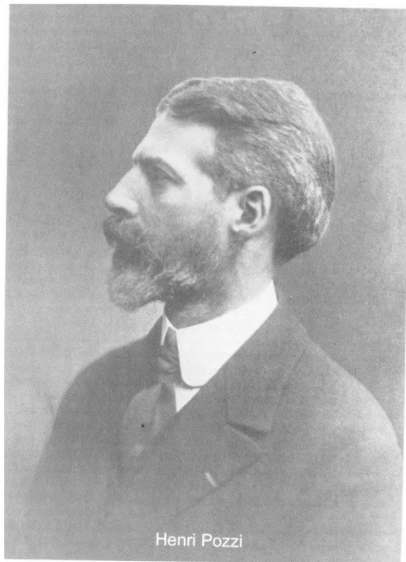
Nevezhetjük-e másnak, mint az eszmékkel való szédelgésnek mindazt, amit a békekonferencián műveltek? „*A békekonferencia a modern világ elzúlláséért igen sokban felelős. Párizsban minden gazdaságot a szabadság, a demokrácia, a humanizmus, a népek önrendelkezési joga, a béke és az igazság nevében követtek el*” – írta egy fél évszázaddal ezelőtt *Borsody István*, az USA-ban élő történész. A győztes nyugati nagyhatalmak által meghirdetett demokratikus elvek és az elvekkel ellentétes gyakorlat tudatában kell igazán nagyra értékelnünk azt aényt, hogy a magyarság mégsem fordult el soha a demokráciától! A versailles-i trianoni boszorkánykonyhát leíró Századunk bűnösei című könyvet minél több embernek el kell olvasnia, azoknak a történészeknek a korszakra vonatkozó munkáival együtt, akik éppen Pozsi forrásmunkaként is értékes könyveit mellőzték, mivel a csaláson és megfélemlítésen alapuló diktált békék kétségbevonhatatlan bizonyítékaival ismerkedhetünk meg. A békecsinálókat és döntéshozókat nem a népek jogainak érvényesítése vezette, hanem legfeljebb egyes érdekcsoportok önző és gátlástalan lobbyszása érvényesült. Franciaország „kis szövetségesei” számára, akiket *Clemanceau* „győzelmünk sakáljainak” nevezett, egyedül a zsákmányszerzés és a zsákmány megtartása volt fontos és fontos ma is. A zsákmány megszerzésének a taktikájához hozzátartozott a fogadkozások és ígéretések módszere is, mint például a kisebbségvédelmi szerződések aláírása, bár például Románia ezt is csak vonakodva tette meg. A post festa született kisebbségvédelmi szerződések azonban tényleges biztosítékok és szankciók híján többé-kevésbé írott malasztok maradtak, mivel immár birtokon belül

„Sem a csehek, sem a szerbek, sem a románok, sehol, semmi körülmények között semmiféle módon... nem teljesítették kötelezettségeiket” – írja Henri Pozzi. Közbevetőleg szeretnénk megkérdezni, a kisebbség-fogalom nem a homogén nemzetállam egyoldalú koncepciójából származik-e, nem lenne-e helyesebb a népek egyenlő jogairól, egyszerűen elidegeníthetetlen népjogokról beszélni?

Francesco Nitti, a nemzeti érzelmű, szabadelvű politikus már az 1920-as évek elején megírta: *„Európát nem annyira a háború, mint inkább a békeszerződések sodorták a dekadencia komoly veszedelmébe.”*

Ennek kapcsán a huszadik század végén érdemes egy kicsit eltöprengenünk a zsákmányvédő nacionalizmusok felelősségén is, ha talán nem értünk is mindenben maradéktalanul egyet Pozzi alábbi szavaival, hogy próféta volt, nem tagadhatjuk: *„A közvélemény be fogja látni, hogy a jog és az igazság nevében elkövetett gazságok, a béke torzképét teremtették meg. Tisztában lesz azzal, hogy a küszöbön álló háborúért nem azokat terheli a felelősség, akik nyíltan bevallják: hogy akár békés úton, akár erőszakkal a tízezer évvel ezelőtti szentesített állapotokat meg akarják dönteni... Az új háborúért azok lesznek felelősek, akik az erőszak és a jogtiprás utálatos békéjét teremtették meg.”*

Dr. Major Zoltán

Henri Pozzi

HENRI POZZI ALAPVETŐ ÉLETRAJZI ADATAI

Az írásomban feltett kérdésre: Ki volt Henri Pozzi? ma már válaszolhatunk. Egyrészt a HOGYF Kiadó érdekéért újra hozzáférhető magyarul Pozzi két nagy műve. Az olvasó előtt így kibontakozhat egy plasztikus kép a diplomata, újságíró, jogász szerző emberi-politikai habitusáról. Másrészt eddig ismeretlen volt előttünk Pozzi életének néhány alapadata, nem tudtuk hol, mikor született és halt meg. Örömmel szólhatunk arról, hogy ezeket az adatokat, amelyek lexikonból, sem hiányozhatnak sikerült hitelt érdemlően beszerezniük. A köszönet érte elsősorban a Franciaországban élő Bakonyi Józsefet illeti, aki elolvasta 1994. január 15-én megjelent írásom és ezután levélben megkereste H. Pozzi orvosi pályára lépett fiát. A két éve elhunyt orvos helyett özvegye válaszolt, tehát a szerző menyje. Leveléből megtudhatjuk, hogy A háború visszatér és a Századunk bűnösei c. könyvek szerzője Henri Pozzi „1879-ben született Bergeracban (Dordogne département-ban). A bordeaux-i törvényszéknél bejegyzett ügyvéd volt, majd diplomata lett és egyike volt a szerencsétlen trianoni szerződés előkészítőinek. Megtévesztették, mint a többiek, de elég gyorsan felismerte a helyzetet és szellemi becsületessége könyvei megírására ösztönözte, elmondására mindannak, amit látott, gyakran élete kockáztatásával, hogy tanúságot tegyen az igazság mellett. ...könyvei megjelenése után többé sosem szállt le az Orient expresszről Szerbiában, ahol fejére vérdíjat tűztek ki. Ermont-ban halt meg, 1946-ban, övéinek, feleségének és a háborúból megmenekült, utolsó fiának szeretetétől övezetten."

Az értékes és hitelt érdemlő információt ezúton bocsátjuk az olvasóközönség rendelkezésére.

TARTALOMJEGYZÉK

<i>Ajánlás</i>	3
<i>Orbók Attila előszava</i>	5
<i>A szerző előszava</i>	9
 I. Fejezet	
A HORVÁT KÉRDÉS	19
A veszedelem	21
Politikai pártvezérek véleménye	29
A közönség hangulata	45
 II. Fejezet	
SZERB EMBEREK - SZERB TETTEK	55
Belgrád	57
A dilemma	69
A fegyveres erő	79
Pánszerbizmus	87
Az örült ábránd	97
 III. Fejezet	
BOLGÁR EMBEREK - BOLGÁR TETTEK	107
Bulgária és a béke	109
A macedón kérdés	115
Szabadság vagy halál	131
A drótakadályok előtt	149
A Vardár völgyében	161
 IV. Fejezet	
KÖZÉP-EURÓPA DRÁMÁJA	181
A magyar revíziós törekvés	183
Amiről nem beszélnek	207
Prága árnyéka	223
 Utószó	237